

บทที่ ๒

ความขัดแย้งในวรรณคดีสำเร็จอารมณ์ของไทย

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ ๑ - ๓)

ปัญหาหรือความขัดแย้งเป็นองค์ประกอบสำคัญของโครงเรื่อง ซึ่งทำให้โครงเรื่องหนึ่งๆ กลายเป็นโครงเรื่องที่ดีและผู้อ่านนิยม^๑ กล่าวคือ หากในโครงเรื่องประกอบด้วยความขัดแย้งต่างๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม หรือมนุษย์กับตัวเอง ลักษณะใด ลักษณะหนึ่งหรือหลายลักษณะแล้ว โครงเรื่องนั้นย่อมมีความสนุกสนาน ตื่นเต้น เร้าใจ และชวนติดตามมากกว่าโครงเรื่องอย่างธรรมดาๆ ที่มีแต่เหตุการณ์ไม่มีความขัดแย้ง

เมื่อปัญหาหรือความขัดแย้งมีความสำคัญและส่งผลต่อโครงเรื่องของวรรณคดีและวรรณกรรม ทำให้มีผู้สนใจและศึกษาเกี่ยวกับความหมายและลักษณะหรือประเภทของความขัดแย้งเป็นจำนวนมาก ซึ่งมีความเหมือนและแตกต่างกันออกไปบ้างตามทรรศนะของแต่ละบุคคล ดังกล่าวแล้วในบทที่ ๑ ส่วนในการศึกษานี้ ความขัดแย้ง หมายถึง การต่อสู้กัน การไม่ลงรอยกัน ระหว่าง ๒ ฝ่ายหรือมากกว่า โดยที่ฝ่ายหนึ่งยอมเป็นอุปสรรคขัดขวางอีกฝ่ายหนึ่ง ส่งผลทำให้สิ่งที่ตัวละครคาดหวังหรือต้องการให้เกิดขึ้นกลับไม่เป็นไปดังที่คิด ตัวละครจึงจำเป็นต้องคิดและเลือกปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อยุติการต่อสู้ที่เกิดขึ้น และเพื่อผลสำเร็จของสิ่งที่มุ่งหมาย โดยจะแบ่งประเภทหรือลักษณะเป็น ๕ ลักษณะ ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ และความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตนเอง

๑. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (man against man)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในที่นี้หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครกับตัวละคร ซึ่งหมายรวมถึงตัวละครทั้งที่เป็นมนุษย์และอมมนุษย์ เช่น ยักษ์ ลิง ครุฑ และนาคร ทั้งนี้เพราะในวรรณคดีไทยมิได้มีเฉพาะตัวละครที่เป็นมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีตัวละครอมมนุษย์ที่แสดงบทบาทสำคัญและแสดงให้เห็นความขัดแย้งไม่ต่างจากตัวละครที่เป็นมนุษย์ โดยเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์ ทศกัณฐ์และพวกพ้องเป็นยักษ์ และพลทหารของพระรามล้วนเป็นวานรทั้งสิ้น

^๑ กุหลาบ มัลลิกะมาส, *วรรณคดีวิจารณ์* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), ๑๐๑ .

แต่ก็มีบทบาทสำคัญเท่าเทียมกับมนุษย์ เช่น พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดา โดยตัวละครที่เกิดความขัดแย้งกันขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะต่างๆ ดังจะกล่าวถึงต่อไป

นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครที่จะศึกษาเป็นลักษณะของความขัดแย้งเฉพาะที่ตัวละครมีการกระทำต่อกันเท่านั้น ส่วนความขัดแย้งในลักษณะที่เป็นวิธีการประพันธ์หรือวิธีการสร้างตัวละครของกวีที่สร้างให้ตัวละครแตกต่างกัน เช่น ขุนช้างกับขุนแผน หรืออีนากับจรรยาซึ่งสร้างความขัดแย้งระหว่างตัวละคร ๒ ฝ่ายของกวีในลักษณะนี้มิได้ศึกษารวมด้วย โดยความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครที่เกิดขึ้นมีดังนี้

๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในระบบเครือญาติ

ระบบเครือญาติ หมายถึง ระบบที่จัดเอามนุษย์มาสัมพันธ์กันโดยสายเลือดหรือยีนส์ และโดยการแต่งงาน^๒ ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในระบบเครือญาติจึงหมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์ต่อกันโดยตรงทางสายเลือด เช่น พ่อ แม่ ลูก พี่ น้อง ลุง ป้า น้า อา ปู่ ย่า ตา ยาย และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางการสมรส เช่น สามี ภรรยา พ่อตา แม่ยาย เขย สะใภ้ และญาติพี่น้องของเขยและสะใภ้ นอกจากนี้ ในระบบเครือญาติยังมีการนับญาติที่มีความสัมพันธ์กันโดยทางกฎหมายหรือพิธีกรรมด้วย^๓ ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในระบบเครือญาติ จึงรวมถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่เป็นญาติกันโดยสมมุติตามกฎหมายหรือพิธีกรรม เช่น พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง บุตรบุญธรรม และแม่นม เป็นต้น บุคคลในระบบเครือญาติที่เกิดความขัดแย้งกันมีดังต่อไปนี้

๑.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยา หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชายกับหญิงซึ่งตกลงที่จะมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน เพื่อก่อให้เกิดสภาพครอบครัวขึ้น โดยอาจเป็นการสมรสตามวิธีการของกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ท้องถิ่นนั้นๆ ใช้ออยู่ หรือโดยการอยู่ร่วมกันโดยไม่สมรสที่เรียกกันว่า “รักกันหนา พากันหนึ”^๔ และในการศึกษานี้ ความเป็นสามีภรรยาจะวิเคราะห์ตั้งแต่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงหมั้นหมายกัน และการที่ชายลักลอบเข้าหาฝ่ายหญิงและมีเพศสัมพันธ์กันโดยที่ผู้ปกครองยังไม่ทราบเรื่องด้วย เพราะเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าทั้ง ๒

^๒นิยพวรรณ วรณศิริ, **มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม** (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๐), ๒๑๖.

^๓เรื่องเดียวกัน, ๒๑๙.

^๔บุญลือ วันทายนต์, **ครอบครัวและวงศัวัณ** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๒), ๑๑๓-๑๑๔.

ฝ่ายตกลงที่จะสร้างครอบครัวร่วมกัน โดยเนื้อหาสาระที่สามีและภรรยาเกิดความขัดแย้งกันมีรายละเอียด ดังจะกล่าวถึงดังนี้

๑.๑.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สาม

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาด้วยเรื่องบุคคลที่สามเกิดจากภรรยาไปมีความสัมพันธ์ในทางชู้สาวกับชายอื่น ทำให้สามีมารู้สึกเสียใจ อับอาย หรือโกรธแค้นที่ถูกดูหมิ่นศักดิ์ศรีเพราะภรรยาของตนตกเป็นของชายอื่น หรือความขัดแย้งเกิดขึ้นจากสามีมียภรรยาคนใหม่ หรือจะไปหาผู้หญิงคนอื่น ทำให้ภรรยาหลวงหรือภรรยาเดิมเกิดความหึงหวงและไม่พอใจที่สามีจะมีหญิงอื่นนอกจากตน และรวมถึงการที่สามีไปรักภรรยาอีกฝ่ายหนึ่งมากกว่าตนด้วย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สามที่เป็นผู้ชาย เช่น ในเรื่อง กากี เมื่อพระยาครุฑสามีคนที่สองของกากีทราบวา คนธรรพ์แอบเข้าหากากีในตอนกลางวันขณะที่ตนออกไปหาอาหารจากเพลงที่คนธรรพ์ขับขณะที่ตนเล่นสกา กับท้าวพรหมหัตถ์ ทำให้พระยาครุฑเกิดความรู้สึกตกใจ เสียใจ และอับอายที่คนธรรพ์สามารถลอบเข้าหากากีได้ และเมื่อพระยาครุฑสอบถามความจริงจากกากี นางกลับปฏิเสธ ทำให้พระยาครุฑโกรธเคืองที่กากีปิดบังเรื่องคนธรรพ์ชายชู้ พระยาครุฑจึงนำกากีกลับมาส่งคืนที่เมืองพาราณสี ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

บทกวีภาษาไทยที่แปลเป็นไทย สอนให้เด็กอ่าน

พระยาครุฑได้สดับมันขับอ้าง	จึงกระจ่างแจ้งข้อไม่กังขา
สลัดจิตเสียคิดเสียด้ายสายสุดา	ตั้งต้องจักราบรลัลลลาญ
สะท้อนถอนเหตุที่ยอยู่ในอก	แสนวิตกตัดรอนสมรสมาน
.....	.....
เราเสียแก้วกากีศรีสวาท	เพราะประมาทไม่ถนอมเป็นจอมขวัญ
เสียฤทธิ์เพราะไม่คิดจะป้องกัน	คนธรรพ์มันจึงแทรกเข้าซ่อนกล
ครั้งนี้เสียรักก็ได้รู้	ถึงเสียชู้ก็ได้เขาวนที่เงาจน
เป็นชายหมิ่นชายต้องอายคน	จำจนจำพรากอาลัยาน
.....	.....
ลูสมิพลวันก็ร้ายเวท	เบิกบานทวาเรศมุคดาหาร
ขึ้นนั่งเหนือแท่นรัตนัชชवाल	จึงกล่าวรสพจมานแก่กากี
ว่าดูรายพราชประหลาดโฉม	เราประโลมเจ้าจากพาราณสี
มาเนาในวิมานรัตนัสวัสดี	ได้ลืบสี่ราตรีทิวกาล
นุชแจจจริงคำอย่าอำไว้	ยังมีใครมาสถิตถึงสถาน
กากีฟังคดีตระดกดาล	เขาวมาลย์กล่าวแก้พิวากล

แต่พระพามาชมสมบัติทิพ
 ข้าอยู่เดียวเปลี่ยวเอกาสนกนธ์
 พระยาครุฑฟุ้งนุชสนองคำ
 คู่คูบขี้มาพรางชาย
 เสียแรงรักหักจิตไม่คิดบาป
 ก็เจือใจมิให้อนาทร
 เขยขึ้นดั่งวีเชียรเจียรระโน
 ยังไม่รับจนเราจับได้ขี้ชาย

.....
 กากี่ชูลีกรแล้ววอนว่า
 บริภาพข้าบาทไม่มีดี
 เพราะหลงกลไม่รู้จึงเสียกล
 แม้นคนธรรพ์ว่าแก้วในอุทร
 พระฟังคำข้างเดียวมาเกี่ยวไกรธ
 แม้นพิรุณทุจริตก็ควรตาย
 อยู่หลังดัดดัดฤจะพลัดไปส่งเสีย
 มีขอคืนนครำให้ข้าใจ
 พระยาครุฑได้สดับคดีนาง
 จึงตรัสว่าอำดูระกาก็
 จะเลี้ยงเจ้าเราอ้อประยศยศ
 ว่าพลางทางอุ้มนฤมล
 แผ่นผงดมาดผดของล่องฟ้า
 วางอนงค์ลงหน้าพระลานคลี
 ไปอยู่กับเราเดี่ยวเปลี่ยวนัก
 เชิญเขยเสวยสุขสวรรยวงค์
 ตราบสิ้นดินฟ้าพระเมรุมาศ
 กว่าจะเสร็จจิตวิโมกซ์ทางธรรม

อันลอยลิบลิวฟ้าเวหาหน
 ยังไปยลพักตร์ไครมาใกล้กราย
 พิโรธข้าดั่งฟ้าคะนองสาย
 จนขี้หนายใจขี้แล้วจู่จร
 นิยมหยาบอกพามาสมสมร
 ประคองนอนแนบข้างไม่ห่างกาย
 มิรู้ไปฟองข้าสลับสลาย
 คืออนายนานฎกเวรที่เจเนก้น

.....
 อนิจจาพระไม่โปรดเกิด
 นี้เนื้อว่าเวรมาราฎอรอน
 หลงจนนแห่งหน่วยสโมสร
 ตกจะรอนรานอรูมาฝากาย
 ทูเลาโทษขอพิสูจนส์ตย์ถววย
 ไม่เสียตายชนมชีพเท่าของโย
 ไม่โปรดเมียจงประหารให้ตัดขัย
 จะไว้สตัยผู้ม้วยในสิมพลี
 ยิ่งหมองหมาวางสวทพมารตรี
 หญิงกลีเล่นลั่นพิรากล
 จะลือหมดทั่วหัวล้าเวหาหน
 ออกจากไพชยนต์ในราตรี
 ถึงพาราเจ้าทวิปชมพุดรี
 จึงมีรสพจนารถนี้เน่นาง
 ที่นี้จักพรั่งพร้อมอยู่ล้อมข้าง
 ตั้งแต่ปานนี้ไม่ขอพบกัน
 แสนชาติไม่ขอร่วมภิรมย์ขวัญ
 สั่งเสรีจะเห็จหันไปสิมพลี

(วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ๒๘-๓๒)

จากคำประพันธ์ ภารยาไปมีความสัมพันธ์ทางชู้สาวกับชายอื่น คือ นางกากีเป็นชู้กับ
 คนธรรพ์

ในด้านความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สามที่เป็นผู้หญิง เช่น ในเรื่อง **ไกรทอง** เมื่อไกรทองพานางวิมาลาภรรยาอีกคนขึ้นมาอยู่บนบกด้วย ทำให้นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองซึ่งเป็นภรรยาของไกรทองอยู่ก่อนเกิดความหึงหวงและโกรธเคืองไกรทองที่มีผู้หญิงอื่นและพาเข้ามาอยู่ในบ้าน ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างนางตะเภาแก้วและนางตะเภาทองกับไกรทองที่พานางวิมาลามาอยู่ด้วย ดังนี้

เมื่อนั้น
ทั้งนางตะเภาแก้วแหวไฉว
จึงว่าดูเอาหรือเจ้าไกร
มิรู้ช่างไปปดลดเลี้ยว
น้อยหรือทำได้เป็นโรมี
อีกคนไรรูปร่างที่ตามมา
ว่าพลางทางเรียกข้าไท
ลงจากเรือนพลันทันที

.....
เมื่อนั้น
เรียกหาข้าไทให้ช่วยกัน
ลืมสลักหักโค่นไม่ทนได้
ชี้หน้าว่าชะเจ้าไกรทอง
ไฉนว่าจะไปหาพระอาจารย์
คือเธอองค์นี้แล้วหรือไร
เป็นไรไม่เอาเครื่องบริขาร
จะพลอยพกโมโหโมทนา
หม่อมลูกศิษย์คิดอ่านไปหาเพล
มานั่งซึ่งเงินค้ำอยู่อย่างนี้
ว่าแล้วนวนลนางตะเภาทอง
อีกคนนี่มันชื่อวิมาลา

โฉมนางตะเภาทองผ่องใส
ครั้นได้ข่าวผัวตัวเป็นเกลียว
ว่าจะไปหาครูสักประเดี้ยว
ไปเที่ยวเกี่ยวขูแล้วพามา
แม้มีอึ้งคะนึ่งก็จึงว่า
จะออกไปดูหน้ามันกล้าดี
ไม่ทันใจโกรธซึ่งอึ้งมี
ทาสีที่เลี้ยงก็ตามไป

.....
สองนางโกรธผัวจนตัวสิ้น
เข้าผลัดคันประตูดูลง
สองนางวางเข้าไปในห้อง
ช่างปดเล่นคล่องคล่องสบายใจ
เป็นที่นมัสการอันโตใหญ่
ซึ่งนิมนต์มาไว้ในศาลา
มาถวายอาจารย์ให้นักหนา
สาธุศรัทธาเต็มที
ยกพระเคนให้จันเสียดี่นี้
เป็นโรมีมัสการท่านครูบา
บอกน้องตะเภาแก้วเส่นหา
เป็นเมียชลาวันที่บรรลัย

(บทละครนอก : ๓๑๗-๓๑๘)

จากบทพระราชนิพนธ์เป็นความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สามที่เป็นผู้หญิง เพราะสามีไปมีหญิงอื่น

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สาม ปรากฏในวรรณคดีทั้งหมด ๘ เรื่อง ได้แก่ เรื่องกาเกี ท้าวพรหมหัตต์และพระยาครุฑขัดแย้งกับนางกาเกีที่มีชายอื่นนอกจากตน เรื่อง **ไกรทอง** นางตะเภาแก้วตะเภาทองเกิดความขัดแย้งกับไกรทองที่ไปพานางวิมลามาเป็นภรรยา อีกคนหนึ่ง เรื่อง **อุณรุท** นางศรีสุดาขัดแย้งกับอุณรุท ตอนอุณรุทพานางอุษากลับมาด้วย เรื่อง **อิเหนา** นางจินตะหราขัดแย้งกับอิเหนาที่ไปหานางบุษบา เรื่อง **คาวี** นางคันทมาลีขัดแย้งกับท้าวสันนุราชที่ให้นำตัวนางจันท์สุดามาเป็นชายา เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** พลายแก้วขัดแย้งกับนางพิม ตอนพลายแก้วเข้าห้องนางสายทอง และเมื่อขุนแผนพานางลาวทองมาที่บ้านนางวันทอง ทำให้เกิดเหตุทะเลาะระหว่างขุนแผนกับนางวันทอง เรื่อง **พระอภัยมณี** นางสุวรรณมาลีขัดแย้งกับพระอภัยมณี ตอนพระอภัยมณีหลงรูปนางละเวง เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** นางสร้อยสุดาเกิดความขัดแย้งกับสิงห์ไกรภพที่พานางแก้วกีนรามมาเป็นชายาอีกคนหนึ่ง และในเรื่อง **โคบุตร** นางอำพันมาลาเกิดความขัดแย้งกับโคบุตร เนื่องจากโคบุตรรักนางมณีสาครมากกว่าตน

จากการศึกษาความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ความขัดแย้งโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องบุคคลที่สามถือเป็นความขัดแย้งหลักระหว่างสามีกับภรรยา เพราะปรากฏในวรรณคดีเกือบทุกเรื่อง ยกเว้นเรื่องดาหลัง และมณีพิชัย ส่วนในเรื่องสังข์ศิลป์ชัยก็ปรากฏเช่นกัน แต่อยู่ในตอนซึ่งเป็นร้อยแก้วก่อนบทพระราชนิพนธ์และเป็นความขัดแย้งซึ่งเป็นที่มาของเรื่องให้ดำเนินต่อไป

การที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สามที่เป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะระบบครอบครัวของสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เป็นระบบมากเมีย โดยมีสาเหตุทางเศรษฐกิจที่ต้องช่วยกันทำมาหากิน ภาวะขาดแคลนเพศชาย เนื่องจากศึกสงคราม และค่านิยมของผู้ชายที่ต้องการมีภรรยาหลายคนเพื่อแสดงความมีเกียรติศักดิ์ศรี และอำนาจ^๕ แต่ด้วยความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนกลับยอมต้องการให้ตนเป็นที่รักและคนสำคัญที่สุด^๖ ดังนั้นผู้หญิงที่มีสามีจึงต้องการให้สามีรักตนเพียงผู้เดียวไม่ต้องการให้ใครมาแย่งชิงหรือแบ่งความรักของสามีไปจากตน เมื่อสามีมีภรรยาใหม่จึงทำให้เกิดความหึงหวงและขัดแย้งกับสามีที่แบ่งความรักไปให้หญิงอื่น ส่วนความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุคคลที่สามที่เป็นผู้ชายที่ปรากฏน้อยกว่าน่าจะมีเหตุผลจากในสังคมมีค่านิยมที่ผู้หญิงจะต้องรักซื่อสัตย์

^๕ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, **สังคมไทย** (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๒๒), ๖๖.

^๖ความต้องการพื้นฐานตามทฤษฎีของมาสโลว์ ๕ ประการ คือ ๑. ความต้องการทางสรีระ ๒. ความต้องการสวัสดิภาพ ความปลอดภัย ๓. ความต้องการความรัก ๔. ความต้องการนิยมนับถือในตนเอง หรือ ความต้องการการยอมรับ ๕. ความต้องการพัฒนาศักยภาพของตน

และมีสามีเดียว ผู้หญิงที่ต้องการเป็นภรรยาที่ดีจึงอยู่ในกรอบของค่านิยมที่สังคมกำหนดเพื่อจะได้ไม่ถูกผู้อื่นประณามว่าเป็นหญิงไม่ดี อย่างไรก็ตามการที่ภรรยาจะไปมีความสัมพันธ์กับชายอื่นก็ย่อมเกิดขึ้นได้ ซึ่งผลที่ได้รับคือ หญิงนั้นได้รับการดูถูกและประณามจากสังคม เช่น นางวันทองที่ตกเป็นภรรยาของขุนช้างทั้งๆ ที่นางไม่เต็มใจ แต่ก็ถูกประณามว่าเป็นหญิงสองใจ หรือหากที่นางยินดีไปกับพระยาครุฑทั้งที่มีท้าวพรหมหัตถ์เป็นสามี และยินดีเป็นคู่กับคนธรรพ์ขณะที่อยู่วิมานฉิมพลีของพระยาครุฑ เมื่อชายทั้งสามรู้ว่านางเป็นหญิงที่มักมากในกามคุณ มีชายหลายคน แต่ละคนจึงละทิ้งนางไปและประณามว่านางเป็นหญิงไม่ดี

๑.๑.๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุตร ความขัดแย้ง

ระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุตรเกิดขึ้นได้จาก ๒ ลักษณะ ลักษณะแรกคือ เกิดจากภรรยาให้กำเนิดบุตรที่มีรูปร่างหน้าตาหรือมีลักษณะพิเศษบางประการที่ไม่เหมือนบุตรของบุคคลทั่วไป ทำให้สามีโกรธเคือง และอับอายบุคคลอื่นที่ภรรยาตนให้กำเนิดบุตรที่ผิดไปจากธรรมดา และลักษณะที่สองความขัดแย้งเกิดจากสามีต้องการจะทำร้ายและกำจัดลูกที่เกิดมานั้น แต่ภรรยาไม่ต้องการให้ลูกได้รับอันตรายจึงป้องกันและขัดขวางสามี

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุตรในลักษณะที่ภรรยาให้กำเนิดบุตรที่แตกต่างจากบุคคลทั่วไป เช่น ในเรื่อง **ไชยเชษฐ** เมื่อไชยเชษฐเสด็จกลับจากกรไปคล้องช้างและทราบว่านางสุวิญชาคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ซึ่งเป็นอุบายของนางสนมทั้งหก ทำให้ไชยเชษฐเกิดความอับอายและโกรธเคืองนางสุวิญชาจนสั่งประหารนาง ดังในบทพระราชนิพนธ์ว่า

ครั้นถึงจึงเห็นนางสุวิญชา	ยิ่งโกรธาหุนหันหมั่นได้
กระที่บาทก๊กก้องทั้งห้องใน	ชี้หน้าว่าไปกับนางลักษณ์
เสียแรงเราซุบเลี้ยงถึงเพียงนี้	ควรหรือมีลูกอ่อนเป็นท่อนสัก
ให้อับอายขายนหน้าหน้าหนัก	สิ้นรักใคร่กันแล้ววันนี้
แม้เลี้ยงไว้ในเมืองจะเลี้ยงลือ	ขึ้นชื่อว่าเป็นเมียเสียศักดิ์ศรี
ชอบแต่สังหารพลาญชีวี	ภูมีฮึดฮัดขัดแค้นใจ

(บทละครนอก : ๒๓๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ ไชยเชษฐเกิดความขัดแย้งกับนางสุวิญชา เนื่องจากนางสุวิญชาคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ไชยเชษฐต้องได้รับความอับอาย

ในด้านความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุตรในลักษณะที่สามีต้องการทำร้ายหรือฆ่าบุตร เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** นนทกาลยักษ์ลวงละเมิดนางเทพมาลีข้าบาทของพระอิศวรโดยเด็ดดอกไม้ทิ้งใส่นาง พระอิศวรจึงสาปให้นนทกาลยักษ์ไปเกิดเป็นควายและจะฟันคำสาปต่อเมื่อถูกลูกฆ่า เมื่อนนทกาลมาเกิดเป็นควายชื่อทราพจึงฆ่าลูกทุกตัวที่เกิดมาเป็นตัวผู้ เมื่อนางนิลาภาสตรตั้งท้องก็เกิดความกลัวว่าลูกที่จะเกิดมานั้นจะเป็นตัวผู้และจะถูกทราพฆ่า นางจึงแอบหนีออกจากฝูงไปเพื่อรักษาชีวิตลูก ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความขัดแย้งที่นางนิลาภาสตรกลัวทราพจะฆ่าลูกของนาง ดังนี้

เมื่อนั้น	จึงนางนิลาภาสตร
ทราพร่วมสัตว์สมจร	ก็มีอุทรจำเรณูมา
จึงคิดคำนึงถึงตัว	ด้วยกลัวพญามหิงสา
แม้ในภูจะคลอคลุกยา	เป็นผู้ก็ทำจะบรรลัย
อย่าเลยจะหนีไปจากหมู่	ซ่อนคลอในคูหาใหญ่
คิดแล้วลอบหลีกออกไป	เข้าในแนวเนินศิรี

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๑๖๘)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากบทพระราชนิพนธ์ การที่ทราพสังฆ่าลูกทุกตัวที่เกิดมาเป็นตัวผู้ นั้น ทำให้นางนิลาภาสตรเกิดความขัดแย้งกับทราพสามี เพราะนางต้องการรักษาชีวิตลูกไว้ ความต้องการเรื่องลูกของทั้งสองฝ่ายจึงไม่ตรงกัน

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่นๆที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องบุตร ๓ เรื่อง โดยแบ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาที่เกิดจากภรรยาให้กำเนิดบุตรที่มีรูปลักษณะผิดปกติทำให้ผู้เป็นบิดาได้รับความอับอาย ๑ เรื่อง คือเรื่อง **ไชยเชษฐา** ไชยเชษฐาโอรสเคื่องนางสุริยงชาที่คลอคลุกออกเป็นท่อนสัก และความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเพราะสามีต้องการทำร้ายหรือฆ่าลูกของตน ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **รามเกียรติ์** นางนิลาภาสตรเกิดความขัดแย้งกับทราพที่จะฆ่าลูกของตน และในเรื่อง **สังข์ทอง** นางจันทวีเกิดความขัดแย้งกับท้าววยศวิมลที่ให้เสนามาจับตัวพระสังข์และเอาไปถ่วงน้ำ

๑.๑.๑.๓ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องลูกสะใภ้ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องลูกสะใภ้ เกิดจากสามีกับภรรยาไม่มีความเห็นหรือการกระทำที่ไม่ตรงกันในการยอมรับผู้หญิงคนหนึ่งคนใดมาเป็นคู่ครองของลูกตน

ในเรื่อง **มณีพิชัย** มณีพิชัยออกไปประพาสป่าและได้พบนางยอพระกัลลิน เมื่อเสด็จกลับวัง มณีพิชัยได้พานางกลับมาด้วยในฐานะชายาคู่หนึ่ง ต่อมาเมื่อทำวพิชัยนุราชทราบวามณีพิชัยได้นางมาจากป่าและเมื่อสอบถามเรื่องราวแล้วก็มีได้รังเกียจที่จะยอมรับยอพระกัลลินเป็นลูกสะใภ้ ในขณะที่นางจันทรมเหสีกลับไม่เห็นด้วยและไม่ยอมรับยอพระกัลลินเป็นลูกสะใภ้ จึงออกอุบายกำจัดนางโดยแกล้งใส่ความวายอพระกัลลินเป็นกระสือกินแมวเพื่อจะให้มณีพิชัยไปแต่งงานกับธิดาของพระเจ้ากรุงจีนตามที่ตนต้องการ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นพฤติกรรมของนางจันทรมเหสีจากคำรับสารภาพกับพราหมณ์ยอพระกัลลิน ดังนี้

เดิมเคยเดิมที	พระมณีลูกยาไปป่าใหญ่
ได้นางคนหนึ่งในปล้องไม้	หลงไหลพิศวาสเทวี
กรุงจีนให้มีราชสาร	ไปแต่งการกับลูกสาวศรี
พระมณีพิชัยไม่ไยดี	รักเมียข้างนี้อยู่มิไป
แม่กลัวกรุงจีนจะโกรธา	ยกมารบพุ่งเอากรุงใหญ่
จึงแกล้งทำบายบกลลใน	พาโลลูกสะใภ้ด้วยมารยา
เอาเลื้อยวิฬาร์พาปาทนาง	ตัดหางแซมใสในเกศา
แล้วขับไล่ไปเสียจากพารา	พาลผิดริษยานางทรมวย
แม่ทำชั่วน่าชังทั้งนี้	เพราะจะให้พระมณีมีเสียใหม่
บอกเจ้าตามจริงทุกสิ่งไป	อย่าให้แม่ม้วยชีวี

(บทละครนอก : ๓๖๘)

เมื่อทำวพิชัยนุราชทราบความจริงจึงโกรธเคืองมเหสีของตนที่เป็นผู้ใส่ความแกล้งลูกสะใภ้ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาที่เกิดขึ้นนี้ เป็นเพราะความคิดเห็นไม่ตรงกันในการยอมรับหญิงใดมาเป็นลูกสะใภ้ ทำให้เกิดการกระทำตามความคิดเห็นของตน คือ ทำวพิชัยนุราชให้การยอมรับและรักใคร่เอ็นดูยอพระกัลลิน ส่วนนางจันทรมเหสีใส่ความเพื่อกำจัดยอพระกัลลิน การกระทำของทั้งสองดังกล่าวทำให้ต่างฝ่ายต่างไม่พอใจต่อกัน จึงเกิดความขัดแย้งขึ้น

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับลูกสะใภ้เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง**มณีพิชัย** เพราะในเรื่องอื่นๆ ภรรยา มักจะเห็นคล้อยตามความคิดหรือความต้องการของสามี ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะของสังคมไทยสมัยนั้นที่ ชายเป็นใหญ่กว่าหญิง^๗ หรือเรียกกันเป็นคติว่า ชายเป็นช้างเท้าหน้า หญิงเป็นช้างเท้าหลัง

^๗บุญลือ วันทายนต์, **ครอบครัวและวงศ์วาน**, ๖๙.

กล่าวคือ สามีอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ปกครอง ผู้นำหรือหัวหน้าครอบครัวที่จะให้ความปลอดภัยและมั่นคงแก่คนในครอบครัว และมีหน้าที่ตัดสินใจในภาระกิจการงานต่างๆ ส่วนภรรยาเป็นผู้อยู่ในปกครองหรือเป็นผู้ตามที่ต้องเชื่อฟังสามี

๑.๑.๑.๔ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องข้าทาสาบรวิวาร

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องข้าทาสาบรวิวารเกิดจากสามีกับภรรยาไม่ตรงกันในการรับบุคคลเข้ามาเป็นข้ารับใช้ หรือความขัดแย้งเกิดขึ้นจากสามีให้ความสำคัญแก่ข้าทาสาบรวิวารมากกว่ากระทั่งละเลยการปฏิบัติตนเป็นสามีต่อภรรยา

ลักษณะแรก สามีกับภรรยาไม่ตรงกันเรื่องการรับคนมาเป็นข้ารับใช้ ในเรื่อง **รามเกียรติ์** หนุมานแต่งกลอุบายมาเป็นข้ารับใช้ของทศกัณฐ์ เมื่อนางมณฑาทิพรบาทจึงกล่าวเตือนทศกัณฐ์ไม่ให้ไว้ใจและรับหนุมานมาเป็นข้ารับใช้ ดังในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความคิดเห็นของนางมณฑาทิพรบาทกับทศกัณฐ์ที่ไม่ตรงกันเกี่ยวกับการรับหนุมานเข้ามาเป็นข้า ดังนี้

เมื่อนั้น

ได้ฟังพระราชสามี
อันซึ่งคำแห่งหนุมาน
ว่าความแค้นมีจึงหนีมา
ขึ้นชื่อว่าชาติไพร่
ซึ่งจะคบศัตรูเป็นมิตร
ข้าน้อยเห็นไม่มีประโยชน์
พระองค์ผู้ทรงภพไตร

เมื่อนั้น

ได้ฟังอัศวราชเทวี
ลิบปากสำรวจลสรลสันต์
แล้วมีพระราชโองการ
พี่ชุกใช้ไถ่ถามกัณหกษณา
ทั้งพระโคบุตรวุฒิไกร
ตั้งหนึ่งจะแจ้งน้ำใจคน
เธอมีจิตจงรักเราจริง
ซึ่งวานรจะทำโทษให้
ว่าแล้วยุรยาตรคลาดคลา

นวลนางมณฑาทิพรบาท

ชูลีกรสนองพระบัญชา
พระรามรักปานพระเนตรขวา
จะอยู่อาสาพระทรงฤทธิ
จะพาที่ชื่อตรงนั้นเห็นผิด
ตั้งเอาอสรพิษมาเลี้ยงไว้
นานไปจะทำโทษให้
อย่าไว้พระทัยแก่ไพร่
ทำวศพัศตรัยักษ์
พาที่เปรียบเทียบตัดทาน
กุมภภัณฑ์ดับหัตถ์จัดฉาน
เขาวมาลย์อย่างรังเกียจใจ
จนปรีक्षाเสนาน้อยใหญ่
ที่ไหนจะโง่ไปกว่าลิง
สารพันดันรู้ไปทุกสิ่ง
ถ้ากริ่งอยู่แล้วไม่พามา
ดวงใจอย่าคิดกังขา
ออกมายังท้องพระโรงคัล

(รามเกียรติ์ เล่ม ๓ : ๓๔๙-๓๕๐)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางมณฑิไม่เห็นด้วยที่ทศกัณฐ์จะรับหนุมานมาอยู่ฝ่ายเดียวกับตน ในขณะที่ทศกัณฐ์ต้องการรับหนุมานเข้ามาเป็นข้ารับใช้ เพราะไม่รู้ในกลอุบายของหนุมาน และเห็นว่าเป็นหนทางที่จะทำให้ตนสามารถเอาชนะฝ่ายพระรามได้ ดังนั้นนางมณฑิจึงขัดแย้งกับทศกัณฐ์เพราะมีความเห็นและความต้องการที่ต่างกับทศกัณฐ์

ลักษณะที่สอง สามีให้ความสำคัญกับข้าทาสบริวารมากกว่าภรรยา ในเรื่อง **ลักษณะวงศ์** ลักษณะวงศ์รับพรหมณ์เกษรเข้ามาเป็นข้ารับใช้ และให้ความรักความสนิทสนมกระทั่งลิ้มนางยี่สุ่นมเหสีของตน ทำให้นางยี่สุ่นเกิดความขัดเคืองลักษณะวงศ์ที่ไม่ให้ความสนใจใส่ใจตนในฐานะสามี แต่กลับสนใจและให้ความสำคัญพรหมณ์เกษร ในบทประพันธ์แสดงความขัดเคืองของนางยี่สุ่นที่มีต่อลักษณะวงศ์เรื่องพรหมณ์เกษร ดังนี้

ปางเยาววยอดยี่สุ่นมเหสี	แสนทวิทุกข์ทนมลโหม้
พงศ์กษัตริย์ภัสดาไม่อาลัย	ตั้งแต่ได้พรหมณ์มาก็ราโรย
นุชนาฏน้อยจิตเจ้าคิดแค้น	ในทรวงแสนบั่นปวนให้หวนโหย
ยามบรรทมเพิ่มพูนอาดูรโดย	พระพักตร์มองหมองโรยระทมทรวง
คอยสดับจับความเจ้าพรหมณ์ผิด	ให้น้อยจิตเจ็บใจนั้นใหญ่หลวง
อย่าเลยจะอุบายด้วยลายลวง	เห็นกระทรวงนี้จะสมอารมณ์คิด
เหมือนหนามยอกจำบังด้วยคมหนาม	จะทูลความเอาให้เหมาะจำเพาะผิด
ดำริแล้วเข้าเฝ้าองค์พระทรงฤทธิ์	ทอดสนิททักถามเจ้าพรหมณ์นาง
.....	.....
สายสมรเห็นภูธรไม่ถือโทษ	นึกพิโรธด้วยว่าหมายไม่เหมือนสม
สร้างสำรวลสวนไปพระทัยตรม	แล้วบังคมลาคืนเข้าห้องทอง
นั่งบรรทมอยู่บ่ทนแสนทเวษ	เยาวเรศช้อนทรวงให้หมองหมาง
ทั้งสองเนตรชลนัยนั้นไหหลนอง	แต่ตริตรองคิดแค้นแน่นอุรา

(รวมนิทานสุภาษิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๔๙๓-๔๙๔)

จากบทประพันธ์ นางยี่สุ่นขัดแย้งกับลักษณะวงศ์เพราะนางไม่พอใจพฤติกรรมของลักษณะวงศ์ ที่ให้ความสำคัญแก่พรหมณ์เกษรซึ่งเป็นข้ามากกว่าตน ในวรรณคดีไทยปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับข้าทาสบริวารเพียง ๒ เรื่อง คือ เรื่อง**รามเกียรติ์** และเรื่อง**ลักษณะวงศ์** ดังตัวอย่าง

๑.๑.๑.๕ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ซึ่งรวมถึงภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมด้วยนั้น เกิดจากสามีกับภรรยาเป็นบุคคลซึ่งมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน ความแตกต่างทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ดังกล่าวทำให้สามีกับภรรยาไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** พระอภัยมณีมีชายาซึ่งต่างเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์กับตนถึง ๓ คน ได้แก่ นางผีเสื้อสมุทร ซึ่งเป็นเผ่าพันธุ์ยักษ์ นางเงือก เป็นสัตว์น้ำที่อนบนเป็นคนท่อนล่างเป็นปลา และนางละเวง ซึ่งเป็นฝรั่งต่างชาติต่างภาษา ความแตกต่างทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ระหว่างพระอภัยมณีกับชายาทำให้พระอภัยมณีไม่สามารถอยู่ร่วมกับนางได้อย่างมีความสุขและยาวนาน กล่าวคือ เมื่อพระอภัยมณีอยู่กับนางผีเสื้อสมุทรที่ถ้ำได้น้ำ พระอภัยมณีก็เกิดความหวาดกลัวและต้องการหนีจากนางผีเสื้อสมุทรตลอดมา หรือเมื่อพระอภัยมณีได้นางเงือกเป็นชายาก็ไม่สามารถอยู่ร่วมกับนางได้เพราะความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ ส่วนนางละเวง แม้เหตุผลของการจากกันจะเป็นเหตุผลทางการเมืองที่นางละเวงจะต้องรับผิดชอบบ้านเมืองทำให้ไม่สามารถติดตาม พระอภัยมณีกลับไปเมืองผลึกได้ แต่ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม ทำให้นางต้องทุกข์ใจ เพราะความแตกต่างทางเชื้อชาติของพระอภัยมณีเป็นอุปสรรคความรักที่นางมีต่อพระอภัยมณี คือข้าทาสบริวารและประชาชนต่างรังเกียจพระอภัยมณี ในบทประพันธ์แสดงผลของความขัดแย้งของเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ระหว่างสามีกับภรรยา ด้วยการที่ทั้ง ๒ ฝ่ายต้องทุกข์ใจและจากกัน ดังนี้

พระอภัยมณีหนีจากนางผีเสื้อสมุทร ซึ่งพระอภัยมณีได้คร่ำครวญถึงความรักที่มีต่อนาง แต่ด้วยความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ทำให้ไม่สามารถอยู่ร่วมกับนางได้ ดังนี้

พระจิงชวนแขกฝรั่งสะพรังพร้อม

เห็นศพนางพลางพิศดูพักตรา

ลดพระองค์ลงนั่งข้างศิโรตม์

พิไรรำพร่ำว่าด้วยอาลัย

นิจจาเอ๋ยเคยอยู่ในคูหา

จนเกิดบุตรสุดสวาทนिरาสร้าง

ลงจากจอมเขาเขินถึงเนินผา

ชลนาคลอนเนตรสังเวชใจ

สมาโทษนางยักษ์ที่ตักษัย

สะอื้นให้ใจหายเสียดายนาง

เจ้าอุตสาห์ปรนนิบัติไม่ขัดขวาง

เจ้าอ้ำว้างวิญญูณจึงมาตาม

ได้พบกันวันเมื่อถึงเกาะแก้ว
 เวียนระว่างตั้งจิตแต่ติดตาม
 สงสารนักภักดีเจ้าพี่เอ๋ย
 ถึงรูปชิวตัวดำแต่น้ำใจ
 ตั้งแต่ไม่มีแต่จะแลลับ
 จนม้วยดินสิ้นฟ้าแลบาดาล
 พี่แบ่งบุญบรรพชิตอุทิศให้
 อันชาตินี้มีกรรมจำนิรา
 เป็นมนุษย์ครุฑทาเทวาริราช
 ให้สมวงศ์พงศ์ประยูรตระกูลกัน

พี่ห้ามแล้วเจ้าก็ยังไม่ฟังห้าม
 จนถึงความมรณานิคาลัย
 เป็นคู่เซยเคียงชิดพิสมัย
 จะหาไหนได้เหมือนเจ้าเยาวมาลย์
 จนสิ้นดับกาลาปาวสาน
 มิได้พานพบสมรเหมือนก่อนมา
 เจ้าจงไปสู่สวรรค์ให้พรราชา
 เมื่อชาติหน้าขอให้พบประสพกัน
 อย่ารู้ขาดเสนาหาจนอาสัญ
 อย่าต่างพันธุ้ผิดเพื่อนเหมือนเช่นนี้

(พระอภัยมณี : ๒๐๕-๒๐๖)

พระอภัยมณีลานางเงือก ซึ่งนางเงือกคร่ำครวญกับการจะจากไปของพระอภัยมณีโดยตน
 ไม่สามารถไปด้วยได้เพราะตนมีฝาพันธุ์เป็นปลาซึ่งต่างจากพระอภัยมณีที่เป็นมนุษย์ ดังนี้

ถึงใครอื่นเห็นแสนไม่แมนเหมือน
 เคยปกเกล้าเข้าค้ำได้สำราญ
 ในทรวงของน้องนี้มีแต่โศก
 เป็นสองทุกข์ทั้งที่มีครุฑ
 อีกทุกข์หนึ่งถึงตัวที่ผิวร้าง
 ฝูงมัจฉานาคินทรในสินธุ์
 ไหนจะทุกข์ถึงองค์พระทรงโฉม
 ด้วยแฉกทางข้างหน้าในวาริ
 ต้องอดอยากยากไร้จะไม่ยอม
 เคยสำราญการไพร่พระไม่เคย
 แมนน้องไปด้วยได้จะไปส่ง
 นางครวญคร่ำให้อาลัยลาน

พระผู้เพื่อนยากไร้ไกลสถาน
 แต่นั้นนานจะได้มาเห็นหน้ากัน
 แสนวิโยคญาติกาถืออาสัญ
 จะเป็นอันใดไปก็ไม่รู้
 เปรียบเหมือนหญิงร้ายอายอดสู
 ที่ลวงรู้ก็จะเป็นราศี
 จะต้องโทษนัสไปในวิถึ
 ไม่มีที่อาศัยที่ไหนเลย
 เจ้าประคุณทูลกระหม่อมของน้องเอ๋ย
 ผู้ใดเลยเขาจะมาพยาบาล
 ให้พระองค์ถึงปราสาทราชฐาน
 พระสงสารโศกาแล้วพาที

(พระอภัยมณี : ๑๘๙)

พระอภัยมณีได้นางละเวง ซึ่งทำให้นางละเวงเกิดความทุกข์เศร้าใจแม้ตนจะมีใจรัก
 พระอภัยมณีก็ตาม แต่เป็นเพราะเชื้อชาติที่แตกต่างกันระหว่างนางกับพระอภัยมณี ดังนี้

ครั้นรุ่งอรุณนางตื่นสะอื้นอ่อน	ให้อาวรณ์ถึงญาติศาสนา
เสียดายกายอายุฝรั่งทั้งลังกา	จะเอาหน้าหนีไปแฝงเสี้ยแห่งไร
ยิ่งตริก็ตรองหมองจิตด้วยผิดเพศ	น้ำพระเนตรคลอคลอหลังหล่อไหล
แล้วผันแปรแลดูภูวไนย	กลับอาลัยลืมนะอื่นขึ้นอารมณ์

(พระอภัยมณี : ๖๙๑)

จากตัวอย่าง การที่พระอภัยมณีต้องจากชายาถึง ๒ คน และนางละเวงต้องทุกข์กังวลใจ เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ระหว่างสามีกับภรรยา อาจกล่าวได้ว่า ความเหมือนหรือความแตกต่างทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์เป็นปัจจัยสำคัญในการพิจารณาเลือกคู่ครอง หากสามีและภรรยามีเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์แตกต่างกัน แนวโน้มที่จะอยู่ร่วมกันยืนนานมีน้อยกว่าผู้ที่มีเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์เดียวกัน เช่น พระอภัยมณีสามารถอยู่กับนางสุวรรณมาลีได้โดยไม่มีเงื่อนไขทางเชื้อชาติหรือเผ่าพันธุ์ เป็นต้น

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ ๕ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**พระอภัยมณี** ระหว่างพระอภัยมณีกับนางเงือก พระอภัยมณีกับนางละเวง ศรีสุวรรณกับนางรำภาสะหรี สิ้นสมุทกับนางยุพาผกา และสุดสาครกับนางสุดาสีวัน เรื่อง**อุณรุท** คือระหว่างอุณรุทกับนางกนิรี เรื่อง**ไกรทอง** ระหว่างไกรทองกับนางวิมาลา เรื่อง**ลักษณวงศ์** ระหว่างลักษณวงศ์กับนางกนิรี และ**สิงห์ไกรภพ** ระหว่างรามวงศ์กับนางแก้วกนิรี โดยทั้ง ๕ เรื่อง มีเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องสิงห์ไกรภพ ที่สามีกับภรรยาสามารถยอมรับในความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของกันและกันได้ คือ รามวงศ์สามารถยอมรับความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์ของแก้วกนิรีซึ่งเป็นยักษ์ได้ ส่งผลให้ทั้งคู่สามารถใช้ชีวิตคู่ร่วมกันได้

๑.๑.๑.๖ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องพฤติกรรม ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องพฤติกรรม เกิดจากสามีหรือภรรยามีท่าทาง การกระทำ หรือการแสดงออกลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งรวมถึงการหนีจากไปด้วย ทำให้ฝ่ายตรงข้ามเกิดความไม่พอใจ เสียใจ หรือโกรธเคืองคู่ครองของตนที่แสดงพฤติกรรมนั้น

ในเรื่อง **อุณรุท** เมื่ออุณรุทพานางอุษากลับมาอยู่บ้านเมืองกับตนและอภิเษกนางเป็นชายาองค์หนึ่ง นางศรีสุดาซึ่งเป็นชายาอยู่ก่อนเกิดความหึงหวงจึงไปต่อว่านางอุษา ทั้งสองจึงเกิดเรื่องทะเลาะวิวาทกัน เมื่ออุณรุททราบเรื่องจึงชุนเคืองและไม่พอใจในการกระทำของชายาทั้งสอง ดังในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงตอนอุณรุททราบเรื่องที่ชายาทะเลาะกัน ดังนี้

เมื่อนั้น	พระอุณรุทศมีศรีใส
ได้ฟังขุนเคืองหญ้าย	ภูในตริตรึกไปมา
ครั้นจะว่าแต่ศรีสุดาเล่า	จะน้อยใจว่าเข้าด้วยอุษา
จึงมีพระราชบัญชา	แก่สองวงนิดาด้วยพลัน
เจ้าผู้มิ่งมงกุฎนารี	อันมีลักษณะวิไลเจิดจัน
ย่อมเชื้อสุริวงศ์พงศ์พันธุ์	ลือทิวเขตชั้นที่ธานี
อนิจจาควรเป็นเช่นนี้ได้	เหตุไรจึงไม่เอ็นดูพี่
มาผิดหมองพ้องกันฉันนี้	ให้เป็นที่ติฉินนินทา
ขอบสองจะผดุงบำรุงสวาท	ร่วมชีวาตมกันไปวันหน้า
ธรรมดาจาริตกษัตรา	สองอัครชาก็ย่อมมี
เหตุใดหวนหักไม่รักหน้า	แก้งให้ภักศดาหมองศรี
จะเกรงใจใครบ้างก็ไม่มี	เห็นดีแล้วหรือนางกัลยา

(อุณรุท : ๓๕๙-๓๖๐)

จากบทพระราชนิพนธ์ อุณรุทเกิดความขัดแย้งกับการกระทำของนางศรีสุดาและนางอุษา
ที่ทั้งสองทะเลาะเหิงหวงกัน อุณรุทจึงว่ากล่าวและเตือนสตินางทั้งสองให้เห็นว่าสิ่งที่ทำนั้นผิด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาโดยมี
เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรม ๗ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **อุณรุท** อุณรุทขัดแย้งกับนางศรีสุดาและ
นางอุษาที่ทั้งสองทะเลาะเหิงหวงกัน เรื่อง **ดาหลัง** ท้าวดาหายกบฏบูชาให้ระตูประตาทนซึ่ง
ประหม่สุหรี่ไม่เห็นด้วย เรื่อง **รามเกียรติ์** พระรามทำอุบายแก้งสวรรคตเพื่อให้นางสีดายอม
กลับวัง เรื่อง **โคบุตร** นางอำพันมาลาทำเสน่ห์ เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** สิงห์ไกรภพขัดแย้งกับนางแก้วกนิษฐา
ที่นางทำเสน่ห์ เรื่อง **พระอภัยมณี** พระอภัยมณีหนีนางผีเสื้อสมุทร นางสุวรรณมาลีหนีพระอภัยมณี
ไปบวช และเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางวันทองไม่เชื่อฟังขุนแผน และนางบัวคลี่วางยาขุนแผน

๑.๑.๑.๗ ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องอำนาจ

ความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาเรื่องอำนาจเกิดจากภรรยาต้องการอำนาจและขออำนาจจาก
สามี แต่สามีไม่เห็นด้วยและไม่ต้องการให้อำนาจแก่ภรรยา

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** ท้าวทศรถและนางไภยเกษีเกิดความขัดแย้งกันเมื่อนางไภยเกษีขอ
เมืองให้พระพรตและให้พระรามออกเดินป่า ๑๔ ปี ความต้องการอำนาจนี้แม้นางไภยเกษีมิได้
ต้องการเพื่อตนเอง แต่ก็ทำให้ต้องขัดแย้งกับท้าวทศรถ ดังในบทพระราชนิพนธ์ดังนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังบรรหารภูวไนย
ข้าจะขอสัตย์ที่ปฏิญาณ
ซึ่งจะให้พระรามลูกยา
พระองค์จงได้เงือดด
ให้พระรามไปจากพระนคร
จึงกลับมากครองนคร
ความปรารถนาข้าเท่านี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังดังต้องปิ่นพิษ
น้อยหรืออโยเกษี
จะแก้งมาผลาญชีวา
อันน้ำใจหญิงทั้งไตรจักร
จะใคร่แหะออกดูหัวใจ
แล้วกลับตริกไปถึงความสัตย์
ฆ่าเสียก็จะเสียปฏิญาณ

พระเยาวมาลย์ผู้มีอัชฌาศัย
บังคมไหว้สนองพระวาจ
ผ่านเกล้าจงโปรดเกศา
เป็นปิ่นโลกาประชากร
ขอให้โอรสของข้าก่อน
สัตย์จรเดินไพร่สิบสี่ปี
เป็นมงกุฎเศศบุรีศรี
ภูมีจงให้สมคิด
พระบิตุรงค์องค์พระจักรกฤษณ์
ชีวิตเพียงม้วยด้วยวาจ
ใจมันกาลวิษยา
ให้กุมภรณาไม่อาลัย
จะเหมือนอิทรลักษณ์นี้หาไม่
ให้สมที่มั่นสาธารณ์
ยิ่งเคืองขัดเร้าร้อนดังเพลิงผลาญ
จำจะพจมานโดยดี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนิพนธ์ (รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๓๕๖-๓๕๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ ความนึกคิดของท้าวทศรถ แสดงถึงความรู้สึกขัดแย้งที่ท้าวทศรถมีต่อนางไถยเกษี เนื่องจากท้าวทศรถหวังและต้องการให้พระรามครองเมือง แต่เมื่อนางไถยเกษีขอเมืองให้พระพรตครองก่อน ท้าวทศรถต้องยอมให้ตามคำขอของนางไถยเกษีเพราะสัตย์สัญญาที่พระองค์เคยให้ไว้กับนาง จนทำให้ท้าวทศรถต้องตรอมพระทัยสิ้นพระชนม์ในที่สุด การขอเมืองให้พระพรตครอง นอกจากท้าวทศรถผู้ที่เป็นผู้ให้อำนาจจะขัดแย้งกับนางไถยเกษีโดยตรงแล้วบุคคลอื่นก็เกิดความขัดแย้งกับนางไถยเกษีด้วยเช่นกัน คือ พระลักษมณ์ พระพรต พระฤๅษีสวามิตร และพระฤๅษีวิเชียฐ์

ในเรื่อง **สังข์ทอง** ความขัดแย้งระหว่างท้าวยศวิมลกับนางจันทาเกิดขึ้นเพราะนางจันทาต้องการตำแหน่งมเหสี ในขณะที่ท้าวยศวิมลไม่ต้องการให้ใครมาแทนที่ตำแหน่งมเหสีของนางจันทา ดังนั้นความขัดแย้งจึงเกิดขึ้น ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น
ยังไม่เหมือนจิตที่คิดไว้

จันทาทัวเหตุจะเป็นใหญ่
มุ่งมาดหมายใจอยู่ไปมา

จึงเรียกสาวใช้เข้าในห้อง	ปรองดองตรองตรึกปรึกษา
จะคิดฉันใดไฉนนา	ให้ข้าสมจิตที่คิดปอง
ลอยเมฆเป็นเอกมเหสี	อย่าให้ใครมีเสมอสอง
พระฤๅษายไม่วายตรึกตรอง	เศร้าหมองคะเนงคิดถึงเมื่อย
.....	.....
น้อยหรือน้ำใจใหญ่หลวง	โถมจ้วงเอาดวงพระสุริย์ศรี
กูไม่ให้ปันอีจันที	เจ้าของเขาไม่มียังมิตาย
สิ้นเคราะห์จะรับเจ้ากลับมา	แม่นางจันทาเจ้าอย่าหมาย
จงพากันไปให้สบาย	ลูกเต้าบ่าวนายบรรดามา

(บทละครนอก : ๒๖-๒๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทำวายุศวิลต์ต่อว่านางจันทา เพราะไม่พอใจที่นางจันทาขอตำแหน่งมเหสีของนางจันทวี ซึ่งทำวายุศวิลต์ไม่ต้องการให้ใครมาแทนที่ตำแหน่งมเหสีของนางจันทวีมเหสี

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างสามีกับภรรยาด้วยเรื่องอำนาจเพียง ๒ เรื่องที่ยกมาเท่านั้น ส่วนในเรื่องอื่นๆ ภรรยาจะอยู่ภายใต้อำนาจของสามี และไม่ได้แสดงความปรารถนาที่จะมีอำนาจ

๑.๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยา หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างผู้หญิงกับผู้หญิงที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเพราะมีสามีคนเดียวกัน กล่าวคือ ผู้หญิงที่ร่วมมือเพศสัมพันธ์กับผู้ชายคนเดียวกัน^๙ โดยความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยาเกิดขึ้นเนื่องจากลักษณะครอบครัวของสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่เป็นครอบครัวแบบหลายผัวหลายเมีย หรือพหุคู่ครอง ในลักษณะที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน^{๑๐} ซึ่งลักษณะครอบครัวของไทยได้ปรากฏหลักฐานในกฎหมายตราสามดวงที่ได้จำแนกลักษณะของภรรยาออกเป็นประเภทต่าง ๆ ไว้ในพระอัยการลักษณะผัวเมียว่า

อันว่าลักษณะเมียนั้นมี ๓ ประการฯ หนึ่งหญิงอันบิดามานดาคุมมือให้เปนเมียชาย
ได้ชื่อว่าเปนเมียกลางเมือง

^๙บุญลือ วันทายนต์, *ครอบครัวและวงศ์วาน*, ๑๑๓-๑๑๕.

^{๑๐}ดำรง ศี ฐานดี, *มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๐), ๙๕.

ประการหนึ่งชายขอหญิงมาเลี้ยงเป็นอนุภรรยาหลันเมียหลวงลงมา ได้ชื่อว่าเมีย
กลางนอก

ประการหนึ่งหญิงใดมีทุกข์ยาก ชายช่วยไถ่ได้มาเหน็ดหน้าเลี้ยงเป็นเมีย ได้ชื่อ
ว่าเมียกลางทาง^{๑๑}

เมื่อในครอบครัวประกอบด้วยสามีหนึ่งคน แต่มีภรรยาหลายคนจึงย่อมก่อให้เกิดการ
ทะเลาะเบาะแว้ง ชิงดีชิงเด่น และไม่ลงรอยกันขึ้นระหว่างภรรยา กับภรรยา ซึ่งอาจเป็นภรรยา
หลวงกับภรณาน้อย หรือภรรยาที่มีฐานะเท่าเทียมกัน โดยเนื้อหาสาระที่ภรรยา กับภรณามากเกิด
ความขัดแย้งกัน มีรายละเอียดดังจะกล่าวถึงต่อไป

๑.๑.๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยาเรื่องสามี

ความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยาเรื่องสามีเกิดจากสามีมีภรรยาหลายคน และให้ความรัก
ความดูแลเอาใจใส่ภรรยาแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน ภรรยาที่ได้ความรักจากสามีน้อยกว่าจึงอิจฉา
ริษยาภรรยาฝ่ายตรงข้ามที่สามีให้การดูแลเอาใจใส่มากกว่าตน ทำให้เกิดการแย่งชิงความรักของ
สามีมาเป็นของตน หรือเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากภรรยาหลวงถูกผู้หญิงอื่นซึ่งต่อมากลายเป็น
ภรณาน้อยแย่งสามีไปจากตน

ในเรื่อง **โคบุตร** หลังจากพระอาทิตย์พระราชาบิดาของโคบุตรลงมาจัดการอภิเษกโคบุตร
กับนางมณีสาครและนางอำพันมาลาให้ที่เมืองปราการบรรพตแล้ว โคบุตรไม่ได้ให้ความรักและ
ดูแลเอาใจใส่นางอำพันมาลาเหมือนเช่นที่เคยอยู่เมืองของนาง แต่กลับรักนางมณีสาครชายาองค์
ใหม่มากกว่า ทำให้นางอำพันมาลาเกิดความขัดเคืองและอิจฉาริษยานางมณีสาคร นางจึงไปทำ
เสน่ห์เพื่อให้โคบุตรกลับมารักตนเช่นเดิม ดังในบทประพันธ์ว่า

พระโคบุตรสุริยยอดสงสาร	ครองปราการบรรพตบุรีศรี
พระนามเลื่องเมืองขึ้นหมื่นบุรี	ดุจดลีน้อมกายถวายกร
บ้างก็แต่งธิดามาประนต	ก็ปรากฏตรีภพสยบสยอน
พระครอบครองนคราถาวร	ด้วยบังอรอัคเรศทั้งสองนาง
โถมมณีสาครบรรลัษณ์	พระทรงศักดิ์รักใครไม่อาจขวาง
อำพันนั้นก็รักเป็นปานกลาง	ทั้งสองนางก็เป็นทีรักกัน
นางอำพันทรงครรภีอยู่อ่อนอ่อน	พระภูธรละเมินอยู่เห็นหัน
เฝ้าเกล้าคลึงฝ้ายขวาไม่ราวัน	โถมอำพันคิดแค้นแสนระกำ

^{๑๑}เรื่องเดียวกัน, ๙๕.

ด้วยไถลวงศัพทาคณาญาติ	ไอ้อนาถหนอใครจะอุปัถม์
ไม่มีขึ้นกลิ่นเข้าไม่เต็มคำ	นางบั่นปวนครวญคร่ำระกำนาน
ธรรมดานารีสามีร้าง	เพราะจิตจางความรักสมัครสมาน
จะหาผู้รู้เวทพิเศษมาน	มาแก้การพิศมัยมิให้วาง

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๖๔)

จากบทประพันธ์ นางอำพันเกิดความขัดแย้งกับนางมณีสาครด้วยเรื่องโคบุตร เพราะโคบุตรให้ความรักแก่นางมณีสาครมากกว่าตน

ในเรื่อง **ไกรทอง** เมื่อไกรทองพานางวิมาลาขึ้นมาอยู่บนบกด้วย ทำให้นางตะเภาแก้วและตะเภาทองไม่พอใจและหึงหวงที่นางวิมาลาจะมาเป็นภรรยาของไกรทองอีกคนหนึ่ง ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความหึงหวงไกรทองของนางตะเภาแก้วและตะเภาทอง ดังนี้

ว่าแล้วพี่น้องจึงร้องถาม	ชะนางรูปร่างได้ผิวใหม่
ทำเจ้อเจือสะเออะหน้าหม่อมไกร	ช่างติดตามมาได้ไม่มีอาย
เอาผิวไปไว้ถึงเจ็ดคืน	ยังไม่หายรอยริ้วหรือโฉมฉาย
หรือว่าซาลวันที่อันตราย	แยบคายไม่เหมือนเจ้าไกรทอง
แต่ผิวกุมภีลแล้วมิหน่า	ยังแถมข้ามมนุษย์เข้าเป็นสอง
ใส่หัวลงไปเสียห้องคลอง	เดี๋ยวจวนจ้องหงไม่เจียมตัว

(บทละครนอก : ๓๒๐)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางตะเภาแก้วและตะเภาทองเกิดความขัดแย้งกับนางวิมาลา เพราะเห็นว่าวิมาลาเป็นผู้ที่มาแย่งหรือแบ่งความรักของสามีไปจากตน ซึ่งจะทำให้สามีรักตนน้อยลงกว่าเดิมหรือไม่รักตน

ความขัดแย้งระหว่างภรรยาภรรยากับภรรยาโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการแย่งชิงความรักจากสามีหรือสามีรักไม่เท่ากัน ถือเป็นความขัดแย้งหลักที่เกิดขึ้นระหว่างภรรยาภรรยามีทั้งหมด ๗ เรื่อง โดยแยกออกเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากภรรยาได้รับความรักไม่เท่าเทียมกันจึงเกิดการแย่งชิงความรักมาเป็นของตน ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **อุณรุท** เกิดความขัดแย้งระหว่างนางศรีสุดา กับนางอุษา เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ระหว่างนางสร้อยสุดา กับนางกนิษฐา เรื่อง **โคบุตร** ระหว่างนางมณีสาคร กับนางอำพันมาลา และเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ระหว่างนางศรีมาลา กับนางสร้อยฟ้า โดยบุคคลแรกที่กล่าวถึง

ก่อนในแต่ละเรื่องได้รับความรักจากสามีมากกว่าคนหลัง ทำให้คนที่กล่าวที่หลังเกิดความอิจฉา ริษยาและหึงหวงจึงหาวิธีการทำให้สามีมารักตนบ้าง และความขัดแย้งที่เกิดจากความกลัวจะถูกแย่งความรักของสามีไป ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**ไกรทอง** ระหว่างนางวิมาลา กับนางตะเภาแก้วตะเภาทอง เรื่อง**ไชยเชษฐา** ระหว่างนางสุวิญชา กับนางสนมทั้งหก และเรื่อง**พระอภัยมณี** ระหว่างนางละเวง กับนางสุวรรณมาลี โดยบุคคลแรกที่กล่าวถึงเป็นผู้ที่เข้ามาแย่งความรักของสามีไปจากผู้หญิงที่กล่าวที่หลัง

๑.๑.๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยาเรื่องบุตร ความขัดแย้ง

ระหว่างภรรยา กับภรรยาเรื่องบุตรเกิดจากการที่ภรรยาฝ่ายหนึ่งให้กำเนิดบุตร ทำให้ภรรยาที่ไม่ได้ตั้งครรภ์หรือตั้งครรภ์พร้อมกันเกิดความอิจฉาริษยาและต้องการกำจัดภรรยาและบุตรของฝ่ายตรงข้าม เพราะต้องการได้อำนาจและความรักของสามีมาเป็นของตน หรือความขัดแย้งเกิดจากภรรยาฝ่ายหนึ่งมีเจตนาร้ายกับบุตรของภรรยาอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ภรรยาผู้เป็นมารดาของบุตรนั้นเกิดความไม่พอใจและโกรธเคืองภรรยาฝ่ายตรงข้ามที่ประสงคร้ายกับบุตรตน

ความขัดแย้งระหว่างภรรยา กับภรรยาเรื่องการให้กำเนิดบุตร เช่น ในเรื่อง **สังข์ทอง** ทำวยศิมิลประกาศว่าหากชายองค์ใดตั้งครรภ์จะยกเมืองให้บุตรครอง เมื่อนางจันทาทราบว่านางจันทวีตั้งครรภ์เช่นเดียวกับตนก็เกิดความกลัวว่าบุตรในครรภ์ของนางจันทวีจะแย่งอำนาจไปจากตน นางจันทาจึงคิดที่จะกำจัดนางจันทวีและบุตร ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงความขัดแย้งของนางจันทาที่มีต่อนางจันทวี ดังนี้

ฝ่ายนางจันทามาถึงห้อง	เศร้าหมองตรองจิตคอยอิจฉา
อาบเอิบกำเร็บด้วยโภคา	ผ่านฟ้าว่าใครมีครรภ์
สมบัติจะยกให้ลูกครอง	มีสองต้องคิดผัดผั้น
ท่านมียศศักดิ์จะรักกัน	ลูกเต้าเหล่านั้นจะหมองมัว
ที่ไหนจะได้พระบุรี	สาวศรีจะชวนกันยืมหัว
ยิ่งตริก็ตรองยิ่งหมองมัว	จึงเรียกนางแม่ครัวเข้าห้องใน
สาวศรีเจ้าจงเอ็นดูเรา	เบียดข้าวเงินทองจะกองให้
จงช่วยปิดงำอำไว้	เอาทองไปให้แก่โหรา
เขียนหนังสือลับกำซัปลั่ง	เราหวังไว้ใจเจ้าหนักหนา
ถอดแหวนส่งให้มิได้ซ้ำ	นี้เข้าถึงใจให้พลง

(บทละครนอก : ๑๐-๑๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางจันทาเกิดความขัดแย้งกับนางจันทวี เพราะนางจันทวีตั้งครรภ์ขึ้นพร้อมกับตน และกลัวว่าบุตรที่จะเกิดจากนางจันทวีนั้นจะทำให้ตนและบุตรไม่ได้เป็นใหญ่ดังที่ต้องการ

นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างภรรยาภรรยาเรื่องบุตรในลักษณะที่บุตรเป็นที่มาของอำนาจ ยังปรากฏในเรื่อง **ไชยเชษฐ** อีกเรื่องหนึ่งด้วย คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างนางสุวิญชาภกับสนมทั้งหก ซึ่งการที่นางสุวิญชามีบุตรจะทำให้ได้รับความรักและมีอำนาจมากขึ้น นางสนมทั้งหกจึงเกิดความอิจฉาและคิดกำจัดนางสุวิญชา

ส่วนความขัดแย้งระหว่างภรรยาภรรยาในลักษณะที่ภรรยาอีกฝ่ายมีเจตนาร้ายต่อบุตรของภรรยาอีกฝ่าย เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** นางไภยเกศิขอให้พระพรตโอรสของนางขึ้นครองราชย์ก่อนพระราม โดยให้พระรามออกเดินป่า ๑๔ ปี ความต้องการของนางไภยเกศิทำให้นางเกาสุริยาพระมารดาของพระรามเกิดความโกรธเคืองนางไภยเกศิที่ทำให้นบุตรของตนไม่ได้ครองราชย์และต้องได้รับความยากลำบากในการออกเดินป่า ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความขัดเคืองของนางเกาสุริยาต่อนางไภยเกศิ ดังนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังดังใครมาตัดกร
อนิจจาควรหรือมามีมาร
แกล้งจะฆ่าชีวิตให้บรรลัย

นางเกาสุริยาดวงสมร
แสนทุกข์สะท้อนถอนใจ
จันทานลูกกูก็เป็นได้
อรไรรำพันโคก

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๓๖๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางเกาสุริยาขัดแย้งกับนางไภยเกศิเรื่องบุตร เพราะนางไภยเกศิเป็นผู้ทำให้พระรามโอรสของนางต้องออกจากวังและตระกะลำบาก ซึ่งความขัดแย้งระหว่างภรรยาภรรยาโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องบุตร ในลักษณะที่ภรรยาฝ่ายตรงข้ามมีเจตนาร้ายและทำให้นบุตรต้องเดือดร้อนปรากฏเฉพาะในเรื่องรามเกียรติ์ ดังตัวอย่าง

๑.๑.๓ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตร หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตประการหนึ่ง หรือมีความสัมพันธ์กันโดยการเลี้ยงดูอีกประการหนึ่ง โดยบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางสายโลหิตคือ ฝ่ายหนึ่งเป็นสามีและ

ภรรยาผู้ให้กำเนิด หรือเรียกว่า บิดามารดา และอีกฝ่ายหนึ่งคือ บุคคลที่ถือกำเนิดขึ้นจากผลของความสัมพันธ์ทางเพศของสามีกับภรรยา นั่น หรือเรียกว่า บุตร ส่วนบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางการเลี้ยงดู คือ ฝ่ายหนึ่งเป็นชายหรือหญิงที่ให้การเลี้ยงดูอบรม หรือเรียกว่า พ่อเลี้ยง แม่เลี้ยง และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้อยู่ในการดูแลของชายหรือหญิงนั้น หรือเรียกว่า บุตรบุญธรรม^{๑๒} นอกจากนี้ พ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงยังหมายรวมถึง สามีหรือภรรยาใหม่ของบิดาหรือมารดาด้วย แม้สามีหรือภรรยาใหม่จะไม่ได้เลี้ยงดู แต่ก็อยู่ในฐานะของพ่อเลี้ยงแม่เลี้ยงเช่นกัน

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรอาจเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ทั้งบิดาและมารดาขัดแย้งกับบุตร หรือบิดาฝ่ายเดียวหรือมารดาฝ่ายเดียวที่ขัดแย้งกับบุตรก็ได้ เนื้อหาสาระที่บิดามารดากับบุตรเกิดความขัดแย้งกันมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑.๑.๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครอง

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครองเกิดจากความเห็นและความต้องการในการเลือกหรือการมีคู่ครองไม่ตรงกันระหว่างฝ่ายบิดามารดากับบุตร ๓ ลักษณะ ลักษณะแรกคือ บิดามารดาเลือกและกำหนดคู่ครองให้บุตร แต่บุตรไม่ยินดีและไม่ต้องการที่จะแต่งงานกับบุคคลที่บิดามารดาเป็นผู้จัดหาให้ ลักษณะที่สองคือ บุตรเลือกคู่ครองเองแต่คู่ครองนั้นไม่เป็นที่ยอมรับของบิดามารดา และลักษณะสุดท้ายคือ ฝ่ายบิดาหรือมารดาจะมีคู่ครองใหม่ แต่บุตรไม่ยอมรับคู่ครองใหม่ของบิดาหรือมารดา

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครอง ลักษณะแรก คือ บิดามารดาเลือกคู่ครองให้แต่บุตรไม่ต้องการ เช่น ในเรื่อง **ดาหลัง** ทำวฤเบปันต้องการให้อิเหนาโอรสของตนอภิเษกกับนางบุษบาคู่ตุนาหงันที่ตนเลือกไว้ให้ที่เมืองดาดา เมื่ออิเหนาทราบข่าวก็ไม่ต้องการที่จะไปแต่งงานกับนางบุษบาคู่หมั้น และอิเหนายังไม่ยอมสั่งการเพื่อจัดเตรียมงานวิวาห์เพราะกำลังหลงรักนางเกนบุษบาสำหรับ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความไม่ต้องการแต่งงานกับนางบุษบาคู่ครองที่ ทำวฤเบปันหาให้ ดังนี้

เมื่อนั้น	ท่านทำวฤเบปันเรื่องศรี
เห็นพระโอรสราชบิดี	มีศรีเสาวภาคย์จำเริญใจ
จึงกล่าวมธุรสพจนานา	แก้วตาผู้ยอดพิสมัย
จะเสกสองให้ครองเวียงชัย	กับทรมวยดาหายุพาพาล

^{๑๒}สุภัตรา สุภาพ, **สังคมวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๖), ๖๕-๖๖.

ตัวพอกก็พุดมิภาพแล้ว
พอนี้อนิจจังไม่จีรังกาล
เมื่อนั้น
เหตุภัยตั้งไฟมอลามลน
โฉมนางดาหาฤจะงามเท่า
พระถวายบังคมแล้วออกมา

.....
เมื่อนั้น
ตั้งได้อำมฤตมาโสมทา
พระจึงสั่งแก้อโรธา
เสร็จแล้วจะยกไปธานี
สั่งเสร็จพระเสด็จคลาไคล
เล่าความตามองค์อนุชา
เมื่อนั้น
รับสั่งแล้วทอดถอนใจ
เสด็จมาทรงมโนมัย
ครั้นถึงลงจากอาชา
ทอดองค์ลงกับที่เสยา
พระเร่งเร้าร้อนอวารณใจ

เจ้าจะเป็นปิ่นแก้วครองราชฐาน
เจ้าจะได้ผ่านแผ่นภพประชาชน
ระเด่นมนตรีก็คิดฉงน
ภูวดลก็มพิทริลงตริศตรา
กับโฉมเจ้าผู้ยอดเสนาหา
ขึ้นทรงอาชาแล้วคลาไคล
.....
พระทรงภพสขสมปารรถนา
พระปรีดาเป็นพันพันทวี
ให้สั่งการวิวาหจะเสกศรี
ยังองค์พระศรีอนุชา
เข้าไปปราสาททหรรษา
ให้อัครชายาแจ้งใจ
ระเด่นมนตรีศรีไส
มิได้สั่งตามพระบัญชา
ตรงไปในไพรพฤกษา
ขึ้นสู่พลับพลาบวรทรม
กรกายพักตวามนใหม่
อกเอ๋ยจะคิดไฉนดี

(ดาหลัง เล่ม ๑ : ๓๓-๔๐)

จากบทพระราชนิพนธ์ อิเหนาเกิดความขัดแย้งกับท้าวกูเรป็น เพราะท้าวกูเรป็นบังคับให้
อิเหนาไปอภิเษกกับนางบุษบาคุ้มหมั้น ซึ่งเป็นผู้หญิงที่ตนไม่ได้รักและไม่เคยพบเห็นหน้า

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่อง
คู่ครอง โดยบิดามารดาเลือกคู่ครองให้แต่บุตรปฏิเสธมี ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่องดาหลัง และเรื่อง
อิเหนา อิเหนาขัดแย้งกับท้าวกูเรป็นเนื่องจากท้าวกูเรป็นให้อิเหนาไปแต่งงานกับบุษบา เรื่อง
พระอภัยมณี นางอรุณรัศมีขัดแย้งกับศรีสุวรรณที่ให้นางอรุณรัศมีแต่งงานกับสินสมุทร และ
ระหว่างนางเสาวคนธ์กับเจ้าเมืองการเวกที่ให้นางเสาวคนธ์แต่งงานกับสุดสาคร เพราะทั้งนาง
อรุณรัศมีและนางเสาวคนธ์ต่างให้สัญญาต่อกันว่าจะไม่มีคู่ครอง และในเรื่องขุนช้างขุนแผน
นางวันทองขัดแย้งกับนางศรีประจันที่นางศรีประจันบังคับให้นางวันทองแต่งงานกับขุนช้าง

ในด้านความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครองโดยบุตรเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง แต่บิดามารดาไม่เห็นชอบด้วย เช่น ในเรื่อง **สังข์ทอง** แม้ท้าวสามนต์จะเป็นผู้กำหนดให้ธิดาของตนเลือกคู่ครองโดยจัดให้มีการชุมนุมเจ้าชายจากเมืองต่างๆ และเปิดโอกาสให้บุตรได้เลือกคู่ครองของตนเอง แต่เมื่อนางรจนาตัดสินใจเลือกเงาะป่ามาเป็นคู่ครองของตน ท้าวสามนต์ก็เกิดความโกรธเคือง และไม่พอใจที่นางรจนาเลือกเงาะป่าจึงให้ทั้งสองไปอยู่ที่กระท่อมปลายนา ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความไม่พอใจของท้าวสามนต์ที่มีต่อการเลือกคู่ครองของนางรจนา ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวสามนต์เสียใจจนลมจับ
นางมณฑาเข้าประคองรองรับ	ขยำขยับไปสักหน่อยก็ค่อนข้าง
ลุกขึ้นกระเทียบบาททวาดอึ้ง	อีรจนาดูคู่มึงช่างมักง่าย
ทรลักษณ์อัปรีโยไม่มีอาย	หน่อกษัตริย์ทั้งหลายไม่เอื้อเฟื้อ
มารักเงาะทรพลคนอุบาทว์	ทุคช่างซึ่งชาติประหลาดเหลือ
แค้นนักจักใครให้ล่าเนื้อ	แล้วเอาเกลือทาซ้ำให้หน้าใจ
ว่าพลางทางฉวยได้ไม่เรียว	โกรธเกรี้ยวตัวสิ้นหมั่นไล่
อีกลูกช้วน่าซังจังไร	เอาไว้อย่ตีเสียให้แทบตาย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ (บทละครนอก : ๙๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ ความโกรธของท้าวสามนต์ที่ต่อว่านางรจนาแสดงถึงความขัดแย้งที่ท้าวสามนต์มีต่อนางรจนาที่นางเลือกคู่ครองไม่สมกับฐานะและศักดิ์ของธิดากษัตริย์

นอกจากท้าวสามนต์จะขัดแย้งกับนางรจนาแล้ว พี่ของนางรจนาก็ต่างไม่พอใจที่นางรจนาเลือกเงาะป่าเป็นสามี เพราะทำให้พวกตนได้รับความอับอาย และงานแต่งงานที่เตรียมจะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ถูกยกเลิกไป ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	ทั้งหกบุตรศรีไส
รู้ว่ารจนาทราม้วย	ได้ไ้เงาะป่าเป็นสามี
ต่างคนแค้นขัดอหยา	มันทำให้คนเขาว่าชายหน้าพี
เราจะไปพ้อตัดให้เต็มที	ว่าแล้วจรัสออกมา
ครั้งถึงจึงหยุดยืนอยู่	แลดูน้องสาวกับเงาะป่า
เคืองค้องอนจรตักิริยา	เปรียบประชดชี้หน้าแล้วว่าไป
ชะนางคนดีไม่มีชั่ว	ช่างเลือกผัวงามนักน่ารักใคร่
รูปร่างหน้าหัวร่อเหมือนตอไม้	เอออะไรพุงโรสันหลังยาว

มันน้ำเซยน่าชมสมประกอบ	พอชอบทำนองหม่อมน้องสาว
หูตาบั้งแวงเหมือนแมวคราว	เขาเล่าลืออื้อฉาวช่างไม่อาย
นอกรีตนอกรอยน้อยหรือนั้น	แสร้งนไปรักอีกมักง่าย
ให้พี่สาวชาวแล้พลอยวุ่นวาย	อภัยศอดายขายหน้าตา
ถึงมีดีมีชั่วเช่นผัวกู	จะร่วมเรียงเคียงคู่พอสมหน้า
อันอ้ายเงาะเหมาะเหมือนเสื้อปลา	ทุดช่างเสน่ห์ได้ลงคอ
หรือชะรอยถูกเสน่ห์เล่ห์กล	เวทมนตร์คลใจโฉนหนอ
ไม่คิดถึงพงศ์เผ่าเหล่ากอ	น้ำใจในคอมีงมิดคน
ยังจะทำแสบนอนค้อนข้าหรือ	คึดมือจะใคร่ต่อยสักร้อยหน
กูจะกรวดน้ำคว่ำคะนง	ถึงยากจนขาดจากพี่น้องกัน

(บทละครนอก : ๙๗-๙๘)

นอกจากการเลือกเงาะป่าเป็นคู่ครองของนางรจนาจะทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างญาติสายโลหิต คือ บิดามารดากับบุตร และพี่กับน้องแล้ว ยังก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างญาติจากการสมรส ในลักษณะพ่อตากับลูกเขย คือ ท้าวสามนต์กับเจ้าเงาะต่อไปด้วย เพราะเจ้าเงาะมีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ทำให้ท้าวสามนต์ได้รับความอับอาย ท้าวสามนต์จึงคิดกำจัดเจ้าเงาะต่อไป ดังในบทพระราชนิพนธ์ที่ท้าวสามนต์ขัดแย้งกับเจ้าเงาะจึงพยายามคิดหาทางกำจัดเจ้าเงาะ ดังนี้

เมื่อนั้น	ท่านท้าวสามนต์เป็นใหญ่
ตั้งแต่เงาะพาธิดาไป	ให้แค้นขจัดทุกเวลา
รจนาเจ้ากรรมมันทำชั่ว	มีผัวเงาะร้ายให้ขายหน้า
จำจะคิดอ่านด้วยมารยา	พาลฆ่าเสียให้ได้ไม่ว่าย

(บทละครนอก : ๑๑๒)

ในเรื่อง **ดาหลัง** เมื่อท้าวกูเรปั่นทราบว่ามีเสน่ห์รักและพานางเกนบุษบาสำหรับหญิงสาวชาวบ้านมาเป็นชานา ท้าวกูเรปั่นเกิดความรังเกียจและไม่ต้อนรับให้เกนบุษบาสำหรับมาเป็นลูกสะใภ้ของตน ท้าวกูเรปั่นจึงสั่งฆ่านางเพื่อให้อิเหนาไปแต่งงานกับบุษบาคู่ตุนาหงันที่ตนจัดเตรียมไว้ให้ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงการไม่ยอมรับนางเกนบุษบาสำหรับมาเป็นลูกสะใภ้ของท้าวกูเรปั่น ดังนี้

เมื่อนั้น	พระทรงภพลงโลกเป็นใหญ่
บอกองค์อัครศรีให้แจ้งใจ	ว่าอิเหนาไปได้คู่เกล้า
ชื่อเกณบุษบาสำหรับ	มันชาวไร่ไม่ควรที่มาเป็นเหล่า
เห็นอาลัยอาวรณ์ร้อนร่ำ	พี่ให้สั่งเขาจะแต่งการ
ถึงสามครั้งก็ไม่สั่งแก่ผู้ใด	ตรงไปพลับพลอันไพศาล
อนุชาจะไปจะเสียการ	ด้วยลูกเราหักหาญอำเภोज
ว่าโดยดีเห็นที่จะไม่ฟัง	คิดจะสั่งเสนาผู้ใหญ่
ไปฆ่านุชบาให้สาใจ	เราจึงจะให้ไปแต่งการ

(ดาหลัง : ๔๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทำวग्เรบั้นไม่พอใจที่อิเหนาไปน่านางเกณบุษบาสำหรับมาเป็นชายา เพราะนางเกณบุษบาสำหรับมีฐานะและชาติตระกูลต่ำไม่คู่ควรกับอิเหนาโอรสตน

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่อง คู่ครอง โดยบุตรเป็นผู้เลือกคู่ครองเองแต่บิดามารดาไม่เห็นด้วย ๗ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สังข์ทอง** ทำวสามนต์เกิดความขัดแย้งกับนางรจนาที่เลือกเงาะป่า เรื่อง **ดาหลัง** ทำวग्เรบั้นเกิดความขัดแย้งกับอิเหนาที่เลือกนางบุษบาสำหรับ เรื่อง **อิเหนา** ทำวग्เรบั้นขัดแย้งกับอิเหนาที่อิเหนารับนางจินตะหราเป็นชายา เรื่อง **อุณรุฑ** ทำวกรุงพาดเกิดความขัดแย้งกับนางอุษาที่ลอบรักกับอุณรุฑ เรื่อง **โคบุตร** ทำวหลวิราชเกิดความขัดแย้งกับนางอำพันมาลาที่ลอบรักกับโคบุตร เรื่อง **ลักษณวงศ์** ทำวกรดสุริยาเกิดความขัดแย้งกับนางยี่สุนที่ลอบรักกับลักษณวงศ์ และเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ทำวจัดพิภตรเกิดความขัดแย้งกับนางสร้อยสุดาที่ลอบรักกับสิงห์ไกรภพ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรโดยบุตรเลือกคู่ครองเอง แต่บิดามารดาไม่เห็นด้วย ส่วนมากเป็นบุตรี่เลือกคู่ครองเองในลักษณะที่ลอบได้เสียกัน มีเพียงเรื่องสังข์ทองเท่านั้นที่เลือกโดยความรู้เห็นของบิดามารดา ส่วนที่โอรสเลือกคู่ครองเองแต่บิดามารดาไม่เห็นชอบด้วยมีเพียง ๒ เรื่อง คือ ดาหลัง และอิเหนา ซึ่งลักษณะความขัดแย้งที่ปรากฏดังกล่าว ผู้ศึกษาเห็นว่า สอดคล้องกับลักษณะของนิทานไทยที่ ตัวเอกต้องออกจากเมืองไปผจญภัยและได้คู่ครอง

นอกจากนี้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครองที่บุตรเป็นฝ่ายเลือกเองสะท้อนให้เห็นว่าทั้งฐานะ เชื้อชาติ และบุคลิกลักษณะ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพิจารณาเลือกคู่ครอง เพราะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บิดามารดา อาจพอใจหรือไม่พอใจบุคคลที่จะมาเป็นคู่ครองของบุตรตนได้

ลักษณะความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องคู่ครองลักษณะสุดท้าย คือ บิดามารดาจะมีคู่ครองแต่บุตรไม่เห็นด้วย เช่น ในเรื่อง **พระอภัยมณี** พระอภัยมณีหลงรักนางละเวง เมื่อสินสมุทรพูดถึงการศึกษาที่มีผู้หญิงซึ่งเป็นบุตรของนางละเวงมาสู้รบกับฝ่ายตน ทำให้พระอภัยมณีเกิดความสงสัยและต้องการรู้เพราะพระอภัยมณีไม่เชื่อว่านางละเวงจะมีสามีแล้ว เมื่อพระอภัยมณีถามเกี่ยวกับเรื่องนางละเวง สินสมุทรจึงเกิดความขัดเคืองโดยตอบประชดพระอภัยมณีว่าตนไม่ใช่ญาติของนางละเวง ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

พระอภัยได้ยินสินสมุทร	จนสุดตรัสถามตามสงสัย
นางวันฟ้าสามีอยู่ที่ใด	จึงจะได้ลูกสาวมากล่าวความ
สินสมุทรทุดหมอบไม่ตอบโชนสุ	พระกริ้วโกรธตรัสขู่กระทุ้งถาม
หนอนรินทร์ผินพัศตร์พยักพราหมณ์	ให้ทูลตามสารศรีที่มีมา
ครั้นดีก็มีชายดุจขบอด	มันลอบลอดเข้ามาได้ไวนักหนา
ใครแทงฟันมันไม่ตายวายชีวา	ถามเขาวามันเป็นที่พระพี่เลี้ยง
พระอภัยได้ฟังลงนั่งนิ่ง	ไม่เห็นจริงสารพัดจึงตรัสเถียง
แล้วว่าเจ้าเบาใจไม่ไล่เลี้ยง	เอาชื่อเสียงผู้ผิวหรือตัวใคร
หนอกระตือรือร้นว่าประสาชื้อ	จะเอาชื่อผัวนางไปข้างไหน
พระบิดทรงคั่นหลังรักเฝ้าซักไซ้	ฉันมิใช่พงศ์พันธุ์นางวันฟ้า

(พระอภัยมณี : ๖๐๒)

จากบทประพันธ์แสดงให้เห็นถึงความหลงใหลที่พระอภัยมณีมีต่อนางละเวง แต่สินสมุทรเกิดความขัดแย้งกับพระอภัยมณี เพราะสินสมุทรไม่เห็นด้วยที่พระอภัยมณีหลงรักและต้องการผู้ที่เป็นศัตรูกับเมืองผลึกมาเป็นชายา

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่อง ที่บุตรไม่เห็นด้วยกับการมีคู่ครองของบิดามารดาเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง **พระอภัยมณี** แต่มี ๒ ตอน คือ ในตอนที่อุศเรนมาขอนางสุวรรณมาลีคืน สินสมุทรซึ่งเป็นบุตรเลี้ยงของนางสุวรรณมาลี ไม่ต้องการให้สุวรรณมาลีอภิเษกกับอุศเรน และในตอนที่พระอภัยมณีหลงใหลนางละเวงและต้องการได้นางเป็นชายา สินสมุทรก็ไม่เห็นด้วย

เรื่องคู่ครองถือเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรที่พบมากที่สุด คือ พบทั้งหมด ๙ เรื่อง ได้แก่ ดาหลัง อิเหนา อุนรุท สังข์ทอง โคบุตร พระอภัยมณี ลักษณะวงศ์สิงห์ไกรภพ และขุนช้างขุนแผน โดยเรื่องที่เป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดจากบิดามารดาหาคู่ครองให้แต่

บุตรปฏิเสธ ได้แก่ ดาหลัง อิเหนา พระอภัยมณี และขุนช้างขุนแผน ความขัดแย้งที่เกิดจากบุตรหา
 คู่ครองเองแต่บิดามารดาไม่ยอมรับ ได้แก่ เรื่อง ดาหลัง อิเหนา อุณรุท สังข์ทอง โคบุตร พระอภัยมณี
 ลักษณะวงศ์ และสิ่งไพโรภพและความขัดแย้งที่เกิดจากบิดามารดาต้องการจะมีคู่ครองใหม่แต่บุตรไม่
 เห็นด้วย คือ เรื่องพระอภัยมณี

๑.๑.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องผู้ให้กำเนิด

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องผู้ให้กำเนิดเกิดขึ้น ๒ ลักษณะ ลักษณะแรกคือ บิดา
 มาขอคืนดีกับมารดาโดยให้บุตรช่วยเป็นสื่อกลางให้ แต่ผู้เป็นมารดาไม่ต้องการคืนดีกับสามี
 เพราะยังโกรธเคืองพฤติกรรมที่สามีทำไว้กับตน ดังนั้นนางจึงไม่พอใจที่บุตรเป็นสื่อกลางและไป
 เข้าด้วยกับผู้เป็นบิดา ลักษณะที่สองเกิดจากบิดากับบิดาเลี้ยงเป็นศัตรูต่อกัน บิดาเลี้ยงจึงเกลียด
 ชังบุตรเลี้ยง

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องผู้ให้กำเนิด ในลักษณะแรก คือ บิดามาขอ
 คืนดีกับมารดาโดยให้บุตรช่วยเป็นสื่อกลางให้ ทำให้มารดาโกรธเคืองบุตรด้วย เช่น ในเรื่อง
สังข์ศิลป์ชัย หลังจากสังข์ศิลป์ชัยไปช่วยนางเกสรสุมณฑาและนางศรีสุพรรณที่เมืองยักษ์ นาง
 เกสรสุมณฑาและนางศรีสุพรรณได้เล่าความจริงให้ท้าวเสนากุญชรทราบหลังจากที่นางทั้งสองเห็น
 ช้องกับสไปที่นางเสี่ยงทายไว้กลับมาหาตนว่า ผู้ที่ช่วยตนมานั้นคือ สังข์ศิลป์ชัย ไม่ใช่กุมารทิ้งหมึกที่
 อดอ้างตัว และเพื่อพิสูจน์คำพูดของนาง นางจึงขอออกติดตามหาสังข์ศิลป์ชัย ท้าวเสนากุญชรจึงขอ
 ออกติดตามไปด้วย เมื่อท้าวเสนากุญชรได้พบสังข์ศิลป์ชัยและรู้ว่าเป็นโอรสของตนที่เกิดจากนาง
 ปทุมแล้ว จึงขอให้สังข์ศิลป์ชัยช่วยพูดกับนางปทุมเพื่อที่ตนจะได้คืนดีด้วย เมื่อนางปทุมรู้ว่า
 สังข์ศิลป์ชัยได้พบท้าวเสนากุญชรและมาขออ้อนวอนให้ตนคืนดีและกับไปอยู่ร่วมกับท้าวเสนากุญชร นาง
 จึงโกรธเคืองสังข์ศิลป์ชัยที่ไม่เจ็บแค้นในสิ่งที่บิดาทำไว้กับตน แต่ยังคงกลับยินดีและไปเข้าด้วยกับ
 บิดา ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงความขัดเคืองของนางปทุมที่มีต่อสังข์ศิลป์ชัยเรื่องท้าวเสนากุญชร
 ดังนี้

เมื่อนั้น	พระสังข์แก่งทำเกษมศรี
จะใคร่ทูลแถลงแจ้งคดี	กริ่งเกรงชนนี้จะตีรัน
แต่ดูเนตรเชษฐาไม่ว่าออก	คิดข้อนยกป้องปิดปิดผัน
ทำชะอ้อนวอนว่ามารดาพลัน	นึกจะถามสักวันก็พรั่นใจ
ถ้าแม่พระพอมำงองอน	มารดาจะดีด้วยหรือไม่
จะมื่นตั้งซึ่งโกรธกันทำไม	ลูกยาจะใคร่ให้ดีกัน

ไม่คิดสงสารข้าก่าพำพ้อ

ลูกทุกซ็วือนนอนละเมอไม่เว้นวัน

นิจจาเอ๋ยแต่ก่าเน็ดเกิดมา

ลูกไม่แกล้งว่าสาระแน

เมื่อนั้น

ดูลูกเจ้ากรรมจะทำพู

ขึ้นออกซ็อบิดามันน่าตี

เฝ้าจู้จี้มีฟังแม่ห้ามปราม

เมื่อนั้น

จึงว่าเพราะเคราะห์กรรมมาถึงตัว

ซึ่งโทษลูกผิดพลั้งครั้งนี้

ขอแต่ให้ชนนี้มีเมตตา

สิงหราวพลอยว่าแม่ทั้งสอง

อย่าถือซ็งถือโกรธคุมโทษทัณฑ์

เมื่อนั้น

จึงว่าสังข์ศิลป์ชัยย้ายสิงหราว

มิให้พูดเรื่องนี้ก็มีฟัง

ว่าพลวงนางยุตตัวไว้

มีแต่เขาหัวรอเอ๋ยหยัน

เห็นจะอาสัฎเสียเที่ยงแท้

มิได้เห็นบิดาว่าหนุ่มแก่

พระแม่ทั้งสองจงตรองดู

นางประทุมฟังเรื่องให้เคื่องหู

นางซ็วู่สมทบกลบความ

เออนี้ใครใช้ให้ไต่รغام

ไม่มีความยำเียงเกรงกลัว

พระสังข์ฟังแถงแถงยืมหัว

เผอิญให้ลื้มกลัวพระมารดา

จะทำโทยโทยตีก็ไม่ว่า

พ้อมมาแล้วดีเสียด้วยกัน

ค่าน้องว่าจริงจงผ่อนผัน

ตีกันเสียเถิดกับบิดา

นางประทุมก็รั้วโกรธโอรสา

ใครสั่งสอนมาหรือว่าไร

ไม่ตีเสียมั่งหาจ่าไม่

ผูกมือเข้าได้ช่วยไม่ตี

(บทละครนอก : ๕๔๑-๕๔๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางปทุมเกิดความขัดแย้งกับสังข์ศิลป์ชัย เพราะนางยังแค้นเคื่องทำวเสนาภุฎที่หลงกลและเชื่อในคำพูดของนางทั้งหก กระทั่งขับไล่นางกับลูกออกจากวังต่างๆ ที่ตนไม่มีความผิด แต่สังข์ศิลป์ชัยกลับไปเข้าด้วยกับทำวเสนาภุฎผู้ที่ทำให้นางและสังข์ศิลป์ชัยต้องได้รับความอับอายและตกระกำลำบาก นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างมารดากับบุตรลักษณะนี้ยังปรากฏในเรื่องไชยเชษฐด้วย คือ นางสุวิญชาเกิดความขัดแย้งกับนารายณธิเบศร์ที่ขอร้องให้ตนคืนดีกับไชยเชษฐ

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องผู้ให้กำเนิดลักษณะที่สอง คือ บิดากับบิดาเลี้ยงเป็นศัตรูกัน บิดาเลี้ยงจึงเกลียดชังบุตรเลี้ยง หรือบุตรเลี้ยงอาจเกลียดชังบิดาเลี้ยง เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนช้างรู้ว่าพลายงามไม่ใช่ลูกตนแต่เป็นลูกของขุนแผน ทำให้ขุนช้างรังเกียจพลายงาม เนื่องจากพลายงามเป็นลูกของศัตรูตน ขุนช้างจึงคิดกำจัดพลายงาม ดังในบทเสภาว่า

ฝ่ายขุนช้างหมางจิตให้คิดแค้น
เมื่อกระนั้นเหมือนภูธรันดูไป
อีแม่มั่นวันทองก็สองจิต
เรียกพ่อพลายคล้ายผิวอีตัวดี

ลูกขุนแผนมันคงไม่สงสัย
ก็กลับไพล่เหมือนพ่ออ้ายทรพี
ช่างประดิดขู้ออกให้ถูกที่
ทุกรাত্রีตรีกตรากจะฆ่าฟัน

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๔๒๙)

จากบทเสภา ขุนช้างโกรธพลายงามจึงคิดจะลงมือฆ่าเป็นการแสดงความขัดแย้งที่
ขุนช้างมีต่อพลายงาม เพราะโกรธแค้นผู้ให้กำเนิดพลายงามคือ ขุนแผน ซึ่งขุนช้างเห็นว่าเป็นศัตรู
ดังนั้นลูกของขุนแผนจึงเป็นศัตรูที่ต้องกำจัดด้วย นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับ
บุตรเรื่องผู้ให้กำเนิดเพราะบิดากับบิดาเลี้ยงเป็นศัตรูกันยังปรากฏในเรื่อง **รามเกียรติ์** คือ
ไพนาสุริยวงศ์เกิดความขัดแย้งกับพิเภกเพราะพิเภกเป็นศัตรูของทศกัณฐ์บิดาผู้ให้กำเนิด

๑.๑.๓.๓ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องบุตร ความ

ขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องบุตรเกิดจากบิดามารดามีบุตรหลายคน และรักบุตรไม่
เท่ากัน ทำให้บุตรที่ไม่ได้รับความรักและเอาใจใส่เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ เกิดความรู้สึกน้อยใจและ
อิจฉาริษยาบุตรที่ได้รับความรักมากกว่า หรือเกิดจากการที่บิดามารดาเลี้ยงกำลังจะให้กำเนิดบุตร
ซึ่งเป็นสายเลือดของตนเอง ทำให้ลูกเลี้ยงเกิดความอิจฉาริษยาเด็กที่จะเกิดมานั้น และเกิดความ
ไม่แน่ใจในความรักของบิดามารดาเลี้ยงว่าจะมีให้ตนเหมือนเดิมหรือไม่

ความขัดแย้งในลักษณะแรก บิดามารดามีบุตรหลายคน เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** วันหนึ่ง
เมื่อโคดมฤๅษีพาโอรสและธิดาไปอาบน้ำ โดยอุ้มกุมารองค์หนึ่งไว้ และให้กุมารอีกองค์หนึ่งซึ่งหลัง
ส่วนนางสวาทะธิดานั้นเดินจูงมือไป ทำให้นางสวาทะหัดเคืองและน้อยใจโคดมฤๅษีที่อุ้มกุมารทั้ง
สอง แต่กลับปล่อยให้ตนเดินไป นางจึงบ่นดัดพ้อฤๅษีบิดาของตนว่าหลงรักลูกคนอื่นส่วนลูกตัวให้
เดิน โคดมฤๅษีเกิดความสงสัยจึงไต่ถามความจริงจากนางสวาทะและเลี้ยงลูกเพื่อพิสูจน์คำพูด
ของนาง จึงได้รู้ว่ากุมารทั้งสองนั้นไม่ใช่บุตรของตน ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความน้อยใจที่นาง
สวาทะมีต่อฤๅษีโคดมดังนี้

เมื่อนั้น
ครั้นรุ่งสว่างสว่างราตรี
ให้อาวรรณหรือรณสกนธ์กาย
คิดจะใคร่ไปสรองคงคา

พระมหาโคดมฤๅษี
เมื่อจะมีเหตุภัยใหญ่มา
ดังจะวายชีวิตรังสัจจารี
ในท่ามหาวารี

จึ่งอุ้มลูกน้อยเบื่องขวา
มือซ้ายจูงราชบุตร
เมื่อนั้น
ขัดแค้นพระราชบิดา
อนิจจาหลงรักลูกเขา
ลูกตนให้เดินบัตถี

พี่ยาซึ่งหลังพระฤๅษี
จรลีไปตามมรรคา
นวลนางสวาทะเสน่หา
เดินบ่นลงมาถึงนที
ช่างเอาอุ้มชูแล้วให้ชี่
ไม่ปรานีบ้างเลยพระบิดา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๖๒-๖๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ แม้มุมารทั้งสองจะไม่ได้เป็นบุตรของโคดมฤๅษี แต่ในขณะที่โคดมฤๅษีอุ้มกุมารทั้งสอง ซึ่งเป็นการแสดงความรักที่ไม่เท่าเทียมกัน โคดมฤๅษียังไม่รู้ความจริงว่ากุมารทั้งสองไม่ใช่บุตรของตน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า นางสวาทะขัดแย้งกับโคดมฤๅษีบิดาของตน เพราะโคดมฤๅษีให้ความรักแก่บุตรไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งเป็นเหตุให้นางสวาทะเกิดความน้อยใจและขัดเคืองจึงได้บอกความจริงแก่โคดมฤๅษี เพื่อให้โคดมฤๅษีรู้ความจริงและรักตนมากขึ้น

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อคงคาประลัยทราบว่ นางจันทระแก้วมเหสีซึ่งเป็นมารดาเลี้ยงของตนตั้งครรภ์ คงคาประลัยเกิดความไม่มั่นใจในความรักของท้าวอินธุมาศและนางจันทระแก้วที่จะมีให้ตน เพราะเห็นว่าทั้งสองพระองค์กำลังจะมีโอรสที่สืบสายเลือด ส่วนตนที่เป็นบุตรเลี้ยงก็คงจะไม่ได้ได้รับความรักเท่าเทียมกับโอรสที่จะเกิดมานั้น และตนเองอาจถูกเยาะเย้ย ไม่ได้รับการยอมรับ ในฐานะที่เป็นเจ้านายจากเสนาข้าราชบริพารต่อไปได้ ในบทประพันธ์แสดงความคิดของคงคาประลัยซึ่งบ่งบอกถึงความขัดแย้งระหว่างตนกับท้าวอินธุมาศและนางจันทระแก้ว ดังนี้

ฝ่ายคงคาประลัยใจฉกาจ
นึกทะนงตามพงศ์สันดานพาล
ชนนี้มีครรภ์โอรสราช
อันตัวเราเล่าจะอยู่ในกรุงไกร
อันลูกตัวชั่วช้าไม่หาญหัก
ลูกของเขาเขาก็ตั้งจะบำเรอ
หนึ่งเสนาข้าเขาเห็นเราพลั้ง
ถ้าไว้ชาน่าที่จะอับประมาณ
พระพาราในชะตาก็ตกอับ
ทำลายล้างเสียให้วายวงชีวี
จะแก้แค้นแทนคุณพระบิดุเรศ

หินชาติเชื้อใจกำแหงหาญ
แต่ทราบสารแสนรันทดสลดใจ
โอรสาคาดว่าจะยิ่งยศมะไห
แล้วมิใช่ลูกเกิดอุทรเธอ
ไหนจะรักลูกเลี้ยงเคียงเสนอ
เราจะเกื้ออยู่เปล่าเปล้าไม่เข้าการ
เขาจะชังเรานักจะหักหาญ
ต้องคิดผลาญเสียแต่ต้นกลอย่างนี้
จะโจมตีเจ้าบุรีศรี
ด้วยเดิมทีฆ่าพ่อถวายชนม์
ให้เรื่องเดชลือแจ้วทุกแห่งหน

แล้วโลมเค้าเอาใจพวกไพร่พล	ชุมนุมคนสงครามตามกระทรวง
เข้าเกลี้ยกล่อมพร้อมไพร่ได้หลายหมื่น	พอเที่ยงคืนออกประดิ่งใกล้วังหลวง
ก็ครีกครื้นตื่นเหิงพลอยทะเลวง	ไพร่ทั้งปวงโห่ลั่นสนั่นดัง
วางปืนหลักกลากล้อยตลบแล่น	เสียแปร้นแปร้นข้างม้าทั้งหน้าหลัง
ข้างฝ่ายพวกจตุสดมภ์กรมวัง	ไม่พร้อมพร้อมวังพลัดกระจัดกัน

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๑๓๐)

จากบทประพันธ์ คงคาประลัยเกิดความขัดแย้งกับกับท้าวอินธุมาศและนางจันทร์แก้ว เรื่องบุตร เพราะทั้งสองพระองค์กำลังจะให้กำเนิดบุตรที่เป็นสายโลหิตของตนเอง ซึ่งโอรสที่จะเกิดมานั้นจะเป็นอุปสรรค แยกความรักและอำนาจไปจากตน

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตร โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องบุตร ๒ เรื่อง บุตรขัดแย้งกับบิดาผู้ให้กำเนิด คือ เรื่องรามเกียรติ์ และบุตรเลี้ยงขัดแย้งกับบิดามารดาเลี้ยง คือ เรื่องสิงห์ไกรภพ

๑.๑.๓.๔ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องข้าทาสบริวาร ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องข้าทาสบริวาร เกิดจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตนต่อข้าทาสบริวารไม่เป็นที่พอใจของอีกฝ่ายหนึ่ง

ในเรื่อง **อุณรุท** เมื่อท้าวไกรสูททราบข่าวอุณรุทโอรสของตนหายตัวไปจากวัง ท้าวไกรสูทจึงกริ้วบรรดาพี่เลี้ยงของอุณรุท เพราะได้กำชับให้ดูแลอย่างเข้มงวดแล้ว ความโกรธและเป็นห่วงโอรสของตนจึงทำให้ท้าวไกรสูทฆ่าพระเพียรพิชัยพี่เลี้ยงคนหนึ่งของอุณรุท เมื่อท้าวจักรกฤษณ์พระราชบิดาท้าวไกรสูททราบว่า อุณรุทหายตัวไปและท้าวไกรสูทฆ่าพระเพียรพิชัย ท้าวจักรกฤษณ์จึงกริ้วและต่อว่าท้าวไกรสูท โดยมีคำสั่งให้ท้าวไกรสูทต้องชุบชีวิตพระเพียรพิชัยกลับคืนมา ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงความขัดแย้งที่ท้าวจักรกฤษณ์มีต่อท้าวไกรสูทที่ฆ่าพระเพียรพิชัย ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวบรมจักรกฤษณ์นาถ
เห็นองค์สมเด็จพระลูกยา	จึงมีบัญชาตรัสไป
ดูก่อนเจ้ากรุงนครเศ	เรื่องเดชพากฟ้าดินไหว
อันองค์นั้นดดาयाใจ	ก็นับในสุริย์วงศ์อวตาร
เนื่องนับกับนารายณ์ไวยกุล	ประยูรเทวราชมหาศาล
ทรงฤทธิ์ศักดิ์ปรีชาชาญ	บุญญาธิการมากนัก

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อมังคลาได้ครองเมืองลังกาจึงคิดไปชิงโคตรเพชรที่นางเสาวคนธ์เอาไปกลับคืนมาตามคำแนะนำของบาทหลวง นอกจากมังคลาจะสามารถเอาโคตรเพชรกลับคืนมาได้แล้ว มังคลายังได้จับตัวท้าวทศวงศ์ นางสุวรรณมาลี สร้อยสุวรรณและจันทร์สุดากลับไปเป็นตัวประกันเพื่อแก้แค้นที่นางสุวรรณมาลีเคยทำกับอุศเรน และนางละเวงซึ่งเป็นลูกและแม่ของตนรวมทั้งเมืองลังกาด้วย ทำให้พระอภัยมณีต้องติดตามมาช่วยเหลือท้าวทศวงศ์ นางสุวรรณมาลี และพระธิดาทั้งสอง และเกิดเป็นการสู้รบระหว่างฝ่ายมังคลากับฝ่ายพระอภัยมณีซึ่งเป็นพ่อลูกกันขึ้น เมื่อนางละเวงทราบวามังคลาก่อเหตุจะสู้รบกับบิดาของตนเองและทำให้ญาติวงศ์ต้องได้รับความเดือดร้อนจึงห้ามปราบไม่ให้รบกับฝ่ายพระอภัยมณี แต่มังคลาไม่ฟัง นางละเวงจึงไปเข้ากับพระอภัยมณีเพื่อช่วยแก้ไขเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้มังคลาไม่พอใจและน้อยใจที่ทั้งบิดาและมารดาของตนไปเข้าด้วยกับฝ่ายศัตรู ในบทประพันธ์แสดงถึงความคับข้องใจของมังคลา ซึ่งแสดงออกด้วยการต่อว่าที่พระอภัยมณีเข้าด้วยกับศัตรู มารดาเข้าด้วยกับบิดา และหัสกันตัดพ้อสุดสาครที่ช่วยศัตรู ตามลำดับดังนี้

มังคลาต่อว่าพระอภัยมณี

พระหัสไชยไชยญาติทำอาชญา
สุดสาครซ่อนซ่อนออกสู้กัน
กลับรักเขาเข้าด้วยไม่ช่วยญาติ

มารุกรานจึงจะมาให้อสัญ
เข้าโรมรันรุกรานชิงด้านไว้
ดูตัดขาดชาติเชื้อในเนื้อไซ

(พระอภัยมณี : ๑๑๙๖)

มังคลาทุกขใจที่นางละเวงไปเข้าด้วยกับพระอภัยมณี

แต่พ่อมาราวีแล้วมิหน้า
เหลือดีแต่แม่พ่อเราหนอน้อง

แมยังซ้ำทำเชิญให้เป็นสอง
จะรับรองรบกวนประการใด

(พระอภัยมณี : ๑๒๑๔)

หัสกันต่อว่าสุดสาคร

จะมัดผูกผูกเต้าให้เขานั่น
ส่วนพวกห้องของท่านเข้ากันไป
แม่พ่อแม่แลเห็นลูกเหลนหลาน
แต่ร้ายกาจชาติเชื้อเหลือทมิฬ

ไม่ผิดขึ้นจะว่าผิดคิดไหน
ผิดวิสัยธรรมดาในฟ้าดิน
ยอมสงสารมีจิตคิดถวิล
ก็ไม่กินลูกหลานวงศ์วานเครือ

(พระอภัยมณี : ๑๑๖๒)

จากบทประพันธ์ ความทุกข์กังวลใจของมังคลา และถ้อยคำที่มังคลาและหัสกันต่อว่า พระอภัยมณีและสุดสาครนั้นแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งที่มังคลาและหัสกันมีต่อฝ่ายบิดาและ มารดาของตนเองที่กลับกลายไปเข้าด้วยกับฝ่ายนางสุวรรณมาลีที่เป็นศัตรู

ในประเด็นการต่อสู้ระหว่างฝ่ายมังคลากับฝ่ายพระอภัยมณีนั้น สุวรรณา เกรียงไกรเพชร ซึ่งได้ศึกษา พระอภัยมณีในเชิงวิจารณ์ กล่าวว่า

การทำศึกระหว่างมังคลา วลายูดา วายุพัฒน์ หัสกัน กับบรรดาบิดาของตน พฤติกรรมนี้ตรงกับทฤษฎีเรื่องปมอดีตพัสโดยตรง กล่าวคือ ทฤษฎีเรื่องปมอดีตพัส เป็นทฤษฎี ทางจิตวิทยาเรื่องปมเพศที่อธิบายเกี่ยวกับความผูกพันกับเพศตรงข้าม โดยปมอดีตพัสเป็น ลักษณะที่เด็กชายมักจะติดแม่ และจะรู้สึกว่าเป็นคู่แข่งของตน นอกจากนี้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นยังเป็นเพราะความน้อยใจ เจ็บใจ และโกรธเคืองที่บิดาไม่เหลียวแลตน มังคลาจึงก่อ ความวุ่นวายขึ้นเพื่อเป็นการทดแทนโดยมีสังฆราชเป็นผู้จุดชนวนให้มังคลาเกิดความรู้สึก ดังกล่าว^{๑๓}

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรโดยมี เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องศัตรูนั้นมีทั้งหมด ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ ไม่ยราพขัดแย้งกับนาง จันทประภาที่ห้ามไม่ให้ตนไปสู้รบกับฝ่ายพระราม เรื่องพระอภัยมณี มังคลา วลายูดา วายุพัฒน์ และหัสกันขัดแย้งกับบิดาและมารดาของตนที่เข้าช่วยเหลือฝ่ายนางสุวรรณมาลี และเรื่องลักษณวงศ์ ลักษณะวงศ์เกิดความขัดแย้งกับนางสุวรรณอำภามารดาของตนที่ห้ามไม่ให้ไปต่อสู้กับวิรุณมาศ ศัตรูที่ลักพามารดาไปจากตน

๑.๑.๓.๖ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องทรัพย์สิน

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องทรัพย์สินเกิดจากบุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งอาจเป็น บิดา มารดา หรือบุตรไปทำลายหรือก่อความเสียหายแก่ทรัพย์สินของบิดา มารดาหรือบุตรของตน ทำให้เจ้าของทรัพย์สินเกิดความไม่พอใจ เสียใจ และโกรธเคืองที่ทรัพย์สินของตนถูกทำลาย

^{๑๓} สุวรรณา เกรียงไกรเพชร, พระอภัยมณี การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๘), ๑๗๙.

ในเรื่อง **สังข์ทอง** เมื่อนางจันทวีรู้ว่าโอรสของตนเป็นเด็กน้อยน่ารักกำบังตัวอยู่ในหอยสังข์ นางจึงทำอุบายแก้งออกไปหาของป่าเช่นทุกวันเพื่อให้พระสังข์ออกมา เมื่อพระสังข์ออกมาตามที่คาดไว้ นางจันทวีจึงเข้าไปตีหอยสังข์แตก พระสังข์เห็นมารดาทำดังนั้นก็เกิดความเศร้าเสียใจ และตัดพ้อมารดาของตนที่ทำลายหอยสังข์ ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความเสียใจและไม่พอใจของพระสังข์ที่นางจันทวีทำลายหอยสังข์ ซึ่งเปรียบเสมือนชีวิตของตน ดังนี้

เมื่อนั้น	พระกุมารเยี่ยมหอยแลหา
ไม่แจ้งว่าองค์พระมารดา	แฝงฝาอคอยอยู่ไม่รู้กาย
สังข์เจียบผู้คนไม่พูดจา	เล็ดลอดออกมาแล้วผันผาย
นั่งที่นอกชานสำราญกาย	เก็บกรวดทรายเล่นไม่รู้ตัว
มารดาซ่อนเร้นเห็นพร้อมมูล	อุแม่เอ๋ยพ่อคุณทูนหัว
ซ่อนอยู่ในสังข์กำบังตัว	พ่อทูนหัวของแม่ประหลาดคน
ย่างเข้าในห้องทับจับได้ไม้	ก็ตอยสังข์ให้แหลกลแตกปน
พระสังข์ตกใจดังไฟลน	จะหนีเข้าหอยตนก็จวนใจ
สวมสอดกอดบาทพระมารดา	ชบเกศาพลงทางร้องไห้
แม่ตอยสังข์แตกแหลกลไป	รู้ว่าไรเสียดายไม่วายคิด
เหมือนแม่ฆ่าลูกให้ม้วยมรณ	มารดรไม่รักแต่สักนิด
พระแม่ตอยสังข์ดังชีวิต	จะชมชิตลูกนี้สักกี่วัน

(บทละครนอก : ๒๔-๒๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระสังข์เกิดความขัดแย้งกับนางจันทวีมารดาของตน เพราะนางจันทวีทำลายหอยสังข์ที่เป็นทรัพย์สินและที่กำบังตัวของตน วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรด้วยเรื่องทรัพย์สินมีเรื่องสังข์ทองเรื่องเดียวเท่านั้น

๑.๑.๓.๗ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องบุคลิกลักษณะ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องบุคลิกลักษณะเกิดจากบุตรมีรูปร่างหน้าตาผิดแผกแปลกไปจากบุคคลทั่ว ๆ ไป โดยที่ความแตกต่างทางด้านรูปร่างลักษณะหน้าตานี้ มักแสดงให้เห็นว่าบุตรที่เกิดมานั้นเป็นผู้มีบุญญาธิการแต่บิดามารดาไม่ทราบ และมักถูกขยอกจากภรรยาน้อยว่าเป็นกาลกิณี อย่างไรก็ตามรูปร่างหน้าตาที่ประหลาดกว่าคนอื่น ๆ อาจมิได้แสดงความเป็นบุญญาธิการก็ได้ แต่การที่บุตรเกิดมามีรูปร่างหน้าตาผิดปกติจากบุคคลทั่ว ๆ ไป ย่อม

ทำให้บิดามารดาเกิดความเสียใจ โกรธเคือง และอับอาย นอกจากนี้ยังรวมไปถึง บิดามารดามีรูปร่างหน้าตาไม่งดงามทำให้บุตรไม่พอใจด้วย

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรที่บุตรเกิดมามีรูปลักษณะต่างจากบุคคลอื่นเพราะเป็นผู้มีบุญญาธิการ เช่น ในเรื่อง **สังข์ทอง** เมื่อพระสังข์ถือกำเนิดมานั้น พระสังข์มีรูปร่างผิดไปจากมนุษย์ คือ มีกายกำบังออกมาเป็นหอยสังข์ ทำให้พ่อแม่รู้สึกเสียใจ อับอายซึ่งแสดงถึงความรู้สึกขัดแย้งที่พ่อแม่มีต่อลูก ดังในบทพระราชนิพนธ์ว่า

เมื่อนั้น	มเหสีป่วนปั่นพระครรรค์เจ้า
มิได้วางว้างบางเบา	เจ็บราวกับเขาผูกคร่ารำ
เป็นกรรมตามทันมเหสี	จะจากที่สมบัติวิวัฒนา
ยามปลอดภัยคลอดพระลกลยา	กุมารกำบังเป็นสังข์ทอง
มเหสีตระหนกอกสั่น	สาวสวรรค์หวั่นไหวทั้งในห้อย
ผ่านฟ้าดั่งเลือดตานอง	แต่สังข์แซ่ซ้องประโคนพลัน
พระทัยวาบสำเนียงเสียงศรี	ภูมีขับเหล่านางสาวสวรรค์
ภูมินทร์เพียงจะสิ้นชีวัน	อับอายสาวสวรรค์กำนัลใน
จึงตรัสกับองค์มเหสี	เจ้าที่เรารู้จักเป็นไหน
ไม่พอที่จะเป็นก็เป็นไป	เมื่อหาลูกไม่ก็ทุกข์ทน
อุตสาห์บนบานศาลกล่าว	ครั้งมีมาแล้วไม่เป็นผล
อับอายไพร่ฟ้าข้าคน	พี่จะใคร่กลั่นขนมาให้พ้นอาย
ฟังตรัส	ดังใคร่ตัดเศียรเด็ดกระเด็นหาย
สองกรซ้อนทรวงเข้าพุ่มพวย	นางถวายเป็นบังคมก้มโศกา
พ่อเจ้าพระคุณของเมียอ้อย	กรรมสิ่งไรเลยเป็นหนักหนา
เสียแรงอุ้มท้องประคองมา	ดีใจหมายว่าจะงามหน้าเมีย
มิรู้ว่ามาได้อัปยศ	พลอยยศพระคุณให้สูญเสีย
พระองค์ทรงพระขรรค์ฟาดฟันเมีย	ตายเสียอยู่ชายบาทหงส์

(บทละครนอก : ๑๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ แม้พระสังข์จะเกิดมาเป็นผู้มีบุญญาธิการ แต่การที่รูปลักษณะต่างไปจากบุคคลธรรมดา ประกอบกับคำขู่ของนางจันทามเหสีฝ่ายซ้ายทำให้ท้าววยศวิมลขัดแย้งกับพระสังข์

ในด้านความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรที่บุตรเกิดมามีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนช้างเมื่อเกิดมานั้นหัวล้าน หน้าตาน่าเกลียด ทำให้นางเทพทอง มารดาโกรธเคืองและรู้สึกอายนที่ลูกเกิดมาหน้าตาไม่เหมือนเช่นคนทั่วไป ในบทเสภาแสดงให้เห็น ท่าทางและการกระทำของนางเทพทองที่รู้สึกรังเกียจขุนช้างลูกของตน ดังนี้

นางเทพทองเหลียวหน้าคว่ำลูกชาย	พลิกคว่ำพลิกหงายอยู่ตัวสิ้น
ทุดลูกบัดสีเหมือนผีป่วน	หัวล้านในครรภักดิ์วงเดือน
เสียแรงอุ้มท้องประคองมา	ชกโคตรแม่อำทัยหมาขี้เรื้อนเปื้อน
เลี้ยงมันไว้โยอายุเพื่อนเรื้อน	หัวเหมือนโคตรช้างไหนให้เกิดมา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๕)

จากบทประพันธ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นางเทพทองเกิดความขัดแย้งกับขุนช้างที่เกิดมา หัวล้าน มีรูปร่างหน้าตาอัปลักษณ์ ดังนั้นนางจึงไม่ยอมเลี้ยงบุตรเหมือนมารดาทั่วไป แต่ให้บ่าวไพร่เป็นผู้เลี้ยงดูแทน

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องบุคลิกภาพของ บุตรในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์มี ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สังข์ทอง** พระสังข์เกิดมาในรูปของ หอยสังข์ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนช้างเกิดมาหน้าตาอัปลักษณ์ และเรื่อง **ไชยเชษฐา** ไชยเชษฐา ขัดแย้งกับบุตรที่เกิดมาเพราะเชื่อว่าบุตรเกิดมาเป็นท่อนไม้ตามคำบอกของนางทั้งเจ็ด

สุดท้ายความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตร ฝ่ายที่มีรูปร่างหน้าตาไม่งดงาม ได้แก่ มารดา เช่น เรื่อง **พระอภัยมณี** สิ้นสมุทซึ่งเป็นลูกของนางผีเสื้อสมุทร เมื่อรู้ว่าแท้ที่จริงมารดาของตนมิใช่ผู้หญิงที่มีรูปร่างงาม ทำให้สิ้นสมุทรังเกียจนางผีเสื้อสมุทรและพาพระอภัยมณีหนีจากนางผีเสื้อสมุทร ดังในบทประพันธ์กล่าวถึงความเสียใจของสิ้นสมุทที่มีต่อมารดาที่เป็นยักษ์ ดังนี้

พระโอรสรู้แจ้งไม่แคลงจิต	รำคาญคิดเสียใจมิใคร่หาย
ด้วยแม่กลับอัปลักษณ์เป็นยักษ์ร้าย	ก็พุ่มพวยชลนาโคกาลัย

(พระอภัยมณี : ๑๓๖)

จากบทประพันธ์ สิ้นสมุทรไม่พอใจ รู้สึกเป็นปมด้อย และอับอายที่มีมารดาไม่สวยงามเหมือนผู้อื่น ซึ่งในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรในลักษณะนี้เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี ดังตัวอย่าง

๑.๑.๓.๘ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องเชื้อชาติ

เผ่าพันธุ์ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เกิดจากบิดาหรือมารดาเลี้ยงมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ต่างจากบุตรเลี้ยง เมื่อบุตรเลี้ยงทราบความจริงจึงเกิดความกลัวรังเกียจและไม่ต้องการจะอยู่ด้วยอีกต่อไป

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อสิงห์ไกรภพรู้ว่าพินทุมารเป็นยักษ์และไม่ใช่บิดาที่แท้จริงของตน ทำให้สิงห์ไกรภพเสียใจ โกรธเคือง และไม่ต้องการจะอยู่กับพินทุมารอีกต่อไป สิงห์ไกรภพจึงคิดหาทางหนีไปจากบิดาเลี้ยงของตน ในบทประพันธ์กล่าวถึงความรู้สึกของสิงห์ไกรภพเมื่อรู้ว่าผู้ที่ตนอยู่ด้วยนั้นเป็นยักษ์และไม่ใช่บิดา ดังนี้

เจ้าพราหมณ์ฟังน้องว่านางสงสาร

พี่กับเจ้าชาวเมืองมิลิลา

พี่กับน้องท้องเดียวเที่ยวเดินเล่น

มาเลี้ยงไว้ในคูหาเป็นช้านาน

จะบอกน้องแล้วก็เห็นยังเด็กอยู่

จึงจำจนทนทเวซทุกวันไป

พระโสมยองค์สิงห์ไกรภพ

ชลนัยน์ไหลหลังลงพรั่งพราย

แล้วคิดถึงคุณยักษ์ที่รักใคร่

ค่อยคลายหารโกรธาบรึกษากัน

เก็บเอาแต่ใบไม้เอาไว้กิน

แต่จะไปกลางวันไม่ทันที

จึงคิดอ่านตอบตามความมุสา

แต่บิดาชนนี้นั้นวายปราณ

ยักษ์ไปเห็นจับได้ไม่สังหาร

จะคิดอ่านออกให้พ้นก็จวนใจ

กลัวว่ารู้ถึงยักษ์จะตักขยับ

แล้วกอดน้องร้องไห้ระทวยกาย

ได้แจ้งจบความในก็ใจหาย

ให้ระคายเคืองแค้นทำวฤมถันท์

แต่มดโรมิให้ตอมถนอมขัวณู

ถ้ากระนั้นเราจะอยู่ไปไยมี

เป็นนกแก้วแล้วบินระเห็จหนี

อสุรารู้ความจะตามมา

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๑๕๒)

จากบทประพันธ์ สิงห์ไกรภพเกิดความขัดแย้งกับพินทุมาร เพราะรู้ว่าพินทุมารเป็นยักษ์ ดังนั้นจึงต้องการหนีจากไป ทำให้พินทุมารต้องขาดใจตายเพราะความรักและเสียใจที่สิงห์ไกรภพจะจากตนไป ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรลักษณะนี้ยังปรากฏในเรื่องสังข์ทอง คือ ระหว่างนางพันธุรัตกับพระสังข์ อีกเรื่องหนึ่งด้วย

ความขัดแย้งเรื่องเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรเลี้ยงจนเป็นสาเหตุให้บิดามารดาเลี้ยงต้องเสียชีวิตนั้น สุวรรณ เกரியงไกรเพชร ได้อธิบายเกี่ยวกับโครงเรื่องที่มีความขัดแย้งลักษณะดังกล่าว ว่า

...แก่นเรื่องที่ว่าด้วยการที่ถูกขัดแย้งกับพ่อแม่หรือต่อสู้กับพ่อแม่ บางครั้งถึงกับทำให้พ่อแม่ต้องเสียชีวิต แม้ในวรรณคดีไทยมักจะเปลี่ยนตัวบุคคลให้เป็นพ่อแม่บุญธรรมบ้าง พ่อแม่ที่เป็นยักษ์บ้าง แต่จุดสำคัญก็ยังคงอยู่ คือ ลูกทำให้พ่อแม่หรือผู้ที่เลี้ยงดูมานั้นต้องเสียใจจนบางครั้งถึงกับเสียชีวิต...

เมื่อศึกษาทฤษฎีจิตวิทยาของฟรอยด์จะพบว่ามีความรู้ที่ได้รับจากวิธีการวิเคราะห์ทางจิตวิทยาอยู่อย่างหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหานี้ ฟรอยด์ได้เสนอแนวทฤษฎีจิตวิทยาข้อหนึ่งว่า เมื่อเด็กเติบโตขึ้นนั้น ลักษณะความเปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งที่แฝงอยู่ในจิตใต้สำนึกของเด็ก คือ ความชื่นชมบูชาผู้ให้กำเนิดในฐานะผู้มีอิทธิพลสูงสุดในชีวิตจะค่อยๆ คลายลง เด็กจะเกิดความต้องการที่จะแสดงความเป็นอิสระจากอิทธิพลของพ่อ แม่มากขึ้น...เด็กจึงพยายามที่จะแสดงอาการขัดขึ้น...

...และเมื่อนำเอาทฤษฎีหลักแบบฉบับของ Jung มาพิจารณาประกอบก็จะยิ่งเห็นชัดยิ่งขึ้นว่าลักษณะนี้เป็นประสบการณ์ร่วมในจิตไร้สำนึกของมนุษย์ตามทฤษฎีของ Jung ดังนั้น วรรณคดีทั้งไทยและสากลจึงมักมีโครงเรื่องดังนี้ซ้ำๆ กันเสมอ

...เมื่อนำลักษณะนี้มาเปรียบเทียบกับความเป็นไปของบุคคลก็จะเห็นว่า เด็กจะขัดแย้ง ต่อต้านการกระทำของผู้ใหญ่มากที่สุดก็ในระยะเวลาที่เด็กรู้สึกว่าจะตนมีสิ่งสนับสนุนมากพอ เช่น มีความรู้ มีเพื่อนฝูง เป็นต้น^{๑๔}

ความขัดแย้งที่บุตรทำให้บิดามารดาเลี้ยงเสียชีวิตนี้ เป็นความขัดแย้งสากลที่ปรากฏในวรรณคดีหลาย ๆ ชาติ และเป็นความขัดแย้งที่อยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ ซึ่งวรรณคดีเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดลักษณะดังกล่าว

๑.๑.๓.๙ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องพฤติกรรม

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องพฤติกรรมเกิดจากบิดา มารดา หรือบุตร ซึ่งอาจเป็นบิดามารดากับบุตรโดยสายเลือด หรือโดยการเลี้ยงดู ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีท่าทางหรือการกระทำที่ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งโกรธเคือง ไม่พอใจ หรือวิตกกังวลและทุกข์เศร้าใจที่เห็นอีกฝ่ายหนึ่งมีท่าทางหรือการกระทำเช่นนั้น

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, ๑๔๐-๑๔๖.

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อจมีนไวยฯแต่งงานกับศรีมาลา ขุนช้างซึ่งเป็นพ่อเลี้ยงในฐานะที่เป็นสามีใหม่ของมารดามาร่วมงานด้วย แต่เมื่อขุนช้างดื่มเหล้าจนเมามายก็เอะอะอาละวาด ทำให้จมีนไวยฯไม่พอใจและต่อว่าขุนช้างที่ก่อความวุ่นวายในงานแต่งงานของตน ขุนช้างและจมีนไวยฯจึงทะเลาะวิวาทกัน ในบทเสภาแสดงท่าทาง การกระทำของขุนช้าง และความไม่พอใจของจมีนไวยฯ ดังนี้

ขุนช้างกำลังเมายืนเกากัน	ทุดอ้ายหมาด่าคนเล่นง่ายง่าย
จงหองจะถองกูหรืออ้ายพลาย	ฤาเชื่อว่าเป็นนายมหาดเล็ก
อ้ายชาติอกตัญญูไม่รู้คุณ	คือใครแคะคอนขุนมาแต่เด็ก
ด่าทอพ่อได้อ้ายใจเจ๊ก	เมื่อเล็กเล็กใครเลี้ยงมึงเป็นตัว
พระไวยได้ฟังขุนช้างด่า	โกรธาตัวสั้นให้คันหัว
อ้ายล้านจะประจานให้เจ็บตัว	วาจาชั่วถอดชื่อขุนนาง
เอาละเป็นไรก็เป็นไป	ขัดใจกำหมัดขัดปากผาง
วันทองร้องหวีดวิ่งเข้ากลาง	ขุนช้างล้มคว่ำคะมำไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๑๘๘-๑๘๙)

บทเสภาจมีนไวยฯ เกิดความขัดแย้งกับขุนช้าง เพราะขุนช้างเมาแล้วพูดจาล่วงเกิน

ตน ทำให้ตนได้รับความอับอาย

นอกจากนี้ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องพฤติกรรมปรากฏในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่อง**อิเหนา** ทำวหมันหย่าและประหม่าสุหรี่ขัดแย้งกับนางจินตะหราที่นางจินตะหราจะไม่ไปเมืองกาหลังตามที่ทำวกูเรปมีราชสารมาให้ไปอภิเษกกับอิเหนา เรื่อง**รามเกียรติ์** นางกาลอัจนาขัดแย้งกับนางสวาหะที่นางสวาหะบอกเรื่องซู้ของตนแก่โคดมฤๅษี และเรื่อง**พระอภัยมณี** นางผีเสื้อสมุทรขัดแย้งกับสินสมุทรที่พาพระอภัยมณีหนี เป็นต้น

๑.๑.๓.๑๐ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องการศึกษา

ความรู้และความสามารถ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องการศึกษา ความรู้และความสามารถเกิดจากบุตรไปศึกษาและมีความรู้ความสามารถไม่เป็นที่พอใจหรือไม่ดีพอตามที่บิดามารดาต้องการ

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเรียนวิชาเป่าปี่และกระบี่กระบองสำเร็จแล้วเดินทางกลับบ้านเมือง ทำวสุทัศน์ทราบข่าวโอรสทั้งสองเรียนวิชาดังกล่าวซึ่งไม่เหมาะสม

กับการจะปกครองประเทศต่อไป ท้าวสุทัศน์จึงโกรธเคืองและขับไล่อิสต์ทั้งสองออกจากเมือง
ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

พระพี่น้องสององค์ทรงสวัสดิ์	ประสานหัตถ์น้อมประณตบพศรี
พระเชษฐาทุลแกลงแจ้คดี	ลูกเรียนกลคนตรีชำนาญชาญ
ศรีสุวรรณนั้นเรียนในการยุทธ์	เพลงอาวุธเข้มแข็งกำแหงหาญ
ทั้งสองสิ่งยิ่งยวดวิชาการ	ใครจะปานเปรียบได้นั้นไม่มี
ท้าวสุทัศน์พึงอรรถอิสตราช	บรมนาถขัดข้องให้หมองศรี
โกรธกระที่บบาทาแล้วพาที่	อย่าอวดดีเลยกูไม่พอใจฟัง
อันคนตรีปี่พาทย์ตะโพนเพลง	เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโขนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่ในวัง	มันก็ยังเรียนรำได้ชำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโล่เขน	ชอบแต่เกณฑ์ศึกเสื่อเชือกทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิสดาร	มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด
ลูกกาสิมีแต่จะขายหน้า	ช่างชั่วช้าทุจริตผิดวิสัย
จะให้อยู่เวียงวังก็จ้งไร	ชอบแต่ใส่คอสงเสียดจากเมือง
ไปเที่ยวเล่นเป็นปีแล้วมิสา	มาพุดจาให้กูคั้นหูเหือง
พระพิโรธโกรธตรัสด้วยขัดเคือง	แล้ววางเยื้องจากบัลลังก์เข้าวังใน

(พระอภัยมณี : ๘)

จากบทประพันธ์ ท้าวสุทัศน์เกิดความขัดแย้งกับพระอภัยมณีและศรีสุวรรณเพราะอิสต์
ทั้งสองไปเรียนวิชาที่ไม่เหมาะสมสำหรับอิสต์กษัตริย์ ซึ่งจะต้องทำหน้าที่ปกครองประเทศต่อไป
ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรด้วยเรื่อง
การศึกษา ความรู้ และความสามารถ เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี ดังตัวอย่าง

๑.๑.๓.๑๑ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องอำนาจ

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องอำนาจเกิดจากบุตรเลี้ยงแย่งอำนาจจากบิดามารดา
เลี้ยง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อนางจันทร์แก้วมารดาเลี้ยงของคงคาประลัยตั้งครรรภ์
คงคาประลัยกลัวว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยเป็นของตนจะกลับกลายเป็นของอิสต์ิตาของนาง
จันทร์แก้ว คงคาประลัยจึงแย่งชิงอำนาจจากท้าวอินธุมาศ ทำให้ท้าวอินธุมาศและนางจันทร์แก้ว
ขัดแย้งกับคงคาประลัย ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

ไอ้ดวงจิตคิดแค้นว่าฆ่าพ่อ	เนื้อความชื่อนี้ก็แจ้วทุกแห่งหน
พ่อเจ้ารบอัปราในสากล	แต่เจ้าคนเดียวมาถึงธานี
ก็เพราะพ่อชโลบประโลมเลี้ยง	ในวังเวียงลูกรักเป็นศักดิ์ศรี
เจ้าจึงได้โยธามาราวิ	พระคุณมีเจ้าจงคิดถึงบิดา
สิบสองพระคลังวังเวียงเศวตฉัตร	แสนสมบัติสุดสวาทจะปรารถนา
ก็ตามใจเถิดพ่อให้ทั้งพารา	อย่าพินษ่าผู้คนให้ล้มตาย
ขอฝากฝูงไพร่ฟ้าอาณาราษฎร	กำนัลนาฏนักรัสนมสิ้นทั้งหลาย
แต่แม่พ่อขอบรรพชากาย	กว่าจะวายชีวานิคาลัย

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๑๓๑)

จากบทประพันธ์ ทำวอินธุมาศและนางจันทร์แก้วขัดแย้งกับคงคาประลัยที่ยืดอานาจจากตน แต่ทั้งสองไม่สามารถต่อสู้ได้ จึงได้อ้อนวอนและขอชีวิตของตน พร้อมยินดีจะยกสิ่งที่ยึดอานาจให้ทั้งหมด ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งในลักษณะนี้เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องสิงห์ไกรภพ ดังตัวอย่าง

๑.๑.๓.๑๒ ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องศักดิ์ศรี

ความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรเรื่องศักดิ์ศรีเกิดจากบุตรไม่เคารพและมีท่าทาง มีกิริยาและคำพูดที่ก้าวร้าวในลักษณะของการดูหมิ่นเกียรติและศักดิ์ศรีของบิดามารดาตนเอง ทำให้บิดามารดาเกิดความไม่พอใจและโกรธเคือง

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อทศพีเติบโตขึ้นก็คอยว่าดรอยเท้าของตนกับของทศพาบิดา เพื่อจะรู้เวลาที่ควรจะไปต่อสู้กับทศพ บิดาวันหนึ่งเมื่อทศพีเห็นว่ารอยเท้าของตนใหญ่เทียบเท่ากับของทศพแล้วจึงไปทำสู้กับทศพ โดยกล่าววาจาโอหัง หยาบคาย ไม่มีความเคารพต่อบิดา ทศพจึงโกรธเคืองที่ถูกทศพีซึ่งเป็นลูกของตนนั้นดูหมิ่นศักดิ์ศรี ดังในบทพระราชานิพนธ์ ดังนี้

บัดนั้น	ทศพีฤทธิแรงแข็งกล้า
ครั้นเห็นพญาทศพ	ปรีดาที่จะได้ชิงชัย
โสดโผนโชนคะนองลงเขา	โอง่างวางเข้ามาใกล้
สกัถทางขวางหน้าแล้วร้องไป	รู้จักเราหรือไม่ทศพ
ตัวท่านใจบาปหยาบคาย	ฆ่าลูกตัวตายเสียหนักหนา
เราก็เป็นบุตรในอุรา	หมายจะมาล้างชีวัน
บัดนั้น	ทศพฤทธิแรงแข็งชัน
ได้ฟังกริ้วโกรธคือไฟกลบ	โอง่างหูชันแล้วร้องไป

ตัวมิ่งนี้หรือเป็นลูก
ฝ่ายกูผู้มีฤทธิ์ไกร
แสนมหาพญาสารชัมมัน
มิ่งสู้จะสู้บิดา

มาดุกถูกเจรจาบายใหญ่
เลื่องลือทั้งในอรัญญา
ไม่อาจหาญก็ดก้นขวางหน้า
กูจะล้างชีวาให้วายปรมาณ

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๓๓๕-๓๓๖)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทรพาชัดแย้งกับทพพีที่มากล่าววาจาหยาบคาบ และดูหมิ่นศักดิ์ศรีของตน ทรพาก็ต่อสู้กับทพพีเพื่อลบคำดูหมิ่น โดยในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างบิดามารดากับบุตรโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องศักดิ์ศรีเพียงเรื่องเดียว คือเรื่องรามเกียรติ์ เพราะในเรื่องอื่นมักจะเป็นลักษณะที่ศักดิ์ศรีของบิดาก็เหมือนเป็นศักดิ์ศรีของบุตร ในขณะที่ศักดิ์ศรีของบุตรก็คือศักดิ์ศรีของบิดา ถ้าเมื่อใดใครถูกดูหมิ่น เหยียบย่ำศักดิ์ศรีจากบุคคลอื่น อีกฝ่ายหนึ่งก็จะเข้าช่วยกู้ศักดิ์ศรีของบิดาหรือบุตรตนกลับมา

๑.๑.๔ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้อง หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒

ฝ่ายที่รวมบิดาหรือมารดาเดียวกัน โดยฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เกิดก่อนหรือเป็นพี่ และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้เกิดทีหลังหรือเป็นน้อง^๑ ในการศึกษาเน้นผู้ที่ เป็นบุตรโดยสายเลือดของบิดามารดากับบุตรเลี้ยงที่บิดามารดาอุปถัมภ์เลี้ยงดูไว้ก็ถือเป็นพี่น้องกัน และรวมถึงบุคคลที่ตกลงนับถือกันเป็นพี่น้องทั้งที่ไม่มีความเกี่ยวข้องกันทางสายโลหิตด้วย เนื้อหาสาระที่พี่กับน้องมักเกิดความขัดแย้งกันมีรายละเอียดดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

๑.๑.๔.๑ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องคนในครอบครัว ความ

ขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องคนในครอบครัวเกิดจากพี่กับน้องซึ่งหมายรวมถึงทั้งพี่น้องโดยสายโลหิต และผู้ที่เป็นพี่น้องบุญธรรมกันต่างฝ่ายต่างมีครอบครัวของตน แต่พี่หรือน้องกลับทำร้ายคนในครอบครัว ซึ่งอาจเป็นบิดา มารดา สามี ภรรยา หรือบุตรของพี่หรือน้องตน โดยการกระทำนั้นจะเป็นการกระทำที่ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่เป็นเหตุให้พี่หรือน้องที่คนในครอบครัวถูกทำร้ายเกิดความไม่พอใจ เสียใจ และโกรธเคือง

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** ทศกัณฐ์จะไปประพาสป่าจึงให้ชีวหาน้องเขยของตนมาช่วยดูแลรักษาบ้านเมืองไว้ให้ ชิวหาได้ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่กระทั่งครบวันตามกำหนดที่ทศกัณฐ์จะกลับมา ความเหน้อยอ่อนและอดหลับอดนอนที่ตรวจเวรยามหลายวันทำให้ชีวหาเพลีย

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๒๘๒.

และง่วงนอน ชิวหาจึงร้ายเวทมนต์แลบลิ้นปิดเมืองลงกาไว้แล้วหลับ เมื่อทศกัณฐ์กลับมาไม่เห็นเมืองจึงคิดว่ามีศัตรูลอบมาทำลายเมืองของตน ทั้งยังเรียกชิวหาและเหล่าทหารแล้วก็มีผู้ใดตอบ ทศกัณฐ์จึงขว้างจักรเข้าไปในบริเวณเมือง จักรจึงไปถูกลิ้นของชิวหาขาดทำให้ชิวหาตาย เมื่อนางสำมะนักราชยาของชิวหาทราบวาฬี่ของตนฆ่าสามีจึงโศกเศร้าเสียใจ โกรธเคือง และต่อว่าทศกัณฐ์ที่ทำให้ชิวหาตาย ดังในบทพระราชนิพนธ์ดังนี้

ครั้นพินค้อยคืบวิญญาน	นางมารกริ้วโกรธตัวสิ้น
สองตาดังหนึ่งเพลิงกัลป์	หุนหันไปปราสาทเจ้าลงกา
ครั้นถึงยื่นร้องไปแต่ไกล	เหตุใดบรมเชษฐา
พาเมียไปเล่นอรัญวา	ให้ผ้าฆ่าอยู่เฝ้าธานี
กลางคืนกลางวันแต่เที่ยวตรวจ	ทุกหมวดโยธายักษ์
ไม่เป็นกินเป็นนอนสักนาที	มิให้มีเหตุเภทภัย
พระองค์กลับมาไม่ไถ่ถาม	กริ้วโกรธวุ่นดังเพลิงไหม้
ผลาญชีพชีวันบรรลัย	ความผิดสิ่งใดให้ว่ามา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๔๘๒-๔๘๓)

บทาวิชาลัยศิลาโกลร ส่วนนิพนธ์

จากบทพระราชนิพนธ์ แม้ทศกัณฐ์จะมีได้ตั้งใจฆ่าชิวหาเพราะคิดว่าบ้านเมืองกำลังตกอยู่ในอันตรายจึงขว้างจักรไป แต่ก็เป็เหตุให้ชิวหาตาย นางสำมะนักราชจึงขัดแย้งกับทศกัณฐ์ที่ฆ่าชิวหาสามีตนตาย

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างพ่อกับน้องเรื่องคนในครอบครัว ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** นางสำมะนักราชขัดแย้งกับทศกัณฐ์ที่ฆ่าชิวหาสามีตน เรื่อง**อุณรุท** นางอุษาขัดแย้งกับทศมุขที่ทศมุขทำร้ายอุณรุท เรื่อง**สังข์ศิลป์ชัย** ท้าวเสนากฎขัดแย้งกับนางเกสรสุมณฑาที่กล่าวว่กุมารทั้งหกไม่ได้เป็นผู้ช่วยนางจากเมืองยักษ์ และเรื่อง**สิงห์ไกรภพ** สิงห์ไกรภพขัดแย้งกับกัปพรหมณจินดาที่พรหมณจินดาปิดบังความจริงเรื่องครอบครัวของตน

๑.๑.๔.๒ ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับน้องเรื่องศัตรู ความขัดแย้งระหว่างพ่อกับน้องเรื่องศัตรูเกิดจากพ่หรือน้องยกย่องและไปเข้าด้วยกับบุคคลที่พ่หรือน้องของตนเห็นว่าเป็นศัตรู ทำให้พ่หรือน้องเกิดความโกรธเคืองจึงได้ตัดพ่หรือน้องนั้นด้วย

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพิเภกทูลแนะนำและเตือนให้ทศกัณฐ์พี่ชายของตนส่งนางสีดาคืนแก่พระรามเพื่อสงบศึกและไม่ให้เผ่าพันธุ์ยักษ์ต้องบาดเจ็บล้มตายจากสงคราม ทศกัณฐ์โกรธและ

ไม่ยอมทำตามคำแนะนำของพิเภก ทั้งยังขับไล่พิเภกออกจากเมืองด้วย ทำให้พิเภกไปเข้าด้วย และยอมเป็นข้ารับใช้ของพระราม หลังจากนั้นเมื่อทศกัณฐ์จะรบกับฝ่ายพระรามครั้งใดก็ไม่ สามารถเอาชนะฝ่ายพระรามได้เพราะมีพิเภกคอยแก้กลศึกให้ ทศกัณฐ์จึงโกรธเคืองพิเภกที่ทำให้ ฝ่ายของตนต้องพ่ายแพ้ ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	ทศพัทตร์สุริย์วงศ์รังสรรค์
แจ้งว่าเสียกิจพิริกรรม	กุมภันท์สลดระทาดใจ
นั่งชิ่งตะลึงรำพึงคิด	ร้อนจิตเพียงพิชเพลิงไหม้
จึงมีบัญชาตรัสไป	ซึ่งข้าศึกทำได้ดังนี้
ด้วยไ้อพิเภกทรชน	บอกกลมมนุษย์กระบี่ศรี
หาไม่ที่ไหนไพร่	จะลวงรู้ในพิธิการ
เสียแรงที่เกิดร่วมครรรภ์	เลี้ยงมันดั่งเลี้ยงเดียร์จจาน
ซึ่งเจ้าจะยกไปรอนราญ	จงผลาญให้ม้วยมรณา
จึงจะไม่ได้เป็นไส้ศึก	บอกการตื่นลึกลงกายหน้า
อันมนุษย์วานรที่ยกมา	เห็นว่าจะม้วยชีวี

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ (รามเกียรติ์ เล่ม ๒: ๔๐๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับพิเภกเนื่องจากพิเภกซึ่งเป็นน้องของตนกลับไป เข้าด้วยและช่วยเหลือพระรามซึ่งเป็นศัตรูมาสู้รบกับตน ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ปรากฏความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องศัตรูเรื่องเดียว คือ เรื่อง รามเกียรติ์ แต่ความขัดแย้งเรื่องศัตรูระหว่างพี่กับน้อง นอกจากทศกัณฐ์กับพิเภกแล้ว พี่น้องคนอื่น ๆ ก็เกิดความขัดแย้งกับพิเภกด้วย คือ กุมภกรรณและทัพนาศูร นอกจากนี้ยังรวมไปถึง ตัวละครที่มีความสัมพันธ์แบบอื่น ๆ กับพิเภกก็เกิดความขัดแย้งกับพิเภกด้วยที่ไปเข้าด้วยกับฝ่าย ศัตรู คือ อินทรชิต ซึ่งเป็นหลาน และท้าวสัทธาสูร สหายของทศกัณฐ์

๑.๑.๔.๓ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องทรัพย์สิน ความขัดแย้ง ระหว่างพี่กับน้องเรื่องทรัพย์สินเกิดจากพี่หรือน้องต้องการทรัพย์สินของอีกฝ่ายหนึ่งจึงไปแย่งชิง หรือทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อให้ได้สิ่งนั้นมาครอบครองไว้เป็นของตน

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** กุเปรี๊ณพี่ชายของทศกัณฐ์มีบุษบกแก้วที่สามารถใช้เหาะเหินเดินทาง ไปไหนมาไหนได้ ทศกัณฐ์ต้องการแสดงอำนาจและความสามารถหลังจากสามารถถอดดวงใจ

นอกจากร่างได้ ทศกัณฐ์จึงคิดไปแย่งชิงบุษบกแก้วมาไว้เป็นของตน ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึง
ความขัดแย้งระหว่างทศกัณฐ์กับกุเปรี๊น ดังนี้

เมื่อนั้น	ทศเคียรสุริย์วงศ์ยักษ์
แต่ถอดดวงจิตจากอินทรีย์	มีใจองอาจอหังการ
ให้คิดอิจฉาอาธรรม	แกกุเปรี๊นเซษฐา
ว่าองค์สมเด็จพระบิดา	ยกมหาบุษบกให้ไป
ตัวกูก็ทรงสิทธิ์ศักดิ์	จะโหมหักชิงคืนมาให้ได้
คิดแล้วลงสงครามคาลัย	ทรงเครื่องพิชัยสงครามยุทธ์
ยี่สิบหัตถ์นั้นจับพระแสง	เงืองักวัดแกว่งอุตุลุด
ผลาดแผลงลำแดงฤทธิรุทร	เหาะทะยานผ่านสมุทธรขึ้นเมฆา
ครั้นถึงเนินไศลไกรลาส	แลผาดไปเห็นพระเซษฐา
มีความยินดีปรีดา	จึงกล่าววาจาประกาศไป
ดูกรกุเปรี๊นยักษ์	ผู้ผ่านกาลจักรกรุงใหญ่
อันบุษบกแก้วแววไว	สำหรับพิชัยลงกา
พระบิดุรงค์ทรงมอบราชฐาน	ให้เราผ่านพิภพยักษ์
ทานจงส่งบุษบกมา	ไม่ให้จะฆ่าเสียวันนี้
เมื่อนั้น	กุเปรี๊นสิทธิ์ศักดิ์ยักษ์
ได้ฟังทศพัคตร์พาที	อสุรีกริ้วโกรธขบฟัน
จึงว่าสมเด็จพระบิดุเรศ	ให้ตัวผ่านนิเวศน์เขตชั้นห้า
บรรดาพี่น้องทั้งนั้น	ก็แบ่งปันให้ตามลำดับมา
แต่บุษบกแก้วทิพยมาศ	ทำวประสาทให้กูผู้เซษฐา
ตัวเอ็งก็เป็นอนุชา	ได้สมบัติบิดาไม่หน้าใจ
ยังมาอ้างอวดอหังการ	ฮึกหาญดูหมิ่นผู้ใหญ่
ตัวกูก็มีฤทธิไกร	จะกลัวมึงไปใยไอ้อปรีย์

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๑๔๐-๑๔๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทำวกุเปรี๊นเกิดความขัดแย้งกับทศกัณฐ์เพราะทศกัณฐ์มาขอ
บุษบกแก้วซึ่งเป็นทรัพย์สินของตน กุเปรี๊นจึงสู้รบป้องกันมิให้ทศกัณฐ์เอาบุษบกแก้วไป

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องทรัพย์สิน
เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ ตอนทศกัณฐ์แย่งชิงบุษบกแก้วจากกุเปรี๊น เท่านั้น

๑.๑.๔.๔ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องพฤติกรรม ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องพฤติกรรมเกิดจากพี่หรือน้องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีท่าทางหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้อีกฝ่ายเกิดความไม่พอใจ โกรธเคือง เศร้าใจหรือเป็นทุกข์กังวลหวังใย

ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน เมื่อจมีนไวยฯถูกเสน่ห์นางสร้อยฟ้าทำให้เกลียดชังและทำร้ายศรีมาลาโดยไม่ได้ถามข้อเท็จจริง พลายชุมพลน้องต่างมารดาของจมีนไวยฯเห็นดังนั้นก็เกิดความไม่พอใจที่จมีนไวยฯทำร้ายศรีมาลา จึงเข้าช่วยป้องกันศรีมาลา ตนจึงถูกทำร้ายด้วย ดังในบทเสภาดังนี้

.....	ชุมพลว่าอย่าเลยคุณพี่ชา
ลูกถลันกันพี่ศรีมาลา	พระไวยไล่หวดมาจนย่อยยับ
ตีถูกศรีมาลาก็หลายหน	ถูกชุมพลน้องชายก็หลายขยับ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๘๘)

จากเหตุการณ์นั้นทำให้พลายชุมพลกลัวว่าตนเองจะต้องได้รับภัยเข้าสักวัน พลายชุมพลจึงหนีออกจากบ้านเพื่อไปแจ้งเรื่องราวให้ขุนแผนทราบและมาช่วยนางศรีมาลา ดังในบทเสภา กล่าวถึงการตัดสินใจของพลายชุมพล ดังนี้

ครานั้นเจ้าพลายชายชุมพล	ขึ้นบนเตียงนอนกับท่านย่า
พอพลบค่ำอำแสงสนธยา	นั่งนึกตรึกตราให้ตรอมใจ
ไฉ่ว่าพี่ไวยของน้องเฮ้ย	ไม่เห็นเลยว่าจะเป็นเช่นนี้ได้
เข้ากับพี่สร้อยฟ้าพาเชื่อนไป	เขาใส่ไคล้กล่าวเท็จทุกสิ่งอัน
ไม่ถามไถ่ไปเชื่อแต่คนผิด	น้องนี้คิดสงสัยให้นึกพรั่น
เห็นจะถูกเสน่ห์เล่ห์กลมัน	ดูหน้าฝ้านั้นออกมอมมัว
อนึ่งพี่ศรีมาลาอย่าใจ	พี่ไวยรักใคร่มีไฉ่ชั่ว
ยังถูกหวายออกลายไปทั้งตัว	คุณย่าก็ช่วยยั่วให้ตีรัน
แต่เมื่อยรักเขายังสักเอาด้วยหวาย	เป็นน้องหรือจะไม่ลายตลอดสิ้น
แล้วก็ไฉ่พี่น้องต้องเดียวกัน	เขาจะรักเรานั้นสักเพียงไร
ถ้าขึ้นอยู่คงเป็นหมูสำหรับแล	จะไปหาพ่อแม่ให้จงได้
สองคนกับกุมารจะชานไป	คงเดินไพรให้ถึงกาญจน์บุรี

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๘๘-๒๘๙)

จากบทเสภา พลายชุมพลเกิดความขัดแย้งกับจมีนไวยฯ ที่มีพฤติกรรมผิดแปลกไป คือ ไปเข้าด้วยกับนางสร้อยฟ้าและทำร้ายนางศรีมาลา

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่น ๆ ที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องพฤติกรรม เช่น เรื่อง **อิเหนา** เกิดความขัดแย้งระหว่างท้าวกระเบ็น ท้าวกาหลง และท้าวสิงหนัดสำหรับท้าวดาหาที่ท้าวดาหายกบฏพาให้จรรกาโดยไม่คำนึงถึงศักดิ์ศรีของวงศ์เทวีญ และเรื่อง **พระอภัยมณี** เกิดความขัดแย้งระหว่างพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเนื่องจากพระอภัยมณีคุ้มคั่งและหลงนางละเวง เป็นต้น

๑.๑.๔.๕ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องความต้องการ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องความต้องการเกิดจากพี่กับน้องต่างฝ่ายต่างมีความต้องการของตนเอง ซึ่งความต้องการนั้นไม่ตรงกับความต้องการของอีกฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นต่างฝ่ายจึงต่างพยายามทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อาจเป็นการใช้เหตุผล คำสั่ง หรือกำลังบังคับเพื่อให้ความต้องการของฝ่ายตนสัมฤทธิ์ผล

ในเรื่อง **อิเหนา** เมื่อท้าวกะหมังกุหนึ่งทราบข่าวว่าวิหยาสะก่าโอรสของตนต้องการได้นางบุษบาเป็นชายา ท้าวกะหมังกุหนึ่งจึงจะมีราชสารไปขอนางจากท้าวดาหาพร้อมทั้งเตรียมการรบแย่งชิงนางบุษบาหากท้าวดาหาไม่ยกนางบุษบาให้โอรสตน แต่น้องของท้าวกะหมังกุหนึ่งไม่เห็นด้วยและไม่ต้องการให้ท้าวกะหมังกุหนึ่งสู้รบกับท้าวดาหา ดังในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความต้องการของท้าวกะหมังกุหนึ่งและน้องที่ต่างกัน ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวกะหมังกุหนึ่งเรื่องศรี
เสด็จเหนือแท่นรัตนมณี	ภูมีเห็นสองอนุชา
จึงตรัสเรียกให้นั่งร่วมอาสน์	สำราญราชหฤทัยบรรชา
แล้วปราศรัยระตูปรรดามา	ยังปรีดาผาสุกฤทุกุขภัย
ซึ่งเราให้หามาทั้งนี้	จะไปตีดาหารกรุงใหญ่
ระตูปกนครอย่านอนใจ	ช่วยเราชิงชัยให้ทันการ
.....	.....
บัดนั้น	สองกษัตริย์ฟังแจ้งแถลงไข
จึงทูลขัดคัดทานทันใด	เป็นไฉนผ่านเกล้ามาเบาความ
อันสุริยวงศ์เทวีญอัสัญญา	เรื่องเดชเดชาชาญสนาม
ทั้งโยธีกี่ช้านาญการสงคราม	ภานามวนชวาระอาฤทธิ

กรุงกษัตริย์ขอขึ้นกันับร้อย	เราเป็นเมืองน้อยกะจิหริด
ตั้งหิ้งห้องจะแข่งแสงอาทิตย์	เห็นผิกระบอบบุราณมา
ใช้จะไว้ธิดาทุกธานี	มีงามแต่บุตรีทำวาทา
พระองค์จงควรตรีภคตรา	ไพบร่ฟ้าประชากรจะร้อนนัก

(อิเหนา : ๒๕๑-๒๕๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวกะหมังกุหนิงต้องการขู่นางบุษบาให้วิวาสะกำ แต่น้องท้าวกะหมังกุหนิงเห็นไม่สมควรที่จะต่อสู้อำศึกกับวงศ์เทวัญ

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่นๆที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องโดยมีสาเหตุเรื่องความต้องการ ซึ่งเป็นความขัดแย้งหลักระหว่างพี่กับน้อง เช่น เรื่อง**รามเกียรติ์**พระพรตและพระสัตรุดขัดแย้งกับพระราม เนื่องจากพระพรตและพระสัตรุดต้องการติดตามออกบวชกับพระรามแต่พระรามไม่อนุญาต ทศกัณฐ์เกิดความขัดแย้งกับพิเภกและกุมภกรรณที่แนะนำให้ตนส่งนางสีดาคืนแก่พระรามเพื่อระงับศึก และเรื่อง**สิงห์ไกรภพ** สิงห์ไกรภพขัดแย้งกับพราหมณ์จินดาเนื่องจากสิงห์ไกรภพต้องการติดตามนางสร้อยสุดาก่อนแต่พราหมณ์จินดาไม่เห็นด้วย

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑.๑.๔.๖ ความขัดแย้งระหว่างพี่กับน้องเรื่องคำสั่ง ความขัดแย้ง

ระหว่างพี่กับน้องเรื่องคำสั่งเกิดจากพี่มีคำสั่งให้น้องไปกระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่น้องเกิดความคับข้องใจ อึดอัดใจ และไม่ต้องการทำตามคำสั่งของพี่

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** พระรามเข้าใจผิดคิดว่านางสีดายังรักทศกัณฐ์เพราะเห็นนางวาดรูปและเก็บไว้ที่ได้หมอน ด้วยความโกรธและความหึงหวงจึงสั่งให้พระลักษมณ์นำตัวนางไปประหาร เมื่อพระลักษมณ์ได้รับคำสั่งดังกล่าวก็เกิดความรู้สึกเป็นทุกข์เพราะรู้ว่านางสีดาไม่มีความผิด พระลักษมณ์จึงไม่ต้องการฆ่านางสีดาตามคำสั่งของพระราม ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความทุกข์เศร้าใจและเป็นกังวลที่ต้องทำตามคำสั่งของพระราม ดังนี้

เมื่อนั้น	พระลักษมณ์สุริยวงศ์รังสรรค์
ได้ฟังพระองค์ทรงสุบรรณ	ให้ล้างชีวันนางสีดา
ตกใจดังพญามัจจุราช	มาพันฟาดเศียรเกล้าเกศา
ครั้นจะขอโทษทัณฑ์กัลยา	เห็นว่ายักษ์ทรงพระโกรธหนัก

จำเป็นจำรับพระโองการ
จึงพาพี่น้องนางลักษณ

ของพระอวตารทรงจักร
ไปให้พันพัทตร์ภูมี

(รามเกียรติ์ เล่ม ๔ : ๓๐๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระลักษมณ์เกิดความขัดแย้งกับพระรามเพราะพระรามสั่งให้ตนไปฆ่านางสีดาพี่สะใภ้ของตนซึ่งไม่มีความผิด แม้พระลักษมณ์จะไม่เต็มใจและไม่ต้องการทำตามคำสั่งของพระราม แต่พระลักษมณ์ก็ต้องปฏิบัติตามเพราะพระรามเป็นพี่และมีอำนาจเหนือกว่า

๑.๑.๕ ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติ หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างคนในวงศ์วานที่ยังนับรู้กันได้ทางเชื้อสายฝ่ายพ่อหรือฝ่ายแม่^{๑๖} โดยความเป็นญาติกันนั้นเกิดได้จากความสัมพันธ์ ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ทางสายโลหิต เป็นลักษณะความสัมพันธ์ที่ถ่ายทอดโดยกระบวนการทางชีวะ^{๑๗} ซึ่งกลุ่มบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือด เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ทวด ลูก หลาน เหลน พี่น้อง ลุง ป้า น้า และอา เป็นต้น ความสัมพันธ์ของความเป็นญาติอีกลักษณะหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน หรือเรียกว่าเป็นญาติสมทบ^{๑๘}

เช่น สามีภรรยา พ่อตาแม่ยาย ลูกเขยลูกสะใภ้ พี่เขยและน้องเขย เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการศึกษาหัวข้อนี้บุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดเป็นพ่อแม่กับลูก และพี่กับน้อง ซึ่งหมายรวมถึงพี่กับน้องบุญธรรมด้วย หรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กันทางการสมรสเป็นสามีกับภรรยา หรือภรรยากับภรรยาไม่ได้จัดรวมอยู่ในหัวข้อนี้เพราะได้แยกกล่าวเป็นหัวข้อดังที่กล่าวถึงไปแล้ว ดังนั้นญาติในหัวข้อนี้จึงหมายถึงเฉพาะ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา กับหลาน ลูกพี่ลูกน้อง พ่อตา แม่ยาย พ่อสามี แม่สามี ลูกเขย ลูกสะใภ้ เท่านั้น และความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิดความเป็นญาติต่อกันในลักษณะที่เกิดจากการสมรสนั้น ผู้ศึกษาหมายถึงตั้งแต่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงตกลงที่จะแต่งงานกันทั้งจากการเห็นชอบของผู้ปกครองหรือไม่ก็ตาม และการที่ชายหญิงมีเพศสัมพันธ์กัน แม้จะยังไม่ได้แต่งงานและผู้ปกครองยังไม่ทราบแต่ความสัมพันธ์ของความเป็นญาติก็เกิดขึ้นทันทีระหว่างความเป็นพ่อตาแม่ยายกับลูกเขยลูกสะใภ้เพราะในวรรณคดีไทยหลายเรื่องตัวละครมักมีเพศสัมพันธ์และเป็นครอบครัวมาก่อนที่บิดามารดาจะทราบ สาเหตุความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติมีรายละเอียดดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, ๓๙๐.

^{๑๗} ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ, **มานุษยวิทยา** (ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ โครงการจัดตั้งศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา, ๒๕๒๙), ๖๐.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน.

๑.๑.๕.๑ ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องคนในครอบครัว

ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องครอบครัวเกิดขึ้นจากบุคคลที่เป็นญาติกันต่างฝ่ายต่างมีครอบครัว แต่ญาติฝ่ายหนึ่งไปต่อว่า ทำร้าย หรือสร้างความสูญเสียให้เกิดขึ้นแก่คนในครอบครัวของญาติอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นสามี ภรรยา บุตร หรือ พี่ น้อง ทำให้ญาติฝ่ายที่สูญเสียนั้นเกิดความเสียใจ ไม่พอใจ และโกรธเคือง

ในเรื่อง **อิเหนา** อิเหนาหลงรักนางจินตะหรากระทั่งบอกยกเลิกการแต่งงานระหว่างตนกับนางบุษบาผู้ตุนาหงันที่ท้าวดาหะป็นหมั้นหมายไว้ให้ เมื่อท้าวดาหะบิดาของนางบุษบาซึ่งเป็นอาของอิเหนาทราบว่าอิเหนาไม่ต้องการจะแต่งงานกับบิดาของตนจึงโกรธเคืองอิเหนา และตัดสินใจที่จะยกนางบุษบาให้แก่ชายใดก็ได้ที่มาขอโดยไม่สนใจเรื่องชาติตระกูลและศักดิ์ฐานะ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความขัดเคืองของท้าวดาหะที่มีต่ออิเหนา ดังนี้

เมื่อนั้น	พระองค์ทรงพิภพดาหา
ทราบสารเคืองแค้นแน่นอุรา	จึงตรัสแก่กัลยาทั้งห้าองค์
จะรื้อร้อไปไยเล่า	อันลูกเราเขาไม่มีประสงค์
พระเชษฐารักศักดิ์สุริยวงศ์	จึงทรงอาลัยไกลเกลี้ยมา
ซึ่งจะคอยทวาทตามสารศรี	อีกหรือปีกี่ไม่จากเมืองหม่นหยา
แต่จะเวียนงดงานการวิวิาท	จะซ้ำร้ายอายหน้ายิ่งนัก
แม้ใครมาขอก็จะให้	ไม่อาลัยที่ระคนปนศักดิ์
ถึงไพร่ประดาชาติทรลักษณ์	จะแต่งให้งามพัศตร์พงศ์พันธุ์
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแสนทวี	พระภูมิกลุ่มกลัดอัดอั้น
เสด็จจากแว่นแก้วแพรวพรรณ	จรจรลเข้าไนที่ไสยา

(อิเหนา : ๒๐๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวดาหะซึ่งมีศักดิ์เป็นอาของอิเหนาเกิดความขัดแย้งกับอิเหนาที่อิเหนาปฏิเสธบุษบาบิดาของตน แต่กลับไปอยู่ด้วยกับนางจินตะหราซึ่งถือเป็นผู้น้องที่ต่ำศักดิ์กว่าและไม่คู่ควรเพราะมิได้อยู่ในวงศ์เทวัญ ทำให้ตนและครอบครัวต้องได้รับความอับอาย เสียศักดิ์ศรีที่อิเหนาเลือกผู้น้องที่ด้อยกว่าบุตรของตนเป็นชายาและไม่แต่งงานกับบุษบา

ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องคนในครอบครัวถือเป็นความขัดแย้งหลักระหว่างญาติกับญาติ มีทั้งหมด ๕ เรื่อง โดยอาจแยกได้เป็นความขัดแย้งระหว่างญาติทางสายโลหิตกับญาติทางสายโลหิต เช่น เรื่อง**อิเหนา** ท้าวดาหะเกิดความขัดแย้งกับอิเหนา

หลานของตนเพราะอิเหนาบอกตัดบุษบา เรื่อง **ไชยเชษฐ** นารายณ์ภิเษกซึ่งเป็นหลานเกิดความขัดแย้งกับท้าวสิงหนซึ่งเป็นตาเพราะท้าวสิงหนโกรธ และจะไปทำร้ายไชยเชษฐบิดาของตน เรื่อง **สังข์ศิลป์ชัย** นางเกสรสุมณฑาและนางศรีสุพรรณเกิดความขัดแย้งกับศรีสันท์หลานและลูกพี่ลูกน้องของตนตามลำดับเพราะศรีสันท์ลวงเงินและลอบเข้าหานางศรีสุพรรณ และเรื่องที่เป็นความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติจากการสมรส ได้แก่ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนแผนเกิดความขัดแย้งกับนางศรีประจันแม่ยายเพราะนางศรีประจันยกนางวันทองภรรยาของตนให้ขุนช้าง และหมิ่นหาญเกิดความขัดแย้งกับขุนแผนลูกเขยเนื่องจากขุนแผนฆ่าบัวคลี่ลูกสาวตน เรื่อง **รามเกียรติ์** นางมณฑาเกิดความขัดแย้งกับพิเภกน้องเขยที่ทำนายว่านางสีดาบิดาของตนเป็นกาลกิณี เรื่อง **สังข์ศิลป์ชัย** นางสนมทั้งหกเกิดความขัดแย้งกับนางเกสรสุมณฑาน้องสะใภ้ที่ต่อว่ากุมารทั้งหกลูกของตน และเรื่อง **ไชยเชษฐ** ท้าวสิงหนเกิดความขัดแย้งกับไชยเชษฐลูกเขยที่ขับไล่นางสุวิงษาออกจากเมือง

๑.๑.๕.๒ ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องความสามารถ

ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องความสามารถเกิดจากบุคคลในกลุ่มเครือญาติคนหนึ่งคนใดมีความสามารถมากกว่าผู้อื่น ทำให้ญาติอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีความสามารถด้อยกว่าไม่พอใจ อิจฉาริษยาญาติตนมีความสามารถมากกว่า ดังนั้นจึงต้องกำจัดไปเพื่อไม่ให้เกิดอันตรายแก่ตน

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อหมิ่นหาญรู้ว่าขุนแผนลูกเขยของตนเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถและเก่งกว่าตนทำให้หมิ่นหาญอิจฉาริษยา ไม่พอใจ และโกรธแค้นขุนแผนหมิ่นหาญจึงวางแผนให้นางบัวคลี่บุตรธิดาของตนวางยาในอาหารให้ขุนแผนกินเพื่อกำจัดลูกเขยตนดังในบทเสภาว่า

หมิ่นหาญเห็นพลายแก้วนั้นแคล้วคลาด	คิดขยาตในใจให้ไหวหวั่น
อ้ายแก้วนี้ชกจากบังอาจครัน	เดิมสำคัญว่ามันเคอะเซอะชานมา
มาหมกคลุมซ่อนอยู่ไม่รู้แจ้ง	มันมาแกล้งถ่อมตนเหมือนคนบ้า
ภูก็เป็นคนดีมีวิชา	ยังอ้ายนี้ดีกว่าน่าน้อยใจ
ตั้งพญาสีหราชอันกราดเกรี้ยว	อยู่ถ้าเดียวสองตัวเห็นไม่ได้
ยิ่งคิดก็ยิ่งแค้นให้แน่นใจ	เดินขึ้นบันไดไปเรือนพลัน
.....	.....
ฝ่ายตาหมิ่นหาญรำคาญใจ	มิได้กินข้าวแลเหล้ายา
จะนั่งนอนร้อนรำระส่ำระสาย	เรียกท่านยายศรีจันท์มาปรึกษา
อ้ายแก้วเจนนัดชะงัดวิชา	มันเก่งกาจเกินหน้าเราขึ้นไป

มันก็เป็นข้างงาอันกล้าหาญ	เราก็เป็นคชสารอันสูงใหญ่
จะอยู่ป่าเดียวกันนั้นฉันใด	นานไปก็จะยับยั้งประมาณ
ข้างม้าผู้คนแลลูกเมีย	จะเป็นของมันเสียสิ้นทั้งบ้าน
แต่เพียงนี้เสียทั้งทำนุบำรุง	จะคิดผลลาญชีวันมันให้ตาย
ครานั้นสี่จันทร์ภรรยา	ได้ฟังว่าอกสั่นขวัญหาย
มันก็ซาตือสรพิษฤทธิ์แรงร้าย	ไม่เหมือนหมายมันจะทำเรารำคาญ
ถ้าเสียที่เหมือนตู่ให้หลังหัก	มันคงจักพยาบาทชาติทหาร
ได้ทำแล้วให้มันตายวายปราณ	จงตรองจิตคิดอ่านให้จงดี
หมื่นหาญว่าเราไม่ฆ่าด้วยอาวุธ	จะอุตุลุดแทงฟันกันอ้อมมี
มันก็คงมนตรีเวทพิเศษดี	เราทำให้สันทิตคิดวางยา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๙๑-๒๙๒)

จากบทเสภา หมื่นหาญพ่อตาของขุนแผนขัดแย้งกับขุนแผน เพราะขุนแผนมีความสามารถที่เหนือกว่าตน ทำให้ตนต้องเสียศักดิ์ศรีและอับอายลูกน้องที่ตนไม่สามารถทำอันตรายใดๆขุนแผนได้ ทั้งๆที่ตนก็เป็นคนมีฤทธิ์ มีวิชาดีที่ลูกน้องเชื่อฟังและนับถือ และเมื่อขุนแผนมีความสามารถมากกว่าอาจทำให้พวกลูกน้องไม่เกรงกลัว ไม่เคารพเชื่อฟังตนเหมือนก่อน ทั้งยังอาจแปรพักตร์ไปเป็นพวกของขุนแผนและยกให้ขุนแผนเป็นหัวหน้าแทนตน จึงทำให้หมื่นหาญคิดกำจัดขุนแผนโดยการวางยา

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องความสามารถ ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สังข์ทอง** ทำวสามานต์ขัดแย้งกับเงาะป่าที่สามารถหาเนื้อหาปลาได้มากผิดจากที่ตนคิดและไม่สามารถกำจัดเงาะป่าได้ เรื่อง **โคบุตร** ทำวหวิราชเกิดความขัดแย้งกับโคบุตรเนื่องจากโคบุตรมีความสามารถพวกตนจำนวนมากไม่สามารถจับตัวโคบุตรซึ่งไม่มีกำลังพลได้ และเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** หมื่นหาญขัดแย้งกับขุนแผนที่ขุนแผนเป็นผู้ที่มีวิชาดีคนหนึ่งและเก่งกว่าตน ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องความสามารถทั้งหมดเกิดจากญาติทางการสมรส คือ ความขัดแย้งระหว่างพ่อตากับลูกเขย ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าความขัดแย้งลักษณะนี้ที่ปรากฏในวรรณคดีเป็นสิ่งสะท้อนภาพของสังคมมนุษย์ที่มีความต้องการเป็นผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นพ่อตาเคยเป็นหัวหน้าครอบครัวมีอำนาจเหนือคนอื่นๆ ในครอบครัว เมื่อลูกเขยเข้ามาผู้เป็นพ่อตาจึงหวาดระแวงและกลัวว่าลูกเขยจะมีอำนาจในบ้านแทนตน พ่อตาและลูกเขยจึงมักเกิดความขัดแย้งกันเสมอไม่ว่าในชีวิตจริงหรือในวรรณคดีก็ตาม

๑.๑.๕.๓ ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องคำสั่ง ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องคำสั่งเกิดจากญาติฝ่ายหนึ่งมีคำสั่งให้ญาติอีกฝ่ายหนึ่งไปกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ตน ซึ่งญาติฝ่ายที่ได้รับคำสั่งนั้นเกิดความคับข้องใจ ลำบากใจ และไม่ต้องการทำตามคำสั่งนั้น

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อทศกัณฐ์ทราบข่าวเรื่องนางสีดาจากนางส่ามะนักษา ทศกัณฐ์เกิดความต้องการได้ตัวนางสีดาจึงออกอุบายให้มารีศนำของตนแปลงเป็นกวางทองเพื่อให้พระรามและพระลักษมณ์ออกติดตามกวางทอง ส่วนตนจะได้เข้าลักนางสีดาได้ แต่มารีศไม่เห็นด้วยกับความคิดของทศกัณฐ์ ดังเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

ลตองค์เหนือแท่นเนาวรัตน์	ภายใต้เศวตฉัตรฉายฉิน
พร้อมหมู่สูรกุมภัณฑ์	ก้มเกล้าอภิวันต์ดุษฎี
จึงมีพระราชบรรหาร	แก่มารีศมารักษ์
บัดนี้พี่น้องสองซี	กับนารีหนึ่งชื่อสีดา
มาอยู่ที่โคทาสคร	ตัดกรนางส่ามะนักษา
ทั้งทูลุขณ์ขรณตรีเศียรอสุรา	มันล้างชีวาบวรลย์
ครั้นจะไปพิฆาตพาดฟัน	จะมีเกียรติยศนั้นก็หาไม่
จำจำผลาญด้วยการกลืน	ให้มันได้ทุกข์แสนทวี
ท่านจงจำแลงเป็นกวางทอง	ผิวพรรณผุดผ่องจำรัสศรี
ไปยังอารัญญ์	ล่อลวงเทวีด้วยมารยา
ให้นางมีจิตพิชวง	ลุ่มหลงในกมลย์ชยา
แล้วท่านเดินร้ายชยา	แทบใกล้ศาลาอรไท
แม้ว่าลักษณมรามาตามกวาง	เราจะลักนางมาให้ได้
ตัวท่านจงเร่งรีบไป	อย่าช้าแต่ในเวลา
เมื่อนั้น	พญามารีศยกษ์
ได้ยินออกนามพระจักรี	อสุรีตักใจเป็นพันนักษ
ตั้งหนึ่งพญามัจจุราช	มาพิฆาตตัดเศียรด้วยคมจักร
จึงสนองบัญชาพญาอัษฎ	พระปิ่นปักนัคเรศจเมตตา
อันซึ่งพระรามองค์นี้	คือพระสีภรนาภา
อวดารมาบำรุงโลกา	ปรากฏพระยศเกรียงไกร
พระอนุชาทั้งสามไปยงยุทธ	พลสี่สิบสมุทราหาเหลือไม่
แม่ช้ำกับพี่ก็บวรลย์	กากนาหมดไปด้วยฤทธิ์
ตัวช้ำก็แทบประดาตาย	ด้วยศรพระนารายณ์เรืองศรี
หนีได้จึงรอดชีวี	พระภูมิก็ทราบบา

ครั้งนี้จะให้กลับไป
ถ้าพระองค์มีทรงพระเมตตา
เมื่อนั้น
ได้ฟังดั่งตรีเฑาะกรรณ
ผุดลุกขึ้นจากบัลลังก์อาสน์
เหวี่ยงเหวี่ยงม้ารี้ศอสุรา
จึงแกล้งสรรเสริญมุนุษย์
ญาติววงศ์บรรลย์ไม่อาวรณ์
เสียแรงนับถือว่าเป็นน้ำ
ถึงมันจะมีฤทธิไกร

.....
เมื่อนั้น
เห็นท้าวทศกัณฐ์โกรธา
ตัวสั่นหน้าซีดไม่สมประดี
จะไปก็กลัวพระทองฤทธิ
ทั้งญาติววงศ์พงศ์พันธุ์
จำจะสู้เสียขนมาน
คิดแล้วประณตบทงส์
ซึ่งข้าทานทัดครั้งนี้
เห็นผิดจากธรรมทศพิธ
เมื่อมีฟังแล้วก็จวนใจ

ฆ่าชีวาลัยเสียดีกว่า
น่าที่จะม้วยชีวัน
ทศเศียรพงศ์พรหมรังสรรค์
กุมภันท์กริ้วโกรธโกรธา
กระที่บาทผาดร้องดั่งฟ้าผ่า
มากลัวชีป่าอันสัตยูจร
ว่านารายณ์ฤทธิรุทรวงศร
มาลวงหลอนภูด้วยอันใด
จะเจรจาจริงก็หาไม่
ข้ามสมุทรมาได้เมื่อไร

.....
พญามารีย์ศักษา
ความกลัวอสุราเป็นพันคิด
อสุรี้อัดอันตันจิต
จะอยู่กลัวชีวิตจะวายปราณ
จะพากันสิ้นชีพสังขาร
ไปตามบุญคุณกรรมมี
ทูลองค์พญายักษ์
ด้วยภักดีต่อองค์ภูไนย
จะแกล้งคิดบิดผันนั้นหาไม่
จะทำตามในพระบัญชา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๕๑๙-๕๒๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ ม้ารี้ศนำของทศกัณฐ์เกิดความขัดแย้งกับทศกัณฐ์หลานชายที่สั่งให้ตนแปลงเป็นกวางทองไปล่อลวงพระรามเพื่อแย่งชิงนางสีดา ม้ารี้ศไม่ต้องการทำตามคำสั่ง เพราะเกิดความเกรงกลัวพระรามซึ่งเป็นองค์นารายณ์อวตารซึ่งอาจทำให้ตนได้รับอันตราย

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องคำสั่งเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ โดยปรากฏความขัดแย้งในหลายๆตอน เช่น นางเบญกายขัดแย้งกับทศกัณฐ์ซึ่งเป็นอาเพราะทศกัณฐ์สั่งให้นางเบญกายแปลงเป็นนางสีดาตายลอยไปตามน้ำ ทศกัณฐ์เกิดความขัดแย้งกับท้าวมาลีวราชที่สั่งให้ตนคืนนางสีดาแก่พระราม เป็นต้น

ความขัดแย้งในเรื่องของคำสั่งที่เกิดขึ้นมักสิ้นสุดลงด้วยผู้รับคำสั่งต้องออกไปทำตามคำสั่งนั้น แม้ผู้รับคำสั่งจะไม่ต้องการทำและมีเหตุผลมากน้อยแค่ไหนก็ตาม ทั้งนี้เพราะผู้สั่งมีอำนาจเหนือกว่า ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าความขัดแย้งในเรื่องคำสั่งมีความสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมของไทยที่มีระบบผู้ใหญ่ ผู้น้อย ผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่าไม่ว่าจะทางวัยวุฒิหรือคุณวุฒิ ซึ่งหมายรวมไปถึงอำนาจที่มีน้อยกว่าด้วยจะต้องเคารพและเชื่อฟังผู้ที่อาวุโสกว่าตน โดยระบบสังคมที่ให้เด็กหรือผู้ที่มีศักดิ์ต่ำกว่าต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำของผู้ใหญ่ ปรากฏเป็นคำสุภาษิตสอนใจ เช่น เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด หรือ ผู้ใหญ่อาบน้ำร้อนมาก่อน เป็นต้น

๑.๑.๕.๔ ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องศักดิ์ศรี ความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติเรื่องศักดิ์ศรีเกิดจากญาติฝ่ายหนึ่งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่ญาติอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าเป็นการดูถูกและดูหมิ่นเกียรติยศ ศักดิ์ศรีของตน

ในเรื่อง **อุณรุท** หลังจากทำวบรมจักรกฤษณ์เสด็จมาช่วยพระอุณรุทแล้ว อุณรุทได้กลับไปพานางอุษาหนีทำวกรุงพาด เมื่อทำวกรุงพาดรู้ว่าอุณรุทพาธิดาตนหนีจึงติดตามไปและทั้งสองฝ่ายก็เกิดการสู้รบกันขึ้น โดยอุณรุทได้กล่าววจาต่อว่าการกระทำของทำวกรุงพาด ซึ่งทำวกรุงพาดเห็นว่าเป็นการดูถูกและดูหมิ่นศักดิ์ศรีตน ดังในบทพระราชนิพนธ์ว่า

บทกวีไทย ได้ยี่สิบสี่ โกร ส่วงนวลขลิบทรี

เลื่อนลอยอยู่บนอากาศ	งามวิลาสตั้งดวงแขไข
กลางหมู่พลมารชาญชัย	ตรงหน้าคชไกรกรุงพาด
จึงออกโอษฐ์ประภาษพาที	ด้วยเสียงสีหนาทบรรหาร
ปราศรัยในรสพจมาน	ดูก่อนท่านทำวสี่สิบกร
ซึ่งกริ้วโกรธพิโรธเรานัก	ว่าลอบลักธิดาดวงสมร
มิได้กล่าวของ้องอน	ก็ทำโทษโรครกรณาเราเจียนตาย
ข้อที่อภัยศอดสู	คิดดูพอกลบลบหาย
เป็นไฉนยังโกรธดั่งเพลิงพราย	ยกพลนิกายมาล้อมไว้
แม้ว่าท่านฆ่าเราอาสัญ	ธิดานั้นจะงามฤาไหน
ช่างไม่หยุดยั้งซึ่งใจ	เป็นผู้ใหญ่ใครคิดให้จงด
จะให้ทำอย่างไรก็ว่ามา	ตามแต่บัญญัติของยักษ์
แม้ร่วมสุวรรณภูมิ	จะได้เป็นไมตรีกันสำราญ
เมื่อนั้น	ทำวพาดนาสุรใจหาญ
ได้ฟังกริ้วโกรธดั่งเพลิงกาฬ	จึงมีพจมานตอบไป
เหวี่ยงเหวี่ยงอุณรุทมนุษย์น้อย	อหังการกล่าวถ้อยหยาบใหญ่
ลั่นลมแนบเหน็บให้เจ็บใจ	เราใช่ยักษ์ทรลัษณ์

แม้ว่าจะมาเป็นเขย	ไหนเลยจะทำหญ่หัก
นี่ตัวคูหมิ่นถิ่นแคลนนัก	ใครจักอดได้นั้นไม่มี
อย่าว่าแต่อุษาจะเป็นม่าย	ถึงตายก็ไม่คูผี
มิได้นับมั่นว่าบุตรี	จะสังหารชีวีเสียด้วยกัน

(อุณรุท : ๒๗๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวกรุงพาณพ้อตาเกิดความขัดแย้งกับอุณรุทลูกเขยเพราะอุณรุทไม่ได้มีความเกรงกลัวและนบนอบพ้อตาอย่างที่ควรจะเป็น อีกทั้งอุณรุทยังเป็นมนุษย์แต่กลับต่อว่าและวิจารณ์การกระทำของท้าวกรุงพาณที่เป็นยักษ์ ท้าวกรุงพาณเห็นว่ายักษ์มีความสามารถ ศักดิ์ศรี และอำนาจยิ่งใหญ่มากกว่ามนุษย์ แต่อุณรุทกลับกล้าต่อสู้อันต่อว่าตน การกระทำของอุณรุทจึงเป็นการกระทำที่ไม่ให้เกียรติตามศักดิ์ฐานะตนที่เป็นพ้อตาและเป็นยักษ์

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างญาติกับญาติโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องศักดิ์ศรี ๕ เรื่อง โดยเป็นความขัดแย้งระหว่างญาติจากการสมรสกับญาติจากการสมรส คือ พ้อตากับลูกเขย ในลักษณะที่ลูกเขยแอบเข้าหาลูกสาวของพ้อตา ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **อุณรุท** ท้าวกรุงพาณขัดแย้งกับอุณรุท เรื่อง **โคบุตร** โคบุตรกับท้าวหลวิราช เรื่อง **ลักษณวงศ์** ลักษณะวงศ์กับท้าวกรดสุริยา เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** สิงห์ไกรภพกับท้าวจตุพักตร์ ส่วนเรื่อง **ไชยเชษฐ** ไชยเชษฐกับท้าวสิงหลเนื่องจากไชยเชษฐขับไล่นางสุวิญาโดยไม่เกรงกลัวท้าวสิงหล

ในการศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลในระบบเครือญาติพบว่า มีกลุ่มบุคคลต่างๆ ในระบบเครือญาติที่เกิดความขัดแย้งกัน โดยแยกออกเป็น ๓ กลุ่มคือ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากญาติสายโลหิต ได้แก่ บิดามารดากับบุตร พี่กับน้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา กับหลาน ความขัดแย้งที่เกิดจากญาติสมรส ได้แก่ สามีกับภรรยา ภรรยา กับ ภรรยา พ้อตาแม่ยายกับลูกเขย พี่เขยน้องเขย พี่สะใภ้และน้องสะใภ้ และความขัดแย้งที่เกิดจากญาติทางพฤตินัย เช่น บิดามารดาเลี้ยงกับบุตรบุญธรรม พี่กับน้องบุญธรรม เป็นต้น โดยบุคคลที่เกิดความขัดแย้งกันมากที่สุด คือ บิดามารดากับบุตรซึ่งรวมถึงบิดามารดาเลี้ยงกับบุตรบุญธรรมด้วย โดยขัดแย้งกันในเรื่องคู่ครองมากที่สุด และบุคคลที่ขัดแย้งกันน้อยที่สุดคือ พี่กับน้อง

ในด้านสาเหตุที่บุคคลในระบบเครือญาติเกิดความขัดแย้งกัน ได้แก่ เรื่องของบุคคลและทรัพย์สิน เช่น ผู้ชาย ผู้หญิง บุตร ลูกสะใภ้ ข้าทาสบริวาร และทรัพย์สิน เป็นต้น เรื่องของลักษณะเฉพาะที่ติดตัวแต่ละบุคคล เช่น เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ฐานะ ความรู้ ความสามารถ บุคลิกลักษณะ ท่าทาง

พฤติกรรม และเรื่องที่เป็นนามธรรมต่างๆ เช่น ความต้องการ ความคิดเห็น คำสั่ง อำนาจ และศักดิ์ศรี เป็นต้น ซึ่งสาเหตุที่ทำให้บุคคลต่างๆเกิดความขัดแย้งกันมากที่สุดมีสาเหตุมาจากความคิดเห็น ความต้องการต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในสังคม

สังคม คือ มนุษย์ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่คณะมีทั้งหญิงและชาย ตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำเป็นเวลานานตามสมควร พอจะเรียนรู้และปรับปรุงตนเองแต่ละคนได้ และประกอบการทำงานเข้ากันได้ดี มีความสนใจร่วมกัน ในสิ่งอันเป็นมูลฐานแห่งชาติ มีการครองชีพ ความปลอดภัยทางร่างกาย ก็เป็นหน่วยหนึ่งของส่วนรวม มนุษย์ที่รวมกันอยู่ตามเงื่อนไขที่กล่าวมานี้ เรียกว่า สังคม^{๑๙}

ตามความหมาย อาจแบ่งองค์ประกอบของสังคมได้เป็น ๒ อย่าง คือ คนจำนวนหนึ่ง (อาจเรียกได้ว่าเป็นประชากร) และการกระทำต่อกันซ้ำๆ กัน หรือเป็นกิจวัตร^{๒๐} โดยการกระทำระหว่างกันของคนในสังคมนั้นถูกกำหนดด้วยสถานภาพ^{๒๑} หรือตำแหน่งทางสังคมของบุคคลนั้น

เมื่อสังคมเกิดจากการรวมกลุ่มของบุคคลต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งต่อกัน โดยมีสถานภาพเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์และพฤติกรรมระหว่างสมาชิกในสังคม ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างคนในสังคมจึงหมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ในที่แห่งใดแห่งหนึ่งร่วมกันและมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง โดยอาจมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะแนวตั้งหรือเป็นบุคคลต่างชั้นกัน เช่น กษัตริย์กับประชาชน เจ้ากับข้า หรืออาจมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นแนวนอน ซึ่งเป็นบุคคลใน

^{๑๙} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), **วัฒนธรรมเบื้องต้น** (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๓), ๑๓.

^{๒๐} ไพบูลย์ ช่างเรียน, **สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา** (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, ๒๕๑๘), ๖๖.

^{๒๑} **สถานภาพ** คือ ตำแหน่งที่ได้จากการเป็นสมาชิกของกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ สถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิดหรือสถานภาพที่ติดตัวเรามา (ascribed status) โดยที่เราไม่สามารถเลือกได้ เช่น สถานภาพหรือตำแหน่งทางเพศเป็นชายหรือหญิง สถานภาพหรือตำแหน่งทางเครือญาติเป็นพ่อ แม่ พี่ หรือน้อง เป็นต้น ส่วนสถานภาพอีกประเภทหนึ่ง คือ สถานภาพสัมฤทธิ์หรือสถานภาพที่ได้มาด้วยความสามารถ (achieved status) เป็นสถานภาพที่ตรงกันข้ามกับสถานภาพประเภทแรก คือ สามารถเลือกได้และได้มาด้วยความพยายามของแต่ละคน สถานภาพประเภทหลังนี้ เช่น การเป็นนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ ข้าราชการ นักการเมือง เสมียน และคนงาน เป็นต้น

ระดับชั้นเดียวกัน เช่น มิตรกับมิตร หรือ ข้ากับข้า เป็นต้น บุคคลในสังคมที่เกิดความขัดแย้งกันมีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะต่างๆ ดังนี้

๑.๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชน หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายที่มีความสัมพันธ์กันในสังคมในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งมีสถานภาพเป็นกษัตริย์เจ้าผู้ปกครองประเทศหรือแคว้นแคว้น เป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุดในสังคมหนึ่งๆ มีหน้าที่ในการดูแลปกครองบ้านเมืองและประชาชน ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่ง คือ สามัญชนผู้อาศัยอยู่ในประเทศหรือแคว้นนั้น โดยสามัญชนเป็นกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางด้านบทบาทและหน้าที่แตกต่างกันออกไป อาจเป็นข้าราชการ พ่อค้า หรือชาวบ้านสามัญ เป็นต้น ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างกัน ทำให้เกิดกลไกทางสังคมขึ้น โดยเนื้อหาสาระที่กษัตริย์กับประชาชนเกิดความขัดแย้งกัน มีดังนี้

๑.๒.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเรื่องผู้สืบสกุล

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเรื่องผู้สืบสกุลเกิดจากกษัตริย์ไม่มีโอรสหรือธิดาที่จะมาสืบสกุลและปกครองบ้านเมืองต่อจากตน ประชาชนจึงเรียกร้องให้กษัตริย์มีโอรสหรือธิดาเพื่อจะได้มีผู้ปกครองบ้านเมืองสืบต่อไป

ในเรื่อง **สังข์ทอง** ท้าวยศวิมลไม่มีโอรสธิดาที่จะปกครองบ้านเมืองสืบต่อจากตน เมื่อท้าวยศวิมลเสด็จออกนอกพระราชวัง ราษฎรร้องขอให้ท้าวยศวิมลหาโอรสธิดาทำให้ท้าวยศวิมลเกิดความทุกข์กังวลใจจากคำร้องขอของราษฎร ดังในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความทุกข์ใจของท้าวยศวิมล ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวยศวิมลไอศวรรย์
ไว้บุตรสุดวงศ์พงศ์พันธ์	วันหนึ่งนั้นไปเสียบพระนคร
ราษฎรร้องว่าให้หาบุตร	พระทรงภู่ร้อนจิตดังพิษคร
มิได้เสวยสรงสาคร	นั่งนอนร้อนใจไซ้พอดี
ประชาชนจนจิตไม่คิดหวัง	ยิ่งประดังพลุกพ่วนทั้งกรุงศรี
เวทนาเป็นพระยาสมบัตินี้	มาไร้ที่โอรสยศไกร
จึงดำรัสตรัสเล่ามเหสี	ถ้วนถี่ชี้แจงแถลงไข
เจ้ามาช่วยพี่คิดนะดวงใจ	ค้นคว้าหาไปดูตามบุญ

บวงสรวงช่องเซทุกเวลา
ถ้วนทุกนางในให้พร้อมมูล

รักษาศีลด้วยช่วยอุตหนุน
เกลือกบุญของใครได้สร้างมา

(บทละครนอก : ๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ แม้ความต้องการของท้าวยศวิมลและประชาชนจะเหมือนกัน คือ ต้องการจะมีโอรสหรือธิดา แต่ท้าวยศวิมลก็ไม่สามารถมีบุตรตามที่ตนและประชาชนต้องการ ประชาชนจึงเกิดความขัดแย้งกับท้าวยศวิมลและเรียกร้องให้ท้าวยศวิมลต้องมีผู้สืบสกุล การที่ประชาชนรู้สึกเดือดร้อนและขัดแย้งกับกษัตริย์ที่ไม่มีโอรสธิดาสำหรับสืบสกุลนั้น อาจเนื่องจาก ประชาชนเกิดความไม่มั่นใจในอนาคตของชาติบ้านเมืองที่จะมีใครขึ้นปกครองบ้านเมืองหาก กษัตริย์สิ้นพระชนม์ลงโดยที่ไม่มีผู้สืบสกุล เพราะชาติบ้านเมืองที่ขาดผู้นำย่อมเกิดความสับสน วุ่นวาย เกิดการแย่งชิงอำนาจและเกิดจลาจลขึ้นในสังคม ทำให้ชีวิตของประชาชนไม่มั่นคงและ เดือดร้อน

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนโดยมี เนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องผู้สืบสกุลในเรื่องสังข์ทองเรื่องเดียว ดังตัวอย่าง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑.๒.๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเรื่องอำนาจ

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเรื่องอำนาจเกิดขึ้นใน ๒ ลักษณะ ลักษณะแรกคือ กษัตริย์มีอำนาจและใช้อำนาจที่ตนมีอยู่นั้นสั่งหรือบีบบังคับให้ประชาชนกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามที่ ตนต้องการทำให้ประชาชนเดือดร้อนและเป็นทุกข์กังวลใจที่ต้องทำตามคำสั่งหรือความต้องการ ของกษัตริย์ ลักษณะที่สอง ประชาชนเกิดความเกรงกลัวกษัตริย์เพราะเป็นผู้มีอำนาจมากและ สามารถใช้อำนาจนั้นบันดาลให้ตนสุขหรือทุกข์ได้

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนในลักษณะที่กษัตริย์สั่งหรือบีบบังคับให้ประชาชน กระทำในสิ่งที่ตนต้องการ เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** พระพันวษามีรับสั่งให้ขุนช้างพร้อม ตำรวจในไปแจ้งแก่พลายแก้วให้พลายแก้วไปศึกที่เชียงใหม่ เมื่อนางศรีประจันทราบเรื่องตาม คำบอกเล่าของตำรวจ นางเสียใจและตกใจที่ลูกเขยของตนจะต้องไปทัพ

ครั้นแล้วไปบ้านศรีประจัน
สายทองมองเห็นตำรวจใน
ตกใจไปบอกศรีประจัน
เชิญนายนั่งข้างบนสนทนา

ร้องเรียกใครนั่นให้จุดได้
เอ๊ะเหตุไรขุนช้างจึงนำมา
รับตำรวจนั้นขึ้นเคหา
กินหมากเกิดขาแต่ตามมี

ตำรวจเล่าให้ศรีประจันฟัง	ตามข้อรับสั่งเป็นถ่วงถ่วง
พระองค์ผู้ทรงปักที่	จะให้ขึ้นไปตีเมืองเชียงทอง
ให้หาคนดีมีวิชา	ขุนช้างนี้ว่าพลายแก้วนี้แคล้วแคล่ว
เห็นจะสมในพระทัยปอง	จึงต้องให้หาไปในวัง
ศรีประจันได้ฟังตำรวจใน	ตกใจระรัวกลับรับสั่ง
ลูกจากเคหาละล้าละลึง	มายังหอลูกด้วยทันใด
ทรวดนั่งทอดตัวที่ผิวเมื่อย	น้ำตาไหลเรียกอนใจใหญ่
อกเต้นทิกทักสลักใจ	แกร่งองให้โฮโฮไอ้ลูกอา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๔๗)

จากบทเสภา นางศรีประจันเกิดความขัดแย้งกับตำรวจใน เพราะตำรวจในเป็นผู้นำคำสั่งของพระพันวษามาแจ้งให้พลายแก้วไปทัพซึ่งเป็นการแจ้งข่าวที่ทำให้ลูกเขยของตนจะต้องไปอยู่ในอันตราย ซึ่งนางศรีประจันไม่ต้องกรอให้เกิดขึ้นและไม่เชื่อว่าพลายแก้วลูกเขยของตนจะมีสามารถไปรบกับใครได้ แต่ด้วยเป็นรับสั่งจากพระพันวษา นางศรีประจันจึงไม่อาจขัดรับสั่งได้

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** รามวงศ์เดินทางผ่านเมืองกาลเนตรพบศิลาล้อมอยู่กลางบุรีจึงยกเสาวหินนั้นขึ้นตั้ง เมื่อท้าวกาลเนตรกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองทราบเรื่องจึงให้รามวงศ์มาเข้าเฝ้าและยกธิดาของตนให้อภิเษกกับรามวงศ์ แต่รามวงศ์ปฏิเสธที่จะอภิเษกกับพระธิดาของท้าวกาลเนตร โดยขอบวชเป็นฤๅษีต่อไปและขอผ่านทางเท่านั้น ท้าวกาลเนตรจึงใช้อำนาจของตนบังคับให้รามวงศ์อภิเษกกับธิดาของตน ทำให้รามวงศ์เกิดความไม่พอใจและไม่ต้องการทำตามคำสั่งของท้าวกาลเนตรดังในบทประพันธ์ว่า

เราว่าไว้ใครมาอาสาปัก	ศิลาหลักได้สมอารมณ์ประสงค์
กับลูกสาวเราจะเสกเป็นเอกองค์	ให้สืบทรงเศวตฉัตรสวัสดิ
เดี๋ยวนี้เล่าเจ้าปักหลักขึ้นได้	เราจะให้ธิดามารศรี
อย่าเที่ยวเร่เริงโกเป็นโยคี	สึกมาอยู่บุรีแต่งวิวาห์
พระฟังยักษ์ทักถามที่หยามหยาบ	ไม่ไหวกราบตรัสสีกให้สีกหา
จึงว่าเราเข้ามาปักหลักศิลา	ให้เป็นค่าของทางเดินกลางเมือง
จะมีเมียเสียพรตทั้งยศศักดิ์	เราไม่รักเหมือนดังหนังสือเหลือง
จงไปบุญลย์พูนสวัสดิ์อย่าขัดเคือง	ขอคืนเมืองมอบลูกสาวให้ท้าวไท
จะสู้ถือฤๅษีหนีสงสาร	หวังนิพพานพ้นพิภพสมสมัย
พอขาดคำอำลาจะคลาไคล	เจ้ากรุงไกรกริ้วไกรธาคาดโทษทัณฑ์

ให้หยุดยั้งนั่งอยู่กระทู้ถาม	จะหยิบความข้อผิดพลาดบิดผัน
มายกเสาชั้นได้ให้รางวัล	ไม่รับนั้นขัดเราเป็นเจ้านาย
แต่หนุ่มเยาว์เฉาโฉดยกโทษไว้	จะทำให้สมรับสั่งสิ้นทั้งหลาย
แม้ขัดอีกอีกปากให้ครากตาย	ตามกฎหมายข้อขัดกษัตริยา
พระดาบสอดโกรธโปรดประภาษ	เราถือสัตย์ตัดขาดทรงศาสนา
ถึงแก้วแหวนแผ่นดินไม่จินตนา	แล้วชวนพระอนุชาลูกคลาไคล
เจ้ากรุงยักษ์พักรัตน์ไว้โกรธกริ้วกราด	กระที่บาบทนบัลลังก์เวียงวังไหว
เหวยเสนาอย่าให้หนีพวกซีไพร	จับเป็นไปใส่คุกให้ทุกคน

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๓๔๔)

จากบทประพันธ์ แม้อรามวงศ์จะเป็นโอรสกรุงโกญจา แต่การเดินทางเข้าเมืองกาลเนตร ทำให้สถานภาพของรามวงศ์เปลี่ยนเป็นเพียงประชาชนคนหนึ่งที่เป็นพราหมณ์ถือศีลเท่านั้น เพราะรามวงศ์ไม่ได้แสดงตัวว่าเป็นโอรสกษัตริย์ และทำวกาลเนตรก็ไม่ทราบว่ารามวงศ์เป็นโอรส กษัตริย์ ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชน โดยกษัตริย์ใช้อำนาจของตนบีบบังคับให้ประชาชนทำตามข้อเสนอที่ตนได้เคยกล่าวไว้ ซึ่งเป็น ความประสงค์ที่ขัดแย้งกับรามวงศ์ที่ต้องการถือศีลและขอผ่านทางเท่านั้น

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเรื่องอำนาจในเรื่องขุนช้างขุนแผนและเรื่อง สิงห์ไกรภพนั้นแตกต่างกัน ความขัดแย้งในตัวอย่างแรกเป็นความขัดแย้งที่มีข้าราชการเป็น ตัวแทนในการใช้อำนาจ แต่ความขัดแย้งในตัวอย่างที่สองเป็นความขัดแย้งที่กษัตริย์ใช้อำนาจ โดยตรง ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะการใช้พระราชอำนาจของกษัตริย์ คือ กษัตริย์มีอำนาจและ สามารถใช้อำนาจนั้นโดยตรงกับประชาชน หรือ กษัตริย์มีอำนาจและใช้อำนาจนั้นผ่านทางข้าราชการ โดยการมอบอำนาจนั้นให้ผู้ใดไปกระทำงานแทนตน

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชน ในลักษณะที่กษัตริย์ใช้อำนาจสั่งหรือบีบบังคับประชาชน ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ในตอน พระพันวษาลงพระราชอาญาให้ประหารชีวิตขุนไกรและวิมลชีพสินเป็นของหลวง พระพันวษามี คำสั่งให้พลายแก้วไปทัณฑ์ และพระพันวษาสั่งประหารชีวิตนางวันทอง และเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ทำว กาลเนตรใช้อำนาจบีบบังคับให้รามวงศ์อภิเษกกับธิดาของตน

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนลักษณะที่สอง คือ ประชาชนเกรงกลัวอำนาจของกษัตริย์ เช่น ในเรื่อง **สังข์ทอง** เมื่อท้าวยศวิมลออกมาติดตามนางจันท์เทวีที่กระท่อมตายาย ทำให้นางจันท์เทวีเกิดหวาดกลัวท้าวยศวิมลเพราะไม่รู้ว่าพระองค์มาด้วยเจตนาอย่างไร และเกรงกลัวอำนาจความเป็นกษัตริย์ซึ่งอาจทำร้ายตนก็ได้ ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นความขัดแย้งของนางจันท์เทวีที่มีต่อการมาของท้าวยศวิมลด้วยการวิงวอนหนีหาที่หลบซ่อน ดังนี้

เมื่อนั้น	นางจันท์เทวีโฉมศรี
ผันแปรแลเห็นพระสามี	เทวีหวาดหวั่นวิญญูณณ์
อกใจทักทักนึกกลัว	หรือจะมาจับตัวไปเช่นฆ่า
ทั้งสากเสียพลันมีทันช้า	วิ่งขึ้นเคหาทันใด

(บทละครนอก : ๑๙๓)

จากบทพระราชนิพนธ์เป็นความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนในลักษณะที่ประชาชนเกรงกลัวอำนาจของกษัตริย์ ถึงแม้ว่านางจันท์เทวีจะเคยเป็นมเหสีและมีความสัมพันธ์กับท้าวยศวิมลในลักษณะสามีภรรยา แต่เมื่อนางถูกขับไล่ออกจากวัง ยศศักดิ์และสถานภาพของนางจึงเปลี่ยนเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในดินแดนของท้าวยศวิมลเท่านั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนเช่นกัน เพราะฐานะของทั้ง ๒ เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่นางจันท์เทวีถูกขับออกจากวัง

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนในลักษณะที่ประชาชนเกรงกลัวอำนาจของพระมหากษัตริย์มี ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สังข์ทอง** ดังตัวอย่าง และเรื่อง **ดาหลัง** ตอนเกณบุษบาสำหรับพบอิเหนาครั้งแรก นางตกใจกลัวอิเหนาและรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยในชีวิตว่าอิเหนาจะให้ตนทำอะไร

ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับประชาชนโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องอำนาจที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถือเป็นความขัดแย้งหลักระหว่างกษัตริย์กับประชาชน โดยแบ่งเป็นความขัดแย้งในลักษณะที่กษัตริย์สั่งหรือบีบบังคับประชาชนให้ทำตามที่ตนต้องการ ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** และเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ความขัดแย้งที่ประชาชนเกรงกลัวอำนาจของกษัตริย์ ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สังข์ทอง** และเรื่อง **ดาหลัง**

๑.๒.๓ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวาร หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย โดยที่ฝ่ายหนึ่งมีสถานภาพหรือตำแหน่งฐานะสูงกว่า มีอำนาจสิทธิเหนือกว่า และสามารถสั่งให้บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งไปทำกิจตามที่ตนต้องการได้ เรียกบุคคลกลุ่มนี้ว่า เจ้า เจ้านาย เจ้าขุนมูลนาย หรือผู้เป็นใหญ่ ผู้เป็นหัวหน้า^{๒๒} ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นบุคคลที่อยู่ในการควบคุมและคุ้มครองของฝ่ายแรก และต้องกระทำกิจการงานตามที่ฝ่ายแรกหรือเจ้านายสั่ง บุคคลในกลุ่มหลังคือ ข้า บ่าวไพร่ หรือคนรับใช้^{๒๓} โดยความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารอาจเป็น กษัตริย์กับเสนาข้าราชกร ข้าราชการกับข้าทาสบริวาร หรือไพร่ (สามัญชน) กับข้า(ทาส) เป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารที่ปรากฏในวรรณคดีซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไปนั้น ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความสอดคล้องกับโครงสร้างของระบบไพร่ในสังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ที่แบ่งกลุ่มคนในสังคมออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ มูลนาย ไพร่ และทาส โดยไพร่และทาสจะต้องสังกัดมูลนายตามกรมกองแห่งใดแห่งหนึ่ง มีหน้าที่มาเข้าเวรรับราชการตามระยะเวลาที่กฎหมายกำหนดทุกปี^{๒๔} โดยเจ้านายในการศึกษานี้หมายถึงกลุ่มคนชั้นมูลนาย ส่วนไพร่และทาสเป็นตัวแทนของข้าทาสบริวารที่ปรากฏในวรรณคดีนั่นเอง ซึ่งเจ้านายและข้าทาสบริวารมักเกิดความขัดแย้งกันในเรื่องต่างๆ ดังนี้

บทวิทยุ ใต้พิภพ โกรธ สงวนลิขสิทธิ์

๑.๒.๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่อง
คู่ครอง ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคู่ครองเกิดจากบุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ว่าเจ้าหรือข้าทาสบริวารต้องการจะมีคู่ครองหรือถูกกำหนดให้ต้องมีคู่ครอง แต่อีกฝ่ายหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจเลือกบุคคลที่จะมาเป็นคู่ครองของเจ้านายหรือข้าทาสบริวารของตน โดยการเลือกคู่ครองนั้นอาจเป็นลักษณะที่ผู้จะมีคู่ครองเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง หรือฝ่ายตรงข้ามเป็นฝ่ายหาคู่ครองให้ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคู่ครองมี ๒ ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก เจ้านายเลือกคู่ครองแต่ผู้เป็นข้าทาสบริวารไม่เห็นด้วย เช่น ในเรื่อง **ลักษณวงศ์** เมื่อลักษณวงศ์พานางเกสรชยากลับเมืองได้พบกับวิฆาทรจึงเกิดสู้รบกันและลักษณวงศ์ต้องพลัดพรากจากนางเกสร ขณะที่ลักษณวงศ์ติดตามหานางเกสรนั้นได้หลงพลัดเข้า

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, ๓๒๒, ๓๓๓.

^{๒๓}เรื่องเดียวกัน, ๑๘๐.

^{๒๔}อัญชลี สุสายัณห์, **ไพร่สมัย ร. ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทยและมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๖), ๖๓-๖๘.

ไปในเมืองยุบลและได้พบกับนางยี่สุ่น ลักษณะวงศ์จึงได้นางยี่สุ่นเป็นชายาด้วยการลอบเข้าหา เมื่อพี่เลี้ยงและนางสนมกำนัลเห็นพระธิดาของตนแอบมีคู่ครองโดยไม่กราบทูลให้ทำวกรตสุริกาลทราบบ พี่เลี้ยงและนางสนมต่างเป็นทุกข์และกลัวว่าพวกตนจะต้องได้รับโทษที่รู้เห็นกับพระธิดาจึงพากันไปกราบทูลให้ทำวกรตสุริกาลทรงทราบเรื่อง ดังในบทประพันธ์แสดงความเป็นทุกข์กังวลของเหล่าพี่เลี้ยงนางสนม ดังนี้

กำนัลนางต่างพื้นดินระงม	สาวสนมพระพี่เลี้ยงก็เมียงมอง
แหวกวิสูตรคูของคันทรงโฉม	เห็นชายโลมแนบชมประสมสอง
ก็ตีกอดตีนตักประหม่อมอง	ขยับย่องยืนชิงตะลิ่งลาน
เข้ากอดคอกเพื่อนเคียงเข้าเรียงหู	มาไปดูพระธิดาช่างกล้าหาญ
แล้วพากันหมอบมองค้อยย่องคลาน	เข้าแหวกม่านแล้วสะกิดให้กันดู
ใครที่เ็นรูปร่างอย่างพระลักษณะ	มาร่วมรักพระธิดาน่าอดสู
เห็นนุ่นวายตายจริงแล้วอกกุ	กระซิบซิบเอียงหูเข้าหากัน
ขยับถอยค้อยย่องมาห้องนอก	ทำมือบอกรับเนื้อความชัน
คนโน้นเห็นคนนี้เห็นประหลาดครัน	พลวันเข้ามาถามความอะไร
เสียงซุบซิบซุบซิบไม่หับปาก	อิเพื่อนยากแน่มเข้าไหว
เจ้าครอกเราคบชายสบายใจ	เราไม่ได้ด้วยสักหนอยจะพลอยตาย
เจ้าคนนั้นรูปร่างเหมือนอย่างเขียน	เข้าแนบเนียนนฤมลอยู่จนสาย
จริงหรือหากับผิวข้าที่ตาย	จะคล้ายคล้ายหรือจะดีสักเพียงไร
ไฮ้อะไรพูดเล่นไม่เห็นทุกข์	กว่าถั่วสุกงวน้อยก็พลอยไหม้
ที่อยากดูลูกพुरुจะเข้าไป	ก็คว่าไขว่ยึดมืออย่าอ้ออึ้ง
ครันนั่งอยู่เหมือนกุไม่รู้เห็น	เนื้อความเข็ญชั่วช้าจะมาถึง
เอาตัวรอดรักตัวอยากกลัวอึ้ง	ทูลให้ถึงพระจอมกระหม่อมเมือง
แล้วชวนกันขึ้นเฝ้าเจ้าพิภพ	ประนมพนทูลถวายขยายเรื่อง
ขอพระเดชเดชาวราเรื่อง	มาปกเกล้าปกเปลื้องที่ภัยพาล
บัดนี้องค์พระธิดาวราโฉม	ชายประโลมลักขมสมสमान
เข้าร่วมแทนแอบของคันทรงคราญ	ดูอาการเจ้าแม่ไม่รู้ตัว
พระภูษาทรงหม่อมก็มีตชิต	หลับสนิทอยู่กับชายเป็นหลายชั่ว
แต่ชายนั่นองอาจประมาทมัว	พระอยู่หัวจงทราบบาทหงส์

(รวมนิทานสุภาษิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๔๗๙-๔๘๐)

จากบทประพันธ์ นางยี่สุ่นซึ่งเป็นเจ้านายเป็นผู้เลือกคู่ครองเอง โดยการลักลอบคบหากับลักษณะวงศ์ แต่พี่เลี้ยงและนางสนมกำนัลเกิดความขัดแย้งกับการกระทำของพระธิดาเมื่อเห็น

พระธิดานอนอยู่กับผู้ชายซึ่งเป็นการลอบคบชู้ผู้ชายโดยไม่เกรงกลัวความผิด และอาจส่งผลกระทบต่อให้พวกตนต้องได้รับความเดือดร้อนด้วยหากทำวกรตสุริกาลพระราชบิดาของนางทรงทราบ พี่เลี้ยงและนางสนมจึงไม่เห็นด้วยกับการมีคูครองของพระธิดาเจ้านายตนจึงได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลทำวกรตสุริกาลเพื่อป้องกันไม่ให้ตนต้องได้รับความผิดด้วย

ลักษณะที่สอง เจ้านายเลือกคูครองให้ข้าทาสบริวาร แต่ข้าทาสบริวารไม่เห็นด้วยและไม่ยอมรับคูครองที่เจ้านายเลือกให้ เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** พระพันวษามีพระประสงค์จะประทานนางสร้อยฟ้าธิดาพระเจ้าเชียงใหม่ให้แก่จมีนไวยฯ เนื่องจากพระพันวษาไม่ทรงโปรดนางสร้อยฟ้าและเพื่อเป็นรางวัลแก่จมีนไวยฯที่สามารถปราบเมืองเชียงใหม่ได้ เมื่อขุนแผนบิดาของจมีนไวยฯทราบพระประสงค์ของสมเด็จพระพันวษาจึงทูลคัดค้านและให้เหตุผลว่าจมีนไวยฯมีคู่หมั้นหมายซึ่งกำลังจะแต่งงานกัน ดังในบทเสภาแสดงคำคัดค้านของขุนแผน ดังนี้

ครานั้นจึงพระกาญจนบุรี	อัญชลีกราบงามสามหน
จึงกราบทูลภูวนัยไปบัดดล	พระคุณเป็นพันคนนา
แต่ซึ่งจมีนไวยไซ้ตัวเปล่า	ข้าพระพุทธเจ้าไม่มุสา
เมื่อไปทัพได้กับศรีมาลา	ลูกยาพระพิจิตรบุรี
แต่รักใคร่ยังมีได้ทำงานการ	เขาผ่อนผันนั่งงานมาเดื่อนี่
ได้ทำหมั้นกันไว้ตามประเพณี	ขอจงทราบอุลิตพระบาท

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๑๘๑)

จากบทเสภา พระพันวษาซึ่งเป็นเจ้านายมีพระประสงค์จะให้นางสร้อยฟ้าเป็นภรรยาของจมีนไวยฯ ขุนแผนจึงเกิดความขัดแย้งกับสมเด็จพระพันวษาที่จะประทานคูครองให้พลายงามบุตรชายของตน เนื่องจากพลายงามมีคู่หมั้นหมายแล้วและหากจะมีภรรยาสองคนอาจเกิดปัญหาทะเลาะหึงหวงกันตามมา ประกอบกับขุนแผนเป็นผู้มีความกตัญญูต่อพระพิจิตรบิดานางศรีมาลา คู่หมั้นของพลายงาม ขุนแผนจึงไม่ต้องการให้พระพิจิตรเป็นทุกข์กังวล

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องคูครองในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่อง **ลักษณวงศ์** นางยี่สุ่นลอบคบหากับลักษณวงศ์ เรื่อง **รามเกียรติ์** ทศกัณฐ์เลือกพระนางอูมาเป็นคูครอง เรื่อง **ดาหลัง** ระตูประตาทนจะให้ทูตไปขอนางบุษบา แต่ปาเตะทูลทัดทานไม่ให้ไปขอเพราะเห็นว่าไม่เหมาะสม เป็นต้น

๑.๒.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคนในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคนในครอบครัวเกิดขึ้นสองลักษณะ ลักษณะแรกคือ ข้าทาสบริวารแย่งสามีของเจ้านาย หรือการลอบเข้าหาภรรยาของเจ้านาย ลักษณะที่สองคือ ข้าทาสบริวารไม่ใส่ใจดูแลคนในครอบครัวของเจ้านายตามคำสั่ง ทำให้คนในครอบครัวของเจ้านายได้รับอันตราย

ลักษณะแรก ข้าทาสบริวารแย่งสามีของเจ้านาย เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพลายแก้วได้นางพิมเป็นภรรยาแล้ว พลายแก้วยังได้แอบเข้าหานางสายทองพี่เลี้ยงและเข้ารับใช้ของนางพิมด้วย เมื่อนางพิมหทราบเรื่องจึงโกรธเคืองนางสายทองที่กลับกลายมาเป็นชู้กับสามีของตน ดังในบทเสภาแสดงความโกรธที่ของนางพิมมีต่อสายทองจากคำต่อว่า ดังนี้

ดิฉันขอบใจแล้วใจของพี่
ชื่อจริงชื่อยิ่งกว่าอนรท

.....

ชิชะมิเสียที่พี่สายทอง

ฟังเพราะนำหัวเราะให้คักคัก
อย่างนี้ถ้านี้จะมีรักหลง
ต่ำช้าเป็นห้าเอาหนึ่งไป
ฉันขอบคุณแล้วคุณพี่ที่อุ้มมา
โบราณท่านว่าเป็นพี่น้อง

อารีรอบคอบไปหมดจด

หากพวกเราดอกคดไปก่อนเอง

.....

แกช่างกรองสร้อยสนดั่งวงจักร

เสียแรงที่พี่รักไว้ร่วมใจ

รักนางถึงพิมหาเหมือนไม่

ด้วยไม่สู้ดวงไวยสบทำนอง

อุ้มทั้งเขยทั้งข้าเข้าในห้อง

พลัดเข้าห้องเป็นดินเป็นมือไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๒๑-๑๒๒)

จากบทเสภา นางพิมซึ่งมีฐานะเป็นเจ้านายเกิดความขัดแย้งกับนางสายทองที่เป็นทั้งญาติและเข้ารับใช้ที่นางรักและยังเป็นแม่สื่อให้ตนได้รักกับพลายแก้ว เพราะนางสายทองกลับกลายมาเป็นชู้กับพลายแก้วสามีของตน

ลักษณะที่สอง ข้าทาสบริวารไม่ดูแลคนในครอบครัวของเจ้านาย ทำให้คนในครอบครัวเจ้านายได้รับอันตราย เช่น ในเรื่อง **อุณรุท** นางศุภลักษณ์พี่เลี้ยงของนางอุษามาพาคูณรุทไปพบกับนางอุษา เมื่อท้าวไกรสูททราบข่าวอุณรุทหายตัวไปจึงโกรธเคืองพี่เลี้ยงของอุณรุทที่ไม่ดูแลและเอาใจใส่โอรสของตนให้ดี ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงท้าวไกรสูทที่กริ้วพี่เลี้ยงของอุณรุท ดังนี้

เห็นเสนานั่งเป็นเหล่าเหล่า	กับพี่เลี้ยงโคกคร่ำกันแสงคล้าย
พระพิโรธโกรธกริ้วดังเพลิงกัลป์	จึงมีบรรหารไปทันใด
ดูก่อนพี่เลี้ยงทั้งสี่	ตัวท่านผู้มรอันชฌาตย์
กุสัไว้เนื้อเชื้อใจ	ดังดวงฤทัยนัยนา
ลูกเราไปประพาสพนาสันท์	พบกวางสุวรรณที่กลางป่า
ก็รู้ว่าเป็นกลมารยา	ไม่ห้ามอนุชาของตน
ให้ติดตามข้ามดงพงชฎ	จนวิบัติอาเพศเหตุผล
ครั้นกลับเข้ามาแต่อาวณ	ก็พิกลโศกาจาบัลย์
ตัวท่านทั้งสี่ก็แจ้งอยู่	กูได้กำชับกวดขัน
ให้พิทักษ์รักษาระวังกัน	อย่าให้อันตรายสิ่งไร
ทั้งสี่ละเมิดไม่นำพา	จนลูกยาเราหายไปได้
ตัวท่านจะคิดอ่านประการใด	จงเร่งว่าไปบัดนี้

(อุณรุท : ๒๑๕-๒๑๖)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวไกรสุทเกิดความขัดแย้งกับข้าทาสบริวารของตนที่ไม่ดูแล
อุณรุทตามที่ตนสั่งกำชับจนเป็นเหตุให้อุณรุทหายตัวไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวาร โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องคนในครอบครัว ๗ เรื่อง ได้แก่ เรื่องขุนช้างขุนแผน นางวันทอง ขัดแย้งกับนางสายทองที่เป็นชู้กับสามีตน เรื่องอุณรุท ท้าวไกรสุทกริ้วพี่เลี้ยงของอุณรุทที่ปล่อยให้ อุณรุทหายตัวไป เรื่องดาหลัง ท้าวกูเรบีนกริ้วพี่เลี้ยงของอิเหนาที่พาอิเหนาไปเมืองมะงาดาทำให้ อิเหนาได้รับอันตราย เรื่องกากี คนธรรพ์ลอบเข้าหากากีซึ่งเป็นชายาของเจ้านายตน เรื่องสังข์ทอง นางพันธุรัตกริ้วพี่เลี้ยงและนางกำนัลที่ไม่ดูแลพระสังข์ เรื่องคาวี นางจันท์สุดาโกรธเฒ่า ทศประสาทที่ลอบทำร้ายคาวีสามีนาง และเรื่องลักษณวงศ์ นางยี่สุนกริ้วพราหมณ์เกสรที่ พราหมณ์เกสรแย่งความรักความสนใจของสามีไปจากตน

๑.๒.๓.๖ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่อง ผลประโยชน์ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องผลประโยชน์เกิดจากเจ้านาย ทำให้ข้าทาสบริวารต้องสูญเสียผลประโยชน์ที่ตนเองควรจะได้รับไป ข้าทาสบริวารจึงพยายาม กระทำสิ่งต่างๆ เพื่อรักษาผลประโยชน์ที่ตนควรได้นั้นไว้

ในเรื่อง **คาวี** ท้าวสันนุราชต้องการได้ตัวเจ้าของผมหอมในฉะอบที่ลอยมากับน้ำ โดยหากผู้ใดสามารถนำตัวเจ้าของผมหอมมาให้ตนได้จะประทานรางวัลตอบแทน เมื่อเฒ่าทศประสาททราบเรื่องจึงอาสาจะไปพาตัวเจ้าของผมหอมซึ่งตนรู้จักเพราะเคยเป็นข้ารับใช้มาถวายแก่ท้าวสันนุราชเพื่อเอารางวัล แต่เมื่อเฒ่าทศประสาทไปถึงเมืองที่จันท์สุดาเจ้าของผมหอมอยู่ กลับพบนางอยู่กับชายผู้หนึ่ง เฒ่าทศประสาทจึงไม่พอใจที่เหตุการณ์ไม่เป็นไปตามที่คาดคิดเพราะจะทำให้ตนไม่ได้รับผลตอบแทนจากท้าวสันนุราช เฒ่าทศประสาทจึงวางแผนกำจัดคาวีสวามีของนางจันท์สุดาเพื่อนำตัวนางไปถวายท้าวสันนุราชให้ได้ ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความคิดของเฒ่าทศประสาทที่เกิดความขัดแย้งกับจันท์สุดาเมื่อเห็นนางอยู่กับคาวี ดังนี้

บัดนั้น	ยายเฒ่าเฟ่งพิศคิดจน
ชายนี้ที่ท้วงชอบกล	เห็นจะไม่ใช่คนต่ำช้า
ใส่เครื่องประดับองค์ทรงพระขรรค์	รูปโฉมโนมพรรณงามหนักหนา
ต่อจะเป็นลูกเต้าท้าวพระยา	จันท์สุดาจึงปลงลงใจ
กุคิดไว้ไม่สมอารมณ์คิด	จะลงล้างชีวิตเสียให้ได้
แต่องค์กัลยาจะพาไป	ทูลถวายท้าวไทเอารางวัล
คิดพลางทางคลานเข้าไปหา	ทำทีกริยาโคกคัลย
ก้มกราบบาทาสุดาจันท์	แล้วตื้อก้งงันรำไร

(บทละครนอก : ๔๐๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ เฒ่าทศประสาทข้าเก่าของนางจันท์สุดาเกิดความขัดแย้งกับนางจันท์สุดาที่อยู่กับคาวีเพราะทำให้ตนไม่สามารถพานางไปถวายท้าวสันนุราชเพื่อรับรางวัลได้ตามที่คิด เฒ่าทศประสาทจึงกำจัดคาวีซึ่งเป็นอุปสรรคขัดขวางผลประโยชน์ของตนไปและนำตัวนางจันท์สุดาไปถวายท้าวสันนุราช วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารโดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องคาวี ดังตัวอย่าง

๑.๒.๓.๗ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องพฤติกรรม ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องพฤติกรรมเกิดจากบุคคลฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นเจ้านายหรือข้าทาสบริวารมีท่าทางที่ผิดแปลกไป เช่น เป็นทุกข์เศร้าใจ คร่ำครวญพร่ำเพ้อ หายตัวไป หรือมีกริยาท่าทางที่ไม่ถูกต้องเหมาะสมกับสถานภาพและบทบาท

ของตน เช่น ล่วงเกิน หรือกระทำความผิด เช่น การโกหก หรือการทำเสน่ห์ เป็นต้น พฤติกรรมต่างๆ ดังกล่าวทำให้อีกฝ่ายหนึ่งไม่พอใจ โกรธเคือง หรือเป็นห่วง

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** หลังจากนนทกได้พรจากพระอิศวรให้มีนิ้วเพชรที่สามารถชี้ผู้ใดแล้วผู้นั้นตายได้ นนทกมิได้ใช้ความสามารถซึ่งเป็นพรจากพระอิศวรในทางที่สร้างสรรค์แต่กลับนำมาใช้ทำร้ายเทวดาที่เคยแก่เลี้ยงตนเพื่อแก้แค้น เมื่อพระอิศวรทรงทราบว่านนทกใช้นิ้วเพชรที่ตนประทานให้รุกรานหมู่เทวดา พระอิศวรจึงโกรธและขอให้พระนารายณ์ช่วยไปปราบนนทก ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	พระอิศวรบรมนาถา
ได้ฟังองค์อมรินทรา	จึงมีบัญชาตอบไป
ไฉนทำชอบมาช้านาน	เราจึงประทานพรให้
มันกลับทรยศกบฏใจ	ทำการหยาบใหญ่ถึงเพียงนี้
ตรัสแล้วจึงมีบัญชา	ดูราพระนารายณ์เรื่องศรี
ตัวเจ้าผู้มีฤทธิ์	เป็นที่พึงแก้หมู่เทวัญ
จงช่วยระงับดับเหี้ยม	ให้เย็นทั่วพิภพสรรพวรรค์
เชิญไปสังหารไอ้อาธรรม	ให้มันสิ้นชีพชีวา
	(รามเกียรติ์ เล่ม ๑: ๔๕-๔๖)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระอิศวรเกิดความขัดแย้งกับนนทกที่มีพฤติกรรมพาลเกร พระอิศวรจึงลงโทษนนทกด้วยการให้พระนารายณ์ไปสังหารชีวิต

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพระพันวษาไตร่สวนความจริงกระทั่งทราบว่านางสร้อยฟ้าเป็นผู้กระทำเสน่ห์จมน้ำไว้มันไว้มัน พระพันวษาทรงโกรธและให้ลงโทษประหารชีวิตนางสร้อยฟ้า ดังในบทเสภาว่า

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา	ก็ริ้วนางสร้อยฟ้าดังเพลิงไหม้
คราวนี้รู้เช่นได้เห็นใจ	อิจัญไรเจ้ากมลมารยา
ทำยาแฝดใส่อ้ายไว้มัน	ให้เมามัวหลงเสน่ห์เสนาหา
จนเสื่อมเวทเสื่อมฤทธิ์วิทยา	จะเป็นบ้าแล้วยังไม่พอใจ
ยังยู่ให้ลูกพอก่อวิวาท	ดูบังอาจกำเริบเดิบใหญ่
จะให้ล้างผลาญกันให้บรรลัย	พอมันนั้นจะได้มาเล่นญู

แล้วคิดร้ายอ้ายชุมพลศรีมาลา

คิดอ่านสารพัดเป็นศัตรู

ฮ้ำเฮี้ยเหวยพระยายมราช

ผ่าอกด้วยขวานประจานไว้

แกลั้งใส่ไคล้จะฆ่าอีกทั้งคู่

ดูเป็นกบฏแท้เห็นแน่ใจ

จะเอาไปฟันฟาดให้ตัดษัย

อย่าให้คนผู้ดูเยี่ยงมัน

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๓๖๘)

จากบทเสภา พระพันวษาขัดแย้งกับนางสร้อยฟ้าเพราะนางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์ให้จมนัวยะหลงไหลตน ซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมาย พระพันวษาจึงสั่งให้ลงโทษประหารชีวิตนาง

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องพฤติกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น เรื่องรามเกียรติ์ ตอนพระนารายณ์แปลงเป็นหญิงเพื่อปราบนทก ตอนนิลพัทและหนูมานทะเลาะกันทำให้พระรามโกรธเคือง และตอนหนูมานเอาเท้าขึ้นเกาหัวนางกำนัลจึงพากันหัวเราะในพฤติกรรมของนายตน และในเรื่องโคบุตร ทำวฬวิราชขัดแย้งกับทหารที่ไม่สามารถตามจับโคบุตรซึ่งพานางอำพันหนีไปได้

บทาวิทยาลัษณียะปกรณัง อังวณณียะดิถี

๑.๒.๓.๗ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความสามารถ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความสามารถเกิดจากเจ้านายใช้ให้ข้าทาสบริวารไปกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใด แต่ข้าทาสบริวารไม่สามารถทำงานของเจ้านายให้สำเร็จลุล่วงไปได้ทำให้ผู้เป็นเจ้านายโกรธเคือง รู้สึกอับอาย และเสื่อมเกียรติที่ข้าทาสบริวารของตนไม่มีความสามารถ

ในเรื่อง อิเหนา เมื่อระตูปุศลินาทราบว่ามีโจรป่ามาทำร้ายทหารของตนได้รับบาดเจ็บ จึงสั่งให้ทหารไปติดตามจับกุมโจรป่าป็นเหยื่อนั้นมา แต่ทหารของระตูปุศลินากลับไม่สามารถจับโจรป่าได้ ระตูปุศลินาจึงโกรธพวกทหารและรู้สึกอับอายที่ทหารของตนไม่สามารถสู้กับโจรป่าได้ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงคำต่อว่าของระตูปุศลินาต่อทหารเมื่อทราบว่าทหารของตนไม่สามารถจับตัวโจรป่าได้ ดังนี้

เมื่อนั้น
กระที่บาทภราดรวิคือเพลิงกัลป์
ดูผู้คนทั้งกองทัพ
เกรงกลัวผู้มีมณฤาไร

ระตูปุศลินาขัดแสนศัลย
จึงกระชั้นสีหนาทวาดไป
แต่จะจับโจรป่าก็ไม่ได้
มันจะมีฤทธิไกรกระไรมา

อ่านลูกฟานลูกกระจงทะนงศักดิ์
เร่งเร็วรีบรัดจัดโยธา

โอหังฮึกฮักเป็นหนักหนา
จะยกไปเช่นฆ่าเสียบัดนี้

(อิเหนา : ๑๑๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ ระบุศุภศิหนาชัดแย้งกับทหารของตนที่ไม่สามารถต่อสู้กับโจรป่า และจับมาได้ทั้งที่เป็นทหารหลวงแต่กลับสู้โจรป่าชาวบ้านไม่ได้ ซึ่งโดยทั่วไปผู้ที่เป็นทหารในวัง จะต้องเป็นผู้มีความสามารถมากกว่าเมื่อเทียบกับชาวบ้าน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาส บริวารเรื่องความสามารถ ๒ เรื่อง ทั้งสองเรื่องเจ้านายใช้ให้ข้าทาสบริวารไปทำงาน แต่ข้าทาส บริวารทำงานไม่สำเร็จ ได้แก่ เรื่องอิเหนา ตอนทหารของระบุศุภศิหนาชัดจับตัวโจรป่า บันทึยได้ และเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนพระพันวษาให้จมีนศรีจมีนไวย ขุนเพชรอินทราและ ขุนรามอินทราพร้อมกองทัพออกไปติดตามขุนแผน แต่ไม่สามารถนำตัวขุนแผนกลับมาได้ ทั้งกองทัพที่ยกไปก็แตกผู้คนล้มตาย ตอนพระพันวษาใช้ให้พระท่ายน้ำและกองทัพขึ้นไปรับนาง สร้อยทองที่เมืองล้านช้าง แต่นางสร้อยทองกลับถูกชิงตัวระหว่างทาง

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๑.๒.๓.๙ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความ

คิดเห็น ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความคิดเห็นเกิดจากเจ้านายกับ ข้าทาสบริวารมีความคิดเห็นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งต่างกัน

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพระรามเห็นนางสีดาแปลงลอยมากับน้ำก็ทรงเข้าพระทัยว่านาง สีดาสิ้นชีวิตเพราะทศกัณฐ์โกรธแค้นที่หนุมานฆ่าสหัสกุมารและลงเฝ้าเมืองลงกาจึงฆ่านางสีดา พระรามทรงเศร้าโศกเสียพระทัย แต่เมื่อหนุมานเห็นนางสีดาแปลงก็คิดเห็นว่ามันน่าจะเป็นนาง สีดาจริงจึงทูลพระรามและพระลักษมณ์ว่า นางสีดานี้คงจะเป็นยักษ์แปลงมาเป็นกลศึกเพื่อให้ฝ่าย พระรามเข้าใจว่านางสีดาตายจะได้ไม่ข้ามไปเมืองลงกา ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความเห็น ที่แตกต่างกันของหนุมานกับพระราม ดังนี้

เมื่อนั้น
กับองค์พระลักษมณ์ฤทธิรอน
ต่างพินคั้นได้สมประดี
พิโรธโกรธกริ้วตั้งเพลิงฟ้า

พระนารายณ์สุริย์วงศ์ทรงศร
แว่วเสียงวานรโศกา
องค์พระจักรีนารถา
ว่าเหวยหนุมานชาญฉกรรจ์

ตัวเข็งนี้ล่วงบรรหาร
 บัดนี้ทศเศียรอาธรรม
 ตัวกู่นี้ผู้ติดตาม
 เมื่อนางมาตายเสียบัดนี้
 บัดนั้น

ได้ฟังบัญชาภูวไนย
 อันรูปนี้ดูประหลาดนัก
 เห็นจะเป็นอสูรมารยา
 ด้วยอุบายเล่ห์กลสงคราม
 พระองค์ทรงฟ้าธาดรี
 เมื่อนั้น

ได้ฟังดังต้องเพลิงพิช
 ผุดลุกขึ้นยืนกระเทือนบาท
 เหวยเหวยหนุมนพาลา
 ทั้งรูปทรงสงศรีดวงพักตร์
 นรลักษณ์ที่ในอินทรี
 อีกทั้งภูษาสไบทรง
 ก็ติดอยู่กับองค์อไร

บัดนั้น
 ก้มเกล้าสนองพระบัญชา
 สำคัญมีมากก็จริงอยู่
 ธรรมดาสัตว์สิ้นชีวิ
 อันศพนี้สดไม่มีกลิ่น
 ทั้งพลับพลาพระองค์ทรงฤทธิ์
 เหตุไฉนจึงรูปศพนี้
 ข้าขอเอาขึ้นบนกองไฟ
 แม้ว่าเป็นรูปอุบายกล
 ถ้าองค์อัครราชชายา
 พระองค์จงลงโทษกร
 ข้าผู้ล่องราชวาที

ผลาญโคตรขุนมารให้อาสัญ
 มั่นฆ่าสี่ดาเทวี
 หวังทำสงครามด้วยยักษ์
 กระบี่จะว่าประการไค
 หนุมนผู้มีอัชฌาสัย
 น้อมเศียรทูลไปด้วยปรีชา
 ไซ้ของค้อคเรศเสนา
 แปลงมาให้เหมือนนางเทวี
 มิให้ข้ามไปเมืองยักษ์
 ภูมีหยุดยั้งฤทัยคิด
 พระสุริยวงศ์องค์นายณจักรกฤษณ์
 ทรงฤทธิ์ยิ่งกริ้วโกรธา
 ตวาดเสียงเพียงหนึ่งฟ้าผ่า
 ไฉนว่ามีไฉนางเทวี
 ก็เห็นประจักษ์ถ้วนถี่
 สำคัญนั้นมีทุกสิ่งไป
 ถ้ามรงค์ที่เอ็งเอาไปให้
 หรือว่ามีไซ้ให้ว่ามา
 วาขุนทรูจมิไกรใจกล้า
 ผ่านฟ้าจงได้ปราณี
 พิเคราะห์ดูเป็นกลยักษ์
 มิได้เนาพองอย่าฟังคิด
 จะลอยวารินนั้นเห็นผิด
 สถิตเหนือลงกากรุงไกร
 จะลอยทวนวารีขึ้นมาได้
 ชั้นสุทรดูให้ประจักษ์ตา
 จะไม่ทนเพลิงแรงแสงกล้า
 เห็นว่าจะสิ้นกับอัคคี
 ฟันฟอนตัดเกล้าเกศี
 ให้ม้วยชีวิไปตามกัน

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๒๐๓-๒๐๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระรามาธิบดีแย้งกับหนุมานเพราะหนุมานมีความคิดเห็นเรื่องนางสีดาที่ลอยมากับน้ำต่างไปจากพระราม คือ หนุมานเห็นว่านางสีดาที่ลอยมากับน้ำนั้นมิใช่นางสีดา หากแต่เป็นยักษ์แปลง ซึ่งความคิดเห็นของหนุมาน พระรามไม่เห็นด้วยและทรงกริ้วหนุมาน

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวาร เรื่องความคิดเห็น ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **รามเกียรติ์** พระรามาธิบดีแย้งกับหนุมานมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องนางสีดาตายที่ลอยมาตามน้ำ เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ท้าวอินธุมาศขัดแย้งกับเสนาเพราะเสนาเห็นว่าการเลี้ยงลูกโจรเป็นเรื่องผิดธรรมเนียม และมีเชื้อสายของโจรย่อมเป็นคนไม่ดีและโหดเหี้ยมตามเผ่าพันธุ์ แต่ท้าวอินธุมาศเห็นว่าเด็กจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับ การเลี้ยงดู ท้าวอินธุมาศจึงรับลูกโจรซึ่งเป็นกำพร้ามาเลี้ยงเป็นโอรสบุญธรรม และเรื่อง **สังข์ทอง** นางพันธุรัตขัดแย้งกับเหล่าเสนา เพราะเสนามีความคิดว่าการเลี้ยงพระสังข์จะเป็นอันตรายต่อนางพันธุรัตและเป็นเรื่องผิดธรรมเนียมที่ยกษัตริย์จะเลี้ยงมนุษย์ ซึ่งนางพันธุรัตไม่เห็นตามนั้นและตัดสินใจรับพระสังข์มาเลี้ยง

๑.๒.๓.๑๐ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่อง

คำสั่ง ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคำสั่งเกิดขึ้นหลายลักษณะ ลักษณะแรกคือ เจ้านายมีคำสั่งให้ข้าทาสบริวารไปกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ข้าทาสบริวารกลับไม่ต้องการกระทำตามคำสั่งนั้น ลักษณะที่สองคือ เจ้านายมีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ซึ่งตนไม่ได้เป็นผู้รับคำสั่งแต่เมื่อทราบก็ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งนั้น และลักษณะสุดท้ายคือ ข้าทาสบริวารทำเกินกว่าที่นายสั่ง

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารลักษณะแรก คือ ข้าทาสบริวารไม่ต้องการทำตามคำสั่งของเจ้านาย เช่น ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** นางสร้อยสุดามีคำสั่งให้พระชัยสุริยา ซึ่งเป็นลูกของพราหมณ์ออกไปติดตามสิงห์ไกรภพที่เมืองกาลวาศ พระชัยสุริยาไม่ต้องการไปเพราะกำลังรักนางเหมวรรณและไม่ต้องการจากนางไปไกล ดังในบทประพันธ์กล่าวถึงความเป็นทุกข์ใจของพระชัยสุริยาเมื่อได้รับคำสั่ง ดังนี้

.....

แม่รักเจ้าเท่าบุตรสุดสวาท

จะวานให้ไปดูพระภูธร

ว่าบุตรมีโรคโคกสลด

ทั้งแม่มีแต่พรำกินน้ำตา

พระไม่คิดติดตามทรมสวาท

จึงเรียกชัยสุริยามาว่าอน

แสนฉลาดแหลมหลักไม่พักสอน

ช่วยโอนอ่อนผ่อนผันจันทรจจา

ทุกขระทตทั้งพระวงศ์เผ่าพงศา

ด้วยลูกยาแยกย้ายสูญหายไป

รักพารากาลวาศอยู่หรือไฉน

มิเลิกที่พกลกลับมาไม่อาลัย	จะลาไปเที่ยวตามรามวงศ์
หรือเธอมีที่รักจึงหนักหน่วง	ให้รู้ทั่วถึงความตามประสงค์
แม่นชัดขวางอย่างไรในพระองค์	แต่เจ้าจงกลับมาอย่าช้าที่
พระชัยสุริยาธิบดีอภิวัต	เหลือบดูราชิตตามาศรี
แสนอาลัยในอารมณ์ไม่สมประดี	มิรู้ที่ผ่อนผันทำฉันใด
ให้หนักหน่วงทรวงสะทีกสะอีกสะอื่น	น้ำเนตรนั้นครั้นจะกลืนก็ขึ้นไหล
ทั้งเหมววรรณกลั่นแก้งแข็งพระทัย	ชลนัยน์คลอคลองเข้าห้องปรางค์

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๒๔๘-๒๕๙)

จากบทประพันธ์ พระชัยสุริยาเกิดความขัดแย้งกับนางสร้อยสุดาที่สั่งให้ตนออกไปติดตามหาสิ่งไหนกรภพ ทั้งที่ตนไม่ต้องการไปเพราะไม่อยากจากนางเหมววรรณ แต่ด้วยเป็นคำสั่งจึงไม่อาจขัดได้

ในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องคำสั่งในลักษณะที่ข้าทาสบริวารไม่ต้องการทำตามคำสั่ง เช่น เรื่อง **ลักษณวงศ์** เพชฌฆาตขัดแย้งกับท้าวพรหมทัตที่สั่งให้ประหารนางสุวรรณอัมภาและลักษณวงศ์ อย่างไรก็ตามความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับข้าในลักษณะนี้ แม้ข้าทาสบริวารจะไม่ต้องการทำตามคำสั่ง แต่เพราะขัดคำสั่งของผู้มีอำนาจเหนือกว่าไม่ได้ ประกอบกับกลัวอาญาหากขัดคำสั่ง ดังนั้นผู้รับคำสั่งจึงต้องกระทำตามที่ได้รับคำสั่งมา ยกเว้นเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนแผนเกิดความขัดแย้งกับพระพันวษาที่มีคำสั่งให้ตนเข้ามาอบตัว แต่ขุนแผนไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารในลักษณะที่สอง คือ ข้าทาสบริวารไม่เห็นด้วยกับเจ้านายที่มีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่งออกไป เช่น ในเรื่อง **ไชยเชษฐ** เมื่อไชยเชษฐเห็นโอรสของนางสุวิญชาคลอดออกมาเป็นท่อนไม้ตามคำทูลเท็จของสนมทั้งเจ็ด ไชยเชษฐจึงกริ้วและสั่งประหารนางสุวิญชา เมื่อพี่เลี้ยงของไชยเชษฐทราบข่าวไชยเชษฐสั่งประหารนางสุวิญชาจึงเข้าทูลอ้อนวอนขอให้พิจารณาและอย่าลงโทษประหารชีวิตนางสุวิญชา ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า	ก้มเกล้าประณตบทศรี
กราบทูลไปล้นทันที	พระภูมิจึงเป็นไฉนจึงใจเบา
ธรรมดาลูกอ่อนเป็นท่อนไม้	มีมั่งหรือไม่แต่ก่อนเก่า
แต่เพียงนี้มิรู้ดูเฝ้า	ยิ่งกว่ามัวเมาเมิ่นตึง

ธรรมดาเมียหลวงกับเมียน้อย
 ช่างไม่ตรงตริกให้ลึกซึ้ง
 ล้วนเหล่าริษยาเป็นอารมณ์
 ทั้งเล่ห์กลกระทำอำเจีย
 ถึงว่านางจะเป็นเช่นนั้นไซ้
 รู้ถึงสิ่งหลมเป็นการ
 มนุษย์หรือจะสู้กับหมูยักษ์
 พระองค์จงโปรดยกโทษทัณฑ์

ย่อมคอนหยิบผิดคิดหวัง
 เหมือนไม่รู้ถึงทันเมีย
 มีแต่จะเรียกลมให้เรือเสีย
 จะให้เขาผิวเมียได้รำคาญ
 ก็ยังไม่ควรสั่งให้สังหาร
 จะมาผลาญเสียสิ้นทั้งหมันต์
 จะเคี้ยวเล่นเป็นผักไม่พักนั้น
 ออย่าให้ชิว้นนางมอดม้วย

(บทละครนอก : ๒๓๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ พี่เลี้ยงของไชยเชษฐาเกิดความขัดแย้งกับไชยเชษฐาที่มีคำสั่งให้ประหารชีวิตนางสุวิญชา แม้นนางจะไม่ได้เป็นผู้รับคำสั่งไปปฏิบัติก็ตาม แต่เพราะเห็นว่าเป็นเรื่องที่ผิดปกติก่อนที่คนจะคลอคลุกเป็นท่อนไม้จึงทูลขอให้ยกเลิกคำสั่ง ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับข้าฯ โดยที่ข้าฯ ไม่เห็นด้วยกับคำสั่งของเจ้านายเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องไชยเชษฐา

บทหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวิชานิติศาสตร์

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารลักษณะสุดท้าย คือ ข้าทาสบริวารทำเกินคำสั่งของเจ้านาย เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** พระรามมีคำสั่งให้หนุมานไปสืบดูข่าวนางสีดาและเมื่อพบแล้วให้แจ้งแก่นางสีดาว่าพระรามกำลังติดตามมาช่วย พร้อมกับให้สไปและแหวนเป็นสำคัญ แต่หนุมานกลับทำเกินกว่าที่พระรามรับสั่งใช้ คือ หนุมานต่อสู้และฆ่าสหัสกุมารโอรสของทศกัณฐ์ตายและลวงเผาเมืองลงกา เมื่อหนุมานกลับมาทูลความแก่พระราม พระรามจึงกริ้วหนุมานดังความว่า

เมื่อนั้น
 ฟังดูพระพายเทวา
 กระที่บบาทมีราชบรรหาร
 กูใช้ให้ขุนวานร
 เหตุใดจึงทำอหังการ
 ทั้งหมู่อสูรโยธี
 อันองค์อัครเศอราไท
 ถ้ามั่นโกรธาฆ่าฟัน

พระสุริย์วงศ์คนารายณ์นาถา
 ผ่าฟ้ากริ้วโกรธตั้งไฟพอน
 ดูดูหนุมานชาญสมร
 ไปสืบข่าวบังอรแต่เท่านี้
 ฆ่าโคตรวงศ์สายกษี
 แลเผาบุรีกุ่มภันท์
 อยู่ในเนื้อมือไฉ่โมหันท์
 สุดสิ้นชีวันวายปราณ

ตัวกูผู้จะสงครามยักษ์
ก็จะฆ่าแสนทุกข์ทรมาน

मैंเสียเมียรักยอดสงสาร
เอ็งจะคิดอ่านประการใด

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๑๕๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระราชมเกิดความขัดแย้งกับหนุมานเพราะหนุมานทำเกินกว่าที่ตน
สั่ง เป็นการกระทำที่ไม่ตรีกรตรองคิดให้รอบคอบซึ่งอาจเกิดผลเสียทำให้นางสีดาได้รับอันตรายได้
ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารโดยที่
ข้าทาสบริวารทำเกินกว่าที่นายสั่งเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ ดังที่ยกตัวอย่าง

**๑.๒.๓.๑๑ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่อง
อำนาจ** ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องอำนาจเกิดขึ้นลักษณะหนึ่ง คือ ข้าทาส
บริวารไม่ยอมรับในอำนาจของผู้ที่เป็นเจ้านาย และอีกลักษณะหนึ่งคือ ข้าทาสบริวารต้องการแย่ง
ชิงและมีอำนาจเหนือเจ้านายของตน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ข้าทาสบริวารไม่ยอมรับอำนาจของเจ้านาย เช่น ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อคงคาประลัย
สวามรณย์ได้อำนาจจากท้าวอินธุมาศได้แล้วและขึ้นปกครองประเทศแทนท้าวอินธุมาศ
เหล่าเสนาข้ารับใช้ที่เป็นข้าเดิมของท้าวอินธุมาศไม่ยอมรับคงคาประลัยที่ขึ้นมาเป็นอำนาจและมา
เป็นเจ้าเหนือชีวิตตนแทนท้าวอินธุมาศ เหล่าเสนาจึงรวบรวมกำลังพลและต่อสู้กับคงคาประลัย
เพื่อยึดอำนาจคืน ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

ตั้งแต่คงคาประลัยมันได้เมือง
ด้วยเสนาข้าเฝ้านั้นเหล่าโลก
ปรึกษาความกตกินแต่สินบน
ทั้งเขตขัณฑ์บรรดาประชาราษฎร์
เมื่อพระองค์ทรงเสด็จจรชัช
พลสิ้นบุญขุนเคืองทุกห้อมหญ้า
คิดถึงตัวทั่วไปไพร่ผู้ดี

ฝ่ายเสนาข้าทูลละอองบาท
เที่ยวตั้งกองชองช่อมู่มากมาย
ทั้งพวกไพร่ได้ประมาณสักสองแสน
ต่างคิดถึงเจ้านายไม่วายวัน
ก็ยินยอมพร้อมใจทั้งนายไพร่
จึงรวบรวมศัสตราบรรดาปืน

ก็ขัดเคืองทุกอาณาประชาราชน
เหลือละโมภมิแต่ล่อข้างข้อฉล
จนฝูงคนทุกข์ตรอมระกำใจ
คิดถึงท้าวอินธุมาศแล้วร้องไห้
ยอมเย็นใจไพร่ฟ้าทั่วธานี
อุประมาเหมือนหนึ่งไฟไหม้กรุงศรี
อพยพหลบหนีไปมากมาย
ขององค์ท้าวอินธุมาศที่สูญหาย
บรรดานายที่มาพบสมทบกัน
อยู่ปลายแดนกรุงไกรในไพร่สัณห์
ปรึกษากันว่าจะรบเอาเมืองคืน
ใครมิได้แก่งแย่งจะแข็งขึ้น
ได้สักหมื่นหนึ่งถ้วนล้วนคาบชุด

กับดาบหอกกัณฑ์ขึ้นก็ครันครบ
ครันพริ้งพร้อมโยธาถืออาวุธ

เข้าสมทบเกณฑ์ทัพจะสับประยุทธ์
ก็รีบรุดตรงมายังธานี

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๑๔๔-๑๔๕)

จากบทประพันธ์ เสนาอำมาตย์ต่างๆ เกิดความขัดแย้งกับคงคาประลัยในลักษณะที่ไม่ยอมรับความมีอำนาจของคงคาประลัยที่ขึ้นมามีอำนาจแทนเจ้านายเดิมของตน และยังใช้อำนาจนั้นรังแกประชาชนทำให้ได้รับความเดือดร้อนทุกข์ยาก เหล่าเสนาจึงช่วยกันยึดอำนาจคืนเพื่อให้ท้าวอินธุมาศได้กลับมามีอำนาจและปกครองบ้านเมืองจะได้สงบสุขดังเดิม

ข้าทาสบริวารแย่งชิงอำนาจจากเจ้านาย เช่น ในเรื่อง **โคบุตร** ราชบุโรhitเมืองพาราณสีเกิดความโลภและต้องการมีอำนาจจึงแย่งชิงบัลลังก์เมืองพาราณสีของท้าวพรหมทัตเจ้านายตนทำให้ฝ่ายท้าวพรหมทัต ทั้งครองครีวและข้าราชการต้องเสียชีวิตและต่างได้รับความเดือดร้อนดังในบทประพันธ์กล่าวถึงการกระทำเพื่อแย่งชิงอำนาจของราชบุโรhit ดังนี้

ครันอยู่มาตาพรหมณ์ประโรhit
เต่าชรามีบุตรบุรุษชาย
คิดการศึกษินักจะเป็นกษัตริย์
ทั้งลูกจะครองนุชพระบุตรี
จึงมั่วสมุช่มคนไว้คับคั่ง
ธนูง้าวหลาวไล่แลปืนยา
ถึงวันดีเตรียมทัพเวลาศึก
เอาปืนใหญ่ยิงประดังพังกำแพง
จับกษัตริย์ตัดเศียรสิ้นชีวิต
จับพวกเหล่าสาวสรรคัก้านลใน
แสนสังเวชนางในใจจะขาด
ฝ้านุ่งห่มลุ่มหลุดกระเชอชาน

ครองโลกจิตนึกเจตนาหมาย
เมียนั้นตายจากออกไปหลายปี
ผ่านสมบัติบ้านเมืองให้เรื่องศรี
ได้แทนที่พรหมทัตกษัตรา
ได้พร้อมพริ้งหลายพันก็หรรษา
เครื่องศาสตราครบถ้วนแลทวนแทง
อีกทีกอีกหาญชาญกล้าแวง
จุดคบแดงให้ประดังเข้าวังใน
ทวารปิดมิให้คนลอบหนีได้
มาคุมไว้กลางซาลาหน้าพระลาน
ร้องกรีดกราดแซ่เสียงสำเนียงชาน
บ้างคลำคลานออกมาทุกหน้านาง

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๗)

จากบทประพันธ์ ท้าวพรหมทัต พระมเหสี นางมณีสาคร พระอรุณ และข้าทาสบริวารต่างเกิดความขัดแย้งกับราชบุโรhit เพราะตนต้องได้รับความเดือดร้อน สูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน และอิสรภาพซึ่งเกิดจากความต้องการมีอำนาจเหนือเจ้านายตนของราชบุโรhit

ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารที่ปรากฏในวรรณคดี ปรากฏ ๒ ลักษณะ คือ ข้าทาสบริวารไม่ยอมรับอำนาจของเจ้านาย และข้าทาสบริวารแย่งชิงอำนาจจากเจ้านาย เพียงสองเรื่องดังที่ยกตัวอย่าง

๑.๒.๓.๑๒ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่อง ศักดิ์ศรี ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องศักดิ์ศรีเกิดจากข้าทาสบริวารถูกผู้เป็นเจ้านายกลั่นแกล้งทำให้เสื่อมเสียเกียรติและศักดิ์ศรีแม้ต้นจะเป็นข้าทาสก็ตาม

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** นนทกเทวดาเฝ้าประตูของพระอิศวรถูกเทวดาต่างๆ แกล้งตบหัวและลูบหน้า นนทกไม่พอใจที่เทวดาต่างๆ ไม่ให้เกียรติตนจึงไปขอพรจากพระอิศวรเพื่อแก้แค้นเทวดาดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป

ตั้งแต่พระสยามภูญาณ

อยู่บันไดไกรลาสเป็นนิจ

บ้างให้ตักน้ำล้างบาทา

จนผมโกรนไถ้นเกลี้ยงถึงเพียงหู

อีตักขัดแค้นแล้วแนบใจ

เป็นชายคูดู่มามหินชาย

คิดแล้วกรีบเดินมา

.....

บัดนั้น

กริ้วโกรธร้องประกาศवादมา

จนหัวไม่มีผมติด

วันนี้จะได้เห็นกัน

ต้องสุบรรณเทวานาคี

ล้มฟาดกลาดเกลื่อนลงทันใด

ถึงนนทกน้ำใจกล้าหาญ

ประทานให้ล้างเท้าเทวา

สุราฤทธิ์ตบหัวแล้วลูบหน้า

บ้างถอนเส้นเกศาจูงไป

ดูเงาในน้ำแล้วร้องให้

ตาแดงดังแสงไฟฟ้า

มีตายจะได้มาเห็นหน้า

เฝ้าพระอิศราธิบดี

.....

นนทกน้ำใจแกล้วกล้า

อนิจจาชมเหงเล่นทุกวัน

สุดคิดที่เราจะอดกลั้น

ขบฟันแล้วขื่นน้ำไป

ตั้งพิษอสุนีไม่ทนได้

บรรลัยไม่ทันพริบตา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๔๓-๔๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ นนทกเกิดความขัดแย้งกับเทวดาต่างๆ ที่แกล้งตบหัวตน นนทกจึงใช้นิ้วเพชรที่พระอิศวรประทานให้ทำร้ายและฆ่าเทวดาต่างๆ นอกจากนี้ในตอนนนทกแล้ว ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสยังปรากฏในตอนนางกุญจีถูกพระรามยิงค้อม อีกตอนหนึ่ง

๑.๒.๓.๑๓ ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความมั่นคงปลอดภัย ความขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับข้าทาสบริวารเรื่องความมั่นคงปลอดภัยเกิดจากผู้เป็นเจ้านายสามารถบรรดาลัยให้ชีวิตของข้าทาสบริวารของตนมีความสุขหรือต้องได้รับทุกข์ได้ ผู้เป็นข้าทาสบริวารจึงเกิดความเกรงกลัวเจ้านายของตน

ในเรื่อง **คาวี** เมื่อนางเฒ่าทศประสาธเห็นท้าวสันนุราชชุบตัวใหม่ก็จดจำได้ว่าเป็นคาวีสามีนางจันท์สุดา นางเฒ่าทศประสาธจึงเกิดความหวาดกลัวว่าตนอาจได้รับอันตรายและไม่มี ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตเมื่อคาวีกลายมาเป็นผู้ปกครองเมือง นางเฒ่าทศประสาธจึงไปบอกความจริงเรื่องคาวีแก่นางคันทมาลีเพื่อช่วยไม่ให้ตนได้รับอันตรายจากคาวีและนางจันท์สุดา ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความกลัวและความวิตกกังวลเกี่ยวกับความปลอดภัยในชีวิตของ เฒ่าทศประสาธ ดังนี้

บัดนั้น	ยายเฒ่าทศประสาธประหลาดจิต
แอบประตูดวงค์พระทรงฤทธิ์	ยิ่งพิศยิ่งเหมือนพระคาวี
เฝ้าเขม้นเห็นภูก็มืนตึง	โกรธซึ่งเข่นเขี้ยวอยู่เจียวนี้
ผิดทำนองท่านท้าวเจ้าธานี	ขยับหนีถอยหลังบังประตู
นี้ผัวนางจันท์สุดาใจ	จำได้ประจักษ์ทุกแท้ที่อยู่
ยิ่งแผ่งยิ่งตะแคงตาดู	จะเล่นภูแล้วกรรมังครั้งนี้
เห็นท้าวขยับกลับพระเพลา	กลัวตายยายเฒ่าขยดหนี
ตกใจคิดว่าจะฆ่าตี	ด้วยตัวผิดภูมีแค้นเคือง
ครั้งนี้ไม่รอดเห็นวอดวาย	ถ้ามันมีตายก็คางเหลือง
ถึงอยู่ไปก็ไม่รุ่งเรือง	จะมีแต่ได้เคืองเวทนา
ท้าวจะเขี่ยนจะริบคงฉิบหาย	จะไปโจนน้ำตายเสียดีกว่า
คิดพลางทางสะอื้นให้ไปมา	เซ็ดน้ำตาน้ำมูกพุ่มพวย

(บทละครนอก : ๔๓๘-๔๓๙)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางเฒ่าทศประสาธเกิดความขัดแย้งกับคาวีเพราะนางเคยทำร้าย คาวีและแย่งชิงนางจันท์สุดามาถวายเป็นภรรยาท้าวสันนุราช ซึ่งขณะนี้คาวีกลายเป็นเจ้านายตนและอาจ แก่แค้นทำให้ชีวิตของนางต้องตกอยู่ในอันตรายได้

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งเรื่องเจ้านายกับข้าทาสบริวาร เรื่องความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **คาวี** ดังตัวอย่าง และเรื่อง **ลักษณวงศ์** ตอน

ลักษณะวงศึให้ทหารเอาวอไปปรับยายมาลีมาอยู่เฝ้า ยายมาลีเกิดความหวาดกลัวและไม่มั่นใจใน
ความปลอดภัยของชีวิตตน

๑.๒.๔ ความขัดแย้งระหว่างข้าทาสบริวารกับข้าทาสบริวาร หมายถึง ความ
ขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย โดยที่บุคคลทั้งสองฝ่ายนั้นมีสถานภาพเท่าเทียมกันคือ เป็น
บ่าวไพร่หรือคนรับใช้^{๒๕} ซึ่งมีเจ้านายคนเดียวกัน โดยเรื่องที่เข้ากับข้าเกิดความขัดแย้งกัน คือ

**๑.๒.๔.๑ ความขัดแย้งระหว่างข้าทาสบริวารกับข้าทาสบริวารเรื่อง
ศักดิ์ศรี** ความขัดแย้งระหว่างข้ากับข้าเรื่องศักดิ์ศรีเกิดจากข้าฝ่ายหนึ่งมีพฤติกรรมหรือการกระทำ
อย่างใดอย่างหนึ่งที่ข้าอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ากรรณการกระทำนั้นเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีและไม่ให้เกียรติตน

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อนิลพัทแก่งหนุมานโดยทิ้งหินทิ้งสื่อก้อนพร้อมๆ กันเพื่อให้ถูกตัว
หนุมาน หนุมานจึงไปชนหินโดยผูกไว้กับเส้นขนของตนทุกเส้นเพื่อแก้แค้นนิลพัทที่ทำกับตน เมื่อ
หนุมานมาอยู่ต่อหน้านิลพัทจึงบอกให้นิลพัทรับหินที่ตนขนมานั้นไปถมถนน โดยนิลพัทได้บอกให้
หนุมานโยนมาให้ตนที่ละสื่อก้อนเพื่อตนจะได้รับได้ แต่หนุมานต้องการแก้แค้นที่นิลพัททำกับตนจึง
โยนหินทั้งหมดลงมาพร้อมกัน นิลพัทจึงใช้ทั้งมือและเท้ารับก้อนหินเพื่อที่จะได้รับทัน เมื่อหนุมาน
เห็นนิลพัทใช้เท้ารับหินที่ตนโยนลงไปให้ก็โกรธเพราะเห็นว่ากรรณการที่นิลพัทใช้เท้ารับหินที่ตนสั่งให้เป็น
การไม่ให้เกียรติตน ดังเห็นได้จากคำที่หนุมานต่อวานิลพัท ดังนี้

บัดนั้น	หนุมานผู้ชาญชัยศรี
เห็นนิลพัทฤทธิ	รับก้อนศิรีด้วยบาท
พิโรธโกรธกริ้วดั่งไฟกำลั	ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันแล้วขึ้นหน้า
เหยยเหยยนิลพัทอหังการ	หยาบซ้ำหมิ่นกันไม่เกรงใจ
เมื่อคราวเชิงขนมาส่ง	โยนลงสื่อก้อนกูรับได้
ครั้นถึงที่เราทิ้งลงไป	เหตุใดไม่รับด้วยกร
ตัวกูก็ถูกพระพาย	ขึ้นชื่อว่าชายชาญสมร
แต่ทำวชมพุกฤทธิรอน	เลื่องชื่อลือขจรทั้งโลกา
กูยังไปจับมาถวาย	องค์พระนารายณ์นาถา
ถึงคันธมาทน์บรรพตา	ในนาทีเดียวไม่ยากใจ

^{๒๕}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๑๙๐.

อันตัวมึงนี่จ้องหนองน้ำ
ฤทธิจะมีสักเพียงใด

ทำดั่งใครจักไม่สู้ได้
ไอ้เซलयังไรหังการ

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๒๑๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ หนุมานเกิดความขัดแย้งกับนิลพัทเพราะนิลพัทใช้เท้ารับหินที่ตนโยนลงไปให้ ซึ่งการกระทำดังกล่าวของนิลพัท หนุมานถือว่าเป็นการไม่ให้เกียรติและเป็นการดูหมิ่นศักดิ์ศรีกัน ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งลักษณะนี้เพียงเรื่องเดียว คือ รามเกียรติ์ ดังตัวอย่าง

๑.๒.๕ ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตร หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายที่มีความสัมพันธ์เป็นเพื่อนกัน ในลักษณะเป็นเพื่อนร่วมงาน เพื่อน (ร่วม) เล่น หรือเพื่อนบ้าน โดยที่ทั้ง ๒ ฝ่ายอาจมีสถานภาพและบทบาททางสังคมเหมือนหรือต่างกันได้ และความสัมพันธ์ของคนที่เป็นมิตรกันในที่นี้หมายรวมถึงทั้งคนที่อยู่ร่วมพื้นที่หรือในเมืองเดียวกันและคนที่อยู่ต่างถิ่นหรือต่างเมืองกันแต่มีความสัมพันธ์เป็นมิตรสหายกันด้วย เช่น ฝ่ายหนึ่งเป็นกษัตริย์เมืองหนึ่ง อีกฝ่ายเป็นกษัตริย์ต่างเมือง ฝ่ายหนึ่งเป็นเสนาเมืองหนึ่ง อีกฝ่ายเป็นเสนาอีกเมืองหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งเป็นเสนาข้าราชการแต่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นชาวบ้าน หรือทั้ง ๒ ฝ่ายเป็นสามัญชน เป็นต้น สาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตร มีดังนี้

๑.๒.๕.๑ ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องคู่ครอง ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องคู่ครองเกิดจากมิตรฝ่ายหนึ่งมีคู่ครอง แต่มิตรอีกฝ่ายหนึ่งกลับแย่งคู่ครองของเพื่อนมาเป็นของตน ซึ่งการแย่งคู่ครองนั้นอาจเป็นการแย่งสามีหรือภรรยาก็ได้

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อรามวงศ์พานางแก้วกนิษฐีนี้ออกจากเมืองกาลวาดได้เดินทางเข้าไปในป่าและพบกับนางอองออยผีป่าที่แปลงเป็นธิดาต่างเมืองพลัดหลงกับพวกเสนาทำให้ไม่สามารถกลับเมืองของตนได้ นางอองออยจึงขอให้รามวงศ์และนางแก้วกนิษฐีนี้อาศัยบ้านเมืองของตน ในระหว่างเดินทางนางอองออยได้สะกดรามวงศ์และนางแก้วกนิษฐีนี้อให้หลับ แล้วพานางแก้วกนิษฐีนี้อไปฆ่าเพื่อตนจะได้รามวงศ์เป็นสามี เมื่อนางแก้วกนิษฐีนี้อรู้ว่ามีมิตรที่ตนช่วยเป็นผีป่าซึ่งปรารถนาใครได้รามวงศ์เป็นสามีและต้องการฆ่านาง นางแก้วกนิษฐีนี้อจึงเกิดความกลัวและได้ร้องขอชีวิต ดังในบทประพันธ์ดังนี้

นางแก้วกนิรีเรียงนอนเคียงบาท
นางอองออยนี้กระหึ่มอิมอารมณ์
ทำรักใคร่ใส่กลปรนนิบัติ
ภาวนาอาคมเป่าลมพลาถ
มองเขม้นเห็นลับระยับเงียบ
จุดกระชากลากนางไปกลางดง
แก้ให้นางสร่างเวทจักเกิดไว้
ไฉนมาทำโทษจงโปรดปราน
จงบอกความตามจริงอย่างหนึ่งไว้
แม่นมิบอกออกอรอดตามสัจจา
นางโคมยงค์องค์สิ้นพระขวัญหาย
ตะโกนก้องร้องหาพระสามี
ถามไม่บอกหลอกกุกลับกุ่มัว
สงสารนางอย่างชีวันจะบรรลัย
ลูกจะบอกออกให้หมดไม่ปิดแม่
แม่นโกรธซึ่งถึงมิโหจะโกรธา
ลูกบอกความตามจริงไม่กริ่งจิต
ของออยจำคำไว้ถือไม่ตี
ลงลึงเกลือกเสือกชบสลับนึ่ง
เห็นจมหายหมายมั่นว่าบรรลัย

ไม่คลาคลาดทรงฤทธิ์สนิทสนม
นอนที่ร่มไทรบังข้างหลังนาง
เข้านวดพัดทราวม้วยมิให้หมาง
สะกดนางหน่อไผ่ไม่ไหวองค์
ไม่กริบเกรียบสมจิตคิดประสงค์
มาถึงตรงโตรกน้ำริมถ้ำธาร
นางกราบไหว้ศรีฟ้า น่าสงสาร
ของออยพาลพาโลทำโกรธา
ทำอย่างไรผัวจึงรักมึงหนักหนา
จะฉีกขาแขนเคี้ยวเสียเดี๋ยวนี้
เห็นแรงร้ายรู้ว่าเปรตเป็นเพศผี
ของออยตีตบพัลวันไป
มึงไม่กลัวผีมือหรือไฉน
ลงกราบไหว้แม่คุณกรูณา
จ้รักแล้วเธอรักเป็นหนักหนา
ทำแลบลิ้นปลิ้นตาคงปรานี
ขอชีวิตไว้เป็นข้ามารศรี
นางเทวีหวีดหวาดเพียงขาดใจ
มันพาดทิ้งเยาวมาลัยลงธารไหล
ความดีใจจึงรอดไม่หยุดเลย

(รวมนิทานและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๒๔๔-๒๔๕)

จากบทประพันธ์ นางแก้วกนิรีเกิดความขัดแย้งกับนางอองออยซึ่งตนคิดว่าเป็นมิตรและได้ช่วยเหลือให้ร่วมเดินทางมาด้วยเพราะนางอองออยทำร้ายและต้องการฆ่านางเพื่อแย่งรามวงศ์

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพลายแก้วซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นขุนแผนกลับมาจากศึกเชียงใหม่ นางวันทองจึงเล่าความทุกข์ที่ถูกขุนช้างรังแกให้ขุนแผนฟัง ทำให้ขุนแผนโกรธเคืองขุนช้างที่มาหลอกลวงทำให้นางวันทองต้องเป็นทุกข์และเกิดทะเลาะกับนางศรีประจันมารดาจนถูกตี ทั้งยังจะเอานางวันทองไปเป็นภรรยาของตน ดังในบทเสภาแสดงถึงความโกรธเคืองที่ขุนแผนมีต่อขุนช้างเมื่อทราบเรื่องจากนางวันทอง ดังนี้

ครานั้นขุนแผนแสนสนิท
ชิตะควรฤๅมิตรคิดนอกใจ

แค้นคิดเลือดตาจะหลั่งไหล
เป็นไรเป็นกันในวันนี้

เมื่อกูเขาก็รู้ที่อยู่ทั้งบ้าน	อ้ายหัวล้านเล่นกันให้ป็นปี
อีแก่แม่มันนั่นก็ดี	จะจับจิกหัวตีให้หน้าใจ
สมคบคิดกันจะเอาเมีย	ว่าลาวแทงเสียไม่มาได้
ให้ร้ายต่างต่างทุกอย่างไป	ตัดรากโพธิ์ไทรเป็นกลางร้าย
บังอาจน้องฟามา รื้อหอ	ปลุกเรื่อนคร่อมตอเลนงายง่าย
ไม่ทดแทนมันได้มิใช่ชาย	เจ้านายไม่เลี้ยงก็ตามที
นี่หากว่าวันทองไม่เข้าหอ	รออยู่ถึงเจ็ดราตรีนี่
ถ้าหญิงอื่นก็จะเสียประเพณี	เจ้าดีลั่นสุดอยุธยา
มันหญิงอื่นหมั้นแสนก็ทำเนา	จะชิงรักหักเอาก็ไม่ว่า
นี่มาชิงพิมนี้มนวลตา	เหมือนมันแคะควักคว่าเอาดวงใจ
อ้ายพวกไพร่นั่งเฝ้าอยู่พร้อม	ลูกไปล้อมบ้านไว้อย่าได้เข้า
ชักดาบแกว่งกวัดด้วยซัดใจ	จะไล่ฟันเสียให้สิ้นทั้งสุพรรณ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๓๑)

จากบทเสภา ขุนแผนเกิดความขัดแย้งกับขุนช้างซึ่งเป็นเพื่อนเล่นและเพื่อนบ้านกัน เพราะขุนช้างใช้โอกาสที่ตนไปทัพมาหลอกหลวงนางศรีประจันและนางวันทองว่าตนเสียชีวิตในสงครามเพื่อเอานางวันทองไปเป็นภรรยาของตน ขุนแผนจึงเดือดดาลและจะยกคนไปล้อมบ้านขุนช้างเพื่อแก้แค้นที่ขุนช้างทำกับตน

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องคู่ครอง ๓ เรื่อง โดยมิตรแย่งสามีของมิตร ๑ เรื่อง คือ เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** นางแก้วกนิษฐาเกิดความขัดแย้งกับนางอองออยในตอนนางอองออยแย่งรามวงศ์ และมิตรแย่งภรรยาของมิตร ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** คือ ขุนแผนเกิดความขัดแย้งกับขุนช้างที่ขุนช้างแย่งนางวันทองจากตน เรื่อง **กากี** ทำวพรหมทัตเกิดความขัดแย้งกับพระยาครุฑที่พระยาครุฑซึ่งเป็นเพื่อนที่มาเล่นสกากับตนกลับลักพานางกากีชayaตนไป

๑.๒.๕.๒ ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องคนในครอบครัว

ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องครอบครัว ลักษณะแรกเกิดจากบุคคลฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นมิตรกับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งไปต่อว่า ล้วงเกิน ถักพ้อ หรือทำร้ายบุคคลๆ หนึ่งซึ่งเป็นคนในครอบครัวของมิตร ทำให้มิตรที่คนในครอบครัวถูกทำร้ายไม่พอใจ ลักษณะที่สองเกิดจากมิตรฝ่ายหนึ่งเข้าไปยุ่งเกี่ยวเรื่องครอบครัวของมิตรอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้มิตรนั้นไม่พอใจที่ถูกก้าวร้าวเรื่องครอบครัว

ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องครอบครัวในลักษณะแรกคือมิตรทำให้คนในครอบครัวของมิตรอีกฝ่ายหนึ่งได้รับความเดือดร้อนและเป็นอันตราย เช่น ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อนางสุวรรณมาลีและสินสมุทรขอโดยสารเรือของโจรสลัดหวังเพื่อติดตามหาพระอภัยมณี โจรสลัดหวังแอบขอบนางสุวรรณมาลีและต้องการได้นางเป็นภรรยาจึงวางแผนมอมเหล้าสินสมุทรเพื่อตนจะได้เกี่ยวนางสุวรรณมาลี เมื่อโจรสลัดหวังสามารถมอมเหล้าสินสมุทรได้ตามแผนการและเข้าเกี่ยวนางสุวรรณมาลี นางสุวรรณมาลีได้แก้มองอินอ่อนผ่อนตามและขอโอกาสให้ตนได้พูดคุยตกลงกับสินสมุทรก่อน โจรสลัดหวังเชื่อและให้นางได้พบกับสินสมุทรซึ่งไม่ได้สติเพราะฤทธิ์สุรา นางสุวรรณมาลีพยายามแก้ไขสินสมุทรให้หายจากเมาแล้วเล่าเรื่องที่โจรสลัดหวังลวงเกินตนให้ฟัง เมื่อนางสินสมุทรทราบดังนั้นจึงโกรธโจรสลัดหวังและออกไปต่อสู้อันจนโจรสลัดหวังตาย ดังในบทประพันธ์แสดงถึงความโกรธเคืองที่สินสมุทรมีต่อโจรสลัดหวังที่ลวงเกินนางสุวรรณมาลีมารดาเลี้ยงของตนดังนี้

สินสมุทรสุดแสนแค้นสุหรั่ง
ตัวเป็นกามาประสังข์ซึ่งหงส์ทอง

ขึ้นเสียงดังเดียดคำว่าจงหอง
จะไปถองเสียให้สมอารมณ์มัน

(พระอภัยมณี : ๒๑๘)

บทาวิชาลัยศิลาปากร ส่วนนิยายฉัตร

จากบทประพันธ์ สินสมุทรเกิดความขัดแย้งกับโจรสลัดหวังมิตรที่ช่วยเหลือและรับตนขึ้นอาศัยบนเรือเพื่อเดินทางตามหาพระอภัยมณีเพราะโจรสลัดหวังเกี่ยวพาราดีและลวงเกินนางสุวรรณมาลีมารดาเลี้ยงของตน ทำให้นางสุวรรณมาลีต้องตกอยู่ในภาวะอันตราย

ในส่วนความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรลักษณะที่สอง คือ การเข้ามายุ่งเกี่ยวเรื่องครอบครัวของมิตร เช่น ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อพราหมณ์จินดาพาสิงห์ไกรภพกลับมาที่บ้านของตน พราหมณ์ประสิทธิ์โสมเพื่อนบ้านเข้ามาถามพราหมณ์จินดาเกี่ยวกับสิงห์ไกรภพว่าเป็นใคร พราหมณ์จินดาไม่พอใจเพราะไม่ต้องการแพร่งพรายความลับเรื่องสิงห์ไกรภพให้ผู้ใดทราบ ด้วยกลัวว่าสิงห์ไกรภพจะหนีตนไปจึงโกหกว่าเป็นน้องพ่อแม่เดียวกับตน แต่พราหมณ์ประสิทธิ์โสมเห็นว่าไม่เป็นความจริง เพราะเมื่อพ่อแม่ของพราหมณ์จินดาสิ้นชีวิตนั้นมีลูกเพียงคนเดียว คือพราหมณ์จินดา พราหมณ์ประสิทธิ์โสมจึงขัดแย้งกับพราหมณ์จินดาที่โกหกตนเรื่องครอบครัวด้วยดังในบทประพันธ์แสดงความขัดแย้งระหว่างพราหมณ์จินดาและพราหมณ์ประสิทธิ์โสม ดังนี้

นั่นลูกใครน่าดูเป็นผู้ชาย
พราหมณ์จินดาได้ยื่นสินสติ

มิตรสหายหรือว่าญาติกา
มิได้ปริปากพูดแล้วผินผัน

กลัวน้องรักจู้จู้เรื่องสำคัญ	จึงเสกสรรตอบตามเรื่องความไป
คนนี้น้องท่องเดียวกันกับข้า	ท่านบิดาลืมชื่อหรือไฉน
แล้วพูดเชื่อนเกลื่อนกลบเนื้อความใน	เชิญท่านไปอาบน้ำให้สำราญ
ตาพรหมณ์ฟังคำพลางทางหัวร่อ	เราถามพ่อเจ้าแต่ยังไม่สังขาร
บอกว่ายายวายชีพชนมาน	เห็นแต่ท่านผู้เดียวดังดวงตา
ว่าน้องรักร่วมกรรมกันเห็นผิด	นี่เนื้อคิดเสแสร้งแก้งมูสา
ให้เสียวงศ์พงศพรหมณ์จ่านรรจา	อันบิดาเจ้าไม่เป็นเหมือนเช่นนี้
พูดกันไปไยเล่าไม่เข้าข้อ	เจ้าหลอกล่อลวงเล่นเหมือนเช่นนี้
แล้วลงจากเคหาเดินพาที	ตั้งแต่นั้นกูไม่มาแล้วอย่าแคลง

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๑๕๙)

จากบทประพันธ์ พราหมณ์จินดาเกิดความขัดแย้งกับพราหมณ์ประสิทธิ์โคมซึ่งเป็นเพื่อนบ้านและเพื่อนบิดาของตนเพราะพราหมณ์ประสิทธิ์โคมมาถามเรื่องสิ่งไหนกรภ และเมื่อพราหมณ์จินดาบอกแล้ว พราหมณ์ประสิทธิ์โคมกลับไม่เชื่อ ซึ่งพราหมณ์จินดาไม่ต้องการให้เป็นเช่นนั้น เพราะเกรงว่าสิ่งไหนกรภจะรู้ความจริงว่าตนกับสิ่งไหนกรภมิได้เป็นพี่น้องกัน ในขณะที่เดียวกัน พราหมณ์ประสิทธิ์โคมก็รู้สึกไม่พอใจพราหมณ์จินดาที่โกหกตนเรื่องสิ่งไหนกรภ

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนนลินสิทธิ

ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องคนในครอบครัวถือเป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรที่ปรากฏมากที่สุด มีทั้งหมด ๕ เรื่อง โดยเรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะของการทำร้าย ได้แก่ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนช้างเกิดความขัดแย้งกับขุนแผนในตอนขุนแผนลักพานางวันทองไปจากขุนช้าง ขุนแผนและนางลาวทองกับขุนช้างตอนขุนช้างใส่ความขุนแผนว่าป็นกำแพงวัง เรื่อง **ดาหลัง** ทำวาทหลังขัดแย้งกับศิริกันที่ศิริกันจับตัวกุดาวิรายาและมิสาหรั่งสำหรีไป เรื่อง **อิเหนา** บันหยี่ขัดแย้งกับยาหรันที่มาลักเกนหลงน้องของตนไป เรื่อง **พระอภัยมณี** สีนสมุทรขัดแย้งกับโจรสลูดังที่เกี่ยวนางสุวรรณมาลีมารดาเลี้ยงของตน และเรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะของการก้าวก้าวเรื่องในครอบครัว คือ เรื่อง **สิ่งไหนกรภ** พราหมณ์จินดาขัดแย้งกับพราหมณ์ประสิทธิ์โคมที่ถามเรื่องสิ่งไหนกรภ

๑.๒.๕.๓ ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องผู้หญิง ความขัดแย้ง

ระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องผู้หญิงเกิดจากบุคคลซึ่งเป็นมิตรกันต่างฝ่ายต่างชอบและต้องการผู้หญิงคนเดียวกันจึงมีการต่อสู้แย่งชิงผู้หญิงระหว่างมิตรเกิดขึ้นเพื่อให้ได้ผู้หญิงนั้นมาเป็นของตน โดย

ผู้หญิงนั้นเป็นหญิงที่ยังไม่มีข้อผูกมัดกับชายใดหรืออาจมีข้อผูกมัดในลักษณะของการหมั้นหมายแล้วก็ได้ แต่ยังคงอยู่ในสถานภาพที่ยังไม่ได้แต่งงานกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่ออุศเรนรู้ว่านางสุวรรณมาลีคู่หมั้นของตนอาศัยมาในเรื่องของสินสมุทรจึงขอร้องให้สินสมุทรส่งนางคืนให้ตน แต่สินสมุทรไม่ต้องการคืนนางให้อุศเรน ทำให้อุศเรนไม่พอใจสินสมุทรที่ไม่คืนนางสุวรรณมาลีแก่ตน และไม่พอใจพระอภัยมณีที่ไม่สามารถว่ากล่าวให้สินสมุทรซึ่งเป็นโอรสคืนคู่หมั้นให้ตนได้ ดังคำที่อุศเรนต่อว่าพระอภัยมณี ซึ่งแสดงให้เห็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างมิตรกับมิตรเนื่องจากผู้หญิง ดังนี้

อุศเรนเหลือแค้นแน่นอุระ	ว่าชิชะพูดเพราะช่างเหมาะสม
โดยว่าว่าถ้าไม่ใช่คนกันเอง	ก็จะเกรงกันทำไมมิใช่หมาย
ซึ่งวอนว่าพระอภัยให้ช่วยขอ	คิดว่าพอลูกกันเหมือนหมั้นหมาย
เมื่อรักหญิงถึงสัจย์ตัดผู้ชาย	ไม่เสียตายค่าแล้วก็แล้วไป
แต่หากว่าถ้าฉันกับสินสมุทร	สัประยุทธ์กันก็จิตจะคิดไหน
จะช่วยกันหรือพระจะช่วยใคร	ขอรู้ใจจงแถลงให้แจ้งการณ

(พระอภัยมณี : ๒๙๖-๒๙๗)

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

จากบทประพันธ์ อุศเรนขัดแย้งกับพระอภัยมณีเรื่องนางสุวรรณมาลีเพราะอุศเรนต้องการตัวนางสุวรรณมาลีซึ่งเป็นคู่หมั้นกลับไปกับตน แต่สินสมุทรไม่ยอมคืนนางให้ พระอภัยมณีซึ่งเป็นบิดาของสินสมุทรกลับไม่สามารถว่ากล่าวสินสมุทรให้คืนนางสุวรรณมาลีแก่อุศเรนได้ อุศเรนจึงไม่พอใจที่พระอภัยมณีไม่ช่วยเหลือให้ตนได้นางสุวรรณมาลีคืน และเห็นว่าพระอภัยมณีเข้าด้วยกับบุตร เนื่องจากบอกไม่ให้ตนต่อสู้กับสินสมุทร

นอกจากนี้ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องผู้หญิงยังปรากฏในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ด้วย คือ ขุนช้างและพลายแก้วขัดแย้งกันเพราะทั้งสองต่างรักและต้องการนางพิมเป็นภรรยา

๑.๒.๕.๖ ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องความรัก ความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องความรักเกิดจากบุคคลที่เป็นมิตรกันฝ่ายหนึ่งเกิดความรักให้กับผู้ที่เป็นมิตรของตน แต่อีกฝ่ายหนึ่งปฏิเสธ

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนช้างซึ่งเป็นเพื่อนเล่นกับนางพิมมาแต่เด็กเกิดความรักและต้องการนางพิมมาเป็นภรรยาของตน แต่นางพิมกลับรั้งเกียจขุนช้างและไม่ต้องการจะเป็นคู่ครอง

ด้วย ดั่งในบทเสภาแสดงถึงความรักของขุนช้างที่ต้องการได้นางพิมเป็นภรรยา แต่นางพิมกลับ ปฏิเสธในหลายๆ ตอน เช่น

ครานั้นนางพิมกับสายทอง	ฟังอยู่ในห้องให้ป่วนปั่น
แค้นด้วยมารดาว่ากับมัน	อ้ายหัวควั่นลอนลามหยามเต็มที
ทำเปิดหน้าต่างแล้วร้องไป	อ้ายผลไปไหนมึงมานี้
อ้ายหัวล้านนอกชนคนอัปรีภัย	งานการยังมีไม่นำพา
ตามผลหัวล้านร้องชานนาย	อะไรุ่นวายหม่อมแม่ชา
ออกจากทับได้หัวไสมา	ยกขาก้าวขึ้นบนบันได

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๙๓-๙๔)

จากบทเสภา ขุนช้างเกิดความขัดแย้งกับนางพิมเพราะนางพิมไม่รักทั้งยังรังเกียจตนทั้งที่ ตนรักและปรารถนาในตัวนางอย่างมาก ส่วนนางพิมก็เกิดความขัดแย้งกับขุนช้างที่เฝ้าตามและมา สู่ขอตนทั้งที่ตนไม่ได้รับคำตอบ

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างมิตรกับมิตรเรื่องความ รัก ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่องขุนช้างขุนแผน นางวันทองขัดแย้งกับขุนช้าง และ เรื่องพระอภัยมณี นาง สุวรรณมาลีขัดแย้งกับโจรสลูดั้งเพราะโจรสลูดั้งรักและต้องการนางเป็นภรรยา แต่นางไม่ต้องการ

๑.๒.๖ ความขัดแย้งระหว่างพระกับฆราวาส หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายโดยฝ่ายหนึ่งคือ ผู้สืบทอดหรือผู้แทนเป็นทางการของศาสนานั้นๆ หรือผู้รับ คำสอนนั้นมาปฏิบัติ เช่น พระหรือนักบวช^{๒๖} ซึ่งในการศึกษานี้จะกล่าวโดยรวมโดยใช้คำว่าพระ เป็นคำกลาง หมายถึงนักบวชในศาสนาทุกศาสนาที่รวมทั้ง พระและสามเณรในศาสนาพุทธ บาทหลวงในศาสนาคริสต์ และฤๅษีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ส่วนบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งคือ ฆราวาส หมายถึง คนที่อยู่ครองเรือน คนทั่วๆ ไปที่ไม่ใช่บรรพชิตหรือนักบวช^{๒๗} โดยเรื่องที่พระกับฆราวาส เกิดความขัดแย้งกันมี ดังนี้

^{๒๖} สุพัตธา สุภาพ, สังคมวิทยา, ๘๐.

^{๒๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๒๗๒.

๑.๒.๖.๑ ความขัดแย้งระหว่างพระกับขมาราวาสเรื่องคู่ครอง

ความขัดแย้งระหว่างพระกับขมาราวาสเรื่องคู่ครองเกิดจากขมาราวาสต้องการจะมีคู่ครอง แต่ผู้ที่เป็นพระไม่เห็นด้วยกับการเลือกบุคคลที่จะมาเป็นคู่ครองของขมาราวาสนั้น

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อเจ้าเมืองลังกาและอุศเรนตาย นางละเวงต้องขึ้นปกครองประเทศแทนและนางละเวงต้องการทำศึกกับเมืองผลึกเพื่อแก้แค้นให้กับพ่อและพี่ชาย โดยได้ขอคำปรึกษาจากบาทหลวง แต่เมื่อฝ่ายนางละเวงไม่สามารถทำศึกได้เพราะฝ่ายตนเป็นหญิงจึงใช้เสน่ห์และความเป็นหญิงทำให้ฝ่ายพระอภัยมณีหลงเพื่อบรรเทาความรุนแรงของการสู้รบ เมื่อแผนการทำศึกโดยใช้เสน่ห์เพียงพื่อนางละเวง นางยุพามภา นางรำภาสะหรี และนางสุลาลีวัน ล้วนตกเป็นชายาของฝ่ายเมืองผลึก บาทหลวงซึ่งมีความแค้นกับฝ่ายพระอภัยมณีจึงโกรธเคืองนางละเวงที่กลับไปรับเอาข้าศึกมาเป็นสามี ดังคำที่บาทหลวงต่อว่านางละเวง ดังนี้

ฝ่ายฝรั่งสังฆราชพระบาทหลวง	ศิษย์ทั้งปวงบอกว่านางมาข้างหน้า
โมโหหนุมนอกนอกศาลา	เห็นลูกสาวเจ้าลังกาเคียงสามี
เลียบเชิงเทินเดินดูเป็นคู่กัน	ศรีสุวรรณเคียงหน้ารำภาสะหรี
เป็นสี่คู่ทั้งยุพาสุลาลี	แต่ล้วนมีท้องทั่วทุกตัวคน
พลอยชายหน้าฝรั่งทั้งประเทศ	เสียประเภทพวกหญิงชาวสิงหล
ยิ่งจูนคิดแม้ว่ากายถวายชนม	จะให้คนเลื่องชื่อออกอืออึง
พลางเดินมาหน้าประตูร้องอุเหม่	อีเจ้าเล่ห์ลวงกูไม่รู้ถึง
กูเจ็บแค้นแทนด้วยจึงช่วยมึง	เพราะคิดถึงคุณท้าวเจ้าลังกา
ยังลวงหลอกกลอกกลับไปรับชู้	มาเป็นคู่หลู่ขาดพระศาสนา
มึงผ่าเหล่าผ่าพันธุ์อิวันฟ้า	คบชู้เข้ามาเขาเลี้ยงไว้เคียงตัว
อีลาลีอีผการำภาสะหรี	ล้วนตัวดียอดรักช่วยชักผัว
หาให้เจ้าเอาเองไม่เกรงกลัว	ล้วนแต่ตัวต่อแหลกกระแต่วับ
มึงลวงกูรู้กันทำผ่นผอน	เหมือนหนึ่งนอนบ่อนได้กินไต่ดับ
จนด่านแตกแยกย้ายล้มตายยับ	เพราะมึงกลับกลายแกลั้งไปแปลงความ
จนฝรั่งลังกาเป็นข้าเขา	เพราะมึงเข้าเพศภษาสยาม
เป็นเมียน้อยช้อยชดช่างดงาม	เมียหลวงตามเข้ามาหึงถึงหน้าประตู
กูรักใคร่ให้วิชาสารพัด	ไม่ซื่อสัตย์ซ้าปดให้อดสู
แกลั้งคิดอ่านพาลโกรธยกโทษกู	เมื่อจืดแล้วจึงจะรู้จักคุณเกลือ
กูแค้นนักจักเชือดเอาเลือดเนื้อ	อีลูกเสือกจะเข้เนรคุณ

(พระอภัยมณี : ๘๒๒-๘๒๓)

จากบทประพันธ์ บาทหลวงเกิดความขัดแย้งกับนางละเวงที่เลือกพระอภัยมณีเป็นสามี
ทั้งๆที่พระอภัยมณีเป็นศัตรูที่ฆ่าพ่อและพี่ชายของนาง

ความขัดแย้งระหว่างพระกับขมารวาศที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องคู่ครองนอกจากจะ
ปรากฏในเรื่องพระอภัยมณีแล้ว ยังปรากฏในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** คือ ขรวิฑูรย์ขัดแย้งกับนาง
ศรีประจันที่ยกนางวันทองให้ขุนช้างทั้งที่ขรวิฑูรย์ได้ทำนายว่าปลายแก้วสามีนางวันทองยังมีชีวิตอยู่

๑.๒.๖.๒ ความขัดแย้งระหว่างพระกับขมารวาศเรื่องพฤติกรรม

ความขัดแย้งระหว่างพระกับขมารวาศเรื่องพฤติกรรมเกิดจากขมารวาศมีพฤติกรรมไม่เหมาะสมกับ
การเป็นศาสนิกชนที่ดี พระจึงไม่พอใจพฤติกรรมนั้น

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางสายทองไปหาเณรแก้วที่วัดเพื่อบอกข่าวเรื่องที่ขุนช้างมาขอ
นางพิมพ์ เมื่อเข้าอยู่ในกุฏิเณรแก้วได้ล่วงเกินนางสายทอง เณรไทยซึ่งไปถานกลับมาได้ยินเสียงและ
เห็นสีกายอยู่กับเณรแก้วจึงไปแจ้งแก่ท่านสมภาร เมื่อสมภารรู้เรื่องจึงมาไล่และต่อว่าทั้งเณรและ
สีกา ดังในบทเสภากล่าวถึงตอนนี่ว่า

มหาวิทาลัยศิลาปากกร ส่วนวนลิขสิทธิ์

ครานั้นเณรไทยไปถานมา

ได้ยินเสียงสีกายอยู่คู่

แอบฝ้าตามองตามช่องมี

เห็นเข้ายี่หยอกยุดผ้าห่มกัน

เอวกลมนมโตดูโอโง

อิตายโหงมาประเคนให้เณรฉัน

ออแก้วก็สามาญก็หาญครั้น

กลางวิากลางวันไม่เกรงใคร

ชุกชนบนกะฎิธิถาน

กูจะบอกสมภารให้มาไล่

มองดูอยู่นานฟังซ่านใจ

เณรไทยกัลดกัลมเดินคุ่มมา

ครั้นถึงร้องตะโกนมาแต่ไกล

เณรแก้วสีไฟพุทธิเจ้าข้า

เห็นพุดเข้าซี้กับสีกา

ฉวยผ้าห่มยุดจูดซิงกัน

สมภารได้ฟังเณรไทยว่า

ขบเหงือกเหลือกตาโกรธตัวสั้น

ลูกฉวยไม่เท่ากำวงกัน

ถลันรีบมาเปิดประตูโกรง

เณรแก้วสายทองทั้งสองคน

จวนจนเข้าไปแอบอยู่ข้างโถง

แกหวดด้วยไม้เท้าวิ่งตะโพง

อ้ายตายนโงอิตายหน้าค่าเกนเกน

สายทองลอล่องมาลับตัว

ท่านขรวิฑูรย์เมื่อมันเหลือเถน

ปรนปรือทุกอย่างจนกลางเพล

ฝ่ายเจ้าเณรวิงวนชุกชนไป

กระโดดลงหน้าต่างวางวิงโทน

ผ้าผ่อนล่อน โลงไม่ต่อได้

สมภารคั่นกุฎิไม่มีใคร

ยังขัดใจบ่นบ้าด่าอึ่งมา

ทูลอ้ายเถรหน้าหมาสีกามี
นั่งลงตำหมากทึงสาครา

โสโครกภูฎิภูหนักหนา
ตำพลางตำว่าจวนสาใจ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๙๙)

จากบทเสภา สมภารและเถรไทยเกิดความขัดแย้งกับนางสายทองซึ่งเป็นสีกาเพราะนางสายทองประพฤติปฏิบัติตัวไม่เป็นศาสนิกชนที่ดี คือ อยู่ในกุฎีกับเถรสองต่อสองและยังให้เถรล่วงเกิน ในวรรณคดีปรากฏความขัดแย้งระหว่างพระกับชมราวาสเรื่องพฤติกรรมเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ในตอนนางสายทองอยู่กับเถรแก้วบนกุฎิ

๑.๒.๗ ความขัดแย้งระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายโดยที่บุคคลฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้และอบรมสั่งสอนหรืออาจารย์ และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้รับเรียนวิชาความรู้หรือลูกศิษย์ โดยเรื่องที่อาจารย์กับลูกศิษย์เกิดความขัดแย้งกัน คือ

๑.๒.๗.๑ ความขัดแย้งระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์เรื่องคำสั่ง ความขัดแย้งระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์เรื่องคำสั่งเกิดจากอาจารย์สั่งให้ลูกศิษย์กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ลูกศิษย์ไม่ต้องการทำตามคำสั่งนั้น

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** พาลีแย่งชิงนางมณฑิไปจากทศกัณฐ์ ทศกัณฐ์จึงไปขอร้องให้โคบุตรฤๅษีอาจารย์ของตนช่วย โคบุตรฤๅษีจึงแนะนำให้ไปหาอังกศฤๅษีอาจารย์ของพาลี เมื่ออังกศฤๅษีรับปากจะช่วยทศกัณฐ์จึงทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างอังกศฤๅษีซึ่งเป็นอาจารย์กับพาลีลูกศิษย์ขึ้นเพราะอังกศฤๅษีบอกให้พาลีคืนนางมณฑิให้ทศกัณฐ์ พาลีเกิดขัดแย้งและไม่ต้องการทำตามคำบอกของอาจารย์ โดยบ่ายเบี่ยงและให้เหตุผลว่านางกำลังตั้งครรภ์ แต่ฤๅษีอังกศรับปากจะเอาลูกจากครรภ์นางมณฑิออกให้พาลี พาลีจึงต้องยอมทำตามคำขอของอาจารย์ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นความขัดแย้งที่พาลีมีต่ออาจารย์ที่ให้ส่งนางมณฑิ ดังนี้

เมื่อนั้น
ได้ฟังลูกท้าวหัตสนันท์
รูปไม่สบายอารมณ์นัก
มันไปรบกวณทุกเวลา
ว่าไปยกไกรลาสคืนตรง
ประทานมณฑิเป็นรางวัล

องค์พระอังกศอาจารย์ใหญ่
จึงตอบคำไปด้วยปริดา
ด้วยทศพัคตร์ยักษา
แสนโคกโคกรำพัน
องค์พระอิศวรรังสรรค์
จึงพากันมาโดยอัมพร

ท่านออกทรงรงค์กลางทาง
 ฝ่ายเจ้าก็มีฤทธิรอน
 นางนี่ดีเป็นเมียเขา
 เป็นบำเหน็จทศกัณฐ์ชาตย
 พระองค์เป็นวงศ์เทเวศ
 รูปขอคืนให้สุธา
 เมื่อนั้น
 ได้ฟังพระมหารุณี
 อันนางมณฑาทิพย์
 ครั้นจะขัดอาจารย์จะน้อยใจ
 คิดแล้วจึงตอบพระนักรวม
 ควรทูลขอพระอุมา
 ข้าทำครั้งนี้ด้วยความโกรธ
 แต่นางมณฑาทิพย์
 จะผ่อนปรนก็ขัดสนนัก
 ข้ามิให้ปนศักดิ์สุธา

ซึ่งนางไว้ร่วมสโมสร
 จะมาจับไฟร้อนด้วยอันใด
 องค์พระเป็นเจ้าประทานให้
 แจ่งไปจะเคืองพระบาท
 ไซ้จะไร้อัครเสนาหา
 เห็นว่าจะไม่มีราศี
 ลูกทำหัตถ์นัยน์เรื่องศรี
 ขุนกระบี่นิ่งนึกตรึกไป
 ยากนักที่กูจะหาได้
 จะให้ก็เสียดายกัลยา
 ทศกัณฐ์อาจใจให้เกินหน้า
 แล้วเหาะข้ามพาราไม่เกรงใจ
 เมื่อว่าเป็นโทษจะส่งให้
 มีกรรมได้ถึงกึ่งปี
 ด้วยลูกรักในท้องมารศรี
 พระมุนีจึงได้เมตตา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์ (รามเกียรติ์ เล่ม ๑ / ๑๒๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ แม่พาลีจะรำเรียนวิชาจากองค์ศตฤาษีจบและกลับไปปกครองบ้านเมืองของตนแล้ว แต่ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นศิษย์กับอาจารย์ของทั้งสองมิได้สิ้นสุดลงเมื่อเรียนจบ แต่ยังคงดำเนินต่อไป พาลีซึ่งเป็นลูกศิษย์เกิดความขัดแย้งกับอาจารย์ของตนที่สั่งให้คืนนางมณฑาทิพย์แก่ทศกัณฐ์ แม่พาลีจะพยายามให้เหตุผลแต่ก็ไม่อาจขัดคำสั่งของอาจารย์ได้

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์เรื่องคำสั่งเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ ดังตัวอย่าง

๑.๓ ความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่างสังคม

เมื่อสังคม คือ มนุษย์ที่รวมกันอยู่เป็นหมู่คณะมีทั้งหญิงและชาย ตั้งภูมิลำเนาเป็นหลักแหล่ง ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นประจำเป็นเวลานานตามสมควร พอละเรียนรู้อะไรและปรับปรุงตนเองแต่ละคนได้ และประกอบการทำงานเข้ากันได้ดี มีความสนใจร่วมกันในสิ่งอันเป็นมูลฐานแห่งชาติ

มีการครองชีพ ความปลอดภัยทางร่างกาย^{๒๔} จากความหมายของสังคมดังกล่าว การที่จะเป็นสังคมนั้น มนุษย์จะต้องอยู่ร่วมกัน ณ ที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลาพอสมควรและต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่างสังคมในการศึกษานี้จึงหมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่อยู่ต่างถิ่นฐาน บ้านเมือง แคว้นแคว้นหรือประเทศ โดยบุคคลนั้นๆ จะต้องไม่มีความสัมพันธ์ต่อกัน เช่น เป็นญาติ หรือเป็นเพื่อนกัน แต่อยู่ต่างถิ่นกันด้วย และในการศึกษานี้บุคคลต่างสังคมยังหมายรวมถึงบุคคลที่อยู่ถิ่นฐานเดียวกัน แต่ไม่มีความสัมพันธ์ใดๆต่อกันด้วย ซึ่งบุคคลต่างสังคมที่เกิดความขัดแย้งกันมีดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ๒ ฝ่าย โดยที่บุคคลทั้ง ๒ ฝ่ายต่างมีสถานภาพและฐานะเป็นหัวหน้า เป็นเจ้าแห่งเมือง ทำหน้าที่ปกครองและมีอำนาจสูงสุดในเมืองๆหนึ่งของตน หรือเรียกว่า พระเจ้าแผ่นดิน โดยเนื้อหาสาระที่กษัตริย์กับกษัตริย์เกิดความขัดแย้งกัน มีดังนี้

๑.๓.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องคนในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องคนในครอบครัวเกิดจากกษัตริย์เมืองหนึ่งทำร้ายหรือทำให้บุคคลในครอบครัวของกษัตริย์อีกเมืองหนึ่งได้รับอันตราย

ในเรื่อง **ดาหลัง** ระตุเมงาดาแกล้งยกย่องอิเหนาว่าเป็นผู้เก่งกล้าและออกอุบายให้อิเหนาเดินทางไปยังเมืองของตนเพื่อเป็นเกียรติ แต่แท้ที่จริงแล้วกลับต้องการลวงอิเหนาไปฆ่าเพื่อกำจัดคู่แข่ง เมื่อทำวฤเบ็นทราบวาระตุเมงาดาทำกลลอบฆ่าอิเหนาจึงโกรธเคืองและยกทัพออกไปรบกับระตุเมงาดาเพื่อแก้แค้นให้อิเหนา ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงตอนที่ทำวฤเบ็นรู้ว่าระตุเมงาดาทำกลลอบฆ่าอิเหนา ดังนี้

ฉิอำยระตุเมงาดา	องอาจหงักรัทยาบใหญ่
ริษยาอาธรรมเป็นพันไป	ทำลูกเราได้ไม่เกรงกัน
ดีแล้วจะเป็นอะไรมี	กูจะผลาญชีวีให้อาสัญ
สิ้นทั้งโคตรวงศ์พงศ์พันธุ์	จะห้าห้ามิให้แค้นคอกา
ว่าแล้วสั่งสี่เสณี	ให้จัดโยธิต้ายขวา
แล้วเขียนสารไปให้อุชชา	ให้จินตระวันหนายกไป

^{๒๔} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชธน), **วัฒนธรรมเบื้องต้น**, ๑๓.

แล้วตรัสสั่งระเด่นจะหรั่งโอรส	ให้ยกทศโยธาทัพใหญ่
จงเร่งรีบรบทจรวายานอนใจ	จับอ้ายระตูฆ่าให้มรณา
ทั้งญาติวงศ์พงศ์พันธุ์	สับเสียงแล่นให้หนักหนา
ฆ่าเสียให้สิ้นทั้งพารา	ให้สาใจที่มั่นอาธรรม

(ดาหลัง : ๒๒๓-๒๒๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวฤเบร็นขัดแย้งกับระตูมะงาดาเพราะระตูมะงาดามีประสงค์ร้ายซึ่งทำให้อิเหนาโอรสของตนต้องได้รับอันตราย ท้าวฤเบร็นจึงยกทัพไปรบและฆ่าระตูมะงาดาเพื่อแก้แค้นที่ระตูมะงาดาทำกับอิเหนา

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องคนในครอบครัว ๒ เรื่อง คือ เรื่องดาหลัง ท้าวฤเบร็นขัดแย้งกับระตูมะงาดาที่ลอบฆ่าอิเหนา และเรื่องอิเหนา ท้าวล่าล่ากับกษัตริย์อีกห้าเมืองขัดแย้งกับท้าวประมอดันที่ไม่ยอมคืนโอรสธิดาของตนหลังจากอุณการณจากไปแล้ว

บทกวีวิทยาลัยศิลปากร จังหวัดยโสธร

๑.๓.๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้หญิง ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้หญิงเกิดขึ้น ๒ ลักษณะ ลักษณะแรก คือ กษัตริย์กับกษัตริย์ต่างรักและต้องการผู้หญิงคนเดียวกันจึงเกิดการแย่งชิงกันขึ้น อีกลักษณะหนึ่งคือ กษัตริย์เมืองหนึ่งต้องการธิดาของอีกเมืองหนึ่ง แต่กษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาไม่ยกธิดาของตนให้ตามคำขอของกษัตริย์อีกเมืองนั้น

ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เนื่องจากผู้หญิงมีทั้ง ๒ ลักษณะ คือ การสวามิภักดิ์เป็นพอมียอมยกให้ และการแย่งชิงหญิงคนเดียวกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ เจ้าเชียงใหม่มีราชสวามีไปทูลขออนางสร้อยทองพระธิดาเจ้าล้านช้างทำให้เจ้าล้านช้างโกรธและไม่พอใจที่เจ้าเชียงใหม่มาขอธิดาของตนเพราะเจ้าเชียงใหม่มีเมียอยู่แล้ว ไม่สมควรที่จะเป็นคู่ครองกับพระธิดาตน เจ้าล้านช้างจึงมีราชสวามีตอบกลับไปโดยบายเบี่ยงว่านางสร้อยทองธิดาของตนยังเด็กนัก ในบทเสภาแสดงความขัดแย้งที่เจ้าล้านช้างมีต่อเจ้าเชียงใหม่ ดังนี้

ครานั้นพระองค์ได้ทรงฟัง	แค้นคั่งพระทัยเป็นหนักหนา
กระที่บาทพาดเสียดประเปรี้ยงมา	ท้าวพระยาฟังดูอยู่พร้อมกัน
ทั้งลูกเมียก็มีอยู่อันนิชฐ์	ลูกเรากระจิดมาหมายมั่น
ช่างโหดหงว๋าเล่นได้เห็นกัน	มีสำคัญอยู่ว่าดีมีสวามิ

เป็นกษัตริย์ตรีศไมพิเคราะห์ก่อน
นำหัวช่างไม้กลัวเขานินทา
แล้วตรีศประภาหปรีक्षाไป
ว่าเล่นเจรจาข้ามหน้ากู
กูจะไปล้อมเมืองอ้ายเชียงอินทร์
อ้ายผู้ถือสารมานั้นไซ้
ตรีศกริ้วกระที่บบาทา
สนั่นก้องทั่วท้องพระโรงถาวร

ช่างไม้กลัวราชฎรเขาจะว่า
ด้านหน้ามาขอลูกสาวกู
ผู้ใหญ่ที่นั่งฟังดูหู
พร้อมกันอยู่เร่งยกกองทัพไป
ฆ่าเสียให้สิ้นไม่ไว้ได้
เร่งเอาไปตัดหัวเสียบประจาน
จับพระแสงเงืองจะสังหาร
เพี้ยกวนภาวนาพิมพาไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๔๕๖-๔๕๗)

แม้เจ้าล้านช้างจะมีราชสารบายเบียงไม่ยกกิตาของตนให้เจ้าเชียงอินทร์ แต่กลับมีราชสารไปทูลถวายนางสร้อยทองให้สมเด็จพะพันวษา ทำให้เจ้าเชียงอินทร์โกรธเคืองเจ้าล้านช้าง จึงให้แสนตรีเพชรกล้าไปลอบชิงตัวนางสร้อยทองระหว่างทางที่นางลงไปกรุงศรีอยุธยา

ส่วนความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์ที่ต้องการผู้หญิงคนเดียวกันเกิดขึ้นเมื่อพระพันวษาทราบข่าวเจ้าเชียงอินทร์อาญาญแย่งชิงนางสร้อยทองซึ่งเจ้าล้านช้างถวายให้ตน พระพันวษาจึงโกรธและสั่งให้ขุนแผนและพลายงามไปปราบเจ้าเชียงอินทร์และชิงตัวนางสร้อยทองกลับมา ในบทเสภาแสดงความขัดแย้งที่พระพันวษามีต่อเจ้าเชียงอินทร์ที่แย่งชิงนางสร้อยทอง ดังนี้

ครานั้นพระองค์ได้ทรงฟัง
ให้ร้อนรุ่มกลุ่มพระทัยดังไฟกัลป์
เป็นครุ่นหนึ่งจึงเปล่งสิงหนาท
ฉวยชักพระแสงออกแกว่งไกว
หน้าซัดตัวสั้นอยู่งันก
บ้างแอบเสาท้องพระโรงหมอบโค้งคูด
ความกลัวดังจะแทรกแผ่นดินดิน
เปล่งพระสุรเสียงประเปรี้ยงดัง
เหมเหมอ้ายเชียงใหม่ใจพาล
หยาบซ้ำทำให้ไปชิงชัย
อ้ายบ้านเล็กเมืองน้อยร้อยประเทศ
มันเหมือนหนึ่งลูกมฤดี

แค้นคั่งเคืองขัดจนอดอัน
จะเผาผลาญชีวันให้บรรลัย
กระที่บบาทสนั่นหวั่นไหว
ข้าเฝ้าน้อยใหญ่ก็ถอยทรุด
บ้างล่วมหมากพลัดตกพกไม่หยุด
อูดลูดหวั่นไหวไปทั้งวัง
บางคนลนลานคลานถอยหลัง
นักสนมแน่นิ่งก็ตกใจ
จับพวกพลทหารของกูได้
กำเริบกระไรไซ้พอดี
บังเหตุจะสู้กับกูนี้
จะมาสู้ราชสีห์ให้วายปราณ

ตัวกูผู้เป็นหลักนักเรศ
 อ้ายนี้โมหันธันธการ
 เชียงใหม่ใหญ่เท่าสักหีบมือ
 จะพลอยพาโคตรวงศ์ปลงชีวิต
 เคลือบแฝงแกล้งว่าขนางไว้
 เมื่อตัวนางลั่นข้างเขาให้กู
 ถ้ามันมีอำนาจตั้งราชสาร
 นี้เพราะเขารู้เช่นเห็นจัญไร

ทุกประเทศมิได้ร้อต่อต้าน
 กรรมของมันบันดาลให้หลงคิด
 ไม่พอครือทัพไทยจะไปติด
 อวดฤทธิ์จะประจัญชนข้างกู
 ดังว่าเขายกให้ไม่อดสู
 ทูตมาก็รู้ที่อยู่ทั่วไป
 เขากลัวโพธิสมภารไม่ขัดได้
 เขาจึงยกลูกให้เสียเมืองนี้

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๖-๒๗)

จากบทเสภา เจ้าล้านช้างและเจ้าเชียงใหม่เกิดความขัดแย้งกันในลักษณะที่กษัตริย์เมืองหนึ่งสู้ขอธิดาอีกเมืองหนึ่ง แต่กษัตริย์ผู้เป็นพระราชบิดาไม่ต้องการยกให้ กล่าวคือ เจ้าเชียงใหม่สู้ขอนางสร้อยทองธิดาของเจ้าล้านช้าง ซึ่งเจ้าล้านช้างไม่ต้องการยกให้เจ้าเชียงใหม่ ส่วนพระพันวษาและเจ้าเชียงใหม่เกิดความขัดแย้งกันในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างต้องการผู้หญิงคนเดียวกัน คือ นางสร้อยทอง ทั้งสองฝ่ายจึงเกิดการแย่งชิงกันขึ้น

บทาวิทยาสถิติศาสตร์ สาขาวิชานิติศาสตร์

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้หญิง ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง ขุนช้างขุนแผน พระอภัยมณี และอิเหนา ซึ่งถือเป็นเรื่องที่เกิดกษัตริย์กับกษัตริย์เกิดความขัดแย้งกันมากที่สุด โดยความขัดแย้งในลักษณะที่กษัตริย์แย่งชิงผู้หญิงคนเดียวกันปรากฏในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** พระพันวษากับเจ้าเชียงใหม่ขัดแย้งกันเพราะต้องการนางสร้อยทองเหมือนกัน ในเรื่อง **พระอภัยมณี** กษัตริย์สองเมืองที่อาสาช่วยนางละเวงรบกับเมืองผลึกต่างแย่งกันออกรบก่อนเพื่อหวังเป็นฝ่ายชนะและได้ครอบครองนางละเวง และเรื่อง **อิเหนา** จรกาขัดแย้งกับวิหยาสะก่าที่ยกทัพจะมาสู้รบเพื่อแย่งชิงนางบุษบา ส่วนความขัดแย้งในลักษณะที่กษัตริย์สู้ขอ แต่กษัตริย์ผู้เป็นบิดาไม่ยกให้ปรากฏในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เจ้าล้านช้างกับเจ้าเชียงใหม่เกิดความขัดแย้งกันเพราะเจ้าเชียงใหม่สู้ขอนางสร้อยทอง เรื่อง **อิเหนา** ทำวกะหมังกุหนึ่งขัดแย้งกับทำวดาหาที่ไม่ยอมยกนางบุษบาให้วิหยาสะก่าโอรสตน และทำวกาหลังขัดแย้งกับระตุจะมาหราชที่มาขอธิดาหนึ่งกับธิดาของตน และในเรื่อง **พระอภัยมณี** ทำวอุเทนกับทำวทวงศ์เกิดความขัดแย้งกันเพราะทำวอุเทนสู้ขอนางเกษรา

๑.๓.๑.๓ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้ใต้บังคับบัญชา ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้ใต้บังคับบัญชาเกิดจากกษัตริย์ฝ่ายหนึ่งจับกุมตัว ทำร้ายหรือฆ่าทหารในบังคับบัญชาของอีกฝ่ายหนึ่ง

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพระพันวษาทรงทราบว่าพระท่ายน้ำและพวกทหารของตนที่ส่งขึ้นไปรับนางสร้อยทองถูกเจ้าเชียงใหม่จับกุมตัวไว้แล้วชิงตัวนางสร้อยทองไป พระพันวษาโกรธเคืองและไม่พอใจการกระทำของเจ้าเชียงใหม่ที่จับตัวคนในบังคับของตนไว้ ดังในบทเสภา ดังนี้

หม่หม่ออ้ายเชียงใหม่ใจพาล	จับพวกพลทหารของกูได้
หยาบซ่าทำให้ไปชิงชัย	กำเรบนี้กระไรไซพอดี
.....	.....
ชิงนางกลางคันแล้วมีหน้า	จับพระท่ายน้ำทำปณิ
เอาไว้โยให้หนักพระธรณี	เหวยพระยาจักรีเร่งเตรียมทัพ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๗)

จากบทเสภา พระพันวษาเกิดความขัดแย้งกับเจ้าเชียงใหม่เพราะเจ้าเชียงใหม่จับกุมตัวผู้ใต้บังคับบัญชาของตนไว้ ซึ่งการที่ผู้ใต้บังคับบัญชาถูกจับกุมได้แสดงให้เห็นถึงการด้อยความสามารถกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นการเสื่อมเสียเกียรติยศและศักดิ์ศรี ทำให้พระพันวษาเกิดความอับอายและต้องการยกทัพไปรบเพื่อกู้หน้าคืน ในวรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ดังตัวอย่าง

๑.๓.๑.๔ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องพฤติกรรม ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องพฤติกรรมเกิดจากกษัตริย์เมืองหนึ่งมีท่าทางหรือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งกษัตริย์อีกเมืองหนึ่งไม่ชอบหรือไม่ปรารถนาให้ปฏิบัติ

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เจ้าเมืองเชียงใหม่ไม่พอใจการกระทำของเจ้าล้านช้างที่ตอบปฏิเสธการส่งนางสร้อยทองของตน และกลับไปยกนางสร้อยทองให้พระพันวษาเจ้าเมืองกรุงศรีอยุธยา ทั้งๆที่ตนส่งราชทูตไปส่งขอแล้ว ในบทเสภาแสดงความไม่พอใจของเจ้าเมืองเชียงใหม่ต่อการกระทำของเจ้าล้านช้าง ดังนี้

จะกล่าวถึงพระเจ้าเชียงใหม่	ตรงตริกนี่ก็ไปให้ฉงน
เจ้าล้านช้างตอบไม่ชอบกล	แยบยลดูเห็นเป็นมารยา
เราให้ไปขอนางสร้อยทอง	จะขัดข้องหรือให้ก็ไม่ว่า
บรรณาการว่าไม่รับกลับคืนมา	ตอบแต่ว่าลูกยายังเด็กนัก
อันขอสูวิสัยจะให้ป็น	ควรผ่อนผันผัดไปให้ประจักษ์
นี้พูดจาบิดเบือนทำเชื่อนัก	จะอุบายย้ายยักสลักอย่างไร
ด้วยกลัวเราจะพลัดเป็นศัตรู	ถ้ายกไปโจมตีสู้ไม่ได้
เห็นจะคิดลับลมเป็นคมใน	จะนิ่งไว้ท่วงที่มีเป็นการ
.....	.....
ครานั้นพระเจ้าเชียงใหม่	โกรธราวกับไฟไหม้เวหา
เหมเจ้าธานีศรีสัตนา	ทำย่อนยอกนอกหน้าไม่เกรงกู
ขอนางโดยดีก็มีให้	ลอบสมคบเอาไทยขึ้นมาขู่
ดีแล้วเป็นไรจะได้ดู	กูมิให้ศัตรูมันดูแคลน
เฮ้ยเร่งเกณฑ์ทัพในฉับพลัน	เลือกสรรแต่ที่กล้าสักห้าแสน
กูจะยกไปประชิดติดแดน	แก้แค้นเจ้าบุรีศรีสัตนา
จะตีเมืองล้านช้างให้จงได้	ไม่เอาไว้เหลือสักเส้นหญ้า
ก็รักก้องท้องพระโรงจรณา	ทั่วพระยกเข้าเฝ้าก็ตกใจ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๑-๒)

จากบทเสภา เจ้าเมืองเชียงใหม่ขัดแย้งกับเจ้าเมืองล้านช้างที่ไม่ยกนางสร้อยทองให้ตนแต่กลับไปยกนางให้พระพันวษา ซึ่งเป็นการกระทำที่ไม่เกรงกลัวอำนาจของเจ้าเชียงใหม่

๑.๓.๑.๕ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องอำนาจ ความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องอำนาจเกิดจากกษัตริย์แต่ละเมืองต่างต้องการมีอำนาจเหนือเมืองอื่นๆ จึงก่อให้เกิดศึกสงครามเพื่อแสดงและขยายอำนาจของตน หรือความขัดแย้งเกิดจากการถูกสิ้นคลอนอำนาจที่เคยมีอยู่ให้ลดน้อยลงโดยกษัตริย์ต่างเมือง กษัตริย์ซึ่งถูกลดทอนอำนาจจึงขัดแย้งกับกษัตริย์ต่างเมืองนั้นและพยายามกู้อำนาจของตนกลับคืนมาให้เหมือนเดิมหรือมากกว่า

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อเจ้าเมืองเชียงใหม่ทราบข่าวว่า เมืองเชียงทองหันไปขึ้นกับกรุงศรีอยุธยาทำให้เจ้าเมืองเชียงใหม่โกรธและขัดแย้งกับเจ้าเมืองเชียงทอง เนื่องจากการกระทำของเจ้าเมืองเชียงทองแสดงให้เห็นถึงความไม่เคารพและดูหมิ่นไม่เกรงกลัวอำนาจของตน เจ้าเมืองเชียงใหม่จึงให้ไปปราบเมืองเชียงทองเพื่อจะได้อยู่ในอำนาจของตนต่อไป และแสดง

อำนาจให้เมืองอื่นๆ เห็นเพื่อไม่เอาเยี่ยงอย่างเมืองเชียงทอง ในบทเสภาแสดงความขัดแย้งที่
เจ้าเชียงใหม่มีต่อเจ้าเชียงทองที่ไปขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

พระเจ้าเชียงใหม่ได้ทราบเรื่อง	ให้ขุนเคืองขัดใจดังไฟเผา
เหม่ออ้ายเชียงทองจงหองเอา	ลงไปเข้ากับไทยช่างไม่กลัว
แต่ก่อนนั้นมันขึ้นแก่เรานี้	ถือดีหยิ่งยกนกสองหัว
เฮี้ยเกณฑ์กระบวนรบให้ครบตัว	นับทั่วถ้วนหมื่นพันจกรรจ
เครื่องศัสตราอาวุธปืนไฟ	ทั้งน้อยใหญ่เร่งสารพัดจัดสรร
ให้พร้อมพร้อมเบ็ดเสร็จในเจ็ดวัน	จงลงมือเตรียมกันแต่วันนี้

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๔๑)

ในขณะเดียวกันเมื่อพระพันวษาทรงทราบเรื่องที่เมืองเชียงทองไปขึ้นกับเมืองเชียงใหม่
พระพันวษาเกิดความขัดแย้งกับเมืองทั้ง ๒ ที่ดูหมิ่นและไม่เกรงอำนาจตน พระพันวษาจึงมีรับสั่ง
ให้พลายแก้วไปทัพเพื่อปราบหัวเมืองทั้ง ๒ ในบทเสภาแสดงความขัดแย้งที่พระพันวษามีต่อ
หัวเมืองทั้ง ๒ ดังนี้

มหาวิทยาลัทยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

พระเจ้ามีสิงหนาทประกาศไป	เสนาน้อยใหญ่ทั้งบวงสั่น
เกิดเคืองด้วยเรื่องเมืองเชียงอินทร์	อหังการดูหมิ่นประมาท
เชียงทองเป็นของอยุธยา	มันยกมาตั้งห้อมล้อมอยู่
เชียงทองนั้นก็พลัดเป็นศัตรู	รู้เพราะสามเมืองนั้นบอกมา
จะนั่งอยู่เช่นนี้ก็มิได้	จะอิมเอิบกำเรบใจเป็นหนักหนา
ถือตัวว่ากูกลัวฤทธา	ตกทหารอยุธยาเราไม่มี
การเช่นนี้แต่ก่อนร่อนชะไร	เคยใช้อ้ายขุนไกรที่เป็นผี
มันม้วยมอดวอดวายเสียหลายปี	ครั้งนี้จะได้ผู้ใดไป
จึงตรัสถามเสนาข้าเฝ้า	ว่าลูกเด้ามันยังมีหรือหาไม่
เห็นจางวางหกเหล่าจะเข้าใจ	ด้วยอ้ายขุนไกรอยู่กรมนั้น

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๔๖)

จากบทเสภาข้างต้น ความขัดแย้งระหว่างเจ้าเมืองเชียงใหม่กับเจ้าเมืองเชียงทอง และ
ความขัดแย้งระหว่างพระพันวษากับเจ้าเมืองเชียงใหม่และเจ้าเมืองเชียงทองนั้น เป็นความขัดแย้ง
ที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากรู้สึกที่ต่างฝ่าย ทั้งเชียงใหม่และกรุงศรีอยุธยาถูกลดอำนาจเมื่อเมือง
เชียงทองหันไปขึ้นกับเมืองอื่น ดังนั้นทั้ง ๒ เมืองจึงเกิดความขัดแย้งกับเมืองเชียงทองที่ไม่ซื่อสัตย์

จงรักภักดีต่อกัน และทั้งเจ้าเมืองเชียงใหม่และพระพันวษาเกิดความขัดแย้งระหว่างกันด้วยเพราะต่างต้องการแย่งชิงเมืองเชียงทองมาเป็นของตน ซึ่งหากเมืองใดได้มาย่อมแสดงให้เห็นถึงอำนาจและความเข้มแข็งที่มากกว่า และน่าจะส่งผลให้บ้านเมืองอื่นๆ เกิดความเกรงกลัวในความสามารถทางการรบและไม้กล้ามารุกราน แต่ในทางตรงกันข้ามเมืองต่างๆ อาจมาขอขึ้นเพื่อไม่ให้เมืองอื่นมารุกราน หรือเมื่อถูกรุกรานเมืองที่เข้มแข็งกว่าจะได้คุ้มครองตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างกษัตริย์กับกษัตริย์เรื่องอำนาจเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ดังตัวอย่าง

๑.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุก หมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายซึ่งไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในทางสังคม หรือเป็นบุคคลที่อยู่ต่างสังคมกัน แต่ทั้ง ๒ ฝ่ายมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งเป็นเจ้าของบ้าน ทรัพย์สิน หรือที่ดิน และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ลวงล้าเข้ามาในอาณาเขตที่มีเจ้าของนั้น โดยเรื่องที่เจ้าบ้านกับผู้บุกรุกมักเกิดความขัดแย้งกัน มีดังนี้

๑.๓.๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องคนในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องคนในครอบครัวเกิดจากบุคคลที่เป็นฝ่ายบุกรุกหรือลวงล้าเข้ามาในเขตแดนของเจ้าบ้านทำร้ายหรือก่ออันตรายให้เกิดขึ้นกับบุคคลในครอบครัวของเจ้าบ้าน เจ้าถิ่นนั้น

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** ขณะที่สินสมุทรและนางสุวรรณมาลีเดินเรือเพื่อติดตามหาพระอภัยมณีนั้น เรือของสินสมุทรได้หลงเข้ามาถึงเขตแดนของเมืองรมจักร สินสมุทรซึ่งขณะนั้นยังไม่ทราบว่าเมืองดังกล่าวเป็นเมืองที่ศรีสุวรรณอาของตนอาศัยอยู่จึงทำรบกับเมืองรมจักรและสามารถจับกุมตัวศรีสุวรรณไว้ได้ ท้าวทศวงศ์เมื่อรู้ว่าศรีสุวรรณราชบุตรเขยถูกฝ่ายข้าศึกจับตัวไว้จึงเกิดความทุกข์กังวลและเป็นห่วงกลัวศรีสุวรรณจะถูกฆ่าทำร้าย ในบทประพันธ์แสดงความวิตกกังวลและเสียพระทัยของท้าวทศวงศ์ที่ศรีสุวรรณถูกจับ ดังนี้

สมเด็จพระทศวงศ์ได้ทรงทราบ	ดังคมดาบตัดเอาเกล้าเกศา
ลูกของยอของร้องเรียกอำมาตย์มา	แต่บรรณาการไปให้ไพร่
ว่าตัวเราเจ้านครจะงอนง้อ	ขอแต่พอนางอรุณรัศมี
พอหลาบเข็ดเมตตอาอย่ามาตี	เอากรุงไกรไถชีวิตศรีสุวรรณ
อำมาตย์ลามาลั้งชาวคลังหลวง	ตามกระทรวงสารพัดเร่งจัดสรร

พร้อมสำเร็จเสร็จสรรพกำกับกัน	ใส่เรือบัลลังก์ทองส่องลงมา
ถึงบ้านด่านลานแลเห็นแต่ค่าย	ทั้งไพร่นายหลากจิตคิดกังขา
ให้เรือพายท้ายทอดจอดนาวา	ขึ้นมาหาเห็นแต่ผีไม่มีคน
จะถามใครไม่มีที่จะถาม	ไม่ได้ความสารพัดจะขัดสน
พากันตรงลงเรือว่าเหลือจน	เร่งให้พลพายมายังธานี
เข้าในวังบังคมประนมสนอง	ไม่พบกองทัพชวากะลาสี
ในขอบค่ายน้อยใหญ่ก็ไม่มี	เห็นแต่ผีตายกลาดดาษดา
ทำวทศวงศ์ทรงฟังให้สังเวช	น้ำพระเนตรพรุ่งพรายทั้งซ้ายขวา
เสียอารมณ์ลมจับนั่งหลับตา	หมอลาโยนันต์ภูถวายนหายงย
ค่อยรู้สึกปรึกษาพวกข้าเฝ้า	ที่นี้เราวังเวงแล้วเอ็งเอ๋ย
ใครจะกู้บุรีไม่มีเลย	เสียลูกเขยคนนี่เหมือนชีวิต
แม้รู้ว่าข้าศึกอยู่เมืองไหน	ก็จะได้คิดความไปตามคิด
ถึงยากเย็นเป็นข้าบัจจามิตร	แต่ชีวิตศรีสุวรรณอย่าบวรลย
จำจะบอกไปถึงสามเจ้าพราหมณ์ด้วย	จะได้ช่วยดูแลคิดแก้ไข
ใครอยู่ที่นี้หว่าพวกม้าใช้	จงรีบไปหาสามเจ้าพราหมณ์มา

(พระอภัยมณี : ๒๔๔-๒๔๕)

บทหาวิชาลัยศิลาปากกร สวงวนลิขสิทธิ์

จากบทประพันธ์ ทำวทศวงศ์ษัตริย์ปกครองเมืองรมจักรซึ่งเป็นเจ้าบ้านเกิดความขัดแย้งกับสินสมุทรซึ่งเป็นผู้ลวงล้าเข้ามาในเขตแดนเมืองรมจักรเพราะสินสมุทรจับตัวศรีสุวรรณซึ่งเป็นราชบุตรเขยของทำวทศวงศ์ไว้

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้นุกรุกเรื่องครอบครัวเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี ดังตัวอย่าง

๑.๓.๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้นุกรุกเรื่องทรัพย์สินและเขตแดน ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้นุกรุกเรื่องทรัพย์สินและเขตแดนเกิดจากบุคคลที่นุกรุกเข้าไปในเขตแดนหนึ่งๆ ที่มีเจ้าของแล้วประสงค์ที่จะเอาทรัพย์สินของเจ้าบ้านเป็นของตนลักขโมยหรือทำลายทรัพย์สินของเจ้าบ้านให้เกิดความเสียหาย ทั้งนี้การเข้าไปในเขตแดนและทำให้ทรัพย์สินของผู้อื่นเสียหายจะเกิดขึ้นทั้งการตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม แต่เป็นเหตุให้ผู้เป็นเจ้าของไม่พอใจและโกรธเคืองที่ทรัพย์สินของตนเสียหาย

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นายจันศร (ขโมย) ขึ้นบ้านขุนศรีวิไชยเพื่อลักเอาเงินทองทรัพย์สินมีค่าต่างๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างนางเทพทองภรรยาขุนศรีวิไชยกับนายจันศร คือ

นางเทพทองต้องการปกป้องดูแลทรัพย์สินของตน เมื่อจันทร์ทมิฬมาถึงที่ซ่อนนางจึงปิด แต่ นายจันทร์ซึ่งต้องการได้ทรัพย์สินนั้นขู่เอาชีวิตนางและลูกเพื่อให้บอกที่ซ่อนเงิน ในบทเสภาแสดงให้เห็นความต้องการที่ขัดแย้งของทั้ง ๒ ฝ่าย ดังนี้

พวกโจรสืบสนอยู่กล่นเกลื่อน	ตีฝาเคาะเรือนทูปโองไห
โห่จาวกราวเกรียวเที่ยวค้นไป	ครั้นจับได้แม่ลูกให้ผูกคอ
เทพทองร้องขอชีวิตฉัน	ขุนช้างกลัวตัวสิ้นตาปอหลอ
ยื่นกุ้อีเฒ่าเอาให้พอ	เทพทองร้องขอแต่โทษตัว
พวกขโมยจูงมาที่กลางบ้าน	อ้ายหัวล้านนี้ฤๅคือเจ้าผัว
เทพทองร้องว่านี่ลูกตัว	ผัวกลัวเขาทิ้งวิ่งหนีไป
อ้ายขโมยเอาไฟเข้าลนกัน	มึงจะทนหรือจะบอกออกความให้
เงินทองเข้าของไว้ที่ใด	มัดแขนแน่นไฟล่ออย่าปิดหู
เทพทองร้องว่าข้าจนใจ	ขโมยเอาดินใส่ระเบิดหู

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๒-๓๓)

จากบทเสภา นางเทพทองเกิดความขัดแย้งกับนายจันทร์ที่นายจันทร์จะมาเอาทรัพย์สินของตนไป ในขณะที่เดียวกันนายจันทร์ก็เกิดความขัดแย้งกับนางเทพทองที่ไม่ยอมให้ทรัพย์สินแก่ตน ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจึงเป็นลักษณะที่ทั้ง ๒ ฝ่ายต่างต้องการทำในสิ่งที่เป็นหน้าที่ตามสภาพของตนที่มีต่อทรัพย์สินนั้น คือ เจ้าบ้านต้องการดูแลทรัพย์สิน ส่วนโจรผู้บุกรุกต้องการได้ทรัพย์สินนั้นมาเป็นของตน จุดประสงค์ที่มีต่อทรัพย์สินของทั้ง ๒ ฝ่ายคือ ต้องการได้เป็นของตน ดังนั้นจึงก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้น

ในส่วนของขุนศรีวิชัย ซึ่งหนีจากเรือนเมื่อนายจันทร์ขึ้นมาถึงบ้านก็เกิดความขัดแย้งกับนายจันทร์ที่ขึ้นมาขโมยทรัพย์สินของตนเช่นกัน โดยพยายามรวบรวมกำลังคนเพื่อต่อสู้กับนายจันทร์และปกป้องทรัพย์สินของตน ดังในบทเสภาว่า

ครานั้นขุนศรีวิชัย	คุมชาวบ้านได้ไม่คิดถอย
พร้อมกันนั่งกองสักสองร้อย	ต่างคอยสกัดตัดทางดู
บ้างก็ถือปืนแลหน้าไม้	แกว่งไฟเตรียมชูดจุดดินหู
ทวนหลาวดาบหอกออกพรุ่งพู่	ยืนช่มกลุ่มอยู่เป็นหมู่ไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๓)

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** หนุมานเข้าไปทำลายสวนของพระอุมาเทวี เมื่อพระอุมาเทวีมาพบ จึงโกรธเคืองหนุมานที่ทำให้สวนของตนได้รับความเสียหาย ดังนั้นพระอุมาเทวีจึงตวาดและ สถาปแห่งหนุมานให้พลังของหนุมานลดลงกึ่งหนึ่งและไปเพิ่มให้แก่ฝ่ายตรงข้ามและจะพันคำสาป ต่อเมื่อพระนารายณ์ที่อวตารลงมาปราบยักษ์คูบหลัง ในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นความ ชัดแย้งที่พระอุมาเทวีมีต่อหนุมานที่เข้ามาในเขตแดนและทำลายสวนของตน ดังนี้

เมื่อนั้น	นางอุมาผู้ยอดพิสมัย
เสด็จอยู่กับหมู่องค์ใน	แลไปก็เห็นวานร
ตัวน้อยกระจั๋อยกระจั๋ริด	ขาวขจิตแลเลื่อมประภัสสร
โกรธาดั่งหนึ่งไฟฟอน	บั่งอรวาดด้วยวาจา
เหม่เหม่คูคูไ้จ้งไร	เป็นไฉนมาหักพฤกษา
ของกูผู้้อครชยา	องค์เจ้าโลกาทรงญาณ
ให้กำลังเอ็งน้อยถอยกึ่ง	สมน้ำหน้ามึงที่อวดหาญ
ตามคำกุสาปสาบาน	ไ้ซาตเดียรชานอัปรีย

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๗๐)

บทาวิททยาแลยศิลาปากกร สงวณเลิขนิทรี

จากบทพระราชนิพนธ์ พระอุมาเทวีเจ้าของทรัพย์สินขัดแย้งกับหนุมานที่เข้ามาทำให้ ต้นไม้ในสวนของนางได้รับความเสียหาย

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาต้องเดินป่าและบังเอิญหลง เข้าไปในบริเวณสวนของพิราพ เมื่อพิราพทราบจึงไม่พอใจทั้ง ๓ พระองค์ที่บุกรุกเข้ามาถึงพื้นที่ ของตน พิราพจึงติดอกตามไปเพื่อฆ่าทั้ง ๓ พระองค์ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความขัดแย้งที่ พิราพมีต่อพระราม พระลักษมณ์และนางสีดาดังนี้

บัดนั้น	จึ่งหมู่สุรศักดิ์ยักษ์
กลัวนายจะฆ่ามาตี	อัญชูลีแล้วแจ้งกิจจา
มีมนุษย์ทั้งสองอาจอง	กับองงค์ทรงลักษณ์ดั่งเลขา
มาหักรานก้านกิ่งดวงผกา	เที่ยวทำหยาบช้าสาธารณ์
บรรดาตัวข้าทั้งหลาย	จะจับไว้ให้นายเป็นอาหาร
มนุษย์นั้นมีฤทธิ์ชั้ยชาญ	เคียวฆ่าหมู่มารบรรลัย
สุดคิดสุดกำลังจะต่อสู้	ไปแอบดูบนเนินเขาใหญ่
บัดนี้มันพากันเดินไป	ตามในมรรคาพนาลี

เมื่อนั้น
ได้ฟังกริ้วโกรธคืออัคคี
เหม่เหม่มนุษย์อหังการ
จับหอกกลอกแวงดั่งไฟกำลัปี

พิราพสิทธิศักดิ์ยักษี
อสุรีเช่นเขี้ยวเคี้ยวฟัน
กู่จะผลาญให้ม้วยอาสาญ
กุมภันท์ตามรอยบาทา

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๔๕๘-๔๕๙)

จากตัวอย่างพิราพเจ้าของเขตแดนเกิดความขัดแย้งกับพระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาที่ทั้ง ๓ พระองค์ล่องล้าเข้ามาในเขตแดนของตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่นๆ ที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องทรัพย์สินและเขตแดน เช่น เรื่อง**รามเกียรติ์** ตอนทศกัณฐ์พานางมณีเทเหาะข้ามเขตแดนเมืองของพาลี ตอนพระรามเดินทางล่องล้าเข้าไปในเขตแดนของเหรั้นตฤต ตอนพระรามเข้าเขตแดนของพิราพ ตอนหนุมานผ่านเข้าไปในเขตแดนของนางผีเสื้อยักษ์ และเรื่อง**โคบุตร** ในตอนนางมณีสาครและพระอรุณล่องเข้าไปเล่นน้ำในเขตแดนของพระเวสสุวัณ เป็นต้น

ความขัดแย้งที่ตัวละครล่องล้าเข้าไปในเขตแดนของผู้อื่นโดยมากเป็นความขัดแย้งที่แสดงให้เห็นความสามารถของตัวละครมากกว่าจะมีผลต่อโครงเรื่องใหญ่ กล่าวคือ ผู้ที่เป็นฝ่ายล่องล้าเข้าไปนั้นมักเป็นตัวละครเอกที่กำลังเดินทางเพื่อไปศึกษาหาความรู้ หาคู่ครอง หรือกำลังเดินทางกลับบ้านเมืองหลังจากสำเร็จวิชา หรือได้นาง ยกเว้นเพียงเรื่องรามเกียรติ์ที่ออกเดินทางเพราะต้องการรักษาสัตย์ของบิดา เมื่อตัวละครเอกเดินทางผ่านเข้าไปในดินแดนของใคร เจ้าของเขตแดนมักเกิดความไม่พอใจและเกิดการต่อสู้กันขึ้นระหว่างผู้บุกรุกและเจ้าของเขตแดน ซึ่งสุดท้ายผู้ที่เป็นฝ่ายล่องล้าเข้าไปหรือตัวเอกมักเป็นฝ่ายได้รับชัยชนะ

๑.๓.๒.๓ ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องอำนาจ

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องอำนาจเกิดขึ้นในหลายลักษณะ คือ ลักษณะแรกเกิดจากผู้บุกรุกต้องการแสดงอำนาจของตน ลักษณะที่สองเกิดจากผู้บุกรุกล่องล้าเข้าไปในอาณาบริเวณของผู้อื่นไม่มีความเคารพและเกรงกลัวอำนาจของเจ้าของดินแดน ทำให้เจ้าบ้านไม่พอใจและโกรธเคืองผู้ที่เข้ามานั้น หรือลักษณะสุดท้าย ผู้ที่บุกรุกเข้ามาทำให้อำนาจของเจ้าบ้านที่มีอยู่เดิมลดน้อยลง

ลักษณะแรกเกิดจากผู้บุกรุกต้องการแสดงอำนาจของตน เช่น ในเรื่อง **อุณรุท** ท้าวกรุงพานขึ้นไปรุกรานบนสวรรค์เพื่อแสดงอำนาจของตนแก่เทวดานางฟ้า ทำให้เทวดานางฟ้าต่างๆ ตกใจ

กลัวที่ท้าวกรุงพานขึ้นมาก่อความวุ่นวายบนสวรรค์ ทำให้ชีวิตของพวกเขาไม่เป็นปกติสุข เดือดร้อนและไม่ปลอดภัย เทวดา นางฟ้าจึงต่างพากันไปทูลพระอินทร์และพระอิศวร ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความเกรงกลัวที่เทพเจ้า เทวดา และนางฟ้ามีต่อท้าวกรุงพาน ดังนี้

เมื่อนั้น	ฝูงเทพเทวาน้อยใหญ่
กับหมู่นางฟ้าสุราลัย	แลไปเห็นท้าวกรุงพาน
ตระหนกตกใจไหวหวาด	เคยกลัวอำนาจกำลังหาญ
มิได้รอพักตร์ขุนมาร	วิ่งหนีอลหม่านเป็นโกลา
เมื่อนั้น	ท้าวพนาสุรายักษ์
ไล่กระชิตติดพันกระชั้นมา	ฉวยสไบไขว่คว้าพัลวัน
เมื่อนั้น	เทวดากับหมู่สาวสวรรค์
ความกลัวอสูรกุมภัณฑ์	ตัวสั่นเพียงสิ้นชีวิต
นางสวรรค์นั้นร้องหวีดหวีด	ตริตตริตอ้ออึ้งคางมี
ล้มลุกคลุกคลานไม่สมประดี	อ้อมงูกันหนีอสูรา
เมื่อนั้น	ท้าวพนาสุรายักษ์
ครั้นเห็นฝูงเทพเทว	กลัวคักดาเดชหนีไป
ไล่สกัดจวัดเจียนเวียนนาง	จะทันเทพองค์ก็หาไม่
บ้างเข้าวิมานอำไพ	บ้างไปขอบเขากักรวาล
อสูรมีความโสมนัส	สำรวจตบหัตถ์จัดฉาน
ก็พาพวกพหลพลมาร	กลับมาราชฐานกุมภัณฑ์
.....	.....
เมื่อนั้น	พระสยามภูวนาถเรื่องศรี
ฟังท้าวสุทัมบตี	โกรธตั้งอัคคีไหม้ฟ้า
เหม่เหม่ดูดูอ้ายกรุงพาน	สาธารณ์ทูลจิตอิจจา
ไม่เกรงกูผู้ป็นโลกา	น่าที่จะม้วยชีวัน
ตรัสแล้วมีเทวสุนทร	ดูก่อนพระนารายณ์รังสรรค์
เจ้าผู้ฤทธิไกรตั้งไฟกลบ	อันเป็นที่พึงแก่อาตริ
ปางนี้ควรที่จะปราบยุค	ให้โลกเป็นสุขเกษมศรี
อย่าคิดแก่ลำบากอินทรีย์	นอกนี้ไม่เห็นผู้ใด
ที่จะทรงศักดิ์อาานุภาพ	ปราบหมู่อสูรทั้งปวงได้
เชิญเจ้าอวตารลงไป	เกิดในสุริยวงศ์ณรงค์

ดับเข็ญให้เย็นไตรดาล
จะปรากฏยศเกียรติเดชา

จะได้สุขสำราญพร้อมหน้า
ไปชั่วนักปลาฟ้าดิน

(อุณรุท : ๗-๙)

จากบทพระราชนิพนธ์ เทวดา นางฟ้าซึ่งเป็นเจ้าบ้านเกิดความขัดแย้งกับท้าวกรุงพานที่
ขึ้นมาก่อความวุ่นวายบนสวรรค์ ทำให้ชีวิตของพวกเขาไม่ปลอดภัย ความขัดแย้งที่เทพเจ้า เทวดา
นางฟ้าเกิดกับการกระทำของท้าวกรุงพานส่งผลให้พระนารายณ์ต้องอวตารไปปราบท้าวกรุงพาน
ตามคำสั่งของพระอิศวร

ลักษณะที่สอง ผู้ที่บุกรุกล่วงล้ำเข้าไปไม่มีความเคารพและเกรงกลัวอำนาจของเจ้าของ
ดินแดน เช่น ในเรื่อง **ไชยเชษฐ** เมื่อไชยเชษฐออกติดตามหานางสุวิญญาและลูก ไชยเชษฐและ
พี่เลี้ยงได้เข้าไปในอาณาบริเวณของนารายณ์วิเบศร์ เมื่อเสนาของนารายณ์วิเบศร์พบกับ
ไชยเชษฐและพี่เลี้ยง ด้วยความไม่รู้ว่าเป็นกษัตริย์และเป็นพระบิดาของนารายณ์วิเบศร์จึงสั่งให้
ไชยเชษฐและพี่เลี้ยงคุกเข่าลงเพื่อแสดงความเคารพต่อนารายณ์วิเบศร์เจ้านายของตน แต่
ไชยเชษฐและพี่เลี้ยงกลับเห็นว่าเป็นเด็กจึงแกล้งจับหัวเล่นทำให้เสนาของนารายณ์วิเบศร์
โกรธเคืองไชยเชษฐและพี่เลี้ยงที่ล่วงเกินและไม่เชื่อฟังคำสั่งตนจึงพากันมาทูลนารายณ์วิเบศร์
เมื่อนารายณ์วิเบศร์ทราบเรื่องก็เกิดความไม่พอใจกับกลุ่มคนดังกล่าวที่ไม่เกรงกลัวอำนาจตนและ
บังอาจล่วงเกินเสนา ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความไม่พอใจที่นารายณ์วิเบศร์และเสนา
เจ้าบ้านมีต่อไชยเชษฐและพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้บุกรุก ดังนี้

ครั้นถึงจึงว่าตานั่งลง
ตาเหล่านี้หนักหนาว่าไม่ฟัง
แกล้งออกมาแผ่นเห็นถนัด
ตัวยืนหน้าที่นั่งบังอาจใจ

.....
บัดนั้น
พากันกลับมาหน้าตากระเด็น
มาถึงจึงกราบบาทมุล
เข้าถือรับสั่งพระภูมิ
ไต่ถามตาแสร้งแค้น
ตัวนายนั้นคือทั้งมือไว

ทำไมมายืนตรงหน้าที่นั่ง
จะเอาหวายลงหลังหรือว่าไร
รับสั่งตรัสให้เข้ามาถามไถ่
ไม่เห็นเจ้าหรือไรให้ว่ามา

.....
เด็กเด็กโกรธใจมิใช่เล่น
ร้องว่าจะได้เห็นกันเดี๋ยวนี้
สะอื้นพลางทางทูลถ้วนถึ
ครั้งนี้สุดแค้นแสนเจ็บใจ
จะให้หลักให้การก็หาไม่
จับศีรษะเข้าไว้จะให้กลัว

แล้วว่ากูยี่นดูไม่ได้หรือ	พูดพลางเอามือสั่นหัว
เห็นว่าเป็นเด็กเล็กกว่าตัว	มิได้กลัวพระราชอาชญา
เมื่อนั้น	พระนารายณ์ธิเบศร์โอรสา
ฟังคำอำมาตย์ทูลมา	พระกริ้วโกรธโกรธาตละไฟ
น้อยหรือทำได้ไม่ยำเกรง	ชมเหงเสนาผู้ใหญ่
กุกลับเข้าไปในเวียงชัย	จะกราบทูลท้าวไทยอัยกา
อุกอาจราชศักดิ์เป็นสุดคิด	น้อยจิตน้อยใจหนักหนา
สิดามไถ่ไม่ให้การมา	ไปผูกคอครัมมาบัดนี้

(บทละครนอก : ๒๖๗-๒๖๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ นารายณ์ธิเบศร์ขัดแย้งกับไชยเชษฐาซึ่งขณะนั้นยังไม่ทราบว่าเป็นพระราชบิดาของตนเพราะไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงไม่มีความกลัวเกรงในอำนาจของตนซึ่งเป็นเจ้าของเขตแดนที่ไชยเชษฐาและพี่เลี้ยงพากันลวงล้าเข้ามา

ลักษณะที่สาม ผู้บุกรุกทำให้อำนาจของเจ้าบ้านลดลง เช่น ในเรื่อง **พระอภัยมณี** นางเสาวคนธ์ซึ่งแปลงเป็นพรหมณ์อัคนีเดินทางเข้าไปยังเมืองวาทูโลมไม่ได้ทำศึกกับเมืองด่านของเมืองวาทูโลมและเผยแพร่ให้ประชาชนชาวเมืองนับถือพระเจ้าของตน เมื่ออัคนีสามารถชนะศึกและแสดงคุณความดีที่ไม่อาฆาตฝ่ายตรงข้ามทั้งยังรักษาชีวิตให้เจ้าด่านและประชาชนจึงหันมานับถืออัคนี เมื่อทำวาทูโลมทราบจึงไม่พอใจอัคนีที่เข้ามาในเมืองของตนและทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งหันไปยกย่อง ซึ่งเป็นการลดทอนอำนาจของตนที่มีอยู่ให้น้อยลงไป ในบทประพันธ์แสดงความไม่พอใจของท้าววาทูโลมที่อัคนีทำให้อำนาจตนลดลง ดังนี้

จะกล่าวกลับท้าววาทูโลมราช	สติอาสน์ออกเสนาแน่นหน้างาน
พอรู้ข่าวราวเรื่องเมืองพระกาล	ว่าเสียด่านทั้งหกก็ตกใจ
จึงตรัสว่าข้าศึกมันอีกหาญ	เพราะพวกด่านแดนมหาขลาไหล
ลวงเกลี้ยกล่อมพร้อมเพรียงชาวเวียงชัย	กูจะไปรบเองไม่เกรงกลัว
น้อยหรือหาจะละใจอ้ายตรีเมฆ	มันโหยกเหยกสาหัสจะตัดหัว
ทั้งฤๅซีที่โกหกพูดยกตัว	กูไม่กลัวดอกจะจับมาสับฟัน
อ้ายพวกด่านบ้านนอกมันหลอกเจ้า	ทั้งโคตรเค้าเช่นข้าให้อาสัญ
พระเคืองขัดตรัสตำสสารพัน	ยังมีทันขาดคำเธอสำลัก

(พระอภัยมณี : ๑๐๑๘)

จากบทประพันธ์ ทำวาทุโลมซึ่งเป็นเจ้าบ้านเกิดความขัดแย้งกับอัคนีผู้ที่เข้ามาในเขตแดนของตนแล้วทำให้ประชาชนของตนหันไปนับถือยกย่องอัคนี ซึ่งเป็นการทำให้อำนาจของตนสิ้นคลอนเพราะอำนาจส่วนหนึ่งถูกแบ่งออกไป

ความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องอำนาจ โดยมากเป็นความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นจากฝ่ายหนึ่ง คือ ผู้รุกราน ต้องการแสดงอำนาจของตนให้ผู้อื่นยอมรับและเป็นการขยายอำนาจที่มีให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น เรื่อง อุณรุท ทำวาทุโลมต้องการแสดงอำนาจและความสามารถของตนแก่เทวดาให้เป็นที่ประจักษ์ เกิดความเกรงกลัวและเคารพตน เป็นต้น นอกจากนี้อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านกับผู้บุกรุกเรื่องความสงบของบ้านเมืองเป็นการสะท้อนให้เห็นความสามารถและอาณาเขตของวีรบุรุษ เช่น อิเหนาซึ่งเป็นกษัตริย์องค์หนึ่งของชาวที่สามารถปราบเมืองต่างๆ ให้ยอมมาขึ้นกับเมืองของตน และรวมเป็นประเทศได้^{๒๙} หรือในเรื่องรามเกียรติ์ที่เป็นเรื่องราวแสดงการเข้ารุกรานของชาวอารยันซึ่งมีพระรามเป็นตัวแทนที่เข้ารุกรานขับไล่ชาวอินเดียนพื้นเมือง โดยทศกัณฐ์เป็นตัวแทน^{๓๐} ในนัยนี้วรรณคดีจึงเป็นเครื่องบันทึกและสะท้อนเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม

บทวิทยาลักษณ์ศิลปากร สว่างลิขสิทธิ์

๑.๓.๓ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล ปัจเจก หมายถึง

เฉพาะตัว เฉพาะบุคคล ปัจเจกบุคคล หมายถึง บุคคลแต่ละคน^{๓๑} ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล จึงหมายถึง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายที่ต่างฝ่ายต่างอยู่เฉพาะตัว ไม่มีความสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งต่อกัน แต่มาพบปะกัน ณ ที่ใดที่หนึ่ง โดยที่ไม่มีฝ่ายใดเป็นเจ้าของเขตแดนนั้น และฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองเกิดความไม่พอใจ โกรธเคือง หรือแย้งซึ่งผลประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งสองฝ่ายจึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น อย่างไรก็ตามหากมีการเดินทางของปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งไปยังเมืองของปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งการเดินทางนั้นจะเป็นลักษณะของการติดตามซึ่งเป็นผลจากความขัดแย้งอื่นที่เกิดขึ้นระหว่างปัจเจกบุคคลทั้งสองฝ่าย ไม่ใช่เป็นการเดินทางเข้าเมืองโดยที่ยังไม่มีความขัดแย้งใดๆ ต่อกัน เช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระรามกับทศกัณฐ์ในที่นี้อยู่ในกลุ่มคนต่างสังคมที่ต่างเป็นปัจเจกต่อกัน ไม่ได้มีความสัมพันธ์เป็นเจ้าบ้านกับ

^{๒๙} สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑, ตำนานละครอิเหนา (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๐๗), ๑-๑๐.

^{๓๐} อัคนี พลจันทร์, ข้อคิดจากวรรณคดี (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๘), ๑-๒๓.

^{๓๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, ๖๘๖.

ผู้บุกรุก เพราะพระรามไปเมืองลงกาเพื่อติดตามนางสีดาที่ทศกัณฐ์ลักไป เรื่องที่ปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลมักเกิดความขัดแย้งกันมีดังนี้

๑.๓.๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องคนในครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องคนในครอบครัวเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งลักพา ทำร้าย หรือกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้คนในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นบิดา มารดา พี่ น้อง สามี หรือภรรยา และรวมถึงคนในบังคับของปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งได้รับบาดเจ็บหรือตกอยู่ในอันตราย ทำให้ปัจเจกบุคคลที่คนในครอบครัวได้รับอันตรายเกิดความทุกข์เศร้าใจ โกรธและต้องการแก้แค้นปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** พระรามและพระลักษมณ์ทำร้ายนางสำมนักขาและฆ่าพระยาขร พระยาพูนชนม์ และตรีเศียร เมื่อทศกัณฐ์ทราบว่าน้องของตนถูกทำร้ายและถูกฆ่าจึงโกรธแค้น พระรามและพระลักษมณ์เป็นอันมากและต้องการไปแก้แค้นให้น้องตน ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงทศกัณฐ์เมื่อทราบว่าน้องตนถูกทำร้าย ดังนี้

<p>เมื่อนั้น เห็นน้องท้าวแสนโคกจาบัลย์ ทั้งเห็นโอรสผู้กรรณจุมูกขาด พญายักษ์กริ้วโกรธคือไฟ โจนจากแท่นแก้วบัลลังก์ทรง แล้วแผลงฤทธิ์ไกรชัยชาญ กลับเป็นสิบพักตร์ยี่สิบกร กายนั้นใหญ่หลวงมหิมา สิบพักตร์เปล่งเนตรยี่สิบดวง สิบปากกระดากลิ้นเคี้ยวฟัน กระที่บาทพาดไผ่ใจนร็อง มือหนึ่งจับศรฤทธิรุทร มือสามจับจักรกวัดแกว่ง มือห้าจับตรีแกว่งไกว มือเจ็ดนั้นจับง้าวาง มือเก้ากุมเอาโตมร อาวุธครบทั้งยี่สิบหัตถ์ ใครทำน้องกุมาสู้กัน</p>	<p>ทศเศียรสุริย์วงศ์รังสรรค์ กุมภันท์ตระหนกตกใจ กรบาทด้วนสิ้นเป็นหนองไหล อันใหม่ทั่วทั้งจักรวาล เรียกหมู่จตุรงค์ทวยหาญ ด้วยกำลังขุนมารอันศักดิ์ดา สูงเจือมอัมพรเวหา คูดั่งภูผาอัศกรรณ โชติช่วงดั่งแสงสุริย์ฉั่น เสียงสนั่นดั่งเขาพระเมรุทุด กีกก้องฟากฟ้าอึ้งอุด มือสองนั้นยุตพระขรรค์ชัย มือสี่จับพระแสงหอกใหญ่ มือหกขวยได้คทาธร มือแปดคว้าได้พะเนินซอน กรสิบนั้นหยิบเกาทันท์ แกว่งกวัดไวก้องดั่งจักรผัน จะห้าหั้นมิให้แค้นคอกา</p>
---	--

โอรสพลางทางมีพจมาน	บรรหารถามล้ำนักษา
เหตุผลสิ่งใดกัลยา	จึงมาเป็นได้ถึงเพียงนี้
มันผู้ซึ่งทำนอกรัก	เป็นยักษ์หรือมนุษย์ฤๅ
หรือเทพบุตรครุฑาวาสกรี	จงพาไปผลาญธาณูรอน

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๕๑๓-๕๑๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับพระรามและพระลักษมณ์โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างไม่รู้จักรักกันเพราะพระรามและพระลักษมณ์ทำร้ายและฆ่าน้องของทศกัณฐ์

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องคนในครอบครัวหลายเรื่อง โดยเฉพาะในเรื่อง **รามเกียรติ์** ปรากฏหลายตอน เช่น พระยาขร พระยาทฤษณ์ และตรีเศียรขัดแย้งกับพระรามและพระลักษมณ์ที่ทำร้ายนางล้ำนักษา พระลักษมณ์ขัดแย้งกับนางอัศมุขีที่ลักพระรามไป พระรามขัดแย้งกับทศกัณฐ์ที่แผลงศรถูกพระลักษมณ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะในเรื่องรามเกียรติ์ มีตัวละครมากและตัวละครแต่ละตัวก็ไม่รู้จักพระรามมาก่อน ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล โดยสาเหตุที่ตัวละครอื่น ๆ ที่มารบกวนพระรามเพราะได้รับคำขอร้องหรือคำสั่งจากทศกัณฐ์ทั้งสิ้น ส่วนในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ เช่น เรื่อง **พระอภัยมณี** นางผีเสื้อสมุทรขัดแย้งกับนางเงือกที่ช่วยพระอภัยมณีหนีตน นางสุวรรณมาลีขัดแย้งกับนางละเวงที่ลักพาพระอภัยมณีไป เรื่อง **อิเหนา** ท้าวกะหมังกุหนิงขัดแย้งกับสังคามาระตาที่ฆ่าวิหยาสะก่า เรื่อง **คาวี** นางคันทมาลีและไวยทัตขัดแย้งกับคาวีที่ฆ่าท้าวม้านุราช

ส่วนความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลที่เกิดจากเจ้านายหรือคนในบังคับถูกทำร้าย เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพระลักษมณ์รับหน้าที่เป็นแม่ทัพออกต่อสู้ศึกกับกุมภกรรณ พระลักษมณ์เสียที่ถูกหอกโมกขศักดิ์ของกุมภกรรณ ทำให้หนุมาน องคตและพลวานรต่างโกรธเคืองกุมภกรรณ ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

บัดนั้น	พญาสุครีพกระบี่ศรี
เห็นน้องสมเด็จพระจักรี	ต้องหอกอสุรีพาลา
ตระหนกตกใจเป็นสุดคิด	ตั้งชีวิตจะม้วยสังขาร
วิ่งเข้ารับองค์พระอนุชา	ลูกพระสุริยาก็โคก
บัดนั้น	องคตหนุมานกระบี่ศรี
ทั้งสิบแปดมงกุฎเสนี้	โกรธคืออัคคีบรรลัยกาล

ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันกระที่บบาท
ต่างตนโลดโผนโจนทะยาน

ทำอำนาจด้วยกำลังหาญ
เข้าตีพลมารวุ่นไป

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๓๘๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ หนุมาน องคต และพลวานรต่างขัดแย้งกับกุมภกรรณเพราะ
กุมภกรรณทำร้ายและทำให้พระลักษมณ์เจ้านายของพวกเขาตนได้รับบาดเจ็บ

ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเนื่องจากคนในบังคับได้รับอันตราย
เช่น พระรามและพระลักษมณ์ฆ่าพลกาของนางกานาสูรทำให้นางกานาสูรโกรธเคืองและออกสู้
รบกับพระรามและพระลักษมณ์ ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงความโกรธของนางกานาสูรที่คนใน
บังคับถูกฆ่า ดังนี้

บัดนั้น

เหลือบแลเห็นสองกุมารา

กริ้วโกรธพิโรธตาแดง

แค้นร้องก้องสนั่นหิมพานต์

เหตุไฉนไฉนมาราญรอน

จึงทำอาจองทะนงใจ

นางกานาสูรยักษา

ฆ่าพวกพลกาวยปราณ

กางปีกบังแสงสุริยฉาน

เหวี่ยงสองกุมารเทาเมงโย

นามกรสูรยวงศ์ตำแหน่งไหน

ไม่กลัวฤทธิ์โกรธสูรี

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๒๘๐)

จากบทพระราชนิพนธ์เป็นความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลโดยมีสาเหตุ
จากคนในบังคับ กล่าวคือ นางกานาสูรเกิดความขัดแย้งกับพระรามและพระลักษมณ์ที่ทำร้าย
และฆ่าพลกาของนาง

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจก
บุคคลเรื่องเจ้านายหรือคนในบังคับเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องรามเกียรติ์ เพราะตัวละครที่มีบทบาท
และความสัมพันธ์กันเป็นเจ้านายกับข้าทาสบริวารในเรื่องรามเกียรติ์มีเป็นจำนวนมากและต้อง
ออกไปต่อสู้กับข้าศึกแทนเจ้านายของตนหลายครั้งจึงทำให้พระรามและทศกัณฐ์เกิดความขัดแย้ง
กันเมื่อข้าทาสบริวารของตนถูกฝ่ายตรงข้ามทำอันตราย เช่น นางกานาสูรขัดแย้งกับพระรามและ
พระลักษมณ์ที่ฆ่าพลกาของตน ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับองคตที่ฆ่าเสนาของตน หนุมาน องคต และพล

วานรขัดแย้งกับกุมภภรรณที่ขว้างหอกต้องพระลักษมณ์ หนุมานขัดแย้งกับพระอินทร์(อินทรีชิตแปลง)ที่แผลงศรถูกพระลักษมณ์

๑.๓.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องชายหรือหญิง ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องชายหรือหญิงเกิดจากปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลต่างฝ่ายต่างชอบและต้องการผู้ชายหรือผู้หญิงคนเดียวกัน หรือปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งแย่งชิงชายหรือหญิงของปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งไป

ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลในลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างชอบผู้หญิงคนเดียวกัน เช่น ในเรื่อง **อิเหนา** เมื่ออิเหนาได้พบกับนางบุษบาแล้ว อิเหนาเกิดหลงรักและต้องการนางบุษบาเป็นชายาของตน ทำให้อิเหนาไม่พอใจจรรยาที่จะได้แต่งงานกับนางบุษบา ในขณะที่เดียวกันเมื่อจรรยาเห็นอิเหนามีใจและกลับชอบบุษบา จราก็ไม่พอใจอิเหนาที่มาชอบบุษบา ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความต้องการนางบุษบาของอิเหนาซึ่งเหยียดหยามจรรยาว่าไม่คู่ควรและความไม่พอใจของจรรยาที่อิเหนาชอบบุษบาคู่หมั้นตน ดังนี้

<p>เมื่อนั้น เห็นระตูดูนางบุษบา เขม้นดูจรรยาแล้วคว่ำกริช ซุกคิดเกรงองค์พระทรงธรรม์ ..... เมื่อนั้น เดียดดาลทะยานใจดังไฟกำลัป์ ครั้นจะว่าก็มีได้ไซ้ที่ สารพัดทำได้ก็ทำเอา จึงเสว่แก่ระเด่นทั้งสาม อะไรกลุ่มมุดูเสียกันเอง</p>	<p>ระเด่นมนตรีคิดริษยา พระกริ้วโกรธโกรธาตั้งเพลิงกำลัป์ จะใคร่ผลาญชีวิตให้อาสาญ ผู้สะกดดอกกลันโกรธา ..... จรรยาครั้นเห็นก็หุนหัน น้อยถุยานั้นบังอาจดูเบา เพราะเหตุว่าเป็นพี่น้องเขา ต่อหน้าเราเจ้าผู้ไม่กลัวเกรง เจ้าทำหยาบหยามข้ามข่มเหง เป็นเพื่อนชายไม่เกรงใจกัน (อิเหนา : ๔๐๙,๔๑๕)</p>
--	---

จากบทพระราชนิพนธ์ อิเหนาและจรรยาต่างเกิดความขัดแย้งกันเพราะทั้งอิเหนาและจรรยาต่างรักและต้องการนางบุษบามาเป็นชายาของตน

ในด้านความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งแย้งชิงผู้หญิงของอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น ในเรื่อง**ลักษณวงศ์** หลังจากลักษณวงศ์สำเร็จวิชาจากพระฤๅษีแล้วลักษณวงศ์ได้เดินทางไปช่วยเหลือนางสุวรรณอำภามารดาที่ถูกวิรุณจักรจับตัวไป เมื่อวิรุณมาศรู้ว่าลักษณวงศ์ติดตามมาช่วยนางสุวรรณอำภาและพาหนีไป วิรุณมาศจึงโกรธเคืองและออกติดตามลักษณวงศ์และนางสุวรรณอำภา ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

ในสารว่าพระกาลมาลาญักษ์	ชื่อพระลักษณวงศ์อันเรื่องศรี
มารับองค์พระมารดาในราตรี	ให้ยักษ์เร่งยกโยธาตาม
ไปทางทิศบูรพาป่าระหง	ให้สิ้นโคตรญาติวงศ์ไม่เข็ดขาม
จะคอยรับสัประยุทธิในสงคราม	แม้มีตามจะมาด้างให้วางวาย
พอจบสารอ่านสิ้นให้แสนแค้น	กระที่บแทนดั่งฟ้าคะนองสาย
ไอลูกเท่าซี้ตามาท้าทาย	กูนีหมายว่าใครที่เหมาย
จะตามล้างเสียให้วางชีวาเวทย์	แล้วจากอาสน์ออกพระโรงทำวักษา
สิงหนาทประกาศสั่งแก่เสนา	จงกรีธาพลมารชาญสงคราม
อำมาตย์มารฟังสารรับสั่งความ	มาเกณฑ์ตามเทวราชขึ้นฆาตกลอง

(รวมนิทานสุภาพชีวิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ ; ๓๙๗)

จากบทประพันธ์ วิรุณมาศเกิดความขัดแย้งกับลักษณวงศ์ที่ลักพานางสุวรรณอำภา ผู้หญิงที่ตนรักไป แม้ลักษณวงศ์จะเป็นโอรสของนางสุวรรณอำภา แต่ลักษณวงศ์ก็ไม่ได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวิรุณมาศ ทั้งสองคนจึงเป็นปัจเจกต่อกัน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องผู้ชายหรือผู้หญิง ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่องอิเหนา รามเกียรติ์ และลักษณวงศ์ โดยเรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่ทั้งสองฝ่ายชอบและต้องการผู้หญิงคนเดียวกัน คือ เรื่อง **อิเหนา** อิเหนาและจรรกาเกิดความขัดแย้งกันเพราะชอบนางบุษบาเหมือนกัน เรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งแย้งชิงผู้หญิงของอีกฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ เรื่อง **อิเหนา** จรรกาขัดแย้งกับวิหยาสะกำที่จะมาแย่งชิงบุษบา และจรรกาขัดแย้งกับบุคคลที่ลักพาตัวนางบุษบาไป เรื่อง **ลักษณวงศ์** วิรุณมาศขัดแย้งกับลักษณวงศ์ที่แย่งชิงนางสุวรรณอำภากลับไป และเรื่อง**รามเกียรติ์** ทศกัณฐ์เกิดความขัดแย้งกับพาลีที่แย่งชิงนางมณฑิไป

๑.๓.๓.๓ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องมิตร ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องมิตรเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งทำให้ผู้ที่เป็นมิตรของปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งได้รับความอับอาย ได้รับความเจ็บ หรือเกิดอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้ปัจเจกบุคคลที่มีมิตรของตนได้รับความเดือดร้อนนั้นไม่พอใจ โกรธเคือง และต้องการแก้แค้นแทนมิตรของตน

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ท้าวเทพาสุรไม่สามารถต่อสู้สิงห์ไกรภพได้จึงไปขอความช่วยเหลือจากประลัยกัลป์สหายของตนเอง เมื่อประลัยกัลป์ทราบว่สิงห์ไกรภพต่อสู้กับท้าวเทพาสุรจนได้รับบาดเจ็บและอับอาย ประลัยกัลป์จึงโกรธเคืองสิงห์ไกรภพและต้องการจะยกทัพมาช่วยท้าวเทพาสุรแก้แค้นสิงห์ไกรภพ ในบทประพันธ์กล่าวถึงความโกรธเคืองของประลัยกัลป์เมื่อรู้ว่ามิตรของตนถูกผู้อื่นทำร้าย ดังนี้

ฝ่ายท้าวเทพาสุรพูนโทษ	พระชลเนตรพร่างพรายทั้งซ้ายขวา
จึงเล่าความตามทัพอัปรา	ต้องสาตรามนุษย์เป็นสุดคิด
ที่แขนขาดบาดแผลเคยแก้หาย	ที่นี้ร้ายมนตร์เท่าไรก็ไม่ติด
มาหาเกลอเธอเหมือนเพื่อนชีวิต	จงช่วยคิดฆ่ามันให้บรรลัย
ประลัยกัลป์หันหน้าให้ฉุนแค้น	กระทับแทนแผ่นผาสุธาไหว
น้อยหรือชะมนุษย์มันสุดใจ	มาทำให้พระสหายภูษาชกพักร
จะไปจับสืบเสียงทำเมียงเคี้ยว	กระดุกกระเดี่ยมันจะมันขยันนัก
แต่เกลอมาล้าเลื่อยเหน็ดเหนื่อยนัก	จงหยุดหย่อนผ่อนพักเสียสักวัน

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๒๗๑)

จากบทประพันธ์ ประลัยกัลป์ขัดแย้งกับสิงห์ไกรภพที่ทำร้ายท้าวเทพาสุรผู้เป็นมิตรของตนให้ได้รับบาดเจ็บและอับอายที่ไม่สามารถสู้กับมนุษย์ได้

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องมิตร ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** วิรุณจำบังขัดแย้งกับหนุมานและองคตที่ฆ่าท้าวสัทธาสุร ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับหนุมานที่ฆ่าท้าวราพณาสุรและอัศกรรณ เทพาสุรและท้าวจักรวรรดิขัดแย้งกับพระรามที่ฆ่าทศกัณฐ์ เรื่อง**อุณรุท** ท้าวกำพลนาคขัดแย้งกับอุณรุทที่ลอบเข้าหานางอุษาคิตาของท้าวกรุงพานสหายตน ทำให้สหายตนต้องได้รับความอับอาย และเรื่อง**สิงห์ไกรภพ** ประลัยกัลป์ขัดแย้งกับสิงห์ไกรภพที่ทำร้ายและฆ่าท้าวเทพาสุร

๑.๓.๓.๔ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่อง ทรัพย์สิน ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องทรัพย์สินเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งลัก หรือทำลาย หรือทำอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นเหตุให้ทรัพย์สินของปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเสียหาย ปัจเจกบุคคลที่ทรัพย์สินเสียหายจึงไม่พอใจและโกรธเคืองปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งที่ทำให้ทรัพย์สินตนเสียหาย

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อสุดสาครเดินทางออกจากเกาะแก้วพิศดารเพื่อติดตามหาพระอภัยมณีบิดา ในระหว่างทางสุดสาครได้พบกับซีเปลือย ซึ่งซีเปลือยเห็นว่าสุดสาครไม่กลัวผี ปีศาจที่อยู่บริเวณนั้น ทั้งยังสามารถขับไล่ผีพวกนั้นไปได้ ซีเปลือยจึงถามถึงความรู้หรือของวิเศษ ที่มีติดตัวสุดสาคร เมื่อซีเปลือยรู้ว่าไม้เท้า นั้นเป็นของวิเศษจึงอยากได้มาเป็นของตน ซีเปลือยได้ออกอุบายและปลุกสุดสาครตกเหวเพื่อแย่งชิงไม้เท้าจากสุดสาคร เมื่อสุดสาครฟื้นจึงนึกถึงซีเปลือยและโกรธแค้นที่ซีเปลือยหลอกเอาไม้เท้าไปจากตน ดังในบทประพันธ์ดังนี้

นั่งรำลึกตรึกภาวนาเวท

แต่หิวโหยโดยอดระทดกาย

จึงคิดว่าตาเฒ่านี้เจ้าเล่ห์

ไฉนที่ชีวิตจะปลิดปลง

.....

เห็นตาเฒ่าเจ้าเล่ห์นอนหลับนิ่ง

พระชวยได้ไม่แก่วงแสงศักดา

มึงลวงถามความรู้ก็บอก

ผลักลงไปในถ้ำทำเช่นนั้น

แล้วมีหน้าซ้ำเอาไม้เท้าด้วย

แม้ไม่มีคิดนิตหนึ่งด้วยเวร

ศักดาเดชร้าวฉานบันดาลหาย

จะป็นปายไปไม่ได้ตั้งใจ

เราชวนเขเสียดึงละเล็งหลง

ไหนจะคงคืนรอดตลอดไป

.....

ไม้เท้าพิงพาดวาดไว้ข้างฝา

แล้วร้องว่าเหวยอ้ายใจฉกรรจ์

มึงกลับกลอกแกล้งจะฆ่าให้อาสัญ

คนเหมือนกันช่างไม่คิดอนิจจา

ไม่เขินขวยขากทุตอ้ายมุสา

กูจะฆ่าเสียให้ตายวายชีวี

(พระอภัยมณี : ๓๙๐, ๓๙๔)

จากบทประพันธ์ สุดสาครเกิดความขัดแย้งกับซีเปลือยที่ลักไม้เท้าและม้านิลมังกรของตนไป

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องทรัพย์สิน ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับหนุมานที่ลวงเอากล่องดวงใจจากอาจารย์ของตนไปได้ และเรื่อง**พระอภัยมณี** สุดสาครขัดแย้งกับซีเปลือยที่ลวงเอา

ไม่ทำและมานิลมังกรไปจากตน และเจ้าเมืองการะเวกขัดแย้งกับหัสกันที่มาตามเอาโคตรเพชรที่นางละเวงให้นางเสาวคนธ์คืน

๑.๓.๓.๕ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่อง

ความสามารถ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องความสามารถเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งกำลังจะมีความสามารถมากขึ้น หรือมีความสามารถมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้ฝ่ายที่มีความสามารถน้อยกว่าเกิดความทุกข์กังวลใจและโกรธที่บุคคลอีกฝ่ายหนึ่งมีความสามารถมากกว่า และทำให้ตนไม่สามารถทำในสิ่งที่ปรารถนาให้เกิดขึ้นได้ หรือความขัดแย้งเรื่องความสามารถอาจเกิดจากอีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถเท่าเทียมกับอีกฝ่ายหนึ่งทำให้ต่างฝ่ายต่างไม่ได้เป็นที่หนึ่งหรือเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด

ปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งมีความสามารถมากขึ้น เช่น ในเรื่อง **อุณรุท** วิรุณจักรเห็นดาบสมีความเชี่ยวชาญในวิชาเพิ่มมากขึ้นจึงโกรธและเกรงกลัวว่าในอนาคตดาบสต่างๆ จะไม่เกรงกลัวและนับถือตนดังเช่นเดิม ทั้งยังสามารถมาต่อสู้กับตนได้ วิรุณจักรจึงเข้าทำลายพิธีของดาบสดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงความไม่พอใจของวิรุณจักรที่เห็นดาบสมีความสามารถมากขึ้น ดังนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร ส่วนวนลิขสิทธิ์

มาถึงเนินเขาคันธมาถน์	รุกษชาติระมวงหงดงใหญ่
เป็นที่โยคีชีไพร	อาศัยตั้งกิจพิธี
ขุนยักษ์เหลือบแลซ้ายขวา	เห็นบรรณศาลาฤๅษี
รอบรายชายเชิงคีรี	มีจิตอุจฉาสารณ
จึงคิดว่าดาบสนี้สามารถ	องอาจพากเพียรกล้าหาญ
รู้รอบประกอบพิธีการ	เชี่ยวชาญประสิทธิวิทยา
แม่นจะละไว้บัดนี้	นำที่พิธีจะแก้กล้า
จะบอกเล่าให้กมลนตรา	แก่มนุษย์เทวาสุราลัย
จะมีผู้รู้ศิลปศาสตร์	องอาจหากกลัวไม่
คิดแล้วขับพวกพลไกร	เข้าใส่รุกรานพระมุนี

(อุณรุท : ๓๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ วิรุณจักรเกิดความขัดแย้งกับดาบสเพราะพวกดาบสซึ่งเคยเกรงกลัวและไม่กล้าต่อสู้หรือต่อรองกับตนกำลังมีความสามารถเพิ่มมากขึ้นซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่ดาบสจะกลายมาเป็นคู่แข่งของตนแทนผู้ที่อยู่ในอำนาจของตนเช่นเดิม

ปัจเจกบุคคลต่างฝ่ายต่างมีความสามารถที่ทัดเทียมกัน เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพาลีรับคำท้าของทศพรพีและทั้งสองต่างสู้รบกันแต่ไม่มีใครสามารถเอาชนะใครได้ พาลีจึงเกิดความขัดเคืองที่ไม่สามารถเอาชนะทศพรพีได้จึงออกอุบายชวนทศพรพีไปสู้ในถ้ำเพื่อหวังฆ่าทศพรพี ในบทพระราชนิพนธ์แสดงปัญหาของพาลีที่ไม่สามารถเอาชนะทศพรพีได้ ดังนี้

เมื่อนั้น	พาลีฤทธิแรงแข็งขัน
ต่อสู้ด้วยทศพรพีแต่เข้ามา	จนถึงเวลาสายัณห์
จึงคิดว่าทศพรพีสามารถ	องอาจฤทธิแรงแข็งขัน
ยิ่งกว่าทศเศียรกุมภันท์	จะฆ่ามันกลางแปลงไม่ได้ที่
อย่าเลยจะลงเข้าไป	ชิงชัยในถ้ำคีรีศรี
เห็นจะขัดขวางทางต่อตี	ก็จะล้างชีวิมันวายปรมาณ
คิดแล้วจึงมีวาจา	ดูราทศพรพีใจหาร
แต่เรารบวันประจัญบาน	ก็รู้จักประมาณฤทธิไกร
มิเอ็งก็กูจะม้วยมิด	ที่จะรอดชีวิตนั้นหาไม่
บัดนี้สิ้นแสงอโณทัย	จงกลับไปสั่งฝูงบริวาร
ฝ่ายเราก็จะสั่งฝูงอนงค์	ทั้งสุริยวงศ์โยธาทวยหาญ
พรุ่งนี้จึงไปรอนราว	ในถ้ำแก้วสุรกาณต์พรรณราย
ให้ลับมมนุษย์ครุฑา	วิทยาอารักษ์ทั้งหลาย
มาตรแม้นชีวิตจะรอดวาย	ก็ไม่อายไพร่ฟ้าประชากร

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๓๔๐-๓๔๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ พาลีเกิดความขัดแย้งกับทศพรพีเพราะทศพรพีเป็นผู้มีความสามารถซึ่งเรียกได้ว่าทันเทียมกับตนทำให้ตนไม่สามารถเอาชนะได้ เมื่อไม่สามารถเอาชนะทศพรพีได้ก็เป็นการแสดงให้เห็นว่าตนไม่ได้เป็นผู้มีความสามารถมากกว่าหรือมากที่สุดตามที่คิด

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องความสามารถ ๔ เรื่อง โดยเรื่องที่มีความขัดแย้งในลักษณะที่ฝ่ายหนึ่งมีความสามารถมากกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ เรื่อง **รามเกียรติ์** ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับพาลีที่สามารถจับตนได้ ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับฤๅษีที่ฤๅษีต่างมีความสามารถมากขึ้น ทศกัณฐ์ ทักษณาสูรและจักรวรรดิต่างขัดแย้งกับฝ่ายพระรามเพราะฝ่ายพระรามมีความสามารถทำให้ไม่สามารถเอาชนะได้ และสหัสเดชะขัดแย้งกับหนุมานที่สามารถทำกลศึกหักกระบองของตนได้ เรื่อง **อุณรุท** วิรุณจักร์ขัดแย้งกับดาบสที่มีความเชี่ยวชาญในวิชาการมากขึ้น เรื่อง **อิเหนา** ระตูบุศลินหาขัดแย้งกับโจรป่าปันหยีที่มี

ความสามารถมากกว่าทหารของตน และเรื่อง**พระอภัยมณี** ฝ่ายเมืองลังกาขัดแย้งกับเมืองผลึก เพราะทางเมืองผลึกมีความสามารถ ส่วนเรื่องที่ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีความสามารถทัดเทียมกันไม่สามารถเอาชนะกันได้ปรากฏในเรื่อง **รามเกียรติ์** เรื่องเดียว ดังที่ยกตัวอย่าง

๑.๓.๓.๖ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องอำนาจ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องอำนาจเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับและต้องการมีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งต้องการให้ฝ่ายตรงข้ามยอมรับในอำนาจของตนไม่พอใจที่บุคคลนั้นไม่ยอมรับในอำนาจที่ตนมี

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อสุครีพและหนุมานถือสารพระรามไปแจ้งแก่ท้าวมหาชมพูให้ร่วมทัพเพื่อต่อสู้กับฝ่ายทศกัณฐ์ ท้าวมหาชมพูไม่ยอมอ่อนน้อมและยอมรับว่าพระรามคือพระนารายณ์อวตาร ซึ่งถือเป็นการไม่ยอมรับในอำนาจของพระราม ในบทพระราชนิพนธ์แสดง ความไม่เชื่อและไม่ยอมรับว่าพระรามคือพระนารายณ์ของท้าวมหาชมพู ดังนี้

<p>เมื่อนั้น ได้ฟังจึงตอบพจมาน นารายณ์ไวกุณฐ์เมื่อครั้งไร อายุเราก็นับกับมา แม้จริงเป็นองค์พระอวตาร กูไซพิงศ์พันธุสุริ</p>	<p>ท้าวมหาชมพูใจหาญ ทำนองกล่าวการอหังการ ช่างเอาที่ไหนมาว่า ใครได้ยินเจรจาตั้งนี้ จะสังสารก็แต่ยักซี จะมาล้างชีวินนั้นผิดไป</p>
--	---

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๕๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ สุครีพและหนุมานขัดแย้งกับท้าวมหาชมพูเพราะท้าวมหาชมพูไม่เชื่อและไม่ยอมรับในอำนาจของพระรามว่าคือองค์นารายณ์อวตาร นอกจากนี้ในเรื่องอุณรุท ก็ปรากฏความขัดแย้งในลักษณะเดียวกันนี้ คือ วิรุณจักรขัดแย้งกับท้าวบรมจักรกฤษณ์ที่ท้าวบรมจักรกฤษณ์กล่าวว่าตนคือองค์นารายณ์อวตาร ซึ่งเป็นการแสดงว่าไม่ยอมรับในอำนาจของท้าวบรมจักรกฤษณ์

๑.๓.๓.๗ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องศักดิ์ศรี ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องศักดิ์ศรีเกิดจากบุคคลฝ่ายหนึ่งมี

พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งปัจเจกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ไม่ให้เกียรติ ทั้งยังทำลายศักดิ์ศรีของตนด้วย

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อโคดมฤๅษีเสียดลูกเพื่อให้ทราบว่ามีใครเป็นลูกตนลูกชู้ ทำให้โอรสของพระอินทร์และพระอาทิตย์กลายเป็นลิงเข้าไปตามทีเสียดทาย พระอินทร์และพระอาทิตย์รู้สึกว่าคุณเสียศักดิ์ศรีที่ถูกถูกล่าเป็นลิง ทั้งสองพระองค์จึงลงไปสร้างเมืองให้โอรสของตน ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

มาจะกล่าวบทไป	ถึงท้าวสหสัณย์เรื่องศรี
ทั้งองค์พระอาทิตย์ฤๅษี	เห็นพระมุนีสาปโอรส
เป็นวานรอยู่ริมคงคา	ทนทุกข์เวทนาแสนสาหัส
เสียศักดิ์เสียศรีเสียยศ	ทศทิศจำเริญโยไฟ
จำจะไปยังบัลลังก์	สร้างราชธานีขึ้นให้
จะเสกสองโอรสยศไกร	ครองไอศวรรยาในชาติ

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๖๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระอินทร์และพระอาทิตย์รู้สึกอับอายและเสียเกียรติศักดิ์ศรีที่โอรสของตนซึ่งเป็นเทพกลายเป็นลิงเพราะถูกฤๅษีที่เป็นเพียงมนุษย์สาป

ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องศักดิ์ศรีในเรื่อง **รามเกียรติ์** ตอนอื่นๆ เช่น รามสูรขัดแย้งกับอรชุนที่เหาะผ่านหน้าตน ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับองค์ที่เป็นทูตถือสารเข้าไปแต่ไม่ยอมเคารพตน ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับสุคริพที่สามารถเอามงกุฎจากหัวตัวเองไปได้ อินทรชิตขัดแย้งกับหนุมานที่พูดจาข่มตน ท้าวสัทธาสูรขัดแย้งกับหนุมานที่กล่าววาจาเย้ยหยันตน ท้าวจักรวรรดิขัดแย้งกับนิลนนท์ที่เป็นทูตถือสารไปแล้วไม่ยอมเคารพตน ท้าวจักรวรรดิขัดแย้งกับนิลนนท์ที่หักยอดปราสาทไป เป็นต้น

๑.๓.๓.๘ ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องความรัก ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องความรักเกิดจากปัจเจกบุคคลฝ่ายหนึ่งเกิดความรักและต้องการตัวบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งมาเป็นของตน แต่บุคคลที่ถูกรักนั้นไม่ยินยอมกับผู้ที่มารักตน

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อนางส่ามนักขาพบพระราม นางเกิดความหลงใหลรักใคร่และต้องการพระรามมาเป็นสามีแทนชีวหาสามีตนที่ถูกทศกัณฐ์ฆ่า แต่พระรามไม่ยินดีและไม่ต้องการ

นางส่ามนักขา ทั้งสองฝ่ายจึงเกิดความขัดแย้งกัน ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงความขัดแย้งเรื่องความรัก ความต้องการระหว่าง ๒ ฝ่าย คือพระราม กับนางส่ามนักขา ดังนี้

เมื่อนั้น	พระจักรีผู้ปรีชาหาร
ได้ฟังวาจานางมาร	ผ่านฟ้าจึงตรัสตอบไป
ดูกรน้องท้าวทศพัทตร์	สุริยวงศ์พงศโยคีสูงใหญ่
ว่าไยจะน้อรไท	ผิดเพศวิสัยอย่าเจรจา
ตัวเราทรงพรตเป็นฤๅษี	อย่างนี้มีได้ปรารถนา
จงเร่งกลับไปพารา	ให้เป็นผาสูกสดาวร
เมื่อนั้น	นางส่ามนักขาดวงสมร
ได้ฟังบัญชาพระภูธร	ทำที่ค้อนคมแล้วตอบไป
อนิจจาควรหรือพระทรงลักษณ	มาสลัดตัดรักน้องได้
จงเมตตาข้าบ้างอย่าสุณใจ	ถึงผิดเพศวิสัยเป็นโรมี
อันการภิรมย์สมสู่	นางกนิษฐก็อยู่กับฤๅษี
ฝ่ายข้าก็เป็นสตรี	จงรักภักดีพระทรงฤทธิ
จะขออยู่เป็นโยมภูวนาถ	สนองบาทด้วยใจสุจริต
รวมทุกข์ร่วมร้อนร่วมชีวิต	ไม่คิดกลับไปพารา
เมื่อนั้น	พระหริรักษ์จักรแก้วนาถา
ได้ฟังจึงตอบวาจา	ว่าไยจะนี้ไม่มีอาาย
นี่เนื้อแพศยาทรลักษณ	อัปลักษณกว่าหญิงทั้งหลาย
มายักเฝ้าเข้าซี้กระแหงชาย	อีแสนร้ายมารยาอาธรรม
เร่งเร็วมิ่งเร่งกลับไป	หาไม่จะม้วยอาสัจญ์
ตรัสแล้วเสด็จจรจรัล	ไปยังอารัญญ์

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๔๘๙-๔๙๐)

จากบทพระราชนิพนธ์ ฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายหลงรักและต้องการฝ่ายชาย แต่ฝ่ายชายไม่ยินดี ด้วยจึงเกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายขึ้น กล่าวคือ นางส่ามนักขารักและต้องการพระราม เป็นสามี แต่พระรามไม่ยอมรับนาง นางส่ามนักขาจึงเกิดความขัดแย้งกับพระรามที่ไม่รักตน

ในเรื่อง **คาวี** ท้าวสันนุราชรักและต้องการผู้เป็นเจ้าของผอมในผะอบที่ลอยมาตามน้ำ จึงประกาศให้รางวัลแก่ผู้ที่สามารถนำตัวเจ้าของผอมมาถวายแก่ตนได้ แต่เมื่อท้าวสันนุราชได้ตัว นางจันท์สุดาเข้ามาในวังแล้ว นางจันท์สุดาโกรธเคืองท้าวสันนุราชที่พรางตนจากคาวีพระสวามี

และปฏิเสธความรักที่ทำวสันนุราชมีให้นางด้วยการต่อว่าต่างๆ ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงการ
ไม่ยินยอมและไม่รักทำวสันนุราชของนางจันท์สุดา ดังนี้

เมื่อนั้น	โหมจันท์สุตามารศรี
ฟังท้าวเจ้าพาราพาทิ	เทวีกลุ่มกลัดขัดใจ
ถอยองค์ออกไปเสียให้ห่าง	แล้วนางค่อนข้างไม่ปราศรัย
นี่แน่ขอเฒ่าเจ้ากรุงไกร	ช่างไม่คิดถึงตัวมัวเมา
จะตายวัยตายพรั่งก็ไม่รู้	ยังจะเที่ยวเกี่ยวชู้อยู่อีกเล่า
จนพันหักผมหงอกเหมือนดอกเลา	ลูกเขาเมียเขาก็ไม่คิด
คบกันกับอี่เฒ่าเจ้าเล่ห์	ทำการเกเรทุจริต
ลอบฆ่าสามีกุมัวยมิต	มิหนซ้ำปลิดเอาเมียมา
อย่าพักกว่าอนให้อ่อนใจ	กูไม่มุ่งมาดปรารถนา
ว่าพลางนางทรงไศกา	กัลยาโคกศีลย์รันท

.....	.....
เมื่อนั้น	จันท์สุดาไม่กลัวทำหัวร่อ
ตบมือขึ้นหน้าด่าทอ	เคืองขัดตัดพ้อภูวไนย
อย่าอวดโอ้โอ้หวังว่ามี	หาญนิยมนิดของมึงไม่
พูดจาบ้าลำโพงโป่งไป	คนอะไรใครบ้างอย่างนี้
ไม่คิดว่าแก่เฒ่าจะเข้าโลง	ยังโอ้โง่งทำหนูน่านับดี
ไม่ช้านักสักปีหนึ่งสองปี	จะได้เกี่ยวกับผีที่ป่าช้า
นำหัวร่อทั้งทุกซ่สนุกจ้าน	ดี้อด้านชานชนนักรหมนักรหนา
ดูเหมือนมิใช่ท้าวพระยา	เวทนาเชิญไปเสียให้พ้น

(บทละครนอก : ๔๑๑-๔๑๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ ฝ่ายชายต้องการฝ่ายหญิงมาเป็นของตน แต่ฝ่ายหญิงเป็นฝ่าย
ปฏิเสธ กล่าวคือ ทำวสันนุราชต้องการให้นางจันท์สุดาเป็นชายาของตนแต่นางจันท์สุดาไม่ยินยอม
ทำวสันนุราชจึงขัดแย้งกับนางจันท์สุดาและพยายามทำทุกทางเพื่อให้นางจันท์สุดารักตน

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคลเรื่องความรักนี้ไม่ว่าฝ่ายหญิง
หรือฝ่ายชายจะหลงรักและพยายามให้ความต้องการของตนสมปรารถนาเพียงใด แต่ในที่สุด
บุคคลที่ถูกรักมักเป็นฝ่ายชนะ คือ ไม่ต้องตกเป็นของฝ่ายตรงข้ามทั้งนี้ด้วยอำนาจความรักและ
ความซื่อสัตย์ที่บุคคลนั้นมีต่อสามีหรือภรรยาของตน แต่หากเป็นการพบปะกันระหว่างปัจเจก

บุคคลกับปัจเจกบุคคลที่ยังไม่มีใครแต่งงาน ทั้งสองฝ่ายมักรักและยอมรับเป็นสามีภรรยา กัน เช่น ในเรื่อง คาวี เมื่อนางจันท์สุดาพบคาวีนางยังไม่มีสามี นางก็รักและยอมรับคาวีเป็นสามี เป็นต้น ซึ่งในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล เรื่องความรัก ๕ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **รามเกียรติ์** เกิดความขัดแย้งระหว่างนางส่ามนักขาและพระราม พระลักษมณ์ และความขัดแย้งระหว่างนางสีดากับทศกัณฐ์ เรื่อง **ลักษณวงศ์** เกิดความขัดแย้งระหว่างวิรุณมาศและนางสุวรรณอำภา และความขัดแย้งระหว่างวิชาธรกับนางเกสร เรื่อง **คาวี** เกิดความขัดแย้งระหว่างท้าวสันนุราชและนางจันท์สุดา เรื่อง **พระอภัยมณี** เกิดความขัดแย้งระหว่างพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทร และเรื่อง **สิงหไกรภพ** เกิดความขัดแย้งระหว่างเพชพระยาธรกับนางสร้อยสุดา

๒. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม (man against society)

สังคม โดยทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนจำนวนมากซึ่งอาศัยอยู่ในอาณาเขตเดียวกันอย่างถาวร ต่างมีความสนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์กันและใช้สถาบันต่างๆ และวัฒนธรรมพื้นฐานร่วมกัน^{๓๒} ซึ่งโดยพื้นฐานของสังคมหนึ่งๆ จะมีโครงสร้างที่ประกอบไปด้วย กลุ่มคน สถาบัน ขนบธรรมเนียมประเพณี และกิจกรรมทางสังคม^{๓๓}

จากส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางสังคมดังกล่าว ในการศึกษาส่วนนี้ สังคมหมายถึง เฉพาะโครงสร้างส่วนที่เป็นสถาบัน^{๓๔} ขนบธรรมเนียมประเพณี^{๓๕} และกิจกรรมทางสังคม^{๓๖} เท่านั้น ไม่รวมองค์ประกอบทางด้านกลุ่มคนไว้ในความหมายของการศึกษานี้ เพราะหากเป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคมที่รวมกลุ่มคนไว้ด้วย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นคือส่วนหนึ่งของความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งได้กล่าวถึงแล้ว ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ซึ่งในที่นี้คือตัวละครกับสังคมจึงหมายถึง การที่ตัวละครต่อต้าน ไม่พอใจ หรือฝ่าฝืนระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ

^{๓๒} อวีวรรณ วรรณประเสริฐ, **สังคมไทย** (ม.ป.ท.,ม.ป.ป.), ๕.

^{๓๓} อานนท์ อาภาภิรม, **ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมของไทย** (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), ๘-๑๕.

^{๓๔} สถาบัน คือ ที่รวมของปทัสถานชุดใดชุดหนึ่งซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดพฤติกรรมที่แน่นอนและสามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้า

^{๓๕} ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนและสืบต่อกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน

^{๓๖} กิจกรรมทางสังคม คือ การร่วมมือกันประกอบกิจกรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคมหรือส่วนรวม

ที่คนในสังคมร่วมกันกำหนดขึ้นเพื่อใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติและอยู่ร่วมกัน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสังคมมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบรรทัดฐานทางสังคม

บรรทัดฐานทางสังคม (norms) หมายถึง มาตรฐานหรือหลักเกณฑ์แห่งความประพฤติหรือแบบพฤติกรรมปรกติวิสัยที่กลุ่มคาดหวังให้สมาชิกในกลุ่มอนุโลมตาม^{๓๗} ซึ่งมีบทบาทในการควบคุมสัมพันธภาพของบุคคลในสังคม ช่วยทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลให้เป็นไปตามที่สังคมปรารถนา ทำให้เกิดระเบียบแบบแผนอันดีงาม โดยเฉพาะช่วยกำกับให้บุคคลสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว โดยไม่ต้องเสียเวลาไตร่ตรองว่าในสถานการณ์หนึ่งๆ ควรปฏิบัติตนเช่นไร^{๓๘} โดยบรรทัดฐานสามารถแยกออกได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่ วิถีชาวบ้านหรือวิถีประชา (folkways) จารีตหรือกฎศีลธรรม (mores) และกฎหมาย (laws)^{๓๙} ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับบรรทัดฐานทางสังคมมีดังนี้

๒.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับวิถีชาวบ้าน วิถีชาวบ้านเป็นบรรทัดฐาน

ที่ยอมรับปฏิบัติตามจนเป็นประเพณี เป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนปฏิบัติโดยทั่วไปจนเกิดเป็นความเคยชินและไม่รู้สึกว่าเป็นภาระหน้าที่เพราะเป็นสิ่งที่มีความนานและใช้กันอย่างแพร่หลาย^{๔๐} หากใครละเมิดฝ่าฝืนก็ไม่ได้รับโทษทัณฑ์รุนแรงแต่ประการใด เพียงแต่จะได้รับคำติฉินนินทาว่าประพฤติปฏิบัติในทางไม่ชอบไม่ควรเท่านั้น^{๔๑} ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับวิถีชาวบ้านจึงเป็นลักษณะที่ตัวละครแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผิดแผกแตกต่างออกไปจากที่คนในสังคมปฏิบัติ ซึ่งมีดังนี้

๒.๑.๑.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับวิถีชาวบ้านเรื่องประเพณี

แต่งงาน เมื่อมีการตกลงยินยอมที่จะแต่งงานกันระหว่างบุคคล ๒ ฝ่ายแล้ว ฝ่ายชายจะเป็นผู้

^{๓๗}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒), ๒๔๓.

^{๓๘}อานนท์ อภาภิรม, ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมของไทย, ๑๖.

^{๓๙}สุพัศตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, ๒๑.

^{๔๐}เรื่องเดียวกัน.

^{๔๑}อานนท์ อภาภิรม, ลักษณะสังคมและปัญหาสังคมของไทย, ๑๗.

จัดการและควบคุมการสร้างเรือนหอ ส่วนฝ่ายหญิงจะเป็นผู้ดูแลเรื่องอาหารรับเลี้ยงผู้มาช่วยสร้างเรือนหอและเตรียมงานสำหรับวันแต่งงาน เช่น การนิมนต์พระสำหรับมาสดในวันแต่งงาน เป็นต้น และเมื่อถึงกำหนดวันงานพระสงฆ์จะเป็นผู้ทำพิธีต่างๆ ทางศาสนาพิธี เช่น สวดมนต์ใส่มงคลและทำพิธีชดน้ำให้ พ่อรุ่งเข้าบ่าวสาวจะร่วมตักบาตร และในตอนค่ำเจ้าบ่าวจะต้องไปนอนเฝ้าหอ ก่อนที่เจ้าสาวจะเข้ามาอยู่ ๓-๗ วัน เมื่อครบกำหนดเฝ้าหอจะมีการส่งตัวเจ้าสาวให้เจ้าบ่าวถือเป็นการเสร็จพิธีแต่งงาน^{๔๒}

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับประเพณีแต่งงานเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากตัวละครไม่ประพฤติตามระเบียบแบบแผนขั้นตอนของประเพณีการแต่งงานขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือทั้งหมด ดังในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อนางศรีประจันยินยอมยกนางวันทองให้ขุนช้าง แต่นางวันทองไม่เต็มใจที่จะแต่งงานด้วย นางจึงปฏิเสธการแต่งงานด้วยการประพฤติตนขัดแย้งกับประเพณีการแต่งงาน คือ นางไม่ออกไปร่วมฟังพระสวดมนต์ทำพิธีต่างๆ และไม่ตักบาตรร่วมกับขุนช้าง ดังในบทเสภาแสดงพฤติกรรมของนางวันทองที่ขัดแย้งกับประเพณีแต่งงาน ดังนี้

ได้เวลาพระมาครบสำหรับ

พระเข้าไปในหอหนึ่งรออยู่
ฝ่ายยายศรีประจันผู้มารดา

นางพิมขัดใจไม่ยอมมุ่ง

อื้อยากปากกล้าเอาผ้าพัน

นางพิมเหนี่ยวสายยุประตุแน่น

มือหลุดล้มไถลไปเป็นวา

ยื่นร้องบอกมาว่าชู้ตัน

เจ้าสาวเจ็บจุกตรงอยู่ข้างใน

สวดจบจะขอทานน้ำมนต์ไว้

ขุนช้างคอยดูอยู่เงอะงะ

วัดน้ำสำเร็จเสร็จสรรพ

เพื่อนบ่าวผลัดผ้ามาทุกคน

.....

ขุนช้างเอื้อมมือถือขันข้าว

จึงร้องมาว่าคุณแม่ศรีประจัน

ทั้งวัดพลับวัดกลางที่วางมา

จับมงคลคู่ไว้คอยท่า

ให้ลูกยกานู้งามขามขามพัด

แกตีผลุงเข้าที่หลังดังสนั่น

ปล้ำกันอุตุตุตุตุมือมา

แกดูดแขนตัวสั้นตีนยันผ้า

แกเดียดดาแปรดแปรนลูกเล่นไป

สวดมนต์เกิดเจ้าคะจะเข้าได้

มาชดน้ำไม่ได้แล้วเจ้าคะ

รดเอาข้างในได้ดอกหนะ

อาราธนาศีลพระก็สวดมนต์

พระกลับยกสำหรับกันลับสน

นั่งข้างบนกินเลี้ยงเรียงกันมา

.....

จับเอาทาระพีชมีขม้น

เอ็นดูฉันให้แม่พิมหล่อนออกมา

^{๔๒}หม่อมราชวงศ์ คึกฤทธิ์ ปราโมช, **ขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า ๒๐๐๐, ๒๕๔๗), ๘๕-๘๖, ๓๒๐-๓๒๑.

ใส่บาตรด้วยกันร่วมขันเสี
ศรีประจันฟังคำร้องซ้ำว่า
นางพิมเคืองข้องร้องตวาด
อายกับหมุ่หมาพวกข้าไท

หลอนเป็นเมียดันแล้วคุณแม่ขา
เป็นไรหว่าอพิมไม่ออกไป
ข้าหาปรารถนาไปใส่ไม้
ว่าแล้วรำไรร้องไห้งอ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๒๑-๒๒๒)

จากบทเสภา นางวันทองไม่ได้ออกมาช่วยทำพิธีสวมนงคธ ชัดน้ำ และตักบาตรร่วมกับขุนช้าง การกระทำของนางวันทองถือเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับประเพณีวิถีชาวบ้านที่คนทั่วไปมักจะปฏิบัติ ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับวิถีชาวบ้านเรื่องประเพณีแต่งงานเพียงเรื่องเดียว ดังที่ยกตัวอย่าง

๒.๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีต จารีต หมายถึง ข้อห้ามไม่ให้กระทำการใดๆ เช่น ห้ามไม่ให้ลักขโมย ห้ามทำร้ายหรือฆ่าผู้อื่น และห้ามไม่ให้ประพฤติผิดทางเพศ เป็นต้น นอกจากนี้จารีตยังเป็นข้อให้ปฏิบัติด้วย เช่น ต้องช่วยเหลือผู้อื่น ต้องมีความกตัญญู มีความซื่อสัตย์ต่อกันระหว่างสามีและภรรยา และแสดงความเคารพนบถต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น โดยจารีตอาจแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ จารีตที่ถูกลำดับไปบัญญัติเป็นกฎหมาย และจารีตที่ไม่ได้ถูกลำดับไปบัญญัติเป็นกฎหมาย^๓ กฎหมายบางบทจึงมีความคาบเกี่ยวกับจารีต เพราะจารีตเป็นพื้นฐานสำคัญของการบัญญัติกฎหมาย ดังนั้น การกระทำที่ขัดแย้งกับกฎหมายจึงเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับจารีตด้วย ดังนั้นในหัวข้อนี้จึงจะกล่าวถึงความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตที่มีได้นำไปบัญญัติเป็นกฎหมาย ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตความเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตความเคารพยำเกรงต่อผู้ใหญ่เกิดจากตัวละครไม่ให้ความเคารพนบถหรือแสดงความก้าวร้าวต่อผู้มีวัยวุฒิ คุณวุฒิ และชาติวุฒิสูงกว่าตน โดยบุคคลนั้นอาจเป็นญาติพี่น้องของตนหรือไม่ก็ตาม

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางวันทองประพฤติปฏิบัติตัวขัดแย้งกับจารีตของสังคมในเรื่องความเคารพยำเกรงต่อผู้มีอาวุโสกว่าเพราะเมื่อนางศรีประจันตกลงยกนางวันทองให้เป็นภรรยาของขุนช้าง นางวันทองได้แสดงความก้าวร้าวต่อว่านางศรีประจันแม่ของตนหลายครั้ง ดังเช่น

^๓งามพิศ สัตย์สงวน, **หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์, ๒๕๔๓), ๘๗-๘๘.

วันทองได้ฟังคำแม่ว่า	ทอดตัวโคกกายอยู่กับที่
แผดร้องก้องไปไซ้พอดี	ฆ่าตีเสียเกิดไม่น้อยใจ
เอากำเนิดเกิดใหม่ในชาติหน้า	หาปราศณาเข้าห้องเลยอีกไม่
ร้อยกัปแสนกัลป์แต่นั้นไป	แม่เชื้ออะไรเป็นเช่นนี้
เห็นแต่สินทรัพย์สัปดน	จะเอาคนไปยกให้กับผี
จงฆ่าเสียให้ตายวายชีวี	ตีกชกหัวทอดตัวไป
มันจะมาเมื่อไรไอ้หัวเกลี้ยง	กูจะเอาไม่เสียดลงให้ได้
แปร้นแปรตแผดเสียงเบรียงเบรียงไป	กูไม่อยู่แล้วให้เป็นคน

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๐๓-๒๐๔)

จากบทเสภา นางวันทองมีพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ไม่เชื่อฟัง ทั้งยังด่าว่านางศรีประจัน มารดาของตน การกระทำของนางวันทองดังกล่าวถือได้ว่ามีความขัดแย้งกับจารีตของสังคมที่คนส่วนใหญ่ยึดถือ คือ บุตรหรือผู้มีอาวุโสน้อยกว่าจะต้องให้เกียรติและเคารพผู้ที่อาวุโสกว่าตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตเรื่อง ความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่เพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีหลายตอน ดังนี้ ขุนแผน ด่าว่านางศรีประจันและนางเทพทองที่ร่วมกันยกนางวันทองให้เป็นภรรยาของขุนช้าง นางวันทองเถียงและด่าว่านางศรีประจัน ขุนแผนไม่เชื่อฟังและทำทนายหมิ่นหาญพ้อตา ขุนแผนได้เถียงกับพระหมื่นศรีและพระหมื่นไวย จมื่นไวยฯต่อว่าและทำร้ายขุนช้าง และจมื่นไวยฯทวงบุญคุณกับขุนแผน ส่วนในวรรณคดีเรื่องอื่นๆ แม้จะปรากฏมีผู้ที่อายุต่ำกว่าไม่ให้ความเคารพผู้ที่อายุมากกว่าตน แต่ก็ เป็นเพราะผู้นั้นเชื่อว่าตนมีศักดิ์และฐานะสูงกว่าบุคคลอื่นเพราะถือว่าตนเป็นเชื้อสายกษัตริย์ ดังในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ที่สังข์ศิลป์ชัยไม่ให้ความเคารพต่อเสนาผู้ใหญ่

๒.๑.๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตความซื่อสัตย์และภักดีระหว่างสามีกับภรรยา ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีตความซื่อสัตย์และภักดีระหว่างสามีกับภรรยาเกิดจากสามีหรือภรรยาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่เคารพ เชื่อฟัง เอาใจออกห่าง และไม่ปฏิบัติตนเป็นสามีที่ดี เช่น ให้ความคุ้มครองภรรยาตน หรือไม่ปฏิบัติตนเป็นภรรยาที่ดี เช่น เคารพบนอบและอยู่ในโอวาทของสามี เป็นต้น

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางบัวคลี่ประพฤตินขัดแย้งกับจารีตของสังคมที่ภรรยาจะต้องดูแลและเชื่อฟังให้ความเคารพต่อสามี แต่นางกลับวางยาพิษในอาหารเพื่อฆ่าขุนแผนสามีตน

เพียงเพราะหวังทรัพย์สมบัติที่หมิ่นหาญพอของตนจะยกให้หากนางร่วมมือฆ่าขุนแผน
ในบทเสภาแสดงให้เห็นพฤติกรรมของนางบัวคลี่ที่ขัดแย้งกับจารีตสังคม ดังนี้

ครานั้นบัวคลี่ศรีสมร	ได้ฟังคำบิดรอันนอมนว
กำลังรักพลายแก้วดังแววตา	แต่อยู่มาไม่กระเดื่องเคื่องอารมณ์
แต่ใจนี้มักมากอยากได้ของ	ด้วยพอเอาเงินทองเข้าทับถม
เป็นอกุศลลลจิตเข้านิยม	จึงต้องตายทั้งกลมจึงกลับใจ
ด้วยพ่อแม่มีทรัพย์นั้นนับถึง	ตัวก็ยังสาวอยู่ดูสุดใจ
ถ้าตลอดลูกจากตัวกลัวอะไร	คนจะไขว่กันมาขอกรอทุกวัน
เป็นเวรตนคนจะตายให้หน้ายั่ว	เชื่อคำพ่อตัวทุกสิ่งสรรพ
คิดแล้วตอบวาจาบิดาพลัน	สุดแต่พ่อเกิดขึ้นไม่ขัดใจ
.....	.....
บัวคลี่รับห้อยยาแล้วลาพ่อ	เอาผ้าห่อปิดมาหาฆ่าไม่
ค่อยย่างเกียบเหยียบย่องเข้าห้องใน	ซุกเข้าไว้ที่ลับกลับมากครัว
มาจัดแจงแกงเนื้อตะพานน้ำ	แย่งยาห่อหมดทั้งนกคั่ว
ข่าวใหม่ได้ในซามกลีบบัว	เอายานั้นโรยทั่วทุกสิ่งอัน
ผู้คนหญิงชายไม่พรายแพรง	จัดแจงสำรับไว้สรรพสรรพ
ครั้นสำเร็จยกสำรับออกมาพลัน	กระโดนขนน้ำตั้งสะพรั่งไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๙๓)

จากบทเสภา นางบัวคลี่มีพฤติกรรมที่เห็นแก่ทรัพย์สินมรดกที่บิดามารดาจะยกให้กระทั่ง
สามารถตัดสินใจที่จะฆ่าขุนแผนสามีของตนเพื่อแลกกับทรัพย์สินดังกล่าว การกระทำของนาง
บัวคลี่จึงถือได้ว่าขัดแย้งกับจารีตของสังคมที่ภรรยาจะต้องซื่อสัตย์และดูแลปรนนิบัติสามี

วรรณคดีไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับจารีต
ความซื่อสัตย์และภักดีระหว่างสามีกับภรรยา เฉพาะในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** คือ ปรากฏในตอน
นางวันทองโต้เถียงกับขุนแผน และนางบัวคลี่คิดฆ่าขุนแผน

๒.๑.๓ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎหมาย กฎหมาย หมายถึง กฎที่
สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น หรือที่เกิดขึ้นจากจารีตประเพณีอันเป็นที่ยอมรับนับถือ
เพื่อใช้ในการบริหารประเทศเพื่อใช้บังคับบุคคลให้ปฏิบัติตาม หรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่ง

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ^{๔๔} ซึ่งโดยทั่วไปกฎหมายแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ กฎหมายที่ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร หรือเรียกว่า กฎหมายดั้งเดิมเป็นกฎหมายซึ่งรวมเอาประเพณีและกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่างๆ ของกลุ่มคนไว้ด้วย ส่วนกฎหมายอีกประเภทหนึ่งคือ กฎหมายที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นกฎหมายที่มีการกำหนดข้อห้ามไม่ให้กระทำหรือข้อบังคับให้กระทำตามไว้อย่างชัดเจน และมีการกำหนดโทษที่จะได้รับตามชั้นความรุนแรงแตกต่างกันไปหากไม่ประพฤติปฏิบัติตามที่กฎหมายกำหนดไว้^{๔๕} กฎหมายที่ใช้สำหรับการศึกษาวิเคราะห์ความขัดแย้งนี้ถือเอาเฉพาะกฎหมายประเภทหลังเท่านั้น โดยถือเอากฎหมายตราสามดวงเป็นเกณฑ์สำหรับการวิเคราะห์ เนื่องจากต้องการศึกษาความขัดแย้งของบุคคลกับกฎหมายในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและวรรณคดีที่ใช้ศึกษาก็เป็นวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยดังกล่าวด้วยย่อมสะท้อนลักษณะขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับกฎหมายบางประการ ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ซึ่งในที่นี้คือตัวละครกับกฎหมาย จึงเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากตัวละครประพฤติตนไม่สอดคล้องกับที่กฎหมายตราสามดวงบัญญัติไว้ กล่าวคือ ไม่ประพฤติปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนข้อบัญญัติของกฎหมาย หรือเป็นบุคคลที่กระทำกรณียกิจอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งในกฎหมายระบุไว้ว่าเป็นการกระทำผิดต่อสังคมและบุคคลนั้นจะต้องได้รับโทษตามความผิดต่างๆ ที่ตนกระทำตามที่กฎหมายระบุไว้

อย่างไรก็ตามในการศึกษาความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎหมายนี้จะศึกษาเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะการกระทำที่เป็นของตัวละครที่เป็นสามัญชนเท่านั้น ไม่รวมถึงตัวละครที่เป็นกษัตริย์ แม้การกระทำนั้นจะผิดตามที่มีบัญญัติในกฎหมายตราสามดวง เช่น การลอบเข้าหาบุตรสาวหรือการลักพาภรรยาหรือบุตรของผู้อื่นหนี ดังในเรื่อง สิงหนไตรภพที่สิงหนไตรภพลอบเข้าหาและพานางสร้อยสุดาหนีจะไม่ถือเป็นความขัดแย้ง เนื่องจากในสมัยรัตนโกสินทร์กษัตริย์เป็นผู้อยู่เหนือกฎหมายทั้งปวงและเป็นเจ้าของชีวิต^{๔๖} โดยความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ซึ่งในที่นี้คือตัวละครกับกฎหมายที่ปรากฏมีดังนี้

๒.๑.๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎมณเฑียรบาล ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎมณเฑียรบาล เกิดขึ้นจากตัวละครประพฤติ ปฏิบัติตัวหรือมีพฤติกรรมที่ล่วงละเมิดพระมหากษัตริย์

^{๔๔}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๔.

^{๔๕}งามพิศ สัตย์สงวน, หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม, ๘๙.

^{๔๖}ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ, สังคมไทย, ๑๒๕.

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนช้างรู้ว่าจมีนไวยฯลอบเข้ามาลักพาตัววันทองไปจากตน ทำให้ขุนช้างโกรธเคืองและเข้าถวายฎีกาต่อสมเด็จพระพันวษา ดังในบทเสภาว่า

พอเรือพระที่นั่งประทับที่	ขุนช้างก็ร้องตื่นท่า
ลอยคอชูหนังสือคือเข้ามา	ผูกโผล่โง่งหน้ายัดแค้นเรือ
ข้าตรงบโชนอันต้นกัญญา	เพื่อนโขกกลางด้วยกะลาว่าผีเสื้อ
มหาเด็กลูกอยู่งานพัดพลัดตกเรือ	ร้องว่าเสื้อตัวใหญ่ว่ายน้ามา
ขุนช้างตั้งดื้อมือยัดเรือ	มิใช่เสื้อกระหม่อมฉานล้านเกศา
ผู้ตายขอถวายซึ่งฎีกา	แค้นเหลือปัญญาจะทานทน

(เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๒๔-๒๒๕)

การกระทำของขุนช้างที่เข้าไปถวายฎีกาถึงเรือพระที่นั่งเป็นการกระทำผิดฐานลวงละเมิดเข้าไปในเขตพระราชฐานของพระมหากษัตริย์ ในกฎหมายเทียบบาลบัญญัติถึงข้อห้ามมิให้เข้าใกล้เรือพระที่นั่งตอนหนึ่งว่า

อนึ่งถ้าเสด็จหนเรือ ผู้บันดาแหขุนดาบขุนเรือ แลเรือปะตูเรือตั้งแนมกัน ประทับอยู่ที่ดีไปมาอยู่ก็ดี แลเรือผู้ร้ายคือกระบดโจรเมาเสาบ้ำาก็ดี แลถวายของถวายฎีกาก็ดี แลเข้ามาในประตุมหาดไทประตุนดาบประตูดำวจถึงเรือตั้งเรือกันให้โบกผ้า ถ้ามิฟังให้คว่างด้วยอิดด้วยไม้ด้วยดาบ ถ้ามิฟังให้ว่ายน้ำยุดเอาเรือออกมา ถ้าทอดพระเนตรเห็นแลตรัสเรียกเข้าไปใช้ให้เอาเรือใช้รับ ถ้าแลผู้ใดเข้าไปแลมิได้ห้ามแหนใช้ โทษขุนดาบขุนเรือดำวจในพันคอริบเรือ

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๑ : ๗๘-๗๙)

จากบทเสภา การกระทำของขุนช้างที่เข้าไปถวายฎีกาในเขตพระราชฐานของพระมหากษัตริย์ถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ขัดกับบทบัญญัติของกฎหมายเทียบบาลซึ่งขุนช้างก็ต้องได้รับโทษที่กระทำผิด โดยได้รับโทษดังนี้

ครานั้นสมเด็จพระพันวษา	ทรงพระโกรธาไกลาหล
ทุดอ้ายจัญไรมิใช่คน	บนบกบนฝั่งตั้งไม่มี
ใช้ที่ไซ่ทางวางเข้ามา	ฤาอ้ายข้างเป็นบ้ำกระมังนี้
เฮ้ยใครรับฟ้องของมันที่	ตีเสียสามสิบจึงปล่อยไป

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๒ : ๒๒๕)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎมณเฑียรบาลเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ดังตัวอย่าง

นอกจากนี้การฟ้องร้องของขุนช้างไม่เป็นไปตามระเบียบของการฟ้องร้องที่ต้องยื่นแก่เจ้าหน้าที่ตุลาการจึงทำให้ขุนช้างขัดแย้งกับกฎหมายลักษณะรับฟ้องอีกข้อหนึ่งด้วย โดยขั้นตอนของการถวายฎีกามีผู้อธิบายไว้ ดังนี้

...พระเจ้าแผ่นดินไม่ต้องการให้ราษฎรเสียเวลาถวายฎีกาต่อพระองค์จึงมีพระบรมราชโองการให้นำไปฎีกาไปให้มูลนายของตนยื่นถวาย ถ้ามูลนายสังกัดข้าราชการพลเรือนก็หารือกับสมุหนายก ถ้าเป็นทหารก็ปรึกษากับสมุหพระกลาโหม เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้วมูลนายจึงถวายฎีกานั้น^{๔๗}

แม้ในกฎหมายตราสามดวงการรับฟ้องในมาตราต่างๆ ก็มีเจ้าหน้าที่ตุลาการเป็นตัวแทนทำหน้าที่รับฟ้อง เช่น

มาตราหนึ่ง ผู้มีคดีทั้งหลายทำหนังสือฟ้องร้องเรียนแก่मुखลูกขุนกรมการโรงสารใดๆ ด้วยเนื้อความอุธรณ์ครบาลอาญาแลแพ่งด้วยเนื้อความประการใดๆ ก็ดี แลหากันคนหนึ่งสองคนขึ้นไปจนถึง ๙ คน ๑๐ คนก็ดี ถ้าแลมิได้ให้เรียก ท่านว่าอย่าให้สุภาพระลาการรับเอาฟ้องผู้นั้นไว้พิจารณา ให้คืนฟ้องให้แก่มันซึ่งมิได้ให้เรียกนั้น

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ : ๓๒)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับกฎหมายลักษณะรับฟ้องเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ดังตัวอย่าง

๒.๑.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการลักษณะผิดเมีย ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการลักษณะผิดเมียเกิดจากตัวละครใดตัวละครหนึ่งไปกระทำชู้ผิดเมียผู้อื่น หรือตัวละครหนึ่งใดส่งเสริมชักจูงหรือร่วมมือให้ตัวละครหนึ่งกระทำชู้ผิดเมียผู้อื่น

^{๔๗}วรรณดี น้ำฟ้า, “ความขัดแย้งในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน” (ปริญญาณิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต วิชาเอกภาษาไทย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๓), ๑๔๗.

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพลายแก้วไปทัพ ขุนช้างใช้เล่ห์อุบายหลอกหลวงนางศรีประจันและนางวันทองว่าพลายแก้วตายในทัพเพื่อหวังให้นางวันทองมาเป็นภรรยาของตนดังในบทเสภาว่า

จะกล่าวถึงโฉมเจ้าขุนช้าง
 พลายแก้วไปทัพก็หายไป
 เมื่อไรไหนมันจะได้กลับ
 ฤทธิเดชเวทมนตร์อะไรมี
 ออย่าเลยจะผลอขอวันทอง
 จะพูดจาว่าชานกับมารดา
 จึ่งสั่งบ่าวไพร่ไปเร็วหว่า
 ว่ากูเชิญมาในห้องทั้งสองยาย
 ครั้นถึงยายกลอยกับยายสวาย
 ทั้งสองยายได้ฟังมาลนลาน
 ขุนช้างว่าวอนให้อ่อนจิต
 จงปรานีตัวข้าพากันไป
 ออกแก้วผู้มันไปทัพ
 ใครจะรอดมาได้ก็ไม่มี
 แม่ผัดชื่อเจ้าวันทอง
 จงช่วยเอ็นดูข้าพากันไป

รู้ว่านางนั้นคลายหายไข้
 ไม่ได้ข่าวราวเรื่องว่าร้ายดี
 ลวามันมีแหวนดับลงลั้งชี้
 ถ้าดีเชียงทองได้จะกลับมา
 ถนอมไว้ในห้องจะดีกว่า
 บอกศรีประจันว่าอแก้วตาย
 ไปหาป่ากลอยกับป่าสวาย
 อ้ายบ่าวรับค่านายวิงลนลาน
 บอกว่านายให้เชิญเข้าไปบ้าน
 ถึงบ้านขุนช้างเข้าทันใด
 เงินทองไม่คิดจะเสียให้
 ขอวันทองให้ข้าลักที่
 แตกยับลาวแทงเสียเป็นผี
 บัดนี้นางพิมพ์พิลาไโดย
 หมอทายว่าจะครองทรัพย์สินได้
 ขอวันทองให้ข้าหนอยรา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๙๔-๑๙๕)

การกระทำของขุนช้างดังกล่าวถือเป็นการกระทำผิดตามบทบัญญัติในอัยการลักษณะ
 ผัวเมีย มาตรา ๓ ที่ลอบเป็นชู้กับภรรยาผู้อื่นในระหว่างที่สามีไปราชการงานทัพ ในกฎหมายระบุ
 โทษแก่บุคคลที่กระทำชู้เมื่อสามีไปราชการว่า

๓ มาตราหนึ่ง ผู้ใดไปการณรงคสงครามก็ดี โดยเสด็จพระผู้เปนเจ้าก็ดี ไปราชการ
 ก็ดี อยู่พายหลังมีผู้มาทำชู้ด้วยเมียท่านใช้ ให้ไหมทวิคุณ

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ : ๒๐๘)

ในตอนขุนช้างขอวันทองนี้ ยายกลอย ยายสาและนางศรีประจัน ถือเป็นบุคคลที่ขัดแย้งกับกฎหมายด้วยเช่นกันเพราะกระทำความผิดฐานที่เป็นแม่สื่อให้ขุนช้างมาทำชู้กับนางวันทองดังในบทพระอัยการกล่าวถึงโทษสำหรับผู้ที่เป็นพ่อสื่อแม่สื่อ ดังนี้

๔ มาตราหนึ่ง ชายใดทำชู้ด้วยเมียท่านใช้ ให้ไหมโดยปรถมผิดเมีย ถ้ามีผู้ชักสื่อให้ไหมผู้ชักสื่อก็ผู้ผิดเมีย ถ้าผู้ใดเป็นใจสมรู้ให้ทำชู้ด้วยเมียท่าน ให้ไหมกับผู้ชักสื่อ ถ้าเจ้าใช้ให้ชู้ชักสื่อ ท่านว่าเข้าเถียงเจ้ามิได้ อย่าให้ไหมทาชั้นเลย ให้ไหมเจ้ามันนั้นโดยชู้สื่ออีกลาหนึ่ง

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ : ๒๐๙)

นอกจากนี้ ขุนแผนก็เป็นผู้กระทำผิดพระอัยการลักษณะผิดเมียด้วย แม้ขุนแผนจะเป็นสามีของนางวันทอง แต่เมื่อขุนแผนละทิ้งนางวันทองให้อยู่กับขุนช้างเป็นเวลานาน ความสัมพันธ์ระหว่างขุนแผนและนางวันทองที่เป็นสามีและภรรยาจึงสิ้นสุดลง นางวันทองกลายเป็นภรรยาของขุนช้าง ดังนั้น เมื่อขุนแผนกลับมาลี้ภัยวันทองไปจากขุนช้างจึงถือเป็นการกระทำผิดฐานเป็นชู้ดังในพระอัยการบัญญัติถึงการขาดความสัมพันธ์ของการเป็นสามีภรรยากันตอนหนึ่งว่า

มหาวิทาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

มาตราหนึ่ง ภริยาสามีครึ่งโอรห่มเถียงเคียดกัน แลชายโอรห่มแก่หญิง เกบเอาสิน

เดิมแลทรัพย์สินของลงจากเรือนหนีหญิง แล้วเอามีดพร้าขวานฟันเสาเรือนเสาหอหญิงเสีย แลชายไปอยู่ณะเรือนบิดา มานดา ก็ดี พี่น้องพ้องพันธุ้แห่งชายก็ดี ท่านว่าชายไปวันเดียวนั้นขาดจากผิดเมียกัน ท่านมิให้หญิงนั้นสังข์นหมากเลย ท่านว่าชายนั้นเอาใจออกหากจากหญิงแล้ว ถ้าหญิงนั้นจมี ชู้ผิด ท่านว่าหาโทษมิได้เลย

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ : ๒๓๒)

จากบทเสภา ตัวละครเกิดความขัดแย้งกับพระอัยการลักษณะผิดเมียในลักษณะต่างๆกัน คือ ขุนช้างขัดแย้งกับกฎหมายเพราะกระทำผิดที่หลอกวงให้ภรรยาผู้อื่นมาเป็นของตน ยายกลอย ยายสาและนางศรีประจันขัดแย้งกับกฎหมายเพราะร่วมกันส่งเสริมให้ขุนช้างได้นางวันทองซึ่งมีสามีคือขุนแผนอยู่แล้วกลับเป็นภรรยาของขุนช้าง และขุนแผนขัดแย้งต่อกฎหมายเพราะกระทำผิดที่ลี้ภรรยาผู้อื่นไปอยู่กับตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการ ลักษณะผิวเมียเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ดังมีตอนต่างๆ ดังนี้ ขุนแผนเข้าหานางพิม^{๔๔} ขุนช้างลวงนางวันทองให้เป็นภรรยาของตน ยายกลอยยายสาเป็นแม่สื่อให้ขุนช้างได้นางวันทอง นางศรีประจันยกนางวันทองให้ขุนช้าง และขุนแผนลักนางวันทองไปจากขุนช้าง

๒.๑.๓.๓ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการลักพา ลูกเมียผู้คนท่าน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการลักพาลูกเมียผู้คนท่านเกิดจาก ตัวละครฝ่ายหนึ่งไปลักพาบุตร ภรรยาหรือเข้ารับใช้ของตัวละครอีกฝ่ายหนึ่ง

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนแผนต้องโทษจำคุกเนื่องจากทูลขอนางลาวทองต่อ พระพันวษา ขุนช้างเมื่อทราบข่าวจึงพาผู้คนมาลักพาตัวนางวันทองกลับไปอยู่กับตน ดังในบท เสภากล่าวถึงตอนที่ขุนช้างลักพานางวันทอง ดังนี้

ครานั้นวันทองผ่องโคก	ครั้นแสงสุริยาสว่างฉาย
ลงจากเรือนพรางย่างกราย	หมายใจว่าจะไปหาผัวรัก
เดินออกมากตามถนนขวาง	พวกว่าวขุนช้างมันรู้จัก
มันแก่งเดินไปไม่ทายัก	วันทองเดินก้มพักตร์จะรีบไป
ครั้นถึงกลางย่านสะพานช้าง	ไกลบ้านที่นางอยู่อาศัย
มันเข้าห้อมล้อมพลันด้วยทันใด	ไปไหนไม่ปะพะพานตัว
กู้เงินเจ้าคุณมาห้าซัง	ตั้งแต่หลับเสียทั้งเมียผัว
วันนี้มาพบเข้าจะเอาตัว	วันทองกลัวตัวสิ้นร้องอิงไป
ใครได้กู้เงินมาว่าเปล่าเปล่า	จะพาตัวเราไปข้างไหน
ชาวบ้านเอ๋ยวานช่วยด้วยเป็นไร	ข้าไหวพ่อแม่สิ้นทั้งปวง

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๔๒๖)

การกระทำของขุนช้างที่ลักพานางวันทองกลับไปดังกล่าวก็น่ามีความผิดตาม พระอัยการลักพาลูกเมียผู้คนท่าน เพราะในขณะนั้นนางวันทองมิได้เป็นภรรยาของขุนช้าง แต่เป็น ภรรยาของขุนแผนตามคำตัดสินของพระพันวษา ดังที่กฎหมายมาตราหนึ่งบัญญัติเกี่ยวกับโทษ ผู้ลักพาบุตร ภรรยา ข้าคนของผู้อื่น ไว้ว่า

^{๔๔}ในกฎหมายตราสามดวงระบุว่าบุคคลที่ลอบเข้าหาบุตรสาวผู้อื่นถือเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายไว้ ดังนี้ มาตราหนึ่ง บุรุษใดจับข้อมือหยอกบุตรท่านก็ดี ขึ้นไปถึงที่นอนบุตรท่านก็ดี แลจุดลากบุตรท่านไปจับกอด ทำชู้แลทำประการใดก็ดี ท่านว่าชายนั้นผิดให้ลงโทษโดยโทษาณูโทษ (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๒ : ๒๕๒)

มาตราหนึ่ง ผู้ใดเอาผู้คนทาสไทลูกเมียท่านไปเสือกไล่ซุ่มซ่อนแห่งใด ๆ ก็ตี จับได้
พิจารณาเป็นสัจ ท่านให้เอาค่าตัวตั้ง ไหมทวิคูน ยกทุนค่าตัวให้แก่เจ้าของ เหลือนั้นเป็นสิน
ไหมกึ่งพิโนกึ่ง

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๓ : ๑๗)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการ
ลักพาลูกเมียผู้คนท่านเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ซึ่งปรากฏในตอนขุนแผนลักนาง
วันทอง ขุนช้างลักนางวันทอง และจมีนไวยฯลักนางวันทอง

๒.๑.๓.๔ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการเบ็ดเสร็จ

พระอัยการบทนี้รวบรวมเอาระเบียบปฏิบัติต่างๆ ที่ไม่มีบัญญัติไว้ในกฎหมายอื่น ทำให้
บทบัญญัติมีความหลากหลาย ได้แก่ บทบัญญัติว่าด้วยการให้ความคุ้มครองพืชพันธุ์ธัญญาหาร
สัตว์เลี้ยง บทบัญญัติว่าด้วยการจะกละ กระสือ กระหาง บทบัญญัติว่าด้วยการทำยาเบื่อเมา
และการทำเสน่ห์ เป็นต้น ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการเบ็ดเสร็จจึงเป็นการที่
ตัวละครมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่ผิดตามที่มิในบทบัญญัติ แม้ว่าขอบเขตของพระอัยการ
เบ็ดเสร็จจะครอบคลุมเรื่องต่างๆ หลายเรื่องดังกล่าวมาแล้ว แต่ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับ
พระอัยการเบ็ดเสร็จที่ปรากฏในวรรณคดีที่จะกล่าวถึงนี้มีเพียงการกระทำผิดตามบทบัญญัติว่า
ด้วยการทำเสน่ห์ ซึ่งเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ คือ สามี
กับภรรยา และภรรยาหลงกับภรณาน้อย ในลักษณะที่สามีมียภรรยาหลายคน และภรณาน้อย
หรือภรรยาที่ไม่ได้รับความรักเกิดความอิจฉาริษยาภรรยาหลง และต้องการให้สามีรักตนจึงทำ
เสน่ห์เพื่อให้สามีหลงใหล และบทบัญญัติว่าด้วยการทำลายพืชพันธุ์เท่านั้น

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางสร้อยฟ้าเกิดความขัดแย้งกับนางศรีมาลา เนื่องจาก
จมีนไวยฯรักนางศรีมาลามากกว่าตน ดังนั้นนางสร้อยฟ้าจึงให้เถรขวาดทำเสน่ห์ให้ตนเพื่อให้
จมีนไวยฯ หลงรักตนและเกลียดชังนางศรีมาลา ดังในบทเสภาว่า

คะนึ่งควรวุปวนจิตคิดระคาย

ให้คิดแค้นศรีมาล่าน้ำตานอง

พอตึกนิกได้ในทันที

นานแล้วมิได้จะไปมา

ไม่เหือดหายหันหูนึ่งขุนหมอง

แต่ตริกตรองตรอมใจไม่ไสยา

ขรัวครูของเรามีดีหนักหนา

จะยังอยู่หรือว่าเที่ยวเชือนแซ

จำจะเสาะแสวงให้แจ้งความ	ว่าไปอยู่อารามแห่งไหนแน่
ได้เถนขवादเป็นสมอารมณ์แท้	ถ้าพบแก่ครั้งนี้มีเป็นไร
.....	.....
ครานั้นจึงโถมเจ้าสร้อยฟ้า	รับทูนเกศเกษมศรี
ขอพระเวทพิเศษประสิทธิ	ให้ศูนย์สิ้นราศีที่ร้ายรอง
จงเข้าดลใจพระไวยผัว	ให้มีดีมัวลุ่มหลงลงมาหोंง
แล้วชิงขังศรีมาลาอย่าหนีปอง	ต้องมนตร์พันพันให้มัวใจ
ครั้นอธิฐานเสร็จแล้วสระผม	ที่เกี่ยมตรมขุนหมองค่อยผ่องใส
นวลหน้าผาจับกระจายไป	สบายใจพดจากับอาจารย์

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม๒ : ๒๗๖, ๒๗๗)

การกระทำของสร้อยฟ้าดังกล่าวเป็นการกระทำผิดตามบทบัญญัติการทำเสน่ห์ในพระอัยการเบ็ดเสร็จที่กล่าวถึงผู้ทำเสน่ห์ว่าเป็นความผิดและต้องได้รับโทษว่า

๑๔๘ มาตราหนึ่ง ผู้ใดจะให้ผู้อื่นพิศวงงงวยในตนแลปรกอบกฤตยาคุณเปนยาแฝด

ด้วยสิ่งใด ๆ ให้ท่านกินก็ดี ใส่ให้ท่านด้วยประการใด ๆ ก็ดี พิจารณาเปนสัจให้ทวน ๖๐ ทีเอาขึ้น

ขานย่างประจักษ์แล้วทะเลว ^{บท ๓} ๓ วัน แล้วสามันเสีย ถ้าทำให้

เรือ ๓

ชู้
ผัว

มันกินรู้ด้วยประการใด ๆ พิจารณาเปนสัจ ให้ลงโทษดูคนเดียวแล้วส่งตัวให้

ชายผัวตามแต่ใจมัน

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๓ : ๔๒๕)

การกระทำผิดตามบทบัญญัติว่าด้วยการทำเสน่ห์ในพระอัยการเบ็ดเสร็จนี้ยังปรากฏในเรื่องอื่นๆ ด้วย มิได้ปรากฏเฉพาะในเรื่องขุนช้างขุนแผนเช่นพระอัยการบทอื่นๆ เท่านั้น แต่ผู้กระทำผิดในเรื่องอื่นๆ มีสถานภาพทางสังคมเป็นมเหสีหรือสนมของพระมหากษัตริย์ เช่น นางจันทาในเรื่องสังข์ทอง นางแก้วกนิษฐาในเรื่องสิงห์ไกรภพ และนางอำพันมาลาในเรื่องโคบุตร เป็นต้น แม้บุคคลเหล่านี้จะอยู่ในสถาบันกษัตริย์ แต่เมื่อทำผิดตามบทบัญญัติการทำเสน่ห์ก็ได้รับโทษเช่นเดียวกัน เช่น ในเรื่องโคบุตร เมื่อโคบุตรรู้ว่านางอำพันมาลามเหสีของตนทำเสน่ห์จึงเกิดความโกรธเคืองและสั่งให้ลงโทษประหารชีวิตนาง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแม้นางอำพันมาลาจะอยู่ในสถานภาพที่เป็นมเหสีแต่เมื่อทำผิดก็ต้องรับโทษเช่นกัน ดังในบทประพันธ์ว่า

พระทรงฟังดังอัคนีรุท	มาจ้จุดบุยุบนุ่นให้จุนเฉียว
เจ้ามารยากาลืออย่างนี้เจียว	ยังลดเลี้ยวลิ้นลมคารมดี
เมื่อแรกรักคิดว่าศักดิ์กษัตริย์สูง	มาเป็นฝูงสัตว์ร้ายระบายนี
คิดว่าหงส์หลงพลัดเป็นนกาก็	มาย่อมลีลวงชายด้วยลายกร
พระกริ้วตรัสตัดพ้อนางโฉมศรี	เสียแรงที่ได้ร่วมสมไมสร
สิ้นรักแล้วอย่าพักมาวิงวอน	แต่เลือดตดในนครก็อ้อประมง
จะทำลายเสียให้วายชีวาวาทม์	ทั้งวงศ์ญาติที่อยู่เมืองกาหลง
มิให้เหลือเชื้อชาติญาติวงศ์	แล้วเอื้อนโองการสั่งสี่กุมภัณฑ์
ท่านรีบไปพาราเมืองกาหลง	ไปถึงตรงเข้าไปในไอศวรรย์
สุริวงศ์พงศาอ้ออำพัน	แก้จรรจ้พุดไม่ซัดมัดเอามา
ใส่แพตะรางขังไว้กลางสมุทร	เอาไฟจุดคลอกเสียทั้งวงศา
ทั้งอำมาตย์ทาสีเจรชรา	กุมภัณฑ์พากันไปจับมาจับปล้น

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๘๔-๘๕)

จากเหตุการณ์ในเรื่องต่างๆ ที่มเหสีเป็นผู้กระทำผิดตามพระอัยการเบ็ดเสร็จและก็ต้องได้รับโทษตามที่บัญญัติไว้เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์องค์เดียวเท่านั้นที่มีอำนาจเป็นผู้ใช้และอยู่เหนือกฎหมายแต่เพียงผู้เดียว บุคคลอื่นแม้อยู่ในสถาบันกษัตริย์ก็ไม่มีอำนาจเหนือกฎหมาย หรืออาจกล่าวได้ว่า ยังเป็นบุคคลที่อยู่ใต้อำนาจกฎหมาย หรือใต้อำนาจพระมหากษัตริย์ เช่นเดียวกับประชาชนทั่วไป

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการเบ็ดเสร็จว่าด้วยการทำเสน่ห์ ๔ เรื่อง ได้แก่เรื่อง **สังข์ทอง** นางจันทาทำเสน่ห์ทำวศิมล เรื่อง **โคบุตร** นางอำพันมาลาทำเสน่ห์โคบุตร เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** นางแก้วกีนกินนราทำเสน่ห์สิงห์ไกรภพ และเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางสร้อยฟ้าทำเสน่ห์จมนไวยฯ

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการเบ็ดเสร็จในบทบัญญัติเกี่ยวกับการทำลายพืชพันธุ์ของผู้อื่น เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนช้างรักและต้องการนางวันทองมาเป็นภรรยาของตนจึงหลอกลวงนางว่าพลายแก้วตายในทัพ แต่นางวันทองไม่เชื่อจึงจะไปดูต้นโพธิ์อธิฐานที่ตนได้ปลูกไว้กับพลายแก้วก่อนพลายแก้วไปทัพ ขุนช้างจึงไปทำลายต้นโพธิ์นั้นเพื่อให้นางวันทองเห็นว่าต้นโพธิ์เหี่ยวเฉาเพราะพลายแก้วตายตามที่ตนบอก ดังในบทเสภากล่าวถึงการทำลายต้นโพธิ์ของขุนช้างดังนี้

ปลงช้างดูทางสังเกตได้	ก็รีบข้ามน้ำไปขมิขมัน
พบโพธิ์ปลูกเรียงไว้เคียงกัน	ไบ่นั้นเขียวพุ่มช่อมตา
จับต้นกลางกระชอกโยกให้หนัก	เดชะอารักษ์เข้ารักษา
ด้วยพลายแก้วตั้งสัตย์ปฏิญาณ	กันจอบเสียมมีดพราให้ผิดไป
แต่ว่าต้นโพธิ์ยังอ่อนนัก	โดยหนักไบ่หล่นไม่ทนได้
ไบ่หุดเหี่ยวพองตั้งต้องไฟ	ขุนช้างกับบ่าวไพร่ก็กลับมา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๐๕)

การกระทำของขุนช้างดังกล่าวข้างต้นเพราะต้องการได้นางวันทองมาเป็นภรรยาของตน เป็นการกระทำที่ผิดตามบทบัญญัติในพระอภัยการเบ็ดเสร็จ ที่บัญญัติว่า

๑๓๕ มาตราหนึ่ง การงานท่านทำให้ ผู้ใดฤกลางเสียให้ทำให้การงานของท่าน ถ้าทำ
ให้มีได้ให้ใช้คำสั่งของๆท่านจงทวน

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๓ : ๔๑๓)

จากบทเสภา ขุนช้างกระทำผิดพระอภัยการเบ็ดเสร็จเพราะขุนช้างทำลายต้นโพธิ์ซึ่งเป็น
ทรัพย์สินของนางวันทองได้รับความเสียหาย

บทกวีที่เขียนโดยศาสตราจารย์ ดร. สอนุนลิขสิทธิ์

๒.๑.๓.๕ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการลักษณะ

วิวาทตีต่อกัน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการลักษณะวิวาทตีต่อกันเกิดจากตัวละคร
ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้ง ๒ ฝ่ายต่อว่า ทะเลาะวิวาท หรือตบตี ซ้ำพินกัน ซึ่งการกระทำดังกล่าว
เป็นการกระทำผิดตามกฎหมายพระอภัยการลักษณะวิวาทตีต่อกัน

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** พระพันวษามีรับสั่งให้จมีนศรีและจมีนไวยเป็นแม่ทัพออก
ติดตามขุนแผนตามที่ขุนช้างกล่าวหา โดยมีขุนเพชรอินทราเป็นปีกขวาและขุนรามอินทราเป็นปีก
ซ้าย ขุนเพชรและขุนรามอินทราซึ่งไปราชการ แต่กลับเป็นผู้ละเมิดพระอภัยการลักษณะวิวาทตีต่อกัน
มาตรา ๓๖ คือ ต่อว่าถึงวงศ์สกุลของผู้อื่น ซึ่งในกฎหมายมาตราดังกล่าวบัญญัติว่า

๓๖ มาตราหนึ่ง ต่าท่านว่าไอ้อี้ชู้
 ตรู } ชู้ } ขโมย } ชู้ } จกลัก }
 เม่า } } } } }
 ช่อ } } } } }
 ลวงคนขาย }

ชู้ ไซ้ตรวาน } ชู้ ถอง } ชู้ ตบ } ชู้ ประจานคนเสีย }
 ชื่อชู้ค้ำ } ทูบ } กูก } ชายคนกินทั้งโคต }
 เค้า

ชู้ ครอก } แลแต่ว่าไอ้อื่น } เสีย } คน บ้า } ก็ดี
 ช้า } กระยาจก } ไบ้ }
 ถ้อย } อ้อเป็นหลัก }

แลแต่ว่า ไอ้ } สับปลับอ้อมัก } มึงทำชู้เห็นอ้อมหัวก็ดี แลแต่
 อี้ } ผัว }

ท่านว่าอ้อแสนหกแสนชู้จาบอ้อ } ดอกทอง } ก็ดี สรรพต่ากันแต่ตัวประการใดๆ
 เยดช้อน

ท่านให้ปรับไหมโดยยศถาศักดิ์คิดลาหนึ่ง ถ้าดำถึงโคตเค้าเกล้าแก้ไขหมทวิคุณ
 (กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๓ : ๒๐๑)

ในบทเสภาแสดงความขัดแย้งที่ขุนเพชรอินทราและขุนรามอินทราเมื่อต่อพระอัยการ
 ลักษณะวิวาทตีต่อกัน ด้วยการละเมิดไม่ปฏิบัติตามพระอัยการดังกล่าว ดังนี้

ฝ่ายขุนเพชรขุนรามปักชายขวา	เห็นผู้คนเป็นผาเสียบไปหมด
เหม่ออ้ายแผนอาจจิตคิดคด	เป็นกบฏจะเอาแผ่นดินไว้
ไสข้างพลเหล็กเป็นปีกกา	ชี้หน้าว่าเหวยไอ้พลายแก้ว
โอหังดังกูไม่รู้แกว	เชื้อแถวของมึงแต่เพียงนั้น
สาหัสซัดขึ้นพระโองการ	เอิบเอื่อมจะผ่านไอ้ศวรรย์
เชื่อว่าตัวดีมีฤทธิ์ครัน	ถึงจะได้ขอบขัณฑเสมา
ใครเลยเหยยเขาจะไหวมึง	เขารู้ถึงว่าไม่สมวาสนา
กูรู้จักพ่อแม่แต่ไรมา	พ่อมึงชื่อว่าอ้ายขุนไกร
แม่มึงอ้อเฒ่าทองประศรี	ปีนั้นไปล้อมกระบือใหญ่
พระทรงภพฆ่าฟันให้บรรลัย	ตัดหัวเสียบไว้ที่กลางดอน
รีบสิ้นทั้งโคตรตญาติกา	ตัวมึงแม่พาไปรันชอน
ชอนชอกออกจากพระนคร	ย้อนไปอยู่บ้านกาญจนบุรี

มิ่งอยู่กับอี่เฒ่าเขาชนไก่	บวชที่วัดเขาชนไก่ไฉ้หนี
ไปรบเชียงทองมาว่าตัวดี	ได้เป็นที่ขุนแผนแฉ่นไว
ได้ดีมีทันจะถึงปี	หลบหนีมาคิดกบฏได้
ทำซู้แม่รักลักเข้าไพร	คบมิ่งไม่ได้ไว้เป็นมิตร
เจ้านายรักใคร่ไม่รักตอบ	ทำชอบกลับระยำมาทำผิด
อย่าหมายเลยว่าจะปลอดรอดชีวิต	ใส่ช้างวางซิดกระชั้นมา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๗๔-๓๗๕)

จากบทเสภา ขุนเพชรและขุนรามอินทราได้ด่าว่าถึงวงศ์ตระกูลของขุนแผนซึ่งเป็นการกระทำที่ผิดตามพระอภัยการลักษณะวิวาทตีด่ากัน การกระทำของทั้งขุนเพชรและขุนรามอินทราจึงขัดแย้งกับกฎหมายในบทบัญญัติดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้ขุนเพชรและขุนรามจะกระทำ ความผิดโดยการละเมิดบทบัญญัติในพระอภัยการลักษณะวิวาทตีด่า แต่ทั้ง ๒ ก็มีได้รับโทษตามที่ กฎหมายกำหนด เนื่องจากขุนแผนโกรธแค้นและบันดาลโทสะฆ่าทั้ง ๒ คน ขุนแผนจึงกลายเป็น ผู้ขัดแย้งกับกฎหมาย คือ กระทำละเมิดพระอภัยการอาญาหลวงซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไป

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการ ลักษณะวิวาทตีด่า ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ซึ่งปรากฏในหลายลักษณะ คือ การทะเลาะ ตบตีและทำร้ายร่างกายระหว่างสามีกับภรรยา คือ ขุนแผนกับวันทอง และจมีนไวยฯกับนาง ศรีมาลา การทะเลาะวิวาทตบตีกันของเมียหลวงกับเมียน้อย คือ นางวันทองกับนางลาวทอง นาง สร้อยฟ้ากับนางศรีมาลา การทะเลาะวิวาทตบตีระหว่างพ่อตาแม่ยายกับลูกเขย คือ นางศรีประจัน กับขุนแผน และหมื่นหาญและนางศรีจันกับขุนแผน การทะเลาะวิวาทระหว่างย่าสามีกับหลาน สะใภ้ คือ นางทองประศรีกับนางสร้อยฟ้า การทะเลาะวิวาทระหว่างพ่อเลี้ยงกับลูกเลี้ยง คือ ขุนช้างกับจมีนไวยฯ การทะเลาะวิวาทระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชน คือ ขุนเพชรและขุนราม อินทรา กับขุนแผน และการบุกรุกเข้าไปทำร้ายผู้อื่นในบ้าน คือ ขุนแผนกับขุนช้าง และในเรื่อง **ไกรทอง** เป็นการทะเลาะวิวาทระหว่างภรรยาหลวงกับภรณยาน้อย คือ นางตะเภาแก้วและนาง ตะเภาทองกับนางวิมาลา

๒.๑.๓.๖ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการลักษณะโจร

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการลักษณะโจรเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยบุคคลหรือ กลุ่มบุคคลประพฤติตัวเป็นผู้ร้ายเข้าลักขโมยหรือปล้นสะดมทรัพย์สินของผู้อื่น บุคคลที่เป็นผู้ให้ที่ พักพิงหรือไปพักพิงกับโจร บุคคลที่เป็นมิตรสหายกับโจร และบุคคลที่ช่วยเหลือป้องกันโจร บุคคล

ที่ประพฤติตัวอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างจากที่กล่าวมานั้นถือเป็นผู้กระทำความผิด
กฎหมายตามบทบัญญัติของพระอัยการลักษณะโจร

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นายจันศรประพฤติตัวขัดกับพระอัยการลักษณะโจร คือ นายจันศร
ควบคุมและพาพรรคพวกเข้าปล้นบ้านขุนศรีวิชัย ดังในบทเสภาว่า

ครานั้นจันศรผู้ใจกล้า	ว่าไอ้ชาวเราหว่าข้าคิดได้
วันนี้จะไปตีขุนศรีวิชัย	ที่บ้านรั้วใหญ่ในสุพรรณ
มันเป็นพ่อของอ้ายขุนช้าง	เมียมันชื่อนางเทพทองนั้น
มั่งมีมากมายเป็นหลายพัน	ไปช่วยกันขนมาสักห้าลำ
เขาว่าบ่าวมากครันมันเศรษฐี	แต่พวกเราเท่านี้เห็นพอปล้ำ
พวกไพร่ยินยอมลงพร้อมคำ	ต่างแต่งตัวกำยำไม่ย่อท้อ
บ้างถือหอกดาบปืนคาบหิน	เขนงดินเต้าชนวนทวนฮ่อ
เอาช้างมาหวยเอี้ยยอราบ	อ้ายบ่าวฉวยได้ขอเกี่ยวมารับ
นายจันศรขึ้นช้างวางห้อยโหน	เพื่อนเอาปลายหอกโยนเข้าดำจับ
ดำกันรณสงขึ้นลับระดับ	ไล่ช้างหยับหยับแล้ววางมา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๐)

บทอาวธยาลัยศิลปะการ สงวนลิขสิทธิ์

การกระทำของนายจันศรดังในบทเสภาที่ยกมาข้างต้นเป็นการกระทำผิดตามบทบัญญัติ
ของกฎหมาย ซึ่งเรียกการกระทำของนายจันศรและพวกว่าเป็นโจรปล้น ดังในบทบัญญัติลักษณะ
โจรบัญญัติว่า

อันโจรปล้นนั้นฤๅคือว่าโจรคบเพื่อน	๑๐	}	คนไปปล้น	บ้าน	}
	๒๐			เรือน	
	๓๐				
กลาง	วัน	}	ยิงปืนหรือยิงเข้าไปให้เจ้าของสดุ้งตกใจกลัวแล้วเกบทรัพย์ทั้งปวง		
	คืน				

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๓ : ๒๑๑)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการ ลักษณะใจเฝืองเดี่ยว^{๔๙} คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน คือ จันศรพาพวกขึ้นปล้นบ้านขุนศรีวิชัย การกระทำของหมื่นหาญมีลักษณะเป็นใจดีซิง คือ คบเพื่อนไปตีหาบคอน โศกเวียมน ทับไร่นา และเรือสำเภา และขุนแผนกระทำผิดพระอัยการลักษณะใจเฝืองเดี่ยวในลักษณะของการเป็นสมใจ คือ การเข้าไปอยู่อาศัยและพึ่งพิงอยู่กับใจซิงในที่นี้คือ หมื่นหาญ

๒.๑.๓.๗ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการอาญาหลวง
ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการอาญาหลวงเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นโดยบุคคลที่เป็นข้าราชการมีพฤติกรรมดังต่อไปนี้

...กระทำเหนือพระราชบัญญัติแลขัดพระบันทูลพระโองการ แลมิได้กระทำตามตรัสใช้แล เพโทบายเอาแต่เงินทองสิ่งของๆ เขาให้เสียราชการไป แลข่มเหงราษฎรเอามาจำจอง เกบเอาเงินทองลูกเมียข้าคนท่านมาเปนอนาประโยชน์แก่ตน แลป้องกันผู้มีคดีแลผู้ร้ายไว้มิได้ส่งให้แก้ตระลาการ แลต่อตีต่านาย

พริ้มระง

มหาดไท

คาบ

นายนักการนายคุมผู้ไปเรียกหา

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

แลแปลงพระธรรมนูญแปลงพระโองการ แลแปลงพระราชบัญญัติกำหนดกฎหมาย แลแปลงตราสารสำนวนถ้อยคำทำยเสีย แลเสียดถ้อยคำอื่นเข้า แลโลกนักรักใหญ่ใฝสูงให้เกิดศึกตีมก ไคร่กระทำตนให้ลั่นเหลือบันดาศักดิ์อันท่านให้แก้ตน แลทงองอาจ แลกระทำผิดตระทรวงทบวงกรมอันท่านอายด์ไว้โดยตระทรวงการ แลท่านสั่งให้กระทำการในสถานใดใดมิได้กระทำตาม ทำนอกทำเหนือทำเหลือทำเกินรับสั่ง แลเกียจคร้านละเมินราชการเสีย และอำพรางบังอาจกันไซกราษฎร์ให้ไ้ความเดือดร้อน

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔ : ๓๓-๔)

^{๔๙} ส่วนในเรื่องดาหลัง และอิเหนา ที่ตัวละครเอกทั้งสองเรื่องคือ อิเหนา แม้จะกล่าวว่อิเหนาปลอมเป็นใจเฝืองเดี่ยวและเข้าไปตีเมืองต่างๆตามทางที่ผ่าน ผู้ศึกษาไม่ได้รวมว่เป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการ ลักษณะใจเฝืองเดี่ยวเพราะมีลักษณะของการรุกรานจากเมืองหนึ่งไปอีกเมืองหนึ่งเป็นลักษณะของผู้รุกรานมากกว่าที่จะเป็นใจซิงก่อความวุ่นวายในสังคม ประกอบกับจุดประสงค์ของเรื่องก็เพื่อแสดงการขยายอำนาจของกษัตริย์ชาวพระองค์หนึ่ง ในที่นี้จึงไม่จัดว่เป็นความขัดแย้งกับสังคม

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนไกรกระทำผิดตามพระอภัยการอาญาหลวงในลักษณะที่ไม่ทำตามรับสั่ง และขัดต่อหน้าที่ที่ขุนไกรควรจะต้องเป็นผู้ดูแลอนุรักษ์ฝูงกระปือป่า แต่กลับมาเป็นผู้สังหารเสียเอง^{๕๐} ดังที่มีบัญญัติในพระอภัยการอาญาหลวงที่กล่าวว่า

...แลท่านสั่งให้กระทำการในสถานแห่งใดใดมิได้กระทำตาม ทำนอกทำเหนือทำเหลือทำเกิน
รับสั่งและเกลียดคร้านละเมินราชการเสีย แลอำพรางบังอาจกั๊กกันโซกราษฎรให้ได้รับความ
เดือดร้อน ท่านให้มีโทษจงหนัก และลักษระโทษสำหรับ นาย เลมิตระวางเลมิต
อำพรางระวางอำพราง
บังอาจระวางบังอาจ
กันโซกระวางกันโซก } **นี้มี**

๑๐ สถาน ๆ หนึ่งคือ ให้พันคอริบเรื่อนราชบาทเอาลูกเมียข้าคนเปนระบาด ทรัพย์สิ่งของเขาเข้า
ทอ้งพระคลังจณสิ้น

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔ : ๔)

บทกวีที่ขุนไกรไม่ทำตามหน้าที่ของตนทั้งยังฆ่ากระปือตายเป็นจำนวนมากทำให้พระพันวษา
กริ้วและสั่งลงโทษประหารขุนไกร ดังนี้

จึงตรัสว่าข้าเฮี้ยอ้ายขุนไกร

เป็นไรมิต้อนให้เข้าค่าย

มึงไว้ใจแต่ไพร่ให้ไล่ควาย

มึงลอยชายอยู่เปล่าไม่เข้ายา

.....

.....

เหวยเหวยเร่งเร็วเพชฌฆาต

พันให้หัวขาดไม่เลี้ยงได้

เสียบใส่ขาหยั่งขึ้นถ่างไว้

ริบสมบัติข้าไทยมาได้ซ้ำ

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๒)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอภัยการหลวงเพียงเรื่องเดียวคือ เรื่องขุนช้างขุนแผน คือ ในตอนขุนไกรกระทำเกินรับสั่งพระพันวษา ตอนขุนแผนฆ่าขุนเพชรและขุนรามอินทราซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และตอนที่พระพิຈิตรให้ที่พักอาศัยแก่ขุนแผนซึ่งขณะนั้นมีอาญาติดตัว

^{๕๐}วรรณคดี น้ำฟ้า, ความขัดแย้งในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, ๔๑.

๒.๑.๓.๘ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการอาญาราช^{๕๑}

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการอาญาราชเกิดจากบุคคลฝ่ายหนึ่งล่วงเกินข่มเหงทุบตีผู้อื่นให้ได้รับบาดเจ็บ

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนแผนกลับมารับนางวันทองหลังจากปล่อยให้อยู่กับขุนช้างสองวัน ขุนแผนเห็นนางวันทองนอนอยู่กับขุนช้างจึงโกรธแค้นและได้ทำร้ายร่างกายและมัดทั้งสองคนติดกัน ดังในบทเสภาว่า

โดดลงพื้นกลางที่ข้างใน	แสงไฟวางสว่างหน้า
ตัดมันกองไว้แล้วไคลคลา	เปิดมุ้งเห็นหน้าเจ้าวันทอง
หลับอยู่บนเตียงเคียงข้าง	ขุนช้างกอดกลมประสมสอง
อุเหม่ตัวดีอีกะนอง	จงหอนมีผิวไม่กลัว
ความสัตย์สารพัดจะสัญญา	ว่าไว้แต่หลังยังมีอยู่
ผิวไปไม่ทันพันประตู	มึงคบซู้ไว้ล่อต่อน้ำตา
ก้าวขึ้นบนเตียงเคียงข้าง	ผลึกมาให้ห่างจะดูหน้า
เลิกผ้าหมวกที่ออกมา	ทุดสมน้ำหน้าอีหน้านวล
ไม่รู้เลยว่ารูปจะร้ายใจ	ดังจะกลืนกินได้ด้วยงามถ้วน
งามนมสมจริตกระบิดกระบวน	ควรเลี้ยงน้อยถาที่รูปทรง
มึงงามแต่รูปจูบไม่หอม	อีหน้ามอมกั้นหม้ออีคองส์
ถีบตกจากเตียงเคียงกันลง	ให้มันคงชีวิตไปโยมี
เงือดดาบจะฟาดให้ขาดกลาง	พอจิ้งจกทั้งขวางไม่ห่างที่
เงือดดอดใจไม่ฆ่าตี	เคราะห์ดีแล้วมึงจึงรอดตัว
หาไม้ที่ไหนพุงนี้เข้า	หัวจะขาดอยู่เปล่าทั้งสองหัว
มึงกล้าทำได้มึงไม่กลัว	จะต้องให้รู้ตัวในวันนี้
จึงชักเอาเชือกด้ายที่สายมาน	ถึงดไว้ไม่ผลาญให้เป็นผี
จะทำให้สมน้ำหน้าอีกาลี	เชือกเส้นนี้และจะเล่นมึง
ถีบเข้าให้ชิดติดกัน	เชือกกระสันพันเข้าให้นอนซึ่ง
ผูกเป็นเปลาะเปลาะชะเนาะตริง	ปลายเชือกโยนถึงบนหลังคา
เอาผ้าคลุมหุ้มไว้ให้เหมือนผี	ทุดอีอภัยรัสมน้ำหน้า
จวนใกล้รุ่งสว่างสว่างตา	ลงจากเคหาด้วยทันใด

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๒๔๖-๒๔๗)

^{๕๑}พิมพ์ตามต้นฉบับ

การกระทำของขุนแผนที่ทำร้ายขุนช้างและนางวันทองถือเป็นการกระทำความผิดตาม พระอัยการอาญาราชที่บัญญัติไว้ตอนหนึ่งว่า

มาตราหนึ่ง มัดท่านด้วยเชือกด้วยไม้ด้วยหวาย แลตีด้วยหวายแลลวดหนังก็ตี ท่านว่าผู้นั้นเลมิดให้ไหมโดยยศาศักดิ์เป็นพิไนยหลง แล้วให้ไหมโดยมัดผูกจำจองนั้นอีก โสดหนึ่ง เปนสิ้นไหมกึ่งเปนพิไนยกึ่ง

(กฎหมายตราสามดวง เล่ม ๔ : ๑๑๐)

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับพระอัยการ อาญาราชเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง ขุนช้างขุนแผน ในตอนขุนแผนตามนางวันทอง และขุนแผนขึ้น เรือนขุนช้าง

๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อ

ความเชื่อเกิดจากการที่มนุษย์มีสิ่งที่ยังไม่รู้หรือยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด เรื่อง นั้นย่อมเป็นที่อยากรู้อยากเห็น และเมื่อไม่สามารถที่จะรู้ได้ก็จะใช้วิธีการเดาโดยอาจจะอาศัยการ เปรียบเทียบกับสิ่งที่ตนเคยรู้มาก่อนหรือไม่ก็เดาจากเรื่องราวที่เคยมีผู้เล่าไว้ก่อน และถ้าเรื่องราวที่ ได้รับการบอกเล่าไปตรงกับอารมณ์ที่ต้องการจะเชื่ออยู่แล้วก็จะเชื่อในทันที^{๕๒} เมื่อความเชื่อ เกิดจากความไม่รู้เป็นพื้นฐาน การเชื่อจึงเป็นทางออกและเป็นคำตอบสำหรับสิ่งที่มนุษย์ไม่รู้ ดังนั้น ความเชื่อ จึงหมายถึง การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นสิ่งหนึ่งสิ่งใดทั้งที่มีตัวตน เป็นความจริง หรือมีอยู่จริงหรือไม่ก็ตาม การยอมรับนับถือนั้นอาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะ ไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้^{๕๓} โดยความเชื่ออาจแบ่งออกได้เป็น หลายประเภท ซึ่งผู้รู้แต่ละท่านแบ่งแตกต่างกันออกไป เช่น

ภิญโญ จิตต์ธรรม จำแนกความเชื่อออกเป็น ๖ ประเภท ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับความ กลัวหรือความไม่รู้ ความเชื่อที่เกิดจากปรากฏการณ์ธรรมชาติและการสังเกตธรรมชาติ ความเชื่อ

^{๕๒}พระยาอนุমানราชชนน, ศาสนาเปรียบเทียบ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม ๒๕๐๒), ๒๘-๒๙.

^{๕๓}มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาว อีสาน, ๒๕๑๘, ๕.

เกี่ยวกับยากกลางบ้าน ความเชื่อทางไสยศาสตร์และคาถาอาคมต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง และความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม^{๕๔}

กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์ แบ่งความเชื่อออกเป็น ๑๑ ประเภท ได้แก่ ความเชื่อเรื่องบุคคล ความเชื่อเรื่องเวทล่อม ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องเพศ ความเชื่อเรื่องสุขภาพและสวัสดิภาพ ความเชื่อเรื่องโชคลาง ความเชื่อเรื่องความฝัน ความเชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง ความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ และความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์^{๕๕}

และ บุปผา ทวีสุข ได้แบ่งประเภทความเชื่อไว้ ๑๕ ประเภท ดังนี้ ความเชื่อเกี่ยวกับการเกิดการตาย ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเชื่อเกี่ยวกับความฝันและการทำนายฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลัง ความเชื่อเรื่องการดูแลลักษณะคนและสัตว์ต่างๆ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ดต่างๆ ความเชื่อเรื่องมงคลและอัปมงคล ความเชื่อเกี่ยวกับจำนวนนับ จำนวนเลขต่างๆ ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ความเชื่อเกี่ยวกับยากกลางบ้าน ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ชาติภพใหม่ ความเชื่อเกี่ยวกับอาชีพ และความเชื่ออื่นๆ^{๕๖}

ความเชื่อต่างๆ ที่มีผู้แบ่งประเภทไว้แตกต่างกันดังกล่าวข้างต้นอาจสรุปเป็นประเภทความเชื่อได้ดังนี้ ความเชื่อเรื่องบุคคล ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีสางเทวดา ความเชื่อเรื่องโชคลาง ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และความเชื่อเรื่องยากกลางบ้าน ซึ่งประเภทความเชื่อดังกล่าวนี้จะใช้เป็นแนวทางในการแบ่งประเภทความเชื่อที่ตัวละครในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกิดความขัดแย้งต่อไป

เมื่อความเชื่อ คือ การยอมรับ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อจึงเป็นความขัดแย้งที่เกิดจากการที่ตัวละครไม่ยอมรับนับถือ ไม่ยึดมั่น หรือไม่ปฏิบัติตามในสิ่งที่คนอื่นๆ ในสังคมต่างให้การนับถือหรือเชื่อ ความเชื่อต่างๆที่ตัวละครในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเกิดความขัดแย้ง มีดังนี้

^{๕๔} ภิญญู จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ,” วารสารรามคำแหง ฉบับพิเศษ, รายงานการสัมมนาวัฒนธรรมพื้นบ้านไทยและมลายู (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา ๒๕๑๘), ๕๕-๕๗.

^{๕๕} กิ่งแก้ว อรรถาภรณ์, คติชนวิทยา (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ๒๕๒๐), ๙๓-๙๔.

^{๕๖} บุปผา ทวีสุข, คติชาวบ้าน (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒๕๒๖), ๑๕๙-๑๖๘.

๒.๒.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ เป็นวิชาพยากรณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจของดาวนพเคราะห์ ซึ่งโคจรรอบจักรราศี โดยอธิบายถึงอำนาจของดวงดาวที่มีต่อสรรพสิ่งทั้งหลายในโลก^{๕๗} และผู้ที่ทำหน้าที่เป็นผู้พยากรณ์ให้ฤกษ์และทำนายโชคชะตา เรียกว่า โหร หรือ โหราจารย์^{๕๘}

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์เป็นลักษณะที่ตัวละครไม่เชื่อคำทำนายหรือคำพยากรณ์ของโหราจารย์ ดังในเรื่อง **สังข์ทอง** เมื่อนางพันธุรัตรับพระสังข์ไว้โหรได้ทำนายและคัดค้านไม่ให้นางพันธุรัตเลี้ยงดูพระสังข์เป็นโอรสบุญธรรม นางพันธุรัตไม่ยอมเชื่อตามที่โหรทำนาย ทั้งยังยืนยันที่จะรับพระสังข์ไว้ ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงคำทำนายของโหรและคำค้านของนางพันธุรัต ดังนี้

บัดนั้น	กุมภันท์โหรใหญ่ฝ่ายขวา
พินิจคิดคุณแล้วทูลมา	โหรขอโทษโปรดประทาน
อย่าเพื่อชื่นชมภิรมย์ใจ	มิได้สงสัยที่ในสาร
ตำราทายว่าพระกุมาร	มิใช่ลูกหลานทำวนาคา
มนุษย์กับยักษ์จะรักกัน	ห้ามปรางกวดขันเป็นหนักหนา
เหมือนหนึ่งดูเหว่าเหล่ากา	เลี้ยงรักษาได้เมื่อไรมี
ทำนองเมรีกับพระรถ	ลักหยูกยาหมดแล้วลอบหนี
โคมยงเหมือนองค์เมรี	รับมาน่าที่จะวายปราณ
ได้เอยได้ฟัง	มีดคุ่มกั่มคลังตั้งเพลิงผลาญ
เหมอำยดหริใหญ่ใจพาล	ช่างเปรียบเทียบทัดทานด้วยมารยา
มิ่งนี้ผูกจิตคิดคด	จะขบถจริงจิงกระมังหนา
กูไซริ้จะได้ลูกยา	กิดหน้าขวางตาหรือว่าไร
กูไซริ้ใช้นางเมรี	หลงด้วยโลกียหาดีไม่
อันทำวภูษงค์ทรงชัย	ชั่วแล้วที่ไหนจะให้มา
ว่าพลางนางสังข์สาวสวรรค์	จงช่วยกันขับไล่ไสเสกธา
แต่นี้สืบไปอย่าให้มา	มันว่ากูเล่นให้เป็นหลง

(บทละครนอก : ๕๙)

จากบทพระราชนิพนธ์ นางพันธุรัตไม่เชื่อตามคำทำนายของโหรว่าตนจะได้รับอันตรายหากเลี้ยงพระสังข์ เช่นเดียวกับเรื่องราวของพระรถ เมรี ตามที่โหรกล่าวอ้าง

^{๕๗}สิงห์โต สุริยาอารักษ์, โหราศาสตร์ไทย, ๑.

^{๕๘}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๑๓๑๔.

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**สังข์ทอง** นางพันธุรัตไม่เชื่อคำทำนายของโหรที่พระสังข์จะนำความเดือดร้อนมาให้ เรื่อง**สิงห์ไกรภพ** ท้าวทพันธุราไม่เชื่อโหราจารย์ที่ห้ามไม่ให้ยกทัพออกไปต่อสู้กับสิงห์ไกรภพ และท้าวเทพท้าวสุริไม่เชื่อคำทำนายของโหรว่าตนจะมีเคราะห์ เรื่อง**รามเกียรติ์** นางมณฑิมาไม่เชื่อคำทำนายชะตาชีวิตของนางสีดาที่พิเภกกราบทูล และเรื่อง**ขุนช้างขุนแผน** นางศรีประจันไม่เชื่อคำทำนายของขจรวิฑูรย์ที่ทำนายว่าพลายแก้วยังไม่ตายและจะมีชัยกลับมา ซึ่งเมื่อพิจารณาเหตุการณ์หลังจากคำทำนาย คำทำนายของโหราจารย์ที่ปรากฏในวรรณคดีมักจะเป็นจริงและผู้ที่ไม่เชื่อก็ได้รับอันตราย นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า คำทำนายของโหราจารย์ในวรรณคดีถือเป็นการแจ้งเรื่องหรือแนวทางของเรื่องให้ผู้อ่านทราบก่อนที่เรื่องจะดำเนินไปถึงเพราะเมื่อเรื่องดำเนินไปก็มักเป็นไปตามคำทำนายของโหราจารย์ ซึ่งทำให้ผู้อ่านคาดเดาเรื่องได้

๒.๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน

ในทางจิตวิทยา ซิกมันด์ ฟรอยด์ อธิบายเกี่ยวกับความฝันว่า ความฝันเป็นกระบวนการขั้นปฐมอย่างหนึ่ง ที่เรียกว่า วิธีถ่ายแบบการรับรู้ ความฝันจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด โดยการคืนความจำของเหตุการณ์แต่หนหลัง หรือวัตถุสัมพันธ์และให้ความพึงใจแก่ผู้ฝันมาก่อน เช่น คนหิวเมื่อหลับตาลงจะฝันเห็นอาหารและสิ่งของต่างๆ ที่กินได้ เป็นต้น^{๕๐} แต่สำหรับสังคมไทยนั้น ถือกันว่า ความฝันเป็นลางบอกเหตุสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้น คนไทยโดยมากจึงมักให้ความสำคัญและปฏิบัติตนตามความฝันที่เกิดขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงภัยอันตรายที่จะมาถึง การไม่เชื่อหรือไม่ปฏิบัติตามความฝันและการทำนายฝันจึงเป็นการแสดงถึงความขัดแย้งกับความเชื่อเรื่องความฝัน

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** นางเกษราฝันว่าตนถูกนาคกัดจึงเล่าความฝันให้พี่เลี้ยงฟัง เมื่อนางเกษราอ่านคำทำนายฝันในตำราที่พี่เลี้ยงส่งให้ นางเกษราปฏิเสธและไม่เชื่อคำทำนายในตำรานั้น ในบทประพันธ์แสดงความฝันและความไม่พอใจของนางเกษราที่มีต่อคำทำนายในตำราทำนายฝัน ดังนี้

พอหลับลงทรงซึ่งสุบินนิมิต
ตื่นสะดุ้งรุ่งแสงสุริยา

ประหวัดจิตนุชนาฏหวาดผวา
พระธิดานึกแหม่งแคลงฤทัย

^{๕๐}ซิกมันด์ ฟรอยด์, **พื้นฐานทฤษฎีจิตวิเคราะห์**, แปลโดย กิติกร มีทรัพย์ (กรุงเทพฯ : หญิงสาว, ๒๕๒๙), ๕๐.

จึงเรียกพี่เลี้ยงมาเคียงข้าง
 ฉันทน์ว่าวาสุกรีอันเกรียงไกร
 เกี่ยวหวัดรัศมีรอบอุราน้อง
 ให้ร้อนรุ่มกุ่มจิตพิษภูษงค์
 จนเดี๋ยวนี้เนืกกั้วจนตัวสิ้น

.....
 ยุพยงทรงอ่านอักษรพลัน
 แม้นขบกัดรัตไครในนิมิต
 แม้นงูร้ายฝ่ายคู่อริมยา
 นางฟังเรื่องเคื่องขัดบัดสมุด
 พี่เลี้ยงเคียงข้างเห็นนางเมิน

พระบุตรโอรตรัสด้วยขัดแค้น
 เห็นว่าเกลียดแล้วมาแกล้งสร้างประจาน
 นี้หากเห็นเป็นผู้ใหญ่จึงไว้หน้า
 แล้วผันผินพักตราไม่พาที่

นุชนางเล่าแจ้งแกล้งไซ
 เข้ามาในแท่นสุวรรณอันบรรจง
 ฉันทน์ร้องอยู่บนเตียงจนเสียงหลง
 หมายว่าปลงชีวานิคาลัย
 อันความฝันที่เห็นเป็นใจน

.....
 มีสำคัญว่างูหมูกุมภา
 จะได้ชมสมสนิทเสนาหา
 วาสนาฟุ้งเฟื่องเรื่องเจริญ
 ให้แสนสุดอัปอาวระคายเขิน
 ต่างอวยชัยให้เจริญพระชนมาน
 พี่นี้แสนเล่ห์หลมประสมประสาน
 ขวนให้อ่านแต่ตำราที่อัปปริย
 หาไม่จะว่าให้อายกับสาวศรี
 ทำเข้าที่ไสยาสน์บนอาสน์ทอง

(พระอภัยมณี : ๓๔-๓๕)

บทหาวิชาลัยศิลาไปจร สว่างวิเศษสิทธิ์

จากประพันธ์ นางเกษราเกิดความขัดแย้งกับคำทำนายฝันเพราะนางไม่เชื่อถือในสิ่งที่จะเกิดขึ้นตามคำทำนายฝันนั้น

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** คือ นางพิมไม่เชื่อคำทำนายของนางสายทอง และนางศรีมาลาไม่เชื่อคำทำนายฝันของนางแม้ว่าตนจะมีคู่ครอง และเรื่อง **พระอภัยมณี** นางเกษราไม่เชื่อคำทำนายในตำราทำนายฝันว่าตนจะมีคู่ครอง

จากลักษณะความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเชื่อเรื่องความฝันที่ปรากฏมีเฉพาะลักษณะที่ตัวละครฝ่ายหญิงไม่เชื่อว่าตนจะมีคู่ครอง ทั้งนี้อาจจะแสดงลักษณะของตัวละครว่าเป็นหญิงที่ดี มีความเขินอายที่จะกล่าวถึงเรื่องเพศตรงข้ามแล้ว ยั้งน่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงความต้องการของสังคมที่ต้องการให้ผู้หญิงในสมัยนั้นไม่เปิดเผยความต้องการเรื่องเพศให้ใครรู้แม้แต่คนใกล้ชิด ให้ผู้หญิงรักษาวลสงวนตัว และให้เป็นเรื่องของผู้ปกครองจัดการให้ ดังคำที่นางพิมเองก็กล่าวไว้ว่า “ธรรมดาเกิดมาเป็นสตรี ชั่วดีคงได้คู่มาคู่สอง มารดาอย่ามอดสำหรับประคับประคอง หมายปองว่าจะปลุกให้เป็นเรือน” แต่หากเป็นความฝันในเรื่องอื่นๆ เช่น ฝันว่าได้แก้วแหวนเงินทองซึ่งมี

คำทำนายว่าจะได้บุตร หรือฝันว่าฝันหักก็ทำนายว่าจะสูญเสียบุคคลที่รักไป ตัวละครก็มักจะเชื่อตามนั้น

๒.๔ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยม

ค่านิยม ตามความหมายของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ หมายถึง สิ่งที่คนสนใจ สิ่งที่คนปรารถนาจะได้ จะทำ กลายเป็นสิ่งที่คนถือว่าเป็นสิ่งบังคับ ต้องทำต้องปฏิบัติ เป็นสิ่งที่คนบูชายกย่องและมีความสุขที่จะได้เห็น ได้ฟัง ได้เป็นเจ้าของ^{๖๐} ซึ่งค่านิยมอาจแบ่งประเภทได้หลายแบบ เช่น แบ่งตามลักษณะของสิ่งที่นิยมสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ ค่านิยมทางวัตถุ และค่านิยมที่ไม่ใช่วัตถุ หรืออาจแบ่งประเภทค่านิยมตามผู้ให้ความสนใจหรือให้ความนิยม แบ่งได้ ๒ ประเภทเช่นกัน คือ ค่านิยมของบุคคล เป็นข้อคิดเห็นของบุคคลในเรื่องหรือสิ่งที่ควรจะเป็น ค่านิยมอีกประเภทหนึ่ง คือ ค่านิยมของสังคม หมายถึง สิ่งหรือสถานการณ์ที่มหาชนเล็งยึดถือปฏิบัติ ในการศึกษาที่ถือเฉพาะค่านิยมของสังคมเท่านั้น โดยรวมทั้งค่านิยมทั้งทางวัตถุและมิใช่วัตถุ ดังนั้น ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมจึงเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ตัวละครปฏิเสธสิ่งที่บุคคลอื่นในสังคมให้ความสนใจและปรารถนาที่จะได้ ค่านิยมที่ตัวละครเกิดความขัดแย้งมี ดังนี้

๒.๔.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมทางการศึกษา ความขัดแย้ง

ระหว่างตัวละครกับค่านิยมทางการศึกษาเป็นความขัดแย้งที่ตัวละครมีความต้องการหรือมีพฤติกรรมทางการเรียนที่แตกต่างไปจากค่านิยมของสังคม

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** พระอภัยมณีและศรีสุวรรณซึ่งเป็นโอรสกษัตริย์และจะต้องขึ้นครองราชย์สืบต่อไปในภายภาคหน้า ดังนั้นวิชาการเรียนที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของผู้อยู่ในสถานภาพและตำแหน่งดังกล่าว คือ การเรียนวิชาศิลปศาสตร์ซึ่งมีทั้งหมด ๑๘ ประการ คือ

๑. ไตรเพทศาสตร์ วิชาฤคเวท ยชุรเวท และสามเวท
๒. สรีรศาสตร์ วิชาพิจารณาส่วนต่างๆ ของร่างกาย
๓. สังขยาศาสตร์ วิชาคำนวณ
๔. สมบัติศาสตร์ วิชาทำจิตให้แน่วแน่
๕. นิติศาสตร์ วิชากฎหมาย

^{๖๐} ศศิวิมล สันติราษฎร์ภักดี, **จากชีวิตสู่แผ่นดิน : ชีวิตจริงหลังจากนิยายของสาวชาววัง ชาวบ้าน และแพชั้นฝรั่ง** (กรุงเทพฯ : อัมรินทร์, ๒๕๔๗), ๙๒.

๖. วิชาเสถียรศาสตร์ วิชาแยกประเภทและสิ่งของ
๗. โศติยศาสตร์ วิชาทำนายเหตุการณ์ทั่วไป
๘. คัมภีร์ศาสตร์ วิชาพินิจและดนตรี
๙. ตีกริศาสตร์ วิชาแพทย์
๑๐. ปุราณศาสตร์ วิชาโบราณคดี
๑๑. ศาสนศาสตร์ วิชาการศาสนา
๑๒. โหราศาสตร์ วิชาการพยากรณ์โดยอาศัยดาราศาสตร์เป็นหลัก
๑๓. มายาศาสตร์ วิชากล
๑๔. เหตุศาสตร์ วิชาค้นหาเหตุ
๑๕. มนต์ศาสตร์ วิชาคิด
๑๖. ยุทธศาสตร์ วิชาการรบ
๑๗. ฉันทศาสตร์ วิชาแต่งกลอน ฉันท กาพย์
๑๘. ลักษณะศาสตร์ วิชาดูลักษณะคน^{๖๐}

แต่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณกลับเลือกเรียนวิชาเป่าปี่และกระบี่กระบองตามลำดับ เป็นการเลือกศึกษาวิชาที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้ที่จะมาทำหน้าที่บริหารและปกครองประเทศต่อไป พระอภัยมณีและศรีสุวรรณจึงเป็นผู้ที่ประพฤติตนขัดแย้งกับค่านิยมทางการศึกษาของสังคม ดังในบทประพันธ์แสดงให้เห็นถึงการที่ทั้ง ๒ พระองค์เลือกเรียนวิชาที่ไม่เหมาะสมกับตำแหน่งและค่านิยมของสังคมจากคำตอบว่าของท้าวสุทัศน์ ดังนี้

อันดนตรีเป่าพาทย์ตะโพนเพลง	เป็นนักเลงเหล่าโลนเล่นโชนหนัง
แต่พวกกูผู้หญิงที่โนวัง	มันก็ยังเรียนรำได้ชำนาญ
อันวิชาอาวุธแลโลเซิน	ชอบแต่เกนศึกเสือเขี้ยวทหาร
เป็นกษัตริย์จักรพรรดิพิศดาร	มาเรียนการเช่นนั้นด้วยอันใด

(พระอภัยมณี : ๘)

จากบทประพันธ์ การที่พระอภัยมณีและศรีสุวรรณเลือกเรียนวิชาเป่าปี่และกระบี่กระบอง ถือเป็นการกระทำที่ขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมทางด้านการศึกษา โดยเฉพาะค่านิยมในการศึกษาของผู้ที่จะมาเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองต่อไปซึ่งโดยทั่วไปมักจะต้องเรียนวิชาใน

^{๖๐} ดนัย ไชยโยธา, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, ๘๐.

สาขาวิชาศิลปศาสตร์ โดยในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมทางการศึกษาเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี

๒.๔.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมการบวช ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับค่านิยมการบวชเป็นความขัดแย้งที่ตัวละครชายปฏิเสธและไม่ให้ความสำคัญต่อการบวชซึ่งเป็นค่านิยมที่ถูกผู้ชายจะต้องบวชเป็นพระก่อนแต่งงาน

ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อพลายแก้วขอร้องไห้ นางทองประศรีไปสู่ขอนางพิม นางทองประศรีทัดทานและขอให้ลูกบวชเป็นพระก่อนที่จะแต่งงานตามค่านิยมที่ยึดถือของสังคม แต่พลายแก้วปฏิเสธที่จะทำตามคำของนางทองประศรี จึงอาจกล่าวได้ว่าพลายแก้วเป็นผู้ที่ขัดแย้งกับค่านิยมการบวช ในเสภาแสดงค่านิยมเกี่ยวกับการบวชจากคำของทองประศรี และความขัดแย้งกับค่านิยมการบวชจากการปฏิเสธของพลายแก้ว ดังนี้

ทองประศรีว่ากรรมเอ๋ยกรรมแล้ว	พ่อแก้วแก้วตาของแม่เอ๋ย
บวชก่อนเกิดอย่าพ่อมีเมียเลย	แม่จะได้ชมเซยชายจีวร
พ่อเจ้าเขาก็ตายไปนานแล้ว	ลูกแก้วจงโปรดแก่เสียก่อน
บวชสักสองพรรษาอย่าอาวรณ์	สักมาแม่จะผ่อนให้มีเมีย
.....	.....
เจ้าพลายแก้วฟังแล้วกราบดินพลัน	นางสวรรค์ลูกก็ไม่ปรารถนา
นางในงามแต่กริยา	จะเปรียบพิมแก้วตาเห็นเต็มที
งามประเสริฐเลิศล้ำทั้งห้าคม	งามหน้างามนมเนื้อสองศรี
ไม่เทียมทันทั้งสุพรรณบุรี	เห็นไม่มีใครสู้ดูงดงาม
เจ้าประคุณทูนหัวของลูกแก้ว	มีเมียแล้วบวชได้ดอกไม้ห้าม
แม่อย่าทานทัดขัดความ	แม่นมีตามใจลูกคงมรณา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๒๖-๑๒๗)

จากบทเสภา พลายแก้วขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมเรื่องการบวช กล่าวคือ สังคมไทยมักนิยมให้บุตรชายบวชก่อนแต่งงานเพื่อเป็นบุญกุศลให้บิดามารดาได้เกาะชายผ้าเหลืองขึ้นสวรรค์ ซึ่งจากค่านิยมและความเชื่อที่ว่าลูกชายสามารถช่วยให้บิดามารดาขึ้นสวรรค์ได้ ครอบครัวสังคมไทยจึงมักยินดีและให้ความสำคัญกับลูกชายมากกว่าลูกสาวเพราะผู้เป็นบิดามารดาจะได้านิสงส์จากการบวชของลูกชาย แต่พลายแก้วซึ่งเกิดความรักและกลัวขุนช้างจะมาแย่งนางพิมไปจากตนจึงเลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามค่านิยมของสังคมที่นิยมให้ผู้ชายบวชเป็นพระก่อนแต่งงาน

๓. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (man against nature)

ธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่เกิดมีและเป็นอยู่ตามธรรมดาของสิ่งนั้นๆ สิ่งที่เป็นไปเองโดยมิได้ปรุงแต่ง^{๒๒} ฉะนั้นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์หรือในที่นี้คือตัวละครกับธรรมชาติก็คือ การที่ตัวละครปฏิเสธ ไม่พอใจ หรือไม่ปรารถนาในสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นปกติวิสัยโลก สิ่งที่เกิดขึ้นเองโดยตัวละครไม่สามารถควบคุม ต่อต้านหรือหลีกเลี่ยงได้ แต่สิ่งต่างๆ เหล่านั้นกลับเกิดขึ้นเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของตัวละคร ส่งผลให้ตัวละครเกิดความขัดแย้งกับสิ่งที่เกิดขึ้นตามปกติวิสัยนั้น จึงพยายามหาทางออกและแก้ไขกับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยธรรมชาติซึ่งเป็นเรื่องสามัญของโลกและชีวิตที่ตัวละครเกิดความขัดแย้งมีดังนี้

๓.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกาย

สภาพ หมายถึง ความเป็นเองตามธรรมดาหรือตามธรรมชาติ^{๒๓} ส่วนร่างกาย หมายถึง ตัวตน^{๒๔} ดังนั้นสภาพร่างกาย จึงหมายถึง ความเป็นเองตามธรรมดาหรือตามธรรมชาติของตัวตน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายเกิดขึ้นเมื่อตัวละครมีความต้องการที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่สภาพร่างกายซึ่งเป็นสิ่งเป็นไปตามธรรมชาตินั้นไม่เอื้ออำนวยหรือเป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถทำในสิ่งที่ต้องการได้ หรือ ได้ทำแต่ไม่ประสบความสำเร็จ เช่น การมีเพศและอายุที่ไม่เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการจะทำ นอกจากนี้การที่สภาพร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น เกิดความเจ็บป่วย หรือการตั้งครรภ์ในเวลาที่ไม่เหมาะสมทำให้ตัวละครเกิดความทุกข์กังวลใจก็เป็นสาเหตุของความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายเช่นกัน ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายนั้น ตัวละครอาจเกิดความขัดแย้งกับสภาพร่างกายที่เป็นอยู่ของตัวเองหรือของผู้อื่นก็ได้ ตัวอย่างความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกาย มีดังนี้

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายที่เกิดจากเพศเป็นอุปสรรค เช่น ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อเจ้าเมืองลงกาและอุศเรนพ่อและพี่ชายของนางละเวงเสียชีวิต ทำให้นางละเวงต้องขึ้นปกครองบ้านเมืองแทนพ่อและพี่ชายของตน นางละเวงเกิดความทุกข์กังวลใจในการที่ตนจะต้องขึ้นปกครองบ้านเมืองเพราะตนนั้นเป็นผู้หญิง ซึ่งเป็นเพศที่ไม่เหมาะสมกับการที่จะทำหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ในบทประพันธ์แสดงความวิตกของนางละเวงที่ต้องขึ้นปกครองเมืองดังนี้

^{๒๒}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, ๕๕๔.

^{๒๓}เรื่องเดียวกัน, ๑๑๒๓.

^{๒๔}เรื่องเดียวกัน, ๘๔๘.

ฝ่ายโคมยงองค์ละเวง้วนพาน้อย	ให้เศร้าสร้อยโคกทรวงดวงสมร
จึงตรัสตอบขอบคำที่ร่าวอน	การนครควรคู่กับผู้ชาย
เราเป็นหญิงยิ่งเป็นเจ้าชาวสิงหล	ทุกตำบลจะบังอาจประมาทหมาย
จงจัดกันบรรดาเสนานาย	ช่วยสืบสายสมบัติกษัตรา
อันเรานี้มิขออยู่จะสู้ม้วย	ไปเกิดด้วยบิดุเรศกับเซษฐา
นางตรัสพลางทางสะอื้นกลืนน้ำตา	พวกเสนาน้อยใหญ่ไพโรหูล

(พระอภัยมณี : ๔๒๒)

จากบทประพันธ์ นางละเวงเกิดความขัดแย้งกับเพศของตนเองที่เป็นหญิงเพราะต้องขึ้นทำหน้าที่ปกครองบ้านเมืองแทนพ่อและพี่ชาย

ส่วนความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายในลักษณะที่ร่างกายเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อนางวันทองติดตามขุนแผนมาอยู่ป่า นางวันทองเกิดตั้งครรภ์ซึ่งเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดจากชายหญิงอยู่ร่วมกัน ขุนแผนและนางวันทองเกิดความทุกข์กังวลกับการตั้งครรภ์เพราะขณะนั้นทั้งสองอยู่ในป่าไม่มีความสะดวกสบายในการที่จะบำรุงครรภ์และทำคลอด ในบทเสภากล่าวถึงความทุกข์ใจของขุนแผนและนางวันทองเมื่อทราบที่ตั้งครรภ์ ดังนี้

ขุนแผนฟังฝันให้หวั่นจิต	คิดเห็นทั้งคุณโทษเป็นหนักหนา
ดวงใจเจ้าจะได้ซึ่งลูกยา	เหมือนฝันว่าได้ชมพระอาทิตย์
จะสิ้นความทุกข์ร้อนผ่อนวิโยค	ที่ร้อนโรคสิ่งไรจะไปปลดปลิด
ลูกในครรภ์เจ้านั้นจะเรื่องฤทธิ	เป็นคู่คิดควรเราจะพึงพา
ที่ฝันว่าดวงตากระเด็นจาก	จะลำบากมากมายไปภายหน้า
ครั้นจะบอกออกออรธให้ชัดมา	กลัวว่าวันทองจะหมองใจ
.....	.....
วันทองนึกถึงฝันให้หวั่นจิต	คิดคิดเห็นจะท้อต้องคำผั่ว
อนิจจาทุกข์ยากลำบากตัว	เกลือกกลัวปีถพิรุณลึลม
สารพัดขัดสนจนยาก	แสนลำบากยอติ่งทุกสิ่งสม
มาซ้ำท้องสองทุกข์เข้าระทม	ยิ่งทุกข์แล้วยิ่งถมมาทับทรวง
ถ้ามันอยู่เรือนเหย้าลูกเต้ามี	จะยินดีเหลือแสนเฝ้าแหนหวง
มีลูกเหมือนหนึ่งมีมณีดวง	นี่มีมาให้เป็นห่วงเมื่อสิ้นคิด

เจ้ามาเกิดเหมือนหนึ่งจะแก้งฆ่า	มันไม่น่ายินดีแต่สักหนิด
จะเลี้ยงดูอย่างไรในไพรชิต	คิดคิดก็กำสรดสลใจ
.....	.....
ครานั้นขุนแผนแสนคะนอง	ตั้งแต่พาวันทองมาปาใหญ่
ครั้นล่วงหลายเดือนก็เตือนใจ	ด้วยครรภันนางนับได้เจ็ดเดือนปลาย
อลักเอลื้อเหลือสมเพชเวทนา	จะคลอกลูกหยูกยาไม่หาง่าย
มาอยู่ในป่าเปลี่ยวเที่ยวซังตาย	จะหมายพึ่งใครได้ก็ไม่มี
จะย่อยับอับจนแล้วคราวนี้	ก็โคกีสะอื้นอยู่ในดง
	(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๔๗-๓๔๘, ๓๕๐)

จากบทเสภา ขุนแผนและนางวันทองเกิดความขัดแย้งกับสภาพร่างกายที่เปลี่ยนแปลงเป็นการมีครรภ์ในภาวะเวลาที่ไม่เหมาะสม สร้างความทุกข์ยากให้แก่ตนเองที่ยังต้องอาศัยอยู่ในป่า

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสภาพร่างกายที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นถือเป็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มากที่สุด คือมีทั้งหมด ๖ เรื่อง แบ่งเป็น ประเด็น *ลักษณะทางเพศ* ได้แก่ เรื่อง **พระอภัยมณี** นางละเวงเกิดความขัดแย้งกับความเป็นหญิงของตนเพราะต้องขึ้นปกครองประเทศและต้องทำศึกกับเมืองผลึก เรื่อง **อิเหนา** นางบุษบาเมื่อแปลงเป็นชายต้องมีเมียและออกรบ *ลักษณะทางอายุ* เช่น เรื่อง **คาวี** ทำวสันนุราชคิดว่านางจันท์สุดาไม่รักตนเพราะความชรา *ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย* คือ การตั้งครรภ์และเจ็บป่วย ได้แก่ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ขุนแผนและนางวันทองเป็นทุกข์กังวลใจที่นางวันทองตั้งครรภ์ขณะอยู่ในป่า เรื่อง **มณีพิชัย** ทำวพิชัยนุราชและมณีพิชัยเกิดความทุกข์กังวลกับการเจ็บป่วยของนางจันทรมเหสี และ *ลักษณะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์หรือสัตว์* ได้แก่ เรื่อง **ไกรทอง** ความเป็นมนุษย์ของไกรทองทำให้ไกรทองไม่สามารถอยู่ในน้ำกับนางวิมาลาได้นานเพราะผิดวิสัยและผิดธรรมชาติของมนุษย์ และนางวิมาลาก็เกิดความทุกข์ใจเมื่อไกรทองชวนตนไปอยู่เมืองมนุษย์เพราะตนเป็นจระเข้

๓.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์

ความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ในที่นี้หมายถึง ความต้องการสิ่งพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์หรือที่เรียกว่า ปัจจัยสี่ อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ส่วนความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ หมายถึง การที่ตัวละครจะต้องกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่กลับไม่มีสิ่งพื้นฐานซึ่งเป็นความต้องการตามธรรมชาติและขาดไม่ได้มาสนับสนุนอย่างเพียงพอ ทำให้สิ่งที่ตัวละครต้องการทำนั้นเกิดอุปสรรคและไม่สำเร็จ

ลู่วงตามทีคาคหมาย หรืออาจกล่าวว่ ความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ เช่น ต้องการอาหาร น้ำ หรือเสื้อผ้า เป็นต้น เป็นอุปสรรคในการจะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของตัวละคร

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อสินสมุทรสามารถฆ่าโจรสลักรั้งเจ้าของเรือที่ตนโดยสารเรือมา ด้วยเพราะโจรสลักรั้งพยายามล่องเกินนางสุวรรณมาลีมารดาเลี้ยงของตนได้แล้ว สินสมุทรจึงกลายเป็นผู้บังคับบัญชาการเดินทางเรือ ซึ่งสินสมุทรและนางสุวรรณมาลีต้องการเดินทางเรือเพื่อออกติดตามหาพระอภัยมณีและพวกที่พลัดพรากจากกันเพราะเรือแตก แต่เมื่อนานวันเสบียงอาหารในเรือเริ่มหมดลง ซึ่งเป็นอุปสรรคทำให้นางสุวรรณมาลีและสินสมุทรไม่สามารถเดินทางติดตามพระอภัยมณีได้ตามที่ตั้งใจไว้เพราะคนในเรือต่างต้องการอาหารสำหรับการมีชีวิตอยู่ในบทประพันธ์แสดงถึงความสำคัญของข้าวที่ทุกคนต้องบริโภค แต่เป็นอุปสรรคต่อการติดตามหาพระอภัยมณีของนางสุวรรณมาลีและสินสมุทร ดังนี้

อังกฤษ่าทูลฉลองสองกษัตริย์	เห็นจะขัดสนเสบียงเลี้ยงทหาร
ไปข้างหน้าสารพัดจะกันดาร	จะโปรดเกล้าเหล่าทหารประการใด
ฝ่ายสุวรรณมาลีศรีสวัสดิ์	นางกษัตริย์ซักถามตามสงสัย
แต่ก่อนแก่ข้าวปลงหาอย่างไร	จึงได้ไว้เป็นเสบียงพอเลี้ยงพล

(พระอภัยมณี : ๒๒๘)

จากบทประพันธ์ การที่ลูกเรือต้องการอาหารซึ่งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั่วไป แต่เสบียงในเรือกลับจะหมดและไม่เพียงพอให้คนในเรือ ทำให้นางสุวรรณมาลีและสินสมุทรไม่สามารถเดินทางเรือเพื่อติดตามพระอภัยมณีและพวกพ้องต่อไปได้ สิ่งที่เกิดขึ้นจึงเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์เอง

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความต้องการตามธรรมชาติของมนุษย์ ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**พระอภัยมณี** อาหารในเรือมีไม่เพียงพอที่จะทำให้นางสุวรรณมาลีเดินทางได้ต่อไป และเรื่อง**รามเกียรติ์** อาหารมีไม่เพียงพอสำหรับเลี้ยงกองทัพของพระราม ทำให้ตัวละครเกิดปัญหาและต้องหาวิธีแก้ไข

๓.๓ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ

การเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ คือ การที่ธรรมชาติมีลักษณะเปลี่ยนไปจากเดิม ไม่ว่าจะความเปลี่ยนแปลงนั้นจะเป็นไปเองโดยธรรมชาติหรือเกิดจากการกระทำของตัวละคร ความขัดแย้ง

ระหว่างตัวละครกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ คือ การที่ตัวละครเกิดความแปลกใจ สงสัย ทุกข์
กังวลกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของธรรมชาติและไม่ต้องการให้ธรรมชาตินั้นเปลี่ยนแปลงไป

ในเรื่อง**รามเกียรติ์** เมื่อรามสูรบพระอรชุน พระอรชุนถูกรามสูรฟาดกับเขาพระสุเมรุ
ทำให้เขาพระสุเมรุเอียง พระอิศวรเมื่อเห็นเขาพระสุเมรุเอียงไปจากเดิมก็เกิดความตกใจจึงให้
ประกาศหาผู้ที่จะมาทำให้เขาพระสุเมรุกลับตั้งตรงดังเดิม ในบทพระราชนิพนธ์กล่าวถึงการสู้รบ
ของรามสูรและพระอรชุนซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เขาพระสุเมรุเอียง และความตระหนกของพระอิศวรที่
เห็นเขาพระสุเมรุเอียง ดังนี้

บัดนั้น	จึงรามสูรยักษา
ประจัญกรรอนราญเทวา	โจนขึ้นเหยียบบ่าด้วยฤทธิ
ฉวยจับขง่างาขวาน	จะสังหารด้วยกำลังยักษ์
พระอรชุนเรื่องฤทธิราวี	ก็สลัดสูริเสียทัน
แล้วโจนขึ้นเหยียบไหล่ยักษา	กรขวาก็ฟาดด้วยพระขรรค์
รามสูรรับรองป้องกัน	แล้วหันสลัดกระเด็นไป
พระอรชุนก็พลัดจากบ่า	ยักษาจับบาททั้งสองได้
ฟาดเข้ากับเหลี่ยมเมรุไกร	หวั่นไหวทั้งไตรโลกา
อันเขาพระสุเมรุก็เอนทรุด	ด้วยฤทธิรุทรแกลั่วกล้า
องค์พระอรชุนเทวา	ก็มีวามรณาทันที
.....	.....
เมื่อนั้น	พระจอมไกรลาสเขาใหญ่
เห็นพระสุเมรุเอนเอียงลงไป	ตกใจตะลึงทั้งกายา
จึงมีบัญชาประกาศิต	สั่งจิตบุทแกลั่วกล้า
จงป่าวฝูงเทพเทวา	คนธรรพ์ครุฑานาคินทร
กับสองพญาวานร	ซึ่งผ่านนครขีดขิน
ทั้งนักสิทธวิทย์อาสูรินทร์	บอกมาให้สิ้นทั้งธานี

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๗๙)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระอิศวรไม่ต้องการให้เขาพระสุเมรุเอียง ดังนั้นพระอิศวรจึงได้
ประกาศหาผู้ที่สามารถทำให้เขาพระสุเมรุตั้งตรงดังเดิม

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับการ
เปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ๒ เรื่อง คือ เรื่อง**รามเกียรติ์** พระอิศวรและเทวดาต่างเกิดความขัดแย้ง

กับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ คือ เขาพระสุเมรุเอียงถึงสองครั้ง ในตอนนรามสูรรบพระอรชุน พระอรชุนกระเด็นไปถูกเขาพระสุเมรุทำให้เขาพระสุเมรุเอียง และในตอนวิรุฬหกขว้างสังวาลถูก เขาพระสุเมรุทวด และพระรามเกิดความสงสัยกับความแปรปรวนของธรรมชาติ เมื่อพระมงกุฎ และพระลบลองศร โดยความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นเพราะการกระทำของ ตัวละครทั้งสิ้น มิได้เปลี่ยนแปลงเองตามธรรมชาติ เป็นลักษณะที่ตัวละครมีอำนาจเหนือธรรมชาติ^{๖๕} และในเรื่อง **อิเหนา** ทำวรุณเกิดเกิดความสงสัยกับความแปรปรวนของธรรมชาติที่เกิดขึ้นตอนที่ อิเหนาเกิด โดยธรรมชาติในเรื่องนี้เกิดความเปลี่ยนแปลงเพราะฤทธิ์อำนาจบารมีควมมี บุญญาธิการของอิเหนา ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นในวรรณคดีนี้เป็นการใช้ ธรรมชาติเข้ามาบรรยายเพื่อเสริมลักษณะของตัวละครว่าเป็น ผู้มีบุญ อำนาจและความสามารถ^{๖๖}

๓.๔ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับภัยธรรมชาติ

ภัย คือ สิ่งที่น่ากลัวหรืออันตราย^{๖๗} ภัยธรรมชาติ คือ สิ่งที่น่ากลัวหรืออันตรายที่เกิดจาก ธรรมชาติ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับภัยธรรมชาติเป็นลักษณะที่ธรรมชาติเป็นผู้ก่อให้เกิด ความหวาดกลัว ความทุกข์ยาก หรืออันตรายแก่ตัวละคร เช่น ความแห้งแล้งอดอยาก น้ำท่วม หรือแผ่นดินไหว เป็นต้น

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** ท้าวโรมพัตตันและชาวเมืองต้องได้รับความเดือดร้อนเนื่องจากฝนไม่ ตกทำให้เกิดความแห้งแล้งอดอยาก ท้าวโรมพัตตันจึงต้องบวงสรวงเทพเจ้าและไปทำลายพรตพิธี ของฤๅษีกลไกภูมิเพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาลตามเดิม ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความเป็นทุกข์กังวล ของท้าวโรมพัตตันที่ฝนไม่ตก ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวโรมพัตตันเรื่องศรี
แต่ฝนไม่ตกในธานี	ภูมิเจ้าร้อนวิญญาน์
ทั้งหมู่เสนาประชาชน	ได้ความทุกข์ทนถ้วนหน้า
ทุกภิกขันธ์รอกัลป์บังเกิดมา	เวทนาอดอยากลำบากใจ

^{๖๕} ศรัญญา ขวัญทอง, “ บทบาทของบทพรรณานาธรรมชาติในวรรณคดีไทยสมัยอยุธยา ” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗), ๒๑๓.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, ๘๑๙.

จึงมีบรรหารสิงหนาท	แก้มหาอำมาตย์ใหญ่
เราจะบวงสรวงเทพไท	อันได้เป็นหลักพระบุรี
ทั้งพระเสื่อเมืองทรงเมือง	จงแต่งเครื่องบูชาบายศรี
เหล่าข้าวเปิดไก่อั้ตรพลี	ขอฝนให้มีฤดูกาล

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๒๐๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวโรมพัฒน์เกิดความขัดแย้งกับภยธรรมชาติ คือ การที่ฝนไม่ตกตามฤดูกาลเพราะทำให้บ้านเมืองเด็ดร้อน ประชาชนอดอยาก

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับภยธรรมชาติ ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** ท้าวโรมพัฒน์เกิดความกังวลใจเกี่ยวกับภยธรรมชาติ คือ ฝนไม่ตกตามฤดูกาล และเรื่อง**พระอภัยมณี** ท้าวลลิตราชเกิดความตกใจกับภยธรรมชาติ คือ เรือของพระองค์ต้องเผชิญกับพายุขณะเดินเรือกลางสมุทร

๔. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (man against supernature)

Supernature หรือ สิ่งเหนือธรรมชาติ หมายถึง นอกเหนือหลักธรรมชาติ อาทิ อาเพศ อาถรรพณ์ ประหลาด ศักดิ์สิทธิ์ เวทมนต์ อภินิหาร^{๒๔} ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์หรือตัวละครกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือ มนุษย์หรือตัวละครถูกอำนาจเหนือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา ชะตาชีวิต โชคลาง ภูตผีปีศาจ หรือของวิเศษ เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตัวละคร หรือสิ่งต่างๆดังกล่าวเข้ามาเป็นอุปสรรคทำให้ตัวละครไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ตนคาดหวังได้สำเร็จตามที่ต้องการ ตัวละครจึงพยายามที่จะต่อสู้และขจัดอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นให้หมดสิ้นไป

^{๒๔}New Model English-Thai Dictionary, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๔), ๕๘๗.

๔.๑ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ หมายถึง ตำราทางไสย ศาสตร์ลึกลับเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ เวทมนตร์ คาถา อำนาจจิต^{๖๙} ซึ่งนายหรีด เรื่องฤทธิ์ ได้อธิบายเกี่ยวกับลักษณะของไสยศาสตร์ไว้อย่างชัดเจนในหนังสือวรรณคดีไทย เล่ม ๑ ว่า

...มนต์ต่างๆ เช่น มนต์สำหรับกันภูตผีปีศาจ กันเทพอัปสรลงมาทำลายพิธีตบะ กันโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ และกันอุปสรรคอันตรายต่างๆ กันศัตรูอาวุธต่างๆ และมนต์สำหรับแจกรูปเดียวให้เป็นหลายรูป มนต์สำหรับล่องหนหายตัว มนต์สำหรับเสกเป่า หรือเสกน้ำรดให้ผู้อื่นหายจากโรคภัยไข้เจ็บหรือให้ประสบโชคลาภดี มนต์สำหรับเสกเนื้อหนังเป็นต้น ให้ไปเข้าตัวศัตรู มนต์สำหรับบังฟังศัตรูให้ตาย มนต์สำหรับเสกรูปที่ฝัง (ฝังรูปฝังรอย) ให้คนที่ซังเป็นอันตรายหรือให้คนที่รักรักกัน มนต์สำหรับบังคับภูตผีให้ไปทำร้ายผู้อื่น และมนต์สำหรับสะกดดวงจิตให้ผู้อื่นเคลิ้มหรือให้หลับเหล่านี้เป็นต้น ...^{๗๐}

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับไสยศาสตร์ คือ การที่ตัวละครถูกเวทมนตร์ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่น กลายเป็นคนไม่มีสติ เป็นคนก้าวร้าว และการที่เคยรักใคร่กลับกลายเป็นเกลียดชังผู้นั้นแทน เป็นต้น หรือความขัดแย้งอาจเป็นในลักษณะที่ตัวละครฝ่ายหนึ่งใช้เวทมนตร์ คาถา ทำให้ตัวละครอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ปรารถนาให้สำเร็จลุล่วงไปได้

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับไสยศาสตร์ในลักษณะที่ไสยศาสตร์ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตัวละคร เช่น ในเรื่อง **โคบุตร** นางอำพันมาลาทำเสน่ห์ให้โคบุตรกลับมารักตนและเกลียดนางมณีสาครชายาอีกองค์หนึ่ง โคบุตรจึงเกลียดและไม่รักนางมณีสาครเหมือนเช่นเดิม แต่กลับไปเข้าด้วยกับนางอำพันมาลาทำให้นางมณีสาครเกิดความทุกข์กังวลกับท่าทีที่เปลี่ยนแปลงไปของโคบุตร ดังในบทประพันธ์ว่า

ปางพระองค์ทรงภุมงกุฎเศ
ข้าเลื่องเนตรเห็นองค์นางโฉมศรี
ให้เคืองขัดหทัยเป็นราศี
พระภูมีเมินพักตร์ไม่ทักทาย

^{๖๙}มานิต มานิจเจริญ, **พจนานุกรมไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔ (พระนคร : เอกศิลปการพิมพ์, ๒๕๑๓), ๑๔๑๖ อ้างถึงใน ทศนีย์ สุจินะพงษ์, “การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), ๗.

^{๗๐}นายหรีด เรื่องฤทธิ์, **เรื่องวรรณคดีไทย เล่ม ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๔๙๕), ๑๗๒ อ้างถึงใน ทศนีย์ สุจินะพงษ์, “การใช้ไสยศาสตร์ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน” (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๖), ๑๐.

อำพันน้อยชม้อยชม้ายเนตร	เห็นวิเศษอาคมก็สมหมาย
จะแก้งทำกำจัดให้พลัดพราย	นางชม้ายเมินหน้าไม่พาที่
แสนสงสารนางมณีศรีสวัสดิ์	จอมกษัตริย์ภัสดาหันหน้าหนี
ทั้งอำพันมาลาไม่พาที่	ไม่ชอบบพเทวีเหมือนก่อนมา
ให้แค้นคั่งดั่งแสงอัคคีสุมา	ยิ่งกลัดกลุ่มเจ็บจิตขนิษฐา
สุดจะขึ้นกลืนกลืนชลนา	นางโคกร้าให้อาลัยลาน
ไอ้พระร่มโพธิ์ทองของน้องเอ๋ย	ไม่ควรเลยที่จะร้างห่างสมาน
หรือน้องนี้มีโทษไม่โปรดปราน	ให้เมียดกลับอัปรีมาณมเมตตา

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๖๙)

จากบทประพันธ์ นางมณีสาครได้รับผลจากไสยศาสตร์ประเภทเวทมนตร์คาถาที่นางอำพันมาลาทำเสน่ห์โคบุตร ทำให้โคบุตรไม่รักนางเหมือนเดิม

ในส่วนของความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับไสยศาสตร์ในลักษณะที่ไสยศาสตร์เป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จ เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพระรามต่อสู้กับมังกรกัณฐ์ พระรามไม่สามารถตัดสินใจแผลงศรไปทางไหนเพื่อให้ถูกมังกรกัณฐ์ได้เพราะมังกรกัณฐ์ร้ายเวทมนตร์ทำเป็นภาพมายาให้ตนมีหลายรูป ในบทพระราชนิพนธ์แสดงการใช้เวทมนตร์ของมังกรกัณฐ์และความลี้ลับสังสัยของพระราม ดังนี้

ยอกรประนมเหนือเศศ	ไหว้คุณพรหมเศศเรื่องศรี
อ่านเวทสำรวมอินทรีย์	อสุรีนิมิตกายา
เกิดเป็นกุมภัณฑ์ฤทธิรงค์	เหมือนองค์พญายักษ์า
เกลื่อนกลาดดาษไปในท้องฟ้า	ด้วยศักดาเดชขุนมาร
แล้วบันดาลห่าฝนถ่านเพลิง	เถกิงรุ่งแรงแสงฉาน
ตกลงยังพื้นสุธาธาร	ร้อนดั่งหนึ่งกาลอัคคี
.....	.....
เมื่อนั้น	พระอวดตารทรวงสวัสดิ์ศรีมี
ได้ฟังพิภกอสุรี	ภูมีทอดทัศนาก็
เห็นรูปอสุราในอากาศ	เหมือนกันเกลื่อนกลาดไม่นับได้
มิรู้ที่จะแผลงศรชัย	ว่าตนใดเป็นมังกรกัณฐ์
แต่พาดสายหมายมุ่งเป็นหลายที	พระจักรีไม่รู้แห่งล้น
จึงถามพิภกกุมภัณฑ์	จะสำคัญยักษาตนใด

(รามเกียรติ์ เล่ม ๒ : ๔๕๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ มังกรกัณฐีใช้เวทมนตร์ทำให้พระรามซึ่งต้องการข้ามังกรกัณฐีไม่สามารถกระทำในสิ่งที่ปรารถนาได้สำเร็จ เวทมนตร์ที่มังกรกัณฐีใช้จึงเป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จในการงานของพระราม

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับไสยศาสตร์ ๗ เรื่อง โดยไสยศาสตร์ที่ทำให้ชีวิตของตัวละครเกิดความเปลี่ยนแปลง ปรากฏในเรื่องโคบุตร ตอนโคบุตรถูกเสน่ห์นางอำพันมาลา เรื่องพระอภัยมณี นางสุวรรณมาลี นางเกษรา นางอรุณวิศมี และนางเสาวคนธ์เกิดความขัดแย้งกับไสยศาสตร์เมื่อพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ สินสมุทร และสุดสาครถูกเสน่ห์ของผู้หญิงเมืองลังกา เรื่องสิงห์ไกรภพ ตอนสิงห์ไกรภพถูกเวทมนตร์ของคนธรรพ์ทำให้หลับและไม่สามารถช่วยเหลือนางสร้อยสุดาได้ และเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนจมีนไวยฯถูกเสน่ห์นางสร้อยฟ้า

ส่วนความขัดแย้งกับไสยศาสตร์ในลักษณะที่ไสยศาสตร์เป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จ ปรากฏในเรื่องรามเกียรติ์ เช่น ตอนทศกัณฐีไม่เห็นเมืองของตนเองเพราะชีวหาร่ายมนตร์บังเมืองไว้ ตอนพระรามไม่สามารถตัดสินใจแผลงศรไปข้ามังกรกัณฐีได้เพราะมีมังกรกัณฐีหลายตน ตอนนางมณโฑหุงน้ำทิพย์ทำให้พระรามไม่สามารถเอาชนะฝ่ายทศกัณฐีได้เพราะพลที่ตายแล้วของทศกัณฐีกลับเป็นขึ้นมา เรื่องขุนช้างขุนแผน ผู้คุมคุกขัดแย้งกับไสยศาสตร์เพราะขุนแผนใช้เวทมนตร์สะเดาะไซ้ตรวนและออกไปอยู่กับนางแก้วกิริยาที่ทับ และแสนตรีเพชรกล้าไม่สามารถทำอะไรพลายงามได้เพราะพลายงามมีเวทมนตร์ไสยศาสตร์ป้องกันตัว เรื่องสังข์ทอง หกเขยไม่สามารถหาเนื้อหาลาได้เพราะพระสังข์ใช้เวทมนตร์เรียกเนื้อเรียกปลาไปหมด เรื่องพระอภัยมณี นางผีเสื้อสมุทรไม่สามารถจับพระอภัยมณีได้เพราะกัลมณตร์ของพระอภัยมณีที่ฤาษีสอนให้ และสินสมุทรและไพร่พลถูกมนตร์ของย่องตอด และเรื่องอุณรุท พระอินทร์ร้ายมนตร์ปิดประตูไว้ทำให้ท้าวกรุงพานไม่สามารถเข้าไปในห้องได้

๔.๒ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีसाง

พระยาอนุমানราชธนได้อธิบายเกี่ยวกับเทวดาไว้ว่าคือ ผีฟ้า โดยกล่าวว่า

...ไทยแต่เดิมนับถือผี ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังมีนับถืออยู่ พระอินทร์ พระพรหม และพระอะไรต่อพระอะไร ก็เป็นผี พระเจ้าหรือพระเป็นเจ้าก็เป็นผี โดยเหตุที่ท่านเหล่านี้เข้าใจกันว่าอยู่บนฟ้าสูงลิบขึ้นไป

บนโน้น ไทยแต่เดิมจึงเรียกท่านเป็นคำรวมว่าผีฟ้า ภายหลังเมื่อไทยนับถือพุทธศาสนาแล้วก็
เปลี่ยนเป็นเรียกท่านว่า เทวดา^{๗๑}

ส่วนผีसाง คือ สิ่งลึกลับซึ่งมีสภาพเกินคน เพราะฉะนั้นตามปกติผีจึงมีอำนาจอยู่เหนือคน
อาจทำคนให้ได้ดีหรือให้ร้ายก็ได้ ส่วนसाงก็แปลว่าผีนั่นเอง แต่साงที่จะเป็นผีชั้นสูงยิ่งกว่าผีฟ้า
ทั่วไปที่เรียกว่าเทวดาก็ได้^{๗๒}

จากความหมายและลักษณะของเทวดาและผีसाงโดยสรุปแล้วทั้งเทวดาและผีसाงเป็นสิ่งที่
มีอำนาจเหนือมนุษย์ ซึ่งสามารถดลบันดาลให้ชีวิตของมนุษย์ประสบความสำเร็จหรือได้รับโทษ
เคราะห์กรรมอย่างไรก็ได้ ดังนั้นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีसाง จึงหมายถึง
ความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดขึ้นกับสิ่งลึกลับซึ่งมีอำนาจเหนือตัวละครและสามารถดลบันดาล
สิ่งต่างๆให้เกิดขึ้นกับชีวิตของตัวละครได้ โดยความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีसाงที่
เกิดขึ้นนั้นอาจเป็นไปในลักษณะที่เทวดาผีसाงนั้นสร้างความกลัวให้แก่ตัวละคร หรือในลักษณะที่
เทวดาผีसाงนั้นเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ทำให้ตัวละครประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ หรือใน
ลักษณะที่เทวดาผีसाงเป็นผู้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชีวิตของตัวละคร

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีसाงในลักษณะที่ตัวละครเกิดความกลัว เช่น
ในเรื่อง **มณีพิชัย** เมื่อมณีพิชัยตกลงยอมไปเป็นทาสของพราหมณ์ยอพระกลืน วันหนึ่งนาง
ยอพระกลืนแก้มองใจมณีพิชัยพระสวามีโดยออกอุบายว่าจะไปเก็บยาในป่าและจะให้น้องสาว
ของตนมาอยู่เป็นเพื่อน แต่พราหมณ์ยอพระกลืนก็กลับร่างเป็นหญิงสาวเพื่อแปลงเป็นน้องของ
ตนเองซึ่งได้บอกไว้กับมณีพิชัย เมื่อนางยอพระกลืนซึ่งแก้มองเป็นน้องสาวของพราหมณ์เดินทางมาถึง
กระท่อมได้ทำเสียงหลอกมณีพิชัย มณีพิชัยซึ่งขณะนั้นอยู่เพียงลำพังจึงเกิดความกลัวและเข้าใจ
ว่าเป็นผีหลอกตน ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	พระมณีนี้กพระวงสงสัย
อะไรนี่ผีसाงหรืออย่างไร	อกใจทีก็กนี้กภาวนา
ตัวสั้นเทาเทาหนวสะท้าน	แอบบานประตูนี้งพิงฝา
ให้สยดสยของพองโลมา	ตกประหม่าหน้าซีดไม่สมประดี

^{๗๑} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชธนะ), การศึกษาเรื่องประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (พระนคร :
ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๑๔), ๑๕๓.

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน.

แล้วแข็งจิตคิดมานะเห็นบั้ง	ลูกผู้ชายจะมานั่งกั้วผี
ลูกขยับลับล่ออยู่หลายที	ภูมีย่างย่องไปมองดู
ไม่เห็นสิ่งไรสงสัยนัก	เสียงเคาะกุกกักตระหนก
ไปรยปรายทรายลงตรงกบฏ	จะว่านกว่าหนูก็ดูไป
เห็นจะเป็นปีศาจประหลาดจริง	เด็ดดอกไม้ทิ้งมาใหม่ใหม่
ยิ่งคิดคร้ามครันพรันใจ	เหลียวไปแลมาอยู่ช้านาน
แล้วกลับคืนเข้ามาศาลาลัย	อกใจได้ฟุ้งพลุ่งพล่าน
ตั้งสติภาวนาสมาทาน	ปากบ่นลนลานไม่ลืมกั้ว

(บทละครนอก : ๓๗๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ แม้จะไม่ใช่ผีจริง แต่ในขณะนั้นมณีนีพิชัยคิดว่าเป็นผีเพราะยังไม่ทราบว่าเป็นเสียงของน้องสาวพราหมณ์ มณีนีพิชัยจึงเกิดความขัดแย้งกับผีเพราะคิดว่าเสียงที่ตนได้ยินนั้นเป็นเสียงของผีป่าที่มาหลอกหลอนตนจึงเกิดความกลัวและต้องการหลบซ่อนไม่ให้ผีหรือสิ่งลึกลับนั้นเห็นตน

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีศาจในลักษณะที่เทวดาและผีศาจนั้นเป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จของตัวละคร เช่น ในเรื่อง **ลักษณวงศ์** เมื่อท้าวพรหมทัตสั่งให้ประหารนางสุวรรณอำภาและลักษณวงศ์เพราะเชื่อคำยุของนางยักษ์แปลงที่กล่าวหาว่านางสุวรรณอำภาเป็นยักษ์ไล่จับกินทหารและม้าของท้าวพรหมทัต เมื่อเพชรฆาตนำตัวทั้งสองไปประหารเพชรฆาตไม่สามารถประหารทั้งสองพระองค์ตามคำสั่งของท้าวพรหมทัตได้เพราะพระอินทร์เข้าป้องกันไม่ให้ทั้งสองได้รับอันตราย ดังในบทประพันธ์ว่า

ท้าวตรีเนตรแจ้งเหตุแล้วรีบเหาะ	ลงจำเพาะเขาใหญ่ในไพรสาณท์
เข้าเคียงลักษณวงศ์กับนงคราญ	จึงบันดาลมิให้ดาบนั้นฟันลง
ฝ่ายพวกเพชรฆาตล้วนอาจหาญ	เห็นนิ่งนานสมจิตคิดประสงค์
ค่อยชักดาบย่องย่างมาข้างองค์	แล้วคิดสงสารสองกษัตรา
แต่เอื้องเอื้องแล้วก็ยังคิดสังเวช	ด้วยแจ้งเหตุว่าไม่มีโทษา
แล้วพรันตัวกั้วเกรงพระอาชญา	แต่เงื้อง่าจะฟันก็งันไป
ข้างพวกเพื่อนเตือนกันให้พันฟาด	ก็มีอากที่จะฟันลงได้
แต่เงื้อง่าจ้งแปล่ล้าทุกคราวไป	ด้วยอำนาจหัสณย์มาป้องกัน

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๓๖๒)

จากบทประพันธ์ พระอินทร์ซึ่งเป็นเทวดาเป็นผู้เข้ามาช่วยนางสุวรรณอัมภาและลักษณะวงศ์ไม่ให้ได้รับอันตราย แต่เพศธมาตต้องประหารทั้งสองพระองค์ตามคำสั่งของท้าวพรหมทัต การเข้ามาช่วยเหลือของพระอินทร์จึงเป็นอุปสรรคทำให้งานของเพศธมาตไม่สำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ และแม้ว่าเพศธมาตจะไม่ทราบเหตุผลว่าเพราะพระอินทร์เข้ามาช่วยทั้งสองพระองค์ตนจึงประหารไม่ได้ แต่ก็ถือว่าเป็นความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดขึ้นกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ลักษณะสุดท้ายความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีศาจในลักษณะที่เทวดาและผีศาจทำให้ชีวิตของตัวละครเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ในเรื่อง **อุณรุท** พระไทรพาพระอุณรุทไปสมกับนางอุษาและแยกทั้งสองจากกันเมื่อรุ่งเช้า ทำให้ทั้งพระอุณรุทและนางอุษาต่างคร่ำครวญถึงกัน และทำให้ชีวิตของทั้งสองเปลี่ยนแปลงไป ดังในบทพระราชนิพนธ์

พระผุดลูกแลหาปราสาท
ทั้งแท่นทิพมาศก็หายไป
กับหมู่แสนยาพลากร
ก็แจ้งว่าเทวารายศ
อนิจจามาปลิดให้แรมรัก
พระวิโยคโคกศัลย์พันทวี

ผู้กำนัลนาฏน้อยใหญ่
เห็นแต่พิชัยราชรถ
ยังนอนเดียวรดาษลัษหมัด
พาไปสมรสฤดี
เหมือนผืนพัตร์หักหายหน่ายหนี
ถึงโฉมศรีวินิตายาใจ

(อุณรุท : ๑๖๒)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระอุณรุทเกิดความขัดแย้งกับพระไทรเพราะพระไทรอุ้มตนไปสมกับนางอุษาแต่แล้วพระไทรกลับพรวดตนจากนางอุษา ซึ่งการกระทำของพระไทรทั้งพาไปและพากลับเป็นการทำให้ชีวิตของพระอุณรุทเปลี่ยนแปลงไป คือ ได้รับความสุขจากการที่ได้พบและอยู่กับนางอุษา และต้องได้รับความทุกข์เศร้าใจเมื่อพระไทรพาตนให้จากนางอุษา

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับเทวดาและผีศาจทั้งหมด ๙ เรื่อง ถือเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่ปรากฏมากที่สุด โดยเรื่องที่ตัวละครขัดแย้งกับเทวดาและผีศาจในลักษณะที่ตัวละครเกิดความกลัวปรากฏในเรื่อง **มณีพิชัย** ตอนยอพระกลิ่นแก้งทำเป็นผีหลอกมณีพิชัย เรื่องที่ตัวละครขัดแย้งกับเทวดาและผีศาจในลักษณะที่เทวดาและผีศาจเป็นอุปสรรคขัดขวางความสำเร็จของตัวละคร ปรากฏในเรื่อง **ลักษณะวงศ์** เพศธมาตไม่สามารถประหารชีวิตนางสุวรรณอัมภาและลักษณะวงศ์ได้ เรื่อง **ขุนช้าง**

ขุนแผน ตอนพรายของขุนช้างขัดขวางไม่ให้ขุนแผนเข้าบ้านขุนช้าง กุมารทองห้ามไม่ให้ขุนแผนฆ่าขุนช้าง และเปרטวันทองขวางไม่ให้จมีนไวยยกทัพไปสู่กับขุนแผน เรื่อง**ไชยเชษฐ** นางสุวิงษา ขุดหาโอรสที่สนมทั้งหกเอาไปฝังไม่พบเพราะเทพเจ้ากำบังไว้ และเรื่อง**พระอภัยมณี** ผีดิบเข้ารุกไล่สุดสาครขณะที่สุดสาครออกเดินทางตามหาพระอภัยมณี สุดท้าย **ตัวละครขัดแย้งกับเทวดา** และมีบางในลักษณะที่เทวดาและมีบางทำให้ชีวิตของตัวละครเปลี่ยนแปลง ปรากฏในเรื่อง**อุณรุท** พระไทรพาพระอุณรุทไปสมกับนางอุษา เรื่อง**พระอภัยมณี** นางวาลีถูกผีอุศเรนเข้าทำให้ต้องเสียชีวิต ผีเจ้าละมานสิงรูปนางละเวงทำให้พระอภัยมณีคลั่ง เรื่อง**อิเหนา** องค์ประตาระกาหลาทำให้อิเหนาและบุษบาต้องจากกัน เรื่อง**ดาหลัง** องค์ประตาระกาหลาทำให้อิเหนาและบุษบาต้องจากกัน และเรื่อง**รามเกียรติ์** นางอศุลปีศาจเข้าสิงรูปทศกัณฐ์ที่นางสีดาคาด ทำให้นางสีดาลบรูปไม่ได้

๔.๓ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลาง

โชคกลาง หมายถึง ความหมายที่ปรากฏให้เห็นอันบอกเหตุร้ายหรือเหตุดี^{๓๓} ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลาง คือ ความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดขึ้นกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเพื่อบอกเหตุในที่นี้หมายถึงเฉพาะเหตุร้าย โดยความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลางเกิดขึ้นในลักษณะที่ตัวละครจะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่กลับเกิดลงไม่ดีขึ้น ทำให้ตัวละครเกิดความทุกข์กังวล โดยเครื่องหมายของโชคร้ายที่เกิดขึ้นอาจเป็นพฤติกรรมของสัตว์ เช่น หนูร้องกุก ฐขึ้นบ้าน ผึ้งมาทำรังตามชายคา จิ้งจกร้องทักหรือตกลงมา หรือแมงมุมตีก หรือเครื่องหมายบอกเหตุนั้นเป็นปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ เช่น มีคนอื่นเห็นว่าหัวขาด แขนขาด หรือหวีหักคาศีระชะ หรือลงนั้น อาจเป็นการฝันบอกเหตุ เป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลางที่เกิดจากพฤติกรรมของสัตว์ เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนไกรจะออกจากบ้านไปไล่ต้อนกระบือตามรับสั่งใช้ของสมเด็จพระพันวษา ขุนไกรเห็นแมงมุมในบ้านตีกซึ่งเป็นกลางบอกเหตุร้าย ดังในบทเสภาว่า

ให้มีกลางคั้นนั้นสนั่นอึ้ง

แมลงมุมตีกผึ้งหาหยุดไม่

สยดสยองพองขนทุกคนไป

เย็นยะเยือกจับใจไปทุกยาม

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๑๕)

^{๓๓}ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, ๘๐.

จากบทเสภา ขุนไกรเกิดความไม่สบายใจกับกลางที่เกิดขึ้น คือ แมงมุมตอกซึ่งเป็นนางบอกเหตุร้ายเพราะวันรุ่งขึ้นขุนไกรจะต้องออกบ้านเพื่อไปปฏิบัติหน้าที่ตามรับสั่งของพระพันวษา ขุนไกรยอมไม่ต้องการให้กลางไม่ดีต่างๆ เกิดขึ้นขณะที่ตนจะออกเดินทาง แต่ก็กลับเกิดกลางร้ายขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลางที่เกิดจากปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติ เช่น ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** เมื่อท้าวเทพาสุรจะออกติดตามและสู้รบกับสิงห์ไกรภพ นางเทพกนิษฐาไม่เห็นศิระชะและมือของท้าวเทพาสุร ทำให้ท้าวเทพาสุรและนางแก้วกนิษฐาเกิดความกังวลและกลัวกับกลางที่เกิดขึ้น ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

ฝ่ายนางลักษณอัศเรศกนิษฐา	ไม่เห็นกรเศศพระยามาร
ไม่เคยเป็นเห็นว่าไปคงไม่รอด	วังเข้ากอดบาทบงสุ์ด้วยสงสาร
พลาทูลความตามนิมิตพิศดาร	จงโปรดปรานเศศอย่าคลาไคล
ทูลกระหม่อมจอมกษัตริย์เหมือนฉัตรแก้ว	ทำลายแล้วไม่มีที่อาศัย
นางทูลทัดภัสดาไศกาถัย	กำนัลในใหญ่่น้อยพลอยไศกี
เจ้ากรุงยักษ์พัศตร์สลดรันทจิต	ข้าเลื่องพิศพัศตร์พระมเหสี
ทั้งห้ามแห่นแสนสวาทราชบุตรี	แม่นชีวิธวอดวายเสียดายนัก
ระทวยทอดกอดกรดอนสะอื่น	ตะลึงย่นเย็นทรวงเป็นห้วงหนัก
แล้วกลับจิตคิดสละมานะยักษ์	ตรัสปลอบอัศรชาชาติดาวง

(รวมนิทานสุภาชีวิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๒๒๗)

จากบทประพันธ์ นางแก้วกนิษฐาเกิดความไม่สบายใจกับกลางร้ายที่เกิดขึ้น คือ การมองไม่เห็นศิระชะและมือของท้าวเทพาสุรเพราะขณะนั้นท้าวเทพาสุรกำลังจะออกไปต่อสู้กับสิงห์ไกรภพที่เป็นศัตรู

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคกลางที่เกิดจากความฝัน เช่น ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อขุนเพชรอินทราและขุนรามอินทราจะไปติดตามขุนแผนตามรับสั่งของสมเด็จพระพันวษา ภรรยาของขุนเพชรและขุนรามต่างฝันเป็นนางถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับสามีตน ดังในบทเสภาแสดงความฝันของภรรยาขุนเพชรและขุนรามอินทรา ซึ่งทำให้ขุนเพชรอินทราและขุนรามอินทราเกิดความกลัว ดังนี้

ฝ่ายเมียขุนเพชรอินทราผืน
 ผ่าอกขว้างหัวใจไปดงดอน
 ปลุกผัวบอกผืนด้วยหวั่นหวาด
 เล่าความแต่ต้นจนปลายไป
 ครานั้นขุนเพชรอินทรา
 ครั้นภูจะแก้ว่าผืนร้าย
 จึงเอาความดีมากลบเกลื่อน
 เจ้าอย่าสลดรั้นทใดใจ
 ฝ่ายว่าเมียขุนรามอินทรา
 ตกใจผวาคว่ำสามี
 พ่อจะไปทัพจับขุนแผน
 วิปริตเห็นนิมิตเป็นอันตราย
 ครานั้นขุนรามอินทรา
 ประคองโหมโลมเล่าเอาใจ
 ด้วยตัวพี่น้องจะไปเสียไกลห้อง
 ผัวไปก็จะได้ขุนแผนมา

ว่าถูกฟันตัวขาดเป็นสองท่อน
 ตื่นนอนตัวสิ้นประหวั่นใจ
 นื่องผืนประหลาดหาเคยไม่
 นื่องนี้พรั่นใจอยู่มากมาย
 ได้ฟังเมียว่าก็ใจหาย
 จะทุกซโคมากมายวุ่นวายไป
 หลับไหลใจเพื่อนหาแนไม่
 แล้วชวนเมียนอนไปในราตรี
 ผืนว่าฟันหักเป็นสามซี่
 พ่อเอ๋ยเมียนี่ช่างผืนร้าย
 เมียนี่ทุกซโคแทนมิ่งขวัญหาย
 นางพายน้ำตาเข้ารำไร
 ฟังเมียว่าไม่นิ่งได้
 แม่อย่าได้หวาดหวั่นพรั่นวิญญา
 จิตเจ้าจึงหมองประหวั่นหา
 ว่าแล้วก็พากันนอนไป

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๖๕-๓๖๖)

จากบทเสภา ขุนเพชรอินทราและขุนรามอินทราต่างเกิดความกลัวและกังวลเพราะภรรยาของตนผืนร้ายในคืนก่อนที่ตนจะเดินทางไปติดตามขุนแผน

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโศคลงถือเป็นความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับสิ่งเหนือธรรมชาติที่มากที่สุดอีกสาเหตุหนึ่งเช่นเดียวกับสาเหตุจากเทวดาและผีสิง คือ มีทั้งหมด ๙ เรื่อง ได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ เช่น ตอนนกกกระเต็นบินผ่านหน้ารถของท้าวทศรถ ตอนเมื่อทศกัณฐ์ใกล้ตายเกิดกลางกับทศกัณฐ์ เรื่องพระอภัยมณี เช่น ธงชัยของอุศเรนหักเมื่อสู้รบกับพระอภัยมณี นางละเวงผืนร้ายขณะทำศึกกับฝ่ายพระอภัยมณีจึงคิดจะหย่าทัพ เรื่องขุนช้างขุนแผน แมงมุมตอกขณะขุนไกรจะออกไปรับราชการถวายพระพันวษา ภรรยาของขุนเพชรและขุนรามอินทราผืนก่อนที่ขุนเพชรและขุนรามอินทราจะออกไปติดตามขุนแผน กรุงกาพิตาเขม่น เห็นรูปคนหัวหาย ขณะจะออกไปสู้กับขุนแผน เรื่องดาหลัง เกิดกลางร้ายกับระตูล่าดำ ระตูล่าเดินทางไปเมืองดาหาแล้วเห็นนางร้าย และเกิดกลางร้ายกับน้องท้าวประตาดาน เรื่องสิงห์ไกรภพ พินทุมารผืนเป็นนางเมื่อสิงห์ไกรภพและพราหมณ์จินดาจะหนีไป เกิดฟ้าผ่ากรงรถของรามวงศ์ขณะเดินทางไปร่วมพิธีศพของอัยกี และนางเทพกนิษฐาไม่เห็นศีรษะและมือของท้าวเทพาสุรขณะที่ท้าวเทพาสุรจะออกรบ

กับสิ่งใก้ภพ เรื่อง*อิเหนา* ทำวกะหมั่งกุนึงมองไม่เห็นสีสันของธงขณะจะรบกับจรรกา (อิเหนา) และอิเหนาฝันร้ายก่อนที่จะต้องจากบุษบา เรื่อง*ลักษณวงศ์* วิรุณมาศจะยกทัพตามลักษณวงศ์แต่เกิดกลางเซล้มลง และฉัตรกั้นหักขณะที่นางยักษ์ที่แปลงมเหสีทำวพรหมทัตจะออกไปรบกับลักษณวงศ์ เรื่อง*ไชยเชษฐา* เมื่อนางสุวิญชาถูกไชยเชษฐาขับออกจากเมืองทำวสิงหลเขม่นตาทั้งซ้ายขวา และเรื่อง*สังข์ศิลป์ชัย* เมื่อสังข์ศิลป์ชัยถูกหกกุมารปองร้าย สิงหราเกิดตั้งกายและตาเขม่น

๔.๔ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคชะตา

โชค หมายถึง สิ่งที่น่าผลมาให้โดยคาดหมายได้ยาก^{๓๔} ส่วน ชะตา หมายถึง แบบรูปราศีที่บอกดาวพระเคราะห์เดินถึงราศีนั้นๆ ในเวลาเกิดของคน^{๓๕} โชคชะตา คือ ลักษณะชีวิตของมนุษย์ที่คาดหมายได้จากการนับดาวพระเคราะห์ต่างๆ ที่เดินถึงราศีนั้นๆ ในเวลาเกิดของแต่ละคน หรือในเวลาที่เป็นบุคคลนั้นๆ จะทำสิ่งสำคัญประการใดๆ โดยสรุปแล้วในการศึกษานี้โชคชะตา หมายถึง ชีวิตที่ถูกกำหนดแล้วของมนุษย์โดยอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ไม่เฉพาะแต่อิทธิพลของดวงดาว แต่รวมถึง เทพเจ้า และภูตผีต่างๆ ด้วย

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคชะตา หมายถึง ความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดขึ้นกับชีวิตของตนเองที่มีผู้อื่นกำหนดไว้ โดยความขัดแย้งเป็นไปในลักษณะที่ตัวละครพยายามที่จะแก้ไข และต่อสู้ให้หลุดพ้นออกจากลักษณะชีวิตของตนที่ถูกกำหนดนั้น

ในเรื่อง *รามเกียรติ์* นนทกาลยักษ์เฝ้าประตูอุทยานของพระอิศวรได้กระทำผิดล่วงเกินนางในของพระอิศวร พระอิศวรจึงลงโทษโดยให้ลงไปเกิดเป็นกาสธูพรพาและให้ถูกลูกของตนเองฆ่าตาย เมื่อนนทกาลมาเกิดเป็นพรพา พรพาได้สั่งให้ฆ่าลูกทุกตัวที่เกิดมาเป็นเพศชายเพื่อตนจะได้รอดพ้นจากการถูกลูกฆ่าตามคำสาปของพระอิศวร ดังในบทพระราชนิพนธ์แสดงให้เห็นถึงความพยายามของพรพาที่จะฝ่าฝืนโชคชะตาที่ถูกกำหนดมา ดังนี้

ครั้นถึงหิมวันต์พนาเวศ	ก็กลับเพศไปเป็นมึงสา
ชื่อว่าพญาพรพา	มีกำลังฤทธาเชี่ยวชาญ
ใหญ่สูงพวงพ้องอาจ	หยาบคายร้ายจากล้ำหาญ
กายาเผือกสีล้ำลาน	ใจพาลอิจจาอารรม์
บริวารล้วนนางกาสธู	ห้าพันสัตถุจรอยู่ไพร่สนธ์

^{๓๔}ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒*, ๓๗๓.

^{๓๕}เรื่องเดียวกัน, ๓๕๑.

แม้ว่าตัวใดมีกรรม
ถ้าเห็นว่าเป็นนางมเหสี
ไม่อาลัยหมายใจว่าศัตรู
ด้วยความรักเพียงเดียวฉันท์
มเหสีผู้ตัวใดไม่แปลกปน

ทรพานั้นหมั่นระวังดู
คลอเคลียออกมาเป็นตัวผู้
เสียวเสียวจากหมู่ให้วายชนม์
หวงแหนสัตว์นั้นเป็นต้น
ตนเดียวที่ขวยอยู่ในดวงดอน

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๑๖๗-๑๖๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทรพาทเกิดความขัดแย้งกับโชคชะตาของตนเอง คือ โชคชะตาที่จะต้องถูกลูกฆ่าตายตามคำสาปของพระอิศวร ทรพาทจึงพยายามกำจัดสาเหตุที่จะทำให้ตนเองตาย เพื่อแก้ไขเปลี่ยนแปลงโชคชะตา

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่นๆที่ปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับโชคชะตา เช่น เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** แสนตรีเพชรกล้ำอกรบกับขุนแผนหลังจากที่เสี่ยงทายแล้ว ทรพาทว่าตนจะต้องได้รับอันตรายจากการออกศึกครั้งนี้ และขุนแผนและพลายงามพยายามช่วยเหลือไม่ให้นางวันทองต้องตาย เป็นต้น

๔.๕ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจบุญญาธิการ

บุญญาธิการ หมายถึง บุญที่ได้กระทำไว้มากยิ่ง^{๓๖} ส่งผลทำให้มีลักษณะพิเศษเหนือบุคคลธรรมดาทั่วไป เช่น มีเทพคุ้มครอง มีรูปร่างแปลกหรือสวยงามกว่าบุคคลทั่วไป มีคำพูดที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยตัวละครที่มีบุญญาธิการเกิดจากการมีกำเนิดที่สูงกว่าตัวละครทั่วไป เช่น เป็นเทพเทวดา หรือเป็นตัวละครที่มีความตั้งมั่นและซื่อสัตย์ต่อสามีทำให้อำนาจแห่งความซื่อสัตย์นั้นคุ้มครอง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจบุญญาธิการ หมายถึง ความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดกับอำนาจที่คุ้มครองตัวละคร โดยปริยายหมายถึงการที่มีเทพคุ้มครองด้วย หรือขัดแย้งกับลักษณะพิเศษที่ไม่เหมือนบุคคลทั่วไปของตัวละคร โดยความขัดแย้งเป็นไปในลักษณะที่ตัวละครตัวใดตัวหนึ่งมีประสงค์ร้ายหรือมีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งที่ไม่เหมาะสมต่อตัวละครที่มีบุญญาธิการ อำนาจแห่งบุญนั้นคุ้มครองทำให้ตัวละครที่ประสงค์ร้ายไม่สามารถทำอันตรายใดๆต่อตัวละครที่มีบุญนั้นได้ตามต้องการ ความประสงค์ที่จะทำร้ายหรือกระทำการที่ไม่เหมาะสมซึ่งส่งผลให้ตัวละครที่มีบุญได้รับอันตรายจึงไม่ประสบผลสำเร็จ

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, ๖๓๐.

บุญญานิกการที่เกิดจากความเป็นเทพ เช่น ในเรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อทศกัณฐ์ลักพานางสีดาไปจากพระราม ทศกัณฐ์อุ้มนางสีดาเหาะไป แต่ด้วยนางสีดา คือ พระลักษมี ทศกัณฐ์จึงไม่สามารถเหาะพานางไปได้จึงต้องวางนางลงและพาเดินไปในป่า ดังในบทพระราชนิพนธ์ ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวยี่สิบกรยักษี
รณรงค์มีชัยสถุณี	ก็อุ้มพระลักษมีเหาะมา
เดชะบารมีโฉมฉาย	ให้บันดาลร้อนกายยักษี
สิ้นแรงที่จะไปในเมฆา	ก็ลงมายังพื้นสุธาธาร

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๕๔๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ ทศกัณฐ์เกรงอำนาจบุญญานิกการที่คุ้มครองนางสีดา เพราะทศกัณฐ์ต้องการพาตัวนางสีดาไปกับตน แต่เพราะอำนาจบุญญานิกการที่นางสีดา คือ พระลักษมีจึงทำให้ทศกัณฐ์ไม่สามารถพาตัวนางสีดาไปกับตนได้โดยง่ายตามที่ทศกัณฐ์ต้องการ นอกจากนี้ ในตอนที่ทศกัณฐ์ทูลขอพระนางอุมาเทวี ก็เป็นอีกตอนหนึ่งที่ทศกัณฐ์ขัดแย้งกับอำนาจบุญญานิกการในลักษณะเดียวกันนี้

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

บุญญานิกการที่เกิดจากความซื่อสัตย์ต่อสามี เช่น ในเรื่อง **ลักษณวงศ์** เมื่อวิรุณมาศเห็นนางสุวรรณอำภาและลักษณวงศ์นอนหลับอยู่ในป่า วิรุณมาศเกิดความรักและต้องการได้นางสุวรรณอำภาเป็นชายาของตนจึงบังคับและขู่นางให้กลับไปวังกับตน แต่เมื่อกลับวังแล้ววิรุณมาศไม่สามารถล่วงเกินนางสุวรรณอำภาได้เพราะนางสุวรรณอำภาตั้งจิตอธิษฐานด้วยความซื่อสัตย์ที่มีต่อสามีขอให้ประเวณีที่อยู่ในกายนางสูญหายไป ดังในบทประพันธ์ ดังนี้

พลาถนอมอุ้มนางขึ้นวางดัก	นางชวนหยิกพลิกพลิกแล้วกันแสง
ยักษ์กระหวัดรัตรวบเอาโดยแรง	ตั้งครุฑแย่งจับพระยาวาสูกีรี
เปรียบมหาราหุอันใหญ่หลวง	ขยอกดวงสุริยาในราศี
เดชะสัตย์อธิษฐานของเทวี	ประเวณีสูญหายจากกายนาง
พระยายักษ์ช่วยเงินแล้วเมินพักตร์	ประหลาดนักนี่เงือกนาง
กระดกถอยปล่อยปละสละวาง	ประหลาดนางนี้มาเป็นอย่างไรรไป
หมายจะพามาเลี้ยงเป็นเคียงคู่	เอออกฤเป็นกรรมทำไฉน
แม่นใครรู้ดูน่าละอายใจ	ทำกระไรกระนั้นจะออกฤ
จะบอกใครให้แจ้งก็อายจิต	จำจะปิดอย่าให้แค้นถึงสองหู
ดำริพลาถทางตรัสกับโฉมตรู	เจ้าเรียนรูเป็นไฉนนางไฉน

เจ้ามีผัวตัวนางก็มีบุตร
ไม่เคยเห็นเหมือนเช่นกัลยา

ไยมาสุดสิ้นความเสนาหา
แม่เมตตาบอกความแต่ตามจริง

(รวมนิทานสุภาพิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๓๗๑)

จากบทประพันธ์ วิรุณมาศไม่สามารถล่องเกิบนางสุวรรณอำภาเพราะอำนาจคำสัตย์
อธิษฐานของนางสุวรรณอำภา

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับอำนาจ
บุญญาธิการ ๔ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** เช่น ตอนทศกัณฐ์ขอพระอุมาไปเป็นชายา แต่
ทศกัณฐ์ไม่สามารถอุ้มพระนางอุมาไปได้ ตอนท้าวชนกขุดหานางสีดาไม่พบ และตอน
พระลักษมณ์ไม่สามารถประหารนางสีดาตามคำสั่งของพระรามได้เพราะอำนาจบุญญาธิการของ
โอรสในครรภ์นางสีดา เรื่อง**ลักษณวงศ์** เพชฌฆาตไม่สามารถประหารนางสุวรรณอำภาและ
ลักษณวงศ์ได้ และวิรุณมาศไม่สามารถล่องเกิบนางสุวรรณอำภาได้เพราะนางตั้งสัตย์อธิษฐาน
ขอให้ประเวณีสูญหายไปจากตัวนาง เรื่อง**สังข์ทอง** เสนาของท้าวยศวิมลไม่สามารถฆ่าพระสังข์
ได้ด้วยฤทธิ์บุญญาธิการของพระสังข์ นางพันธุรัตขึ้นมานหาที่พระสังข์อยู่ไม่ได้เพราะพระสังข์
ตั้งสัตย์อธิษฐานขออย่าให้นางพันธุรัตขึ้นมานหาได้ และเรื่อง**คาวี** ท้าวสันนุราชไม่สามารถเข้า
ใกล้นางจันท์สุดาได้เพราะอำนาจความซื่อสัตย์ที่นางมีต่อคาวี

๔.๖ ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับของวิเศษ

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับของวิเศษ หมายถึง ความขัดแย้งที่ตัวละครเกิดขึ้นกับ
สิ่งของที่มีฤทธิ์อำนาจพิเศษ โดยความขัดแย้งเกิดขึ้นในลักษณะที่ของวิเศษนั้นทำหน้าที่คุ้มกันภัย
ให้แก่ตัวละครผู้ที่เป็นเจ้าของ ตัวละครที่ประสงค์ร้ายจึงไม่สามารถกระทำอันตรายใดๆแก่ตัวละคร
ที่มีของวิเศษนั้นได้ตามต้องการ หรือความขัดแย้งเกิดขึ้นในลักษณะที่ของวิเศษนั้นทำให้ตัวละคร
ได้รับอันตรายหรือได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อน

ความขัดแย้งลักษณะแรก คือ ของวิเศษทำหน้าที่คุ้มกันภัยทำให้ผู้ประสงค์ร้ายไม่สามารถ
ทำอันตรายเจ้าของได้ เช่น ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อฝ่ายเมืองผลึกยกทัพมาสู้รบกับฝ่ายเมือง
ลังกา พระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และสินสมุทรถูกเสน่ห์ของผู้หญิงเมืองลังกา สุดสาครได้ติดตามมา
เพื่อช่วยแก้เสน่ห์ให้กับทั้งสามพระองค์ ฝ่ายนางละเวงต้องการให้สุดสาครกลับเป็นฝ่ายตนด้วยจึง
ให้นางสุลาลีวันทำเสน่ห์สุดสาคร แต่นางสุลาลีวันไม่สามารถทำเสน่ห์สุดสาครได้เพราะสุดสาครมี

ไม่เท่าที่อาจารย์ฤกษ์มอบให้ไว้เป็นอาวูชเพื่อป้องกันอันตราย ดังในบทประพันธ์กล่าวถึงความล้มเหลวในการทำหน้าที่ของนางสุลาสวีนเพราะไม่เท่าวิเศษ ดังนี้

นางรู้ว่ายาหยุกมิถูกต้อง	ด้วยมีของคุ่มองศ์ไม่หลงไหล
จะยกย่อนผ่อนปรนด้วยกลใด	ให้เอาไม่เท่าวางเสียห่างองค์
ให้ผู้หญิงอิงแอบเข้าแนบเนื้อ	หน้อยก็เหลือรักใคร่จนไหลหลง
คำรพิทางนางบอกว่าบิตุรงค์	ค่อยพินองศึขึ้นแล้วเห็นไม่เป็นไร

(พระอภัยมณี : ๗๗๐)

จากบทประพันธ์ นางละเวงและนางสุลาสวีนเกิดความขัดแย้งกับของวิเศษ คือ ไม่เท่าของสุตสาครเพราะไม่เท่ามีคุณอำนาจวิเศษที่ช่วยปกป้องคุ่มครองสุตสาครไม่ให้ถูกเสน่ห์ของนางสุลาสวีนตามที่นางละเวงและนางสุลาสวีนต้องการ

ความขัดแย้งลักษณะที่สอง คือ ของวิเศษทำอันตรายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ตัวละคร เช่น ในเรื่อง **สังข์ทอง** เมื่อพระสังข์แอบเข้าไปในห้องที่นางพันธุรัตห้ามไม่ให้เข้า พระสังข์ได้พบของวิเศษ คือ บ่อเงินบ่อทอง รูปงา และรองเท้า พระสังข์ได้นำนี้ไปจุ่มที่บ่อเงินและบ่อทอง ทำให้นิ้วของพระสังข์กลายเป็นสีเงินและสีทองตามลำดับและไม่สามารถเข็ดหรือล้างออกได้ พระสังข์จึงตกใจเพราะไม่สามารถเข็ดสีทองที่ติดที่นิ้วนั้นให้ออกไปได้ ดังในบทพระราชนิพนธ์ว่า

ค่อยเอานิ้วพระหัตถ์ชี้	จุ่มจี้บ่อเงินที่ฝั่งใส
เปิดบ่อขวาพลันทันใด	แจ่มใสสว่างอยู่เรืองรอง
เอานิ้วชี้ที่เป็นเงินนั้น	จุ่มลงดูพลันเป็นทองฝัง
คิดตกใจเจ้าเฝ้ามอง	เข็ดทองด้วยกลัวพระมารดา
จะเข็ดสีเท่าใดก็ไม่ออก	พระแม่มาจะบอกกระมังหนา
รีบมาคิดได้ด้วยมารยา	ฉีกผ้าพันนิ้วพระหัตถ์ไว้

(บทละครนอก : ๖๔)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระสังข์เกิดความขัดแย้งกับของวิเศษ คือ สีทองที่ชุบจากบ่อทอง เพราะสีทองที่ติดอยู่ที่นิ้วไม่สามารถที่จะเข็ดออกได้ และจะทำให้นางพันธุรัตรู้ว่าตนฝ่าฝืนคำสั่งซึ่งตนอาจต้องได้รับอันตรายหรือได้รับโทษที่ฝ่าฝืนคำสั่งจากนางพันธุรัต

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับของวิเศษ ๓ เรื่อง โดยความขัดแย้งกับของวิเศษที่เป็นลักษณะที่ของวิเศษคุ้มครองอันตราย ปรากฏในเรื่อง **พระอภัยมณี** นางสุลาลีวันทำเสน่ห์ที่สุดสาครไม่ได้เพราะที่สุดสาครมีไม้เท้า และพระอภัยมณีเป่าปี่แต่นางละเวงไม่หลับเพราะมีตรารานู และเรื่อง **โคบุตร** อำมาตย์ทำร้ายโคบุตรไม่ได้เพราะโคบุตรมีเทพศาสตราและสังวาลคุ้มครอง ส่วนความขัดแย้งกับของวิเศษที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ของวิเศษสร้างความเดือดร้อนปรากฏในเรื่อง คือ พระสังข์ข่มนิ่วลงในบ่อทองแล้วไม่สามารถเข็ดออกได้

๕. ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับตัวเอง (man against himself)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์หรือตัวละครกับตัวเองเกิดขึ้นในหลายลักษณะ คือ ตัวละครเกิดความขัดแย้งกับการกระทำของตนเองที่มีมาก่อน เช่น เคยพูดอย่างหนึ่งแต่กลับทำอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น หรือตัวละครเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในจิตใจ คือ การตกอยู่ในภาวะที่ต้องตัดสินใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างสองสิ่งหรือมากกว่า ทำให้ตัวละครเกิดความคับข้องและเป็นทุกข์กังวลใจ หรือตัวละครต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่กลับต้องทำอีกอย่างหนึ่ง เช่น ต้องการอยู่กับคนรักแต่มีหน้าที่ที่ต้องทำ เป็นต้น หรือตัวละครต้องการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งแต่มีอีกสิ่งหนึ่งเป็นอุปสรรค เช่น ตัวละครรักใคร่คนหนึ่งแต่มีฐานะหรือชาติตระกูลของตนเป็นอุปสรรคทำให้ไม่สมหวัง

อย่างไรก็ตามความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างตัวละครกับตนเองในวรรณคดีอาจไม่ได้แสดงให้เห็นระหว่างการตัดสินใจเลือกอย่างชัดเจน แต่อาจแสดงหรือกล่าวถึงเมื่อเลือกสิ่งนั้นๆ แล้วซึ่งส่งผลให้ไม่มีความสุขที่ต้องเลือกสิ่งหนึ่งและละทิ้งอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ในเรื่องสังข์ทอง ไม่ได้แสดงให้เห็นว่าท้าวศวิมลคิดหรือกังวลที่ต้องเลือกระหว่างนางจันทวีหรือบ้านเมือง แต่ในวรรณคดีแสดงให้เห็นว่าท้าวศวิมลเศร้าโศกเสียใจที่ต้องขับไล่ นางจันทวี ซึ่งแสดงว่าท้าวศวิมลเลือกผลประโยชน์ของบ้านเมืองมากกว่าความสุขของตน เป็นต้น ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์กับตนเองมีดังนี้

๕.๑ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับคำสั่งหรือหน้าที่

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างเรื่องความรักกับคำสั่งหรือหน้าที่ คือ การที่ตัวละครจะต้องตัดสินใจเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อความรักของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ความรักที่สามีมีต่อภรรยา ภรรยา มีต่อสามี บิดามารดามีต่อบุตร หรือพี่มีต่อน้อง กับเลือกกระทำตามคำสั่งหรือหน้าที่ของตนเพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขของคนหมู่มากและความสงบของบ้านเมือง

ตรัสพลางดูนางมิใคร่ได้
เดินเข้าห้องแก้วแพรพรรณ

ชลนัยน์ไหลรินแล้วผินผัน
รูดพรม่านทองเข้าโศก

(บทละครนอก : ๑๕-๑๘)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวยศวิมลเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในใจตนเอง คือ การต้องตัดสินใจเลือกระหว่างนางจันทวีและบุตรซึ่งเป็นความรักและครอบครัวของตน กับชาติบ้านเมืองและประชาชน ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ตนต้องดูแลให้มีความสุข ท้าวยศวิมลเลือกบ้านเมืองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนส่วนใหญ่

ในเรื่อง **อิเหนา** เมื่ออิเหนามาเมืองหมันหยยาและได้พบกับนางจินตะหรา อิเหนาเกิดหลงรักนางและต้องการได้นางเป็นชายาจึงไม่ยอมกลับเมืองกูเรบัน ท้าวกูเรบันจึงมีสารสั่งให้อิเหนากลับเมืองกูเรบัน อิเหนาจึงเกิดความทุกข์กังวลใจที่ตนรักและต้องการอยู่กับนางจินตะหรา แต่ท้าวกูเรบันมีคำสั่งให้กลับเมือง อิเหนาจึงต้องเลือกระหว่างความรักของตนเองกับการปฏิบัติตามคำสั่ง ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความทุกข์ใจของอิเหนาที่ต้องทำตามคำสั่งของท้าวกูเรบัน ดังนี้

มหาวิทาลัยศิลาปากกร ส่วนวลีขลิบสิทธิ์

ครั้นอ่านเสร็จจึ่งขึ้นในอักษร
ให้อาลัยที่จะไกลเยาวมาลย์
จำจะไปทูลลาสองประหมัน
คิดแล้วมาทรงพาซี

.....
เมื่อนั้น
อาลัยมิใคร่จะจรรจรัล
แต่ตัวนี้หากจะจากไป
แม้มีกัณฑ์ด้วยชนนี้
ทูลพลางทางถวายบังคมลา
ทำที่เหมือนจะสั่งบังอร
มาทรงพาซีฉับพลัน
จึ่งขับมโนมัยไคลคลา

เราร้อนหฤทัยดังไฟผลาญ
จะเบือนบิตคิดอ่านเห็นสุดที่
กลับไปกูเรบันกรุงศรี
จรรลีเข้ายังวังใน

.....
พระสุริย์วงศ์เทวาทระยาหงัน
จึ่งทูลสองประหมันทันที
จำใจไกลเมืองบทศรี
หลานนี้ก็ยังไม่จากจร
แล้วแลดูพระธิดาดวงสมร
ภูธรถอนใจอาลัยลา
หวนหวนถวิลถึงจินตะหรา
ตรงมาที่อยู่ภูวไผย

(อิเหนา : ๘๐-๘๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ อิเหนาเกิดความขัดแย้งขึ้นใจในตัวเอง คือ ต้องเลือกทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างการอยู่เมืองหมั้นหย่าต่อไปเพราะรักนางจินตะหรา หรือการกลับเมืองกูเรปันตามคำสั่งทำวูกูเรปัน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับคำสั่งหรือหน้าที่ ๘ เรื่อง ได้แก่ เรื่องอิเหนา อิเหนาหลงรักจินตะหราแต่ทำวูกูเรปันมีคำสั่งให้กับเมือง และเมื่ออิเหนาได้นางจินตะหราเป็นชายาทำวูกูเรปันมีคำสั่งให้อิเหนาไปช่วยเมืองดาหารบ เรื่องโคบุตร พระอาทิตย์รักและต้องการอยู่กับนางเทพอัปสรแต่ด้วยหน้าที่ที่ต้องให้แสงสว่างแก่โลกจึงต้องจากนางไป และพระอาทิตย์รัก เป็นห้วงโคบุตรโอรสของตนแต่ก็ไม่สามารถอยู่เลี้ยงดูได้เพราะต้องจากไปทำหน้าที่ของตน เรื่องรามเกียรติ์ พระลักษมณ์ต้องประหารนางสีดาตามคำสั่งของพระราม เรื่องสังข์ทอง ในตอนที่ท้าวศุภพิมลต้องตัดสินใจเลือกระหว่างนางจันทวีกับบ้านเมือง เรื่องไชยเชษฐา ไชยเชษฐาต้องตัดสินใจว่าจะอยู่ค้ำช่องข้างต่อหรือยกพลกลับเมืองเพราะเป็นห้วงนางสุวิญชาที่ใกล้คลอด เรื่องพระอภัยมณี นางละเวงต้องทำศึกกับพระอภัยมณีเพื่อแก้แค้นให้พ่อและพี่ชายแต่นางกลับรักและไม่สามารถสังหารพระอภัยมณีได้ เรื่องขุนช้างขุนแผน พลายแก้วรักและต้องการอยู่กับนางพิมแต่พระพันวษามีรับสั่งให้ไปทัพ และเรื่องกากี พระยาศุภรัทและต้องการอยู่กับนางกากีแต่ต้องไปเล่นสกากับท้าวพรหมหัตถ์ตามหน้าที่

๕.๒ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับชีวิต

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับชีวิต คือ การที่ตัวละครรัก เคารพบูชา แต่ในขณะเดียวกันก็เกิดความกลัวที่จะเข้าหาเพราะอาจทำให้ตนเองต้องได้รับอันตราย ตัวละครจึงต้องตัดสินใจเลือกระหว่างการแสดงความรักที่ตนมีหรือเลือกความกลัวเพื่อที่จะป้องกันตนเองให้พ้นอันตราย

ในเรื่อง สังข์ทอง เมื่อนางพันธุรัตตามพระสังข์มาทัน นางพันธุรัตได้เรียกให้พระสังข์ลงจากเขามาหาตน พระสังข์รักและสงสารนางพันธุรัตแต่ก็กลัวนางพันธุรัตจับตนไว้ไม่ให้ไปติดตามนางจันทวีมารดาของตน พระสังข์เกิดความลังเลที่จะอยู่บนเขาต่อไปหรือลงไปหานางพันธุรัตตามที่นางขอร้อง ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความทุกข์ใจของพระสังข์ที่ทั้งรักและสงสารนางพันธุรัตแต่ก็หวังความปลอดภัยและความต้องการของตน ดังนี้

เมื่อนั้น
ยิ่งพะวงสงสารแสนทวี

พระสังข์ฟังคำยักษ์
แต่รือร้อท้อฤทัยรันทศ

จะลงไปให้เกรงกริ่ง
คิดพลางทางกล่าวมธุรส
ลูกนี้เห็นเอยยากลำบากกาย
ตะวันเที่ยงอยู่ยังกำลังร้อน

เกลือกว่าไม่จริงจะแก้งปด
อย่าทำสรดโศกาอาวรณ์
จะนั่งเล่นให้สบายบ่นีก่อน
พอให้แดดอ่อนจะลงไป

(บทละครนอก : ๗๕)

จากบทพระราชนิพนธ์ พระสังข์เกิดความขัดแย้งขึ้นในใจตนเอง คือ พระสังข์ต้องเลือกระหว่างความรักและความสงสารนางพันธุรัตกับความปลอดภัยของตนเองและการออกไปติดตามหา มารดาของตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจระหว่างความรักกับชีวิต ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **สังข์ทอง** ดังที่ยกมาเป็นตัวอย่าง และเรื่อง **อิเหนา** เมื่อทำวกะหมังกุหนึ่งจะยกทัพออกไปรบเพื่อแย่งชิงนางนุชบา น้องของทำวกะหมังกุหนึ่งได้ทูลเตือนว่าจะได้รับอันตรายแก่ชีวิตที่จะไปรบกับวงศ์เทวัญ ทำวกะหมังกุหนึ่งเลือกที่จะออกไปรบเพราะรักลูกมากกว่ารักชีวิตตน

บทหาวิชาความลับที่ดุษฎีภควธ สงวนลิขสิทธิ์

๕.๓ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับศักดิ์ศรี

ความขัดแย้งภายในใจของตัวละครระหว่างความรักกับศักดิ์ศรี คือ การที่ตัวละครมีความรักให้ใครคนหนึ่ง แต่กลับคิดถึงความเหมาะสมเพราะความรักนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำลายเกียรติยศและศักดิ์ศรีของตน ดังนั้นตัวละครจึงต้องตัดสินใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งระหว่างสองสิ่งนี้

ในเรื่อง **ลักษณวงศ์** เมื่อวิรุณมาศมาพบสุวรรณอำภานอนหลับอยู่กับลักษณวงศ์ในป่า วิรุณมาศเกิดหลงรักและต้องการตัวนางกลับไปเป็นชายา ซึ่งวิรุณมาศสามารถลักพาตัวนางไปได้โดยง่ายขณะที่นางยังหลับอยู่นั้น แต่วิรุณมาศกลับเกิดความละอายใจและเห็นว่าการจะพาตัวนางไปทั้งที่ยังหลับเป็นการกระทำที่ไม่สมศักดิ์ศรีของตน วิรุณมาศจึงใช้เวทมนตร์เป่าให้นางตื่นและพานางไป ในบทประพันธ์แสดงถึงความคิดของวิรุณมาศที่ต้องการได้ตัวนางสุวรรณอำภานแต่ก็เป็นห่วงเรื่องศักดิ์ศรีของตน ดังนี้

ที่จะเชิญยอตรักไปนคร
ยิ่งกลัดกลุ้มรุมรังอรมนต์ตรม
แล้วกลับตรึกนึกอายเสียตายศักดิ์
จะผันแปรแก้กลับพระมนตรา
ถึงเรายักษ์เป็นศักดิ์กรุงกษัตริย์

เป็นปิ่นเกศแสนสุรางค์นางสนม
จะใคร่ชมเชยซัดทั้งนิทรา
มาลอบลักสมสนิทเสนา
ให้แก้วตาได้สมประดีกาย
ศรีสวัสดิ์จะไม่รักอย่าพักหมาย

แล้วขุนมารอ่านมนต์ให้เคลื่อนคลาย	ประโลมสายสุดที่รักด้วยคำวอน
ทราชมสาวทไสยาสน้อยอยู่เฝ้า	ขอเชิญเจ้าพี่นกายเถิดสายสมร
ที่จะรับนิมนต์ไปครองนคร	ประคองกรช้วนางกัลยา

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๓๖๕)

จากบทประพันธ์ วิรุณมาศเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในใจตัวเอง คือ วิรุณมาศรักนางสุวรรณอำภาและต้องการได้ตัวนางไป แต่ก็ต้องการรักษาเกียรติของตนไว้ไม่ให้ใครดูหมิ่นว่าลักพาผู้หญิงขณะที่ผู้หญิงนั้นไม่รู้ตัว

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับศักดิ์ศรี ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **ลักษณะวงศ์** วิรุณมาศพบนางสุวรรณอำภาอนหลับอยู่กลางป่าและต้องการพานางกลับไปด้วย แต่การจะพานางไปทั้งที่ยังหลับเป็นการกระทำที่น่าอัปยศและไม่สมศักดิ์ศรีของตน เรื่อง **รามเกียรติ์** เมื่อพระรามพบนางสีดาครั้งแรกหลังจากที่นางสีดาถูกทศกัณฐ์จับตัวไป พระรามใคร่เข้าไปกอดนางด้วยความรักและความคิดถึง แต่ก็กลับระลึกได้ว่าหากพระองค์ทำเช่นนั้นจะเป็นการเสียศักดิ์ศรีเพราะบุคคลต่างๆ จะนิทาพระองค์ได้ว่ารักผู้หญิงกระทั่งไม่พิจารณาว่าดี และเรื่อง **ไชยเชษฐ** นางสุวิญชากรักไชยเชษฐแต่เมื่อไชยเชษฐมาขอคืนดีนางกลับไม่ยอมคืนดีได้ง่ายๆ เพราะคำนึงถึงศักดิ์ศรีของตนที่เคยถูกไชยเชษฐขับไล่ออกจากวัง

๕.๔ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับค่านิยมความเป็นหญิง

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับค่านิยมความเป็นหญิง คือ การที่ตัวละครฝ่ายหญิงได้รับความรักหรือถูกตัวละครฝ่ายชายลอบเข้าหา ซึ่งแม้ตัวละครฝ่ายหญิงจะมีใจตอบกับความรักของฝ่ายชาย แต่ด้วยความเป็นหญิงที่ถูกปลูกฝังให้หญิงต้องรักษาวลสงวนตัวตัวละครฝ่ายหญิงจึงต้องเลือกระหว่างการแสดงให้เห็นว่าตนก็รักฝ่ายชายหรือจะปฏิบัติตนตามค่านิยมความเป็นหญิง

ในเรื่อง **กาگی** เมื่อพระยาครุฑเข้าหาและได้เล้าโลมนางกาگی กาก็เกิดความรักและชื่นชอบในรสกามารมณ์ แต่ด้วยความเป็นหญิงนางกาگیจึงพูดห้ามปรามไม่ให้พระยาครุฑล่วงเกินตนในบทประพันธ์แสดงความขัดแย้งระหว่างความรักกับความเป็นหญิงที่นางกาگیต้องปฏิบัติ ดังนี้

ฝ่ายอนงค์กาگیศรีสวัสดิ์	ร่วมสัมผัสแอบองค์ด้วยบักษา
กำเรปรีนในรสกรีธา	แต่มายามานะกษัตริ
ทำค้อนควักผลักรแล้ววอนว่า	ไม่กรุณาน้องเลยนะบักษี

ไปหักหาญรานเสน่ห์เจ้าธานี	ไม่ทันล่องราตรีมารีบร้อน
น้องยังไม่สบายวายทุกข์	สุดที่จะร่วมสุขสโมสร
จงรารักหนักหน่วงในอาวรณ์	ไซ้จะจรจากบาทมุลิกา
น้องตกลึงลิมพลีพิมานเมศ	แรมทุเรศร้างประยูรวงศา
ไกลบรมพรหมทัตภัสตา	หมายจะพึงบาทาจนวันตาย

(วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) : ๗)

จากบทประพันธ์ นางกาก็เกิดความขัดแย้งขึ้นกับตัวเอง คือ นางกาก็รักและต้องการพระยาครุฑเช่นเดียวกับที่พระยาครุฑต้องการนาง แต่ด้วยความเป็นหญิงที่ถูกปลูกฝังนางจึงปฏิเสธและไม่ยอมพระยาครุฑแต่โดยดี

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเรื่องอื่นๆที่ปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับค่านิยมความเป็นหญิง เช่น เรื่องกาก็ นางกาก็รักและหลงพระยาครุฑและคนธรรพ์แต่ด้วยความเป็นหญิงจึงแก้งตั้งต่อว่าที่ทั้งสองเข้าหาและล่วงเกินตน เรื่องขุนช้างขุนแผน นางพิมหลงรักเณรแก้วแต่แก้งตั้งทำบิดเบือนเมื่อนางสายทองถาม และนางศรีมาลา รักและชอบพลายงามแต่แก้งตั้งตัดพ้อ เรื่องโคบุตร นางเทพอัปสรรักพระอาทิตย์แต่แก้งตั้งอายและไม่พอใจที่พระอาทิตย์เข้าหาตน และนางอำพันมาลา รักโคบุตรแต่ไม่กล้าบอกความจริงแก่นกสาลิกาที่เป็นสื่อ เรื่องอิเหนา นางจินตหราชอบอิเหนา แต่แก้งตั้งไม่พอใจเมื่ออิเหนามีสารมาเกี่ยว และเรื่องพระอภัยมณี นางสุวรรณมาลี รักพระอภัยมณี แต่แก้งตั้งไม่รักไม่สนใจ

สำหรับความขัดแย้งระหว่างความรักกับค่านิยมความเป็นหญิง แนวโน้มที่ตัวละครฝ่ายหญิงเลือก คือ การปฏิบัติตามค่านิยมของสังคมที่ผู้หญิงต้องรักนวลสงวนตัว ดังนั้นฝ่ายหญิงจึงมีการต่อว่า และปฏิเสธฝ่ายชาย ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นชนบอย่างหนึ่งของวรรณคดีไทยที่ต้องมีการต่อว่าและเกี่ยวพาราตีเมื่อฝ่ายชายเข้าหาฝ่ายหญิงในครั้งแรก แต่อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเลือกของตัวละครฝ่ายหญิงไม่ได้ส่งผลต่อเรื่องแต่อย่างใด นอกจากเพิ่มลักษณะความเป็นหญิงที่ดีแก่ตัวละครฝ่ายหญิงและเกิดรสในการอ่านเท่านั้น เพราะสุดท้ายตัวละครฝ่ายหญิงก็ต้องตกเป็นของตัวละครฝ่ายชายตามความปรารถนาของทั้งสองฝ่าย

๕.๕ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับความเป็นมิตร

ความขัดแย้งภายในใจของตัวละครระหว่างความรักกับความเป็นมิตร คือ การที่ตัวละครชอบและรักผู้หญิงคนเดียวกับเพื่อนของตน ทำให้ตัวละครเกิดความทุกข์ใจและต้องเลือกระหว่างการสานต่อความรักของตนหรือยุติความรักเพื่อรักษาความเป็นมิตรให้ดำรงอยู่

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อพระอภัยมณีรู้ว่าอุศเรนมิตรที่เป็นผู้ช่วยเหลือและให้ตนโดยสารเรือมาด้วยนั้นเป็นคู่หมั้นของนางสุวรรณมาลีผู้หญิงที่พระอภัยมณีหลงรัก พระอภัยมณีเกิดความทุกข์เศร้าใจเพราะตนทั้งรักนางสุวรรณมาลีและต้องการเป็นมิตรกับอุศเรน ในบทประพันธ์แสดงความทุกข์และคับข้องใจของพระอภัยมณีที่รักคู่หมั้นของอุศเรนมิตรของตน ดังนี้

ซึ่งโหรว่านางไม่วางวาย	ก็ติร้ายลูกยาจะพาไป
จะถึงฝั่งหรือว่ายยังอยู่กลางสมุทร	หรือขึ้นหยุดเกาะแก่งตำแหน่งไหน
ถ้าพบนางกลางน้ำทำอย่างไร	จึงจะได้หนุน้องเป็นของเรา
ด้วยว่าองค์อุศเรนมาเป็นมิตร	ครั้งจะคิดขัดไว้เกรงใจเขา
แต่พี่รู้อยู่ว่าองค์นางนงเยาว์	รักข้างเราเจ้าจึงได้ให้สังวาล

(พระอภัยมณี : ๒๗๔)

จากบทประพันธ์ พระอภัยมณีเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจตัวเอง คือ พระอภัยมณีต้องการได้นางสุวรรณมาลีเป็นคู่ครองของตน แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการเป็นศัตรูกับอุศเรน ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับความเป็นมิตรเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี ดังในตอนที่ยกมาเป็นตัวอย่าง

๕.๖ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับเชื้อชาติหรือชาติตระกูล

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับเชื้อชาติหรือศักดิ์ตระกูล คือ ตัวละครเกิดมีความรักกับคนต่างเชื้อชาติ ต่างวัฒนธรรม ต่างฐานะ หรืออาจกล่าวได้ว่าความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติและฐานะเป็นอุปสรรคของความรัก ทำให้ตัวละครต้องตัดสินใจเลือกระหว่างความรักคือการอยู่ร่วมกัน หรือเลือกเชื้อชาติและฐานะของตนด้วยการจากกัน

ในเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ชัยสุริยาหลงรักนางเหมวรรณพระธิดาของสิงห์ไกรภพ แต่ชัยสุริยาเกิดความทุกข์ใจเพราะตนมีชาติตระกูลที่ต่ำกว่านางเหมวรรณ ในบทประพันธ์แสดงความทุกข์ใจของชัยสุริยาที่มีฐานะเป็นอุปสรรคความรักของตน ดังนี้

เวลาเฝ้าเข้าไปพบประสพพัศตร์	ได้ลอบลักแลประโลมนางโฉมฉาย
ได้ยิ้มแย้มแจ่มซอชชะม้อยชะม้าย	ค่อยสบายบรรเทาที่เศร้าทรวง
เวลากลับลับนุชสุดสลด	ทุกขรินทศเทียมเท่าภูเขาลวง
ทำไฉนจะได้สูดาดวง	มาแนบทรวงให้สว่างค่อยสร้างใจ

จะทูลขอก็เหมือนดังหิ้งห้อย	หรือจะคอยแวงคู่พระสุริยไใส
ยิ่งขัดสนรร้อนถอนฤทัย	จนจับไข่คำเข้าหนาวสะท้าน
บรรทมนิ่งอิงแอบแนบเขนย	ไม่สร่งเสวยโภชนากระยาหาร
พวกทำวนางต่างมาดูอาการ	ไปกราบกรายทูลยุบลชนนี้

(รวมนิทานสุภาสิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๒๘๖)

จากบทประพันธ์ ชัยสุริยาเกิดความขัดแย้งกับตนเอง คือ ชัยสุริยารักนางเหมวรณ แต่ฐานะของตนไม่คู่ควรกับนางเหมวรณ ฐานะชาติกำเนิดของชัยสุริยาจึงเป็นสิ่งขัดขวางชัยสุริยาเอง ชัยสุริยาจึงต้องเลือกกระหว่างต่อสู้เพื่อความรักหรือการยอมรับในฐานะความแตกต่างของตนกับนางเหมวรณ

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งกับตนเองระหว่างความรักกับเชื้อชาติหรือชาติตระกูล ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ชัยสุริยารักนางเหมวรณแต่ฐานะของตนเองเป็นอุปสรรค ชัยสุริยาจึงต้องเลือกกระหว่างการต่อสู้เพื่อความรักหรือการยอมรับฐานะที่แตกต่างนั้น เรื่อง **พระอภัยมณี** นางละเวงรักพระอภัยมณีแต่ความแตกต่างทางเชื้อชาติระหว่างนางกับพระอภัยมณีทำให้นางละเวงเป็นทุกข์ที่จะต้องเลือกกระหว่างความรักหรือเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของตนเอง และเรื่อง **ไกรทอง** ไกรทองรักนางวิมาลา แต่เชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนแตกต่างกับนางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ ไกรทองจึงต้องเลือกกระหว่างระหว่างความรักคือการอยู่กับนางวิมาลาต่อไปหรือการเลือกเผ่าพันธุ์ของตนเองที่จะต้องอยู่บนพื้นดิน

๕.๗ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับคำพูด

ความขัดแย้งกับตัวเองของตัวละครระหว่างความรักกับคำพูด คือ การที่ตัวละครได้พูดแสดงการตัดขาดแล้วกับคนที่รัก แต่ภายหลังกลับรักและต้องการคืนดี ทำให้ตัวละครต้องเลือกระหว่างการจะยึดถือคำพูดของตนเองในครั้งแรก หรือเลือกตามความรู้สึกของตนที่ยังรัก

ในเรื่อง **ไชยเชษฐ** เมื่อไชยเชษฐารู้ว่านางสุวิญชาคลอดลูกออกมาเป็นท่อนไม้ ไชยเชษฐจึงโกรธที่นางทำให้ตนต้องอับอายขายหน้าเสนาและประชาชน ไชยเชษฐจึงขับไล่นางสุวิญชาออกจากวัง แต่เมื่อนางเดินออกจากวังไชยเชษฐยังคงรักและอาลัยต้องการเรียกนางกลับคืนมา แต่ก็ไม่สามารถทำได้เพราะตนได้สั่งไล่นางออกจากวัง ในบทพระราชนิพนธ์แสดงถึงความต้องการภายในใจของไชยเชษฐที่ไม่ตรงกับคำพูดของตนเอง ดังนี้

เมื่อนั้น	พระไชยเชษฐาผู้ผันแปรแลหา
เห็นโถมงามเดินตามหลังวิหาร	ให้คืนคิดเมตตาอาลัย
ความรักหักห้ามมิโห่หาย	แสนเสียดายไม่กลั้นน้ำตาได้
นี่เนื้อว่าเวรกรรมได้ทำไว้	จึงเกิดเชษฐาเป็นไปถึงเพียงนี้
เสียที่เพียรพากล้าบากาย	ปี่มจะตายเพราะมิ่งมารศรี
ได้สมสองครองกันพอครบปี	จะมาจากอกไฟไปทั้งรัก
นิจจาเอ๋ยเดินพลากร้อให้พลาง	สงสารนางนักษณาน่าออกหัก
จะเรียกกลับอภัยแสนานัก	พระทรงศักดิ์อีกอ้วนปวนใจ
ไม่มีสุขผุดลุกผุดนั่ง	ร้อนรุ่มคลุ้มคลั่งดังเพลิงไหม้
แต่รัญจวนครวญคร่ำรำไร	ภูวนัยโศกาจาบัลย์

(บทละครนอก : ๒๓๗)

จากบทพระราชนิพนธ์ ไชยเชษฐาเกิดความขัดแย้งภายในใจตนเอง คือ ไชยเชษฐายังรักนางสุวิญญา แต่ด้วยคำพูดของคนที่ได้ตัดขาดจากนางแล้ว ทำให้ไชยเชษฐาเกิดความทุกข์และต้องตัดสินใจว่าจะเลือกระหว่างความรักที่ตนมีต่อนางหรือเลือกทำตามคำพูดของตนเอง ซึ่งในวรรณคดีปรากฏความขัดแย้งภายในใจระหว่างความรักกับคำพูดเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่อง ไชยเชษฐา ดังในตอนที่ยกตัวอย่าง

๕.๘ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับคำสัญญา

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับคำสัญญา คือ การที่ตัวละครรัก แต่ตัวละครไม่สามารถที่จะแต่งงานกับตัวละครที่ตนรักได้เพราะเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับคำสัญญาที่ตนได้เคยให้ไว้ ตัวละครที่มีความรักนั้นจึงต้องเลือกระหว่างการแต่งงานโดยการละทิ้งคำสัญญาหรือปฏิเสธการแต่งงานเพื่อรักษาคำสัญญา

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** อรุณรัศมีต้องแต่งงานกับสินสมุทรตามคำสั่งของศรีสุวรรณและนางเกษราผู้เป็นบิดามารดา แต่นางอรุณรัศมีได้เคยให้สัญญาไว้กับนางเสาวคนธ์ว่าจะไม่ยอมแต่งงาน ทำให้นางอรุณรัศมีเกิดความเป็นทุกข์กังวลใจที่จะเลือกระหว่างการแต่งงานหรือการรักษาสัญญา ในบทประพันธ์แสดงความทุกข์ใจของนางอรุณรัศมีที่จะต้องแต่งงานกับสินสมุทรเพราะคำมั่นสัญญาของตนเอง ดังนี้

ฝ่ายโถมยงองค์อรุณให้ขุนคิน	แต่ได้ยินเริ่มวิวาห์สถาผล
คิดถึงองค์นางเยาว์เสาวคนธ์	ให้ทัณฑ์บนไว้ที่วังเมืองลังกา

ว่าตัดขาดชาตินี้ไม่มีผัว
จะเอามีดกรีดคอให้มรณา
จะต้องคือถือสัตย์ชั้ดรับสั่ง
แกล้งทำหลับจับใช้ไม่ไหวดึง

แต่แสนกลัววิตุเรศพระเชษฐา
ก็ไม่กล้าทำได้จนใจจริง
ผู้ทนทั้งดีด่าประสาหญิง
บรรทมนิ่งนึกสะอื้นฝืนฤทัย

(พระอภัยมณี : ๙๓๙)

จากบทประพันธ์ นางอรุณรัศมีเกิดความขัดแย้งภายในใจตนเอง คือ นางอรุณรัศมีตกอยู่ในภาวะที่ต้องเลือกระหว่างทำตามความรักหรือรักษาคำพูดของตน ซึ่งในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับคำสัญญาเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องพระอภัยมณี ดังที่ยกตัวอย่าง

๕.๙ ความขัดแย้งระหว่างความรักกับความสบาย

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความรักกับความสบาย คือ การที่ตัวละครชายหรือหญิงเกิดมีความรัก แต่ความรักที่เกิดขึ้นนั้นมีความทุกข์ยากที่จะต้องได้รับในอนาคต และจะทำให้ชีวิตไม่สุขสบายดังเช่นที่เคยเป็นมาหรือกำลังจะเป็นหากไม่มีความรักกับบุคคลนั้นๆ ตัวละครจึงต้องตัดสินใจเลือกที่จะรักต่อบุคคลคนนั้น หรือปฏิเสธความรักเพื่อชีวิตที่สุขสบาย ในเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** เมื่อนางวันทองตามขุนแผนมาอยู่ป่า ชีวิตของนางได้รับความทุกข์ยากลำบาก และเมื่อนางนึกย้อนถึงขุนช้างนางกลับเห็นชีวิตที่สะดวกสบาย นางวันทองจึงเกิดความทุกข์และกังวลต่อชีวิตในอนาคตของนางที่ต้องอยู่กับขุนแผน ในบทเสภาแสดงความคิดของนางวันทองที่เป็นทุกข์กับความรักที่ตนเลือก ดังนี้

นั่งอยู่ข้างผัวตัวคนเดียว
พอมนตร์คล้ายหายหลงพะวงรัก
อนิจจาครานี้นะตัวกู
จะเป็นเหยื่อเสือสางที่กลางไพร
นี้จะอยู่อย่างไรไม่เล็งเห็น
มิได้คิดถึงตัวมัวจะมา

ให้เปล่าเปลี่ยวเยียบเหงาเศร้าใจหนัก
เห็นประจักษ์ทุกชรัือนก็ถอนใจ
มาอ้างว่าง้างค้างอยู่ในป่าใหญ่
เอาป่าไม้เป็นเรือนเหมือนป่าช้า
ตายเป็นก็คงปนอยู่กลางป่า
ไม่รู้ว่าจะเป็นเช่นนี้เลย

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑ : ๓๔๐)

จากบทเสภา นางวันทองเกิดความขัดแย้งกับตนเอง คือ นางเป็นทุกข์กับความรักและการอยู่กับขุนแผนซึ่งเป็นสิ่งที่นางเลือก และกลับคิดถึงขุนช้างและความสุขสบายที่เคยได้รับ

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งกับตัวเองระหว่างความรักกับความสบาย ๒ เรื่อง คือ เรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** นางวันทองรักขุนแผนแต่ก็กลัวความทุกข์ยาก และเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** นางสร้อยสุดาวรักสิงห์ไกรภพ แต่ก็ต้องการมีชีวิตที่สุขสบายเหมือนที่เคยอยู่ในวัง

๕.๑๐ ความขัดแย้งระหว่างศักดิ์ศรีกับชีวิต

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างศักดิ์ศรีกับชีวิต คือ การที่ตัวละครตกอยู่ในภาวะอันตรายต้องต่อสู้ หรือต้องออกรบ ตัวละครจึงต้องเลือกระหว่างการจะออกรบหรือสู้ต่อไปเพื่อรักษาเกียรติยศ ศักดิ์ศรีของตนเอง หรือเลือกที่จะรักษาชีวิตตนเองไว้ด้วยการยอมแพ้ต่อฝ่ายตรงข้าม

ในเรื่อง **อิเหนา** ท้าวดาหาปฏิเสธที่จะยกนางบุษบาให้วิหยาสะก้าโอรสท้าวกะหมังกุหนิง เพราะท้าวดาหาได้ยกนางบุษบาให้จรรกาแล้ว ท้าวกะหมังกุหนิงจึงโกรธเคืองและยกทัพไปเพื่อจะแย่งชิงนางบุษบาจากจรรกา แต่เมื่อท้าวกะหมังกุหนิงยกทัพมาถึงเมืองดาหาและทราบว่าทัพที่ยกมาจะรบกับตนนั้นเป็นทัพของอิเหนาไม่ใช่จรรกา ท้าวกะหมังกุหนิงจึงเกิดความหวั่นเกรงและกลัวทัพอิเหนา แต่ด้วยมานะและศักดิ์ศรีความเป็นกษัตริย์ ท้าวกะหมังกุหนิงจึงตัดสินใจออกรบกับทัพของอิเหนา ในบทพระราชนิพนธ์แสดงความรู้สึกหวั่นเกรงและความกล้าของท้าวกะหมังกุหนิง ดังนี้

เมื่อนั้น	ท้าวกะหมังกุหนิงเรื่องศรี
รู้ว่าระเด่นมนตรี	ภูมีครันรำชามวิญญาน์
แต่มานะตอบไปด้วยใจหาญ	เจ้าผู้วงศ์วานอัสัญญา
แต่ละองค์ทรงโฉมโสภา	ชั้นษาอายุก็ยิ่งเยาว์
ได้เห็นก็เป็นน่าเสียดาย	จะพากันมาตายเสียเปล่าเปล่า
ไม่ควรคู่สู้รบกับเรา	ครันจะฆ่าเสียเล่าก็อายใจ
อนึ่งตัวเจ้ากับเรานี้	จะราศีเคื่องกันก็หาไม่
ให้จรรกามาเกิดจะชิงชัย	เจ้าจะได้ดูเล่นเป็นขวัญตา

(อิเหนา : ๓๑๑)

จากบทพระราชนิพนธ์ ท้าวกะหมังกุหนิงเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจ คือ ท้าวกะหมังกุหนิงเกิดความกลัวทัพอิเหนา แต่ก็ต้องเลือกระหว่างการยอมแพ้เพื่อรักษาชีวิตของตนให้ปลอดภัยหรือการออกสู้รบเพื่อรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของตนให้ดำรงอยู่

การเลือกระหว่างศักดิ์ศรีกับชีวิต ตัวละครในวรรณคดีมีทั้งที่เลือกศักดิ์ศรี ในขณะที่เดียวกัน ก็มีทั้งที่เลือกชีวิต โดยตัวละครที่เลือกศักดิ์ศรีมักเป็นตัวละครที่อยู่ในสถานภาพสูง เช่น เป็น กษัตริย์หรือเป็นเจ้านาย และจะอยู่ในสถานการณ์ที่คับขันมาประจันหน้ากับตัวละครฝ่ายตรงข้าม แล้วจึงไม่สามารถหันหลังยอมแพ้ได้เพราะความเป็นผู้นำของตน ส่วนตัวละครที่เลือกที่จะรักษา ชีวิตมีตัวละครทั้งที่เป็นกษัตริย์ เจ้านาย และข้าทาส แต่การยอมแพ้มักจะเกิดขึ้นเมื่อเริ่มความ ขัดแย้งและเห็นว่ากรณีที่ตนยอมแพ้ไม่ได้ทำให้ตนเสียศักดิ์ศรีเพราะผู้ที่ตนยอมแพ้อยู่ในฐานะที่สูง กว่าตน ดังนั้น การที่ตัวละครจะเลือกระหว่างศักดิ์ศรีหรือชีวิตนั้นนอกจากจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และสถานภาพของผู้ที่เกิดความขัดแย้งแล้ว ยังขึ้นอยู่กับฐานะของตัวละครฝ่ายตรงข้ามด้วย คือ ถ้าเห็นว่าตัวละครที่ตนจะออกไปต่อสู้ด้วยอยู่ในฐานะที่ต่ำหรือมีความสามารถน้อยกว่าตัวละครก็ จะออกไปต่อสู้ด้วยเพื่อไม่ให้ถูกหยามศักดิ์ศรี แต่หากตัวละครที่ตนจะไปต่อสู้ด้วยนั้นเป็นผู้ที่มี ฐานะ มีอำนาจ และมีความสามารถสูงกว่า ตัวละครนั้นก็ยอมแพ้เพื่อรักษาชีวิตของตนเพราะ ไม่เห็นว่าเป็นการเสียศักดิ์ศรีที่ยอมแพ้ต่อผู้ที่มีฐานะสูงกว่าตน เช่น ในเรื่อง อิเหนา เจ้าเมืองต่างๆ ต่างยอมแพ้และมาขึ้นกับอิเหนาเพราะเห็นว่าอิเหนาเป็นกษัตริย์ที่อยู่ในวงศ์เทวัญซึ่งมีฐานะสูงกว่า กษัตริย์ธรรมดาเช่นพวกตนและเห็นว่าการยอมแพ้เป็นการได้พึงบารมีของผู้ที่มีอำนาจมากกว่า

บทกวีวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์

๕.๑๑ ความขัดแย้งระหว่างศักดิ์ศรีกับโชคลาง

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างศักดิ์ศรีกับโชคลาง คือ การที่ตัวละครจะยกทัพ ออกไปต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม แต่กลับเกิดลางร้ายระหว่างการจัดเตรียมกองทัพหรือระหว่างการ เดินทัพ ตัวละครที่เห็นลางร้ายนั้นจึงเกิดความกลัวและหวาดเกรงภัยอันตรายจากศึกสงครามที่จะ เกิดขึ้นกับตน ทำให้ตัวละครต้องตัดสินใจเลือกระหว่างการจะทำศึกต่อไปเพื่อรักษาเกียรติยศหรือ เลือกลงทัพกลับไปเพื่อรักษาชีวิตเพราะเชื่อตามโชคลางที่เกิดขึ้น

ในเรื่อง **ลักษณวงศ์** ลักษณวงศ์ติดตามมาช่วยและพานางสุวรรณอำภามารดาของตนหนี ออกจากเมืองของวิรุณมาศ ลักษณวงศ์ได้เขียนคำทำให้วิรุณมาศติดตามตนไป เมื่อวิรุณมาศเห็น คำทำของลักษณวงศ์ก็เกิดความแค้นที่ลักษณวงศ์ลอบเข้ามาในปราสาทของตนและลักพานาง สุวรรณอำภากลับไปซึ่งทำให้ตนเสื่อมเสียศักดิ์ศรี วิรุณมาศจึงจะยกทัพออกไปแก้แค้นลักษณวงศ์ แต่กลับเกิดลางเซ่ล้มลงกลางปราสาทและโหรทำนายว่าจะพ่ายแพ้แก่ศัตรู วิรุณมาศจึงต้องเลือก ระหว่างการรักษาศักดิ์ศรีหรือปฏิบัติตามโชคลาง ดังในบทประพันธ์แสดงถึงความเป็นทุกข์กังวล ของวิรุณมาศเมื่อเกิดลางร้ายขณะตนจะยกทัพไปตามลักษณวงศ์ ดังนี้

ไฉนวันแล้ววังจะร้างรก	ใครจะยกเมืองยักษ์เห็นสุดคิด
เสียตายวังแล้วยังเสียตายยศ	ครั้นจะดงสงครามมีตามติด
ก็อับอายเทวาสูราฤทธิ์	ทศทิศก็จะหมิ่นประมาทพลอย
เมื่อถึงกรรมจำวายชีวาวาทม์	เป็นชายชาติข้างงาไม่ราถอย
ขึ้นทรงคอคชสารตระหง่านลอย	พยุหะคอยได้ลั่นขึ้นสามลา
ได้ฤกษ์ดีตีฆ้องพิชัยฤกษ์	ทำวาก็เลิกกองทัพขึ้นเวหา
อากาศกลุ้มคลุ้มมีดในเมฆา	ทั้งดินฟ้าเลื่อนลั่นสนับนบน

(รวมนิทานสุภาพจิตและบทเห่กล่อมของสุนทรภู่ : ๓๙๙)

จากบทประพันธ์ วิรุณมาศเกิดความขัดแย้งขึ้นภายในใจ คือ วิรุณมาศต้องตัดสินใจเลือกระหว่างการออกไปสู้รบกับลักษณะวงศ์ตามที่ตั้งใจเพื่อรักษาศักดิ์ศรีเพราะได้สั่งจัดเตรียมกองทัพแล้ว หรือเลือกที่จะเลิกทัพตามกลางร้ายที่เกิดขึ้นและคำทำนายของโหรเพื่อรักษาชีวิต

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่าง ศักดิ์ศรีกับโชคลาง ๒ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง **ลักษณะวงศ์** วิรุณมาศจะยกทัพตามลักษณะวงศ์แต่กลับเกิดกลางเซล้มลงกลางปราสาท และเรื่อง **สิงห์ไกรภพ** ท้าวเทพสตรีจะออกไปสู้รบกับสิงห์ไกรภพแต่กลับเกิดกลางร้าย

๕.๑๒ ความขัดแย้งระหว่างชีวิตกับหน้าที่

ความขัดแย้งภายในใจระหว่างชีวิตกับหน้าที่ คือ การที่ตัวละครมีหน้าที่ที่ต้องกระทำ ซึ่งหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบนั้นมีความเสี่ยงและเป็นอันตรายต่อชีวิต ทำให้ตัวละครต้องตัดสินใจเลือกว่าตนจะละทิ้งหน้าที่เพื่อรักษาชีวิต หรือเลือกที่จะปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตน โดยหน้าที่ของตัวละครมีความแตกต่างกันไปตามสถานภาพ เช่น มีสถานภาพเป็นกษัตริย์จึงมีหน้าที่ในการดูแลและปกครองบ้านเมืองให้สงบร่มเย็น หรือมีสถานภาพเป็นขุนนางข้าราชการมีหน้าที่ปฏิบัติตามรับสั่งของกษัตริย์และปกป้องบ้านเมือง เป็นต้น

ในเรื่อง **พระอภัยมณี** ท้าวอุเทนมารุกรานเมืองรมจักรเพื่อแย่งชิงนางเกษรา แม้ท้าวทศวงศ์จะเกิดความกลัวและกังวลเรื่องการทำศึกกับท้าวอุเทน แต่ด้วยหน้าที่ของบิดาที่ต้องปกป้องคุ้มครองบุตรและหน้าที่ของกษัตริย์ที่ต้องรักษาบ้านเมือง ท้าวทศวงศ์จึงเตรียมทัพเพื่อจะออกรบกับท้าวอุเทน ดังในบทประพันธ์แสดงถึงความวิตกกังวลในการศึกและการตระหนักถึงหน้าที่ของท้าวทศวงศ์ ดังนี้

สงครามทำวทวงศ์พงศ์กษัตริย์	โหมนัสทุกข์ตรอมจนผอมเหลือง
เสนาในไพร่นายก็ตายเปลือง	เห็นบ้านเมืองแมนมั่นจะอันตราย
นีกจะส่งองค์ดาให้เข้าศึก	แล้วกลับนีกอดสูไม่รู้หาย
หวนมานะกษัตราปรีชาชาย	ถึงเป็นตายไว้ชื่อให้ลือชา

(พระอภัยมณี : ๗๘)

จากบทประพันธ์ ทำวทวงศ์เกิดความขัดแย้งขึ้นในใจตัวเอง คือ ทำวทวงศ์เกิดความกลัวศึกของทำวอุเทน แต่ก็ต้องเลือกว่าจะทำหน้าที่ของบิดาและผู้ปกครองประเทศโดยการออกต่อสู้ป้องกันบุตรและบ้านเมือง หรือเลือกที่จะรักษาชีวิตของตนเองโดยการยอมยกนางเกษราให้ตามความต้องการของทำวอุเทน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างชีวิตกับหน้าที่ ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่องรามเกียรติ์ สุภรสารถูกฝ่ายพระรามจับได้จึงบอกความจริงแก่พระรามว่าตนเป็นข้าของทศกัณฐ์ที่ถูกใช้ให้มาสืบข่าวเพื่อรักษาชีวิตตน นางสุพรรณมัจฉาถูกหนุมานจับได้ นางจึงบอกความจริงว่าตนเป็นบุตรของทศกัณฐ์ที่ถูกใช้ให้มาขงกอนหิน และภานุราชถูกหนุมานจับได้ ภานุราชจึงบอกความจริงว่าตนได้รับคำสั่งมาให้แปลงเป็นป่าเพื่อลวงให้พระรามเข้าพักและตนจะได้ฆ่า และเรื่องพระอภัยมณี ทำวอุเทนรุกรานเมืองรมจักร ทำวทวงศ์จึงต้องออกไปปกป้องนางเกษราและบ้านเมือง

๕.๑๓ ความขัดแย้งระหว่างความกตัญญูกับความสบาย

ความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความกตัญญูกับความสบาย คือ การที่ความสบายของตัวละครตัวใดตัวหนึ่งจะทำให้ผู้ที่มีบุญคุณได้รับความเดือดร้อน หรือความกตัญญูจะเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวละครต้องได้รับความยากลำบาก ตัวละครจึงต้องตัดสินใจเลือกระหว่างความสบายของตนเองหรือความเดือดร้อนของผู้ที่มีบุญคุณ

ในเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ขุนแผนลักนางวันทองมาจากขุนช้างและฆ่าขุนเพชรอินทราและขุนรามอินทรา ทำให้พระพันวษาตั้งจับกุมตัวขุนแผนและนางวันทอง และเมื่อนางวันทองตั้งครรภ์ใกล้คลอดขุนแผนเกิดความสงสารนางวันทองที่ต้องทุกข์ยากและคิดถึงอนาคตของลูกที่จะเกิดมา ขุนแผนจึงได้พานางวันทองเข้ามาพบกับพระพิຈิตร ซึ่งพระพิຈิตรและนางบุษบาได้ให้ความช่วยเหลือขุนแผนและนางวันทองเป็นอย่างดี ขุนแผนสำนึกในบุญคุณของพระพิຈิตรและนางบุษบาและเกรงว่าหากตนยังอยู่กับพระพิຈิตรต่อไป พระพิຈิตรจะได้รับความเดือดร้อนและ

ต้องโทษที่ช่วยเหลือตน ชุนแผนจึงต้องเลือกระหว่างความสบายของตนกับความเดือดร้อนที่พระพิฆเนศจะได้รับ ชุนแผนจึงปรึกษากับนางวันทองที่จะให้พระพิฆเนศส่งตัวลงไปรับโทษที่อยู่ภายในบทเสภาแสดงความคิดของชุนแผนที่ต้องเลือกระหว่างการอยู่บ้านพระพิฆเนศต่อไปหรือการเข้ารับโทษเพื่อไม่ให้พระพิฆเนศเดือดร้อน ดังนี้

ครานั้นชุนแผนแสนสนิท	พระพิฆเนศจงรักบำรุงสงวน
อยู่ที่เรือนหลังใหม่ข้างในจวน	มาได้ถ้วนเดือนหนึ่งรำพึงคิด
พระพิฆเนศบุษบาให้อาศัย	รักใคร่เหมือนบุตรสุจริต
แต่นานไปที่ไหนความจะมิด	ด้วยพระองค์ทรงฤทธิ์ยังโกรธา
สั่งกำชับกรมการด่านคอย	อายัดช่องใหญ่หน่อยไว้แน่นหนา
ใครจับได้ให้ส่งไปพารา	ด้วยโทษฆ่าคนตายเสียหลายพัน
จะร้อนถึงพระพิฆเนศผู้บิดา	ที่เมตตาเลี้ยงดูให้อยู่เย็น
สักหน่อยก็จะพลอยเป็นโทษทัณฑ์	ที่พูดนั้นว่าจะบอกไปขอไว้
เมื่อพระองค์ยังทรงพระพิโรธ	ที่ไหนจะโปรดยกโทษให้
ถ้านิ่งอยู่ชั่ววถึงกรุงไกร	สั่งให้ส่งลงไปจะเสียที
คิดพลางทางปรึกษาเจ้าวันทอง	น้องรักผู้ร่วมชีวิตที่
ที่เกรงว่าอยู่ไปในพิฆเนศนี้	คงจะมีเหตุภัยให้รำคาญ
จะขอให้พระพิฆเนศท่านบอกสง	ลงไปอยู่ยามหาสถาน
สารภาพรับผิดให้คิดการ	ด้านทานข้อฟ้องของขุนช้าง
เหตุด้วยตัวเราเข้ามาหา	มิได้ไปจับมาแต่ปากกว้าง
โทษทัณฑ์นั้นแล้วจะเบาบาง	เห็นมีทางข้างจะกรุณา

(ขุนช้างขุนแผน เล่ม ๑: ๓๙๓-๓๙๔)

จากบทเสภา ชุนแผนเกิดความขัดแย้งขึ้นในใจตัวเอง คือ ชุนแผนต้องเลือกระหว่างความสบายที่ตนได้รับเมื่ออยู่บ้านพระพิฆเนศบุษบาด้วยความเดือดร้อนที่พระพิฆเนศบุษบาจะได้รับหากเรื่องทราบถึงพระพันวษาว่าพระพิฆเนศบุษบาช่วยเหลือและปิดบังคนโทษ ซึ่งในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งภายในใจตัวละครระหว่างความกตัญญูกับความสบายเพียงเรื่องเดียว คือ เรื่องขุนช้างขุนแผน ดังที่ยกตัวอย่าง

๕.๑๔ ความขัดแย้งระหว่างคำพูดกับการกระทำ

ความขัดแย้งกับตัวเองระหว่างคำพูดกับการกระทำ คือ การที่ตัวละครพูดอย่างหนึ่ง แต่กลับทำอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งการกระทำนั้นตรงกันข้ามกับที่พูดไว้

ในเรื่อง **รามเกียรติ์** อรชุนสู้รบกับรามสูรจนเป็นเหตุให้เขาพระสุเมรุทรุดเอียง พระอิศวร จึงให้ประกาศหาผู้ที่สามารถจะทำให้เขาพระสุเมรุตั้งตรงได้ดังเดิม ซึ่งสุครีพเป็นผู้รับอาสาและสามารถทำให้เขาพระสุเมรุตั้งตรงได้ เมื่อพาลีขึ้นไปเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรจึงฝากมะอบที่มีนางดาราทิวีอยู่ไปให้สุครีพน้องชายของพาลีเพื่อเป็นรางวัล แต่พระนารายณ์ไม่ไว้วางใจที่ฝากนางดาราทิวีไปกับพาลี พาลีจึงให้สัตย์สัญญาว่าจะไม่เปิดมะอบและจะส่งให้สุครีพ เมื่อเหาะกลับเมือง พาลีมิได้มอบมะอบให้สุครีพ แต่กลับเปิดมะอบและเกี่ยวนางดาราทิวีจนได้นางเป็นชายาของตนเอง ซึ่งการกระทำของพาลีเป็นการกระทำที่ตรงกันข้ามกับคำพูดของตนเองที่เคยกล่าวไว้กับพระอิศวรและพระนารายณ์ ในบทพระราชนิพนธ์แสดงคำพูดและการกระทำที่ไม่ตรงกันของพาลี ดังนี้

เมื่อนั้น	พญาพาลีใจกล้า
ฟังพระนารายณ์กล่าววาจา	ก้มเกล้าวันทาแล้วพูลไป
ซึ่งพระองค์ผู้ทรงฤทธา	มีความกังขาสงสัย
จะขอถวายสัตย์สาบานไว้	ในใต้เบื้องบาทเจ้าโลกา
มั่นขำมิให้แก่้อง	เอาไว้ร่วมห้องเสนาหา
ขอให้ศรศักดิ์พระจักรา	ผลาญชีวิตข้าวานร
.....	.....
เมื่อนั้น	พาลีผู้มีอัชฌาศัย
ก้มเกล้ารับมอบอำไพ	เหาะไปขีดจินธานี
ครั้นถึงจึงขึ้นบนแท่นแก้ว	เปิดมอบเฟริศแพรว์แสงศรี
เห็นโฉมดาราทิวี	งามล้ำนารีในเมืองอินทร์

(รามเกียรติ์ เล่ม ๑ : ๘๒-๘๓)

จากบทพระราชนิพนธ์ พาลีขัดแย้งกับตัวเอง คือ พาลีได้ให้สัตย์สัญญากับพระอิศวรและพระนารายณ์ว่าจะนำนางดาราทิวีไปให้สุครีพน้องชายตน แต่พาลีกลับรับนางดาราทิวีเป็นชายาของตน

ในวรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏความขัดแย้งกับตัวเองระหว่างคำพูดกับการกระทำ ๓ เรื่อง ได้แก่ เรื่อง**รามเกียรติ์** พาลีรับนางดาราทิวีเป็นชายาของตน เรื่อง**ดาหลัง** และ**อิเหนา** อิเหนารักและต้องการนางบุษบาเป็นชายาของตน ทั้งๆที่ในตอนแรกอิเหนาเองเป็นผู้บอกตัดและไม่สนใจนางบุษบา

ความขัดแย้งต่างๆที่ตัวละครเกิดขึ้นกับตัวเองสามารถแยกสิ่งๆที่ขัดแย้งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นอารมณ์ความรู้สึก เช่น ความรัก ความกลัว และความต้องการ โดยความรักเป็นสิ่งที่ทำให้ตัวละครเกิดความขัดแย้งกับตัวเองมากที่สุด และอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง คือ ส่วนที่เป็นการปลุกฝังทางสังคม เช่น ความกตัญญู หน้าที่ ศักดิ์ศรี และค่านิยมต่างๆ และส่วนสุดท้ายคือ ลักษณะตามธรรมชาติของตัวละคร เช่น รูปร่างลักษณะ และเชื้อชาติ

การศึกษาความขัดแย้งต่างๆ ในบทนี้ทั้งความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละคร ตัวละครกับสังคม ตัวละครกับธรรมชาติ ตัวละครกับสิ่งเหนือธรรมชาติ และตัวละครกับจิตใจของตนเอง ความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับตัวละครปรากฏมากที่สุด ส่วนความขัดแย้งระหว่างตัวละครกับธรรมชาติปรากฏน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามความขัดแย้งต่างๆล้วนเป็นที่มาของพฤติกรรมการเผชิญปัญหาและการแก้ปัญหาทั้งสิ้นซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ ๓ เพราะเป็นเหตุให้ตัวละครเกิดความทุกข์ใจ ไม่สบายใจ จึงต้องพยายามหาทางแก้ไขเพื่อให้สิ่งต่างๆเกิดขึ้น เป็นไปตามความต้องการของตนมากที่สุด

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์